

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**IZKUŠNJA ODRAŠČANJA BREZ OČETA –
zorni kot hčera**

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Nastja Štupar

Ljubljana, 2016

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Nastja Štupar

Naslov naloge: Izkušnja odraščanja brez očeta – zorni kot hčera

Kraj: Ljubljana

Leto: 2016

Št. strani: 216

Št. prilog: 5

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Ključne besede: oče, hčer, očetovstvo, zorni kot hčera.

Povzetek: V moji diplomski nalogi sem se osredotočila na dekleta, ki imajo izkušnjo odraščanja brez očeta. Zanimala me je predvsem njihova perspektiva na ta primanjkljaj v njihovih življenjih. Osredotočila sem se na dekleta z različnimi življenjskimi zgodbami in naredila raziskavo z vprašanji, ki so temeljila na odnosu z očetom in doživljanju njegove odsotnosti ter vprašanja o posledicah, ki jih pripisujejo temu pojavu. Za tak naslov sem se odločila, ker sem, prvič, izhajala iz lastne izkušnje in drugič, ker se mi zdi, da se premalo govori o očetovstvu nasploh. Prišla sem do zanimivih in pričakovanih rezultatov. Upam, da bom s to diplomsko nalogo pripomogla k več razmišljanju o tej temi in k odgovoru na marsikatero vprašanje. Nad novimi spoznanji, ki sem jih odkrila, sem navdušena in mi bodo v življenju prišla zagotovo prav.

Title: Experience of growing up without father – daughter's angle of view

Keywords: father, daughter, fatherhood, daughter's angle of view.

Summary: In my thesis I focused on girls that have the experience of growing up without father. I was especially interested in their perspective of seeing that deficit in their lives. I focused on girls with different life stories and made a research with questions based on the relationship they had with their father and how they felt their absence. I was wondering what consequences they see as a result of his absence. I choose this title based on my own life experience and because I think we do not talk enough about fatherhood in general. I noted very interesting and expected results. I hope my thesis will help people think more about this topic and answer many questions. I am thrilled about new knowledge that I learned because I know it is very useful for me.

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

DIPLOMSKA NALOGA

**IZKUŠNJA ODRAŠČANJA BREZ OČETA –
zorni kot hčera**

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Nastja Štupar

Ljubljana, 2016

"His leaving was not about you.

It was about him. "

Iyan la Vanzant

PREDGOVOR

Vse se zgodi z razlogom. To je ena izmed slavnih povedi, ki jih velikokrat slišimo, ko se sprašujemo po vprašanju »zakaj«. Z enako povedjo bi lahko odgovorila, če bi me nekdo vprašal, zakaj sem se vpisala na Fakulteto za socialno delo. Priznam, da na samem začetku nisem pričakovala, da bodo ti razlogi takšni, kot se kažejo danes. Eden izmed njih je zagotovo ta diplomska naloga in njen naslov. Vse z namenom. Hkrati si nisem nikoli mislila, da se mi bo v vseh teh letih odprlo toliko novih stvari, tem in vprašanj. Veselim se vsakega novega raziskovanja v tej smeri, saj čutim, da me to izpopolnjuje.

Vse je relativno. Tudi ta poved, ki bi jo lahko imenovala druga slavna, saj jo zelo radi uporabljamo. Če sem se česa začela zavedati po štirih letih študija socialnega dela, je to prav to – relativnosti in subjektivnosti. V našem poklicu, ki ga bom nekoč z največjim veseljem opravljala, ne moremo govoriti o dejstvih in o objektivnih resnicah. Ne gre za dejstva kot na primer pri fiziki pri zakonu gravitacije, ko je vsem jasno, da bo, če nekaj spustimo iz rok, bo padlo na tla. Tukaj govorimo o večjih razsežnostih in o unikatnih primerih. Govorimo o skupnem, občutljivem raziskovanju, o negotovosti, ki nas spremlja na vsakem koraku, o konstantnem vprašanju o »prav in narobe« in hkrati o vplivih iz tisočerih strani. Zato bi bilo po mojem mnenju nesmiselno iskati resnico, saj ta ne obstaja. Kolikor različnih ljudi obstaja na tem svetu, toliko različnih subjektivnih pogledov poznamo, toliko različnih zornih kotov in toliko različnih življenjskih zgodb. Vsaka zase je unikat in vsi smo unikat.

Za to temo sem se odločila v prvi vrsti zaradi osebnih razlogov, kajti opisuje mojo osebno izkušnjo, ki je polna odprtih vprašanj. Poleg tega, da sem si želela in še vedno stremim k temu, da pridem do določenih odgovorov, je po drugi strani prav tako velik razlog za izbiro te teme tudi ta, da se mi zdi, da je še precej neraziskana. Obstaja veliko primerov žensk, ki so odraščale brez očeta in kakorkoli je to na njih pustilo določen pečat ali ne, je moja želja to raziskati. Hkrati se mi zdi, da se o materinstvu govori veliko več kot o očetovstvu, zato bi se rada posvetila slednjemu. Ljudje smo nagnjeni k predalčkanju, da bi se počutili varne. Da bi zmanjšali zmedo v naših glavah. Iz tega pa izhaja tudi razvoj določenih predstav, ki si jih ustvarimo. Kakšna je ta podoba, kaj nam pomeni in kaj iz nje dobimo, je zopet stvar vsakega posameznika. Želim si raziskati te podobe, te ideologije, ki jih premore vsak človeški um, da bom mogoče nekoč imela sposobnost storiti to, po čemer hrepenim – razumeti.

ZAHVALA

...mentorju doc. dr. Milku Poštraku za vso pomoč, nasvete in usmerjanje pri pisanju diplomske naloge.

...mami Alberti, sestri Evi, maminemu partnerju Andreju, mami Mariji, atu Albertu, teti Mateji in sestrični Uli, ker so me vedno podpirali, me spodbujali, poslušali in spremljali na moji poti. Mami in Andreju sem še posebej hvaležna za finančno podporo.

...vsem prijateljem, ker so mi stali ob strani, me spodbujali in verjeli vame.

...vsem mojim sogovornicam, ki so mi pomagale priti do želenih rezultatov.

...vsem zaposlenim na Centru za socialno delo Novo mesto za nesebično deljenje znanja in vso podporo.

KAZALO

1. UVOD	1
1.1. USTVARJANJE DRUŽINE.....	3
1.1.1. Iskanje idealnega partnerja.....	3
1.1.2. Nastala je družina	8
1.1.2.1. Skrita moč družine	8
1.1.2.2. Družinski sistem	13
1.1.2.3. Družina kot organizacija	16
1.1.2.4. Družinske skrivnosti.....	17
1.1.3. Raznovrstnost družin	17
1.1.4. Starševstvo	18
1.1.5. Materinstvo in očetovstvo	24
1.2. OČETOVSTVO	27
1.2.1. Oče nekoč.....	27
1.2.2. Oče danes.....	30
1.2.3. Identiteta očeta.....	34
1.2.4. Teorije očetovstva.....	36
1.2.4.1. Psihoanalitični pogled	36
1.2.4.2. Pogled družinskih terapevtov.....	42
1.2.4.3. Pogled zagovornikov teorije izbire	48
1.2.4.4. Nova psihologija po Alice Miller	49
1.3. RAZVEZA ALI RAZHOD	52
1.3.1. Dediščina zakona mojih staršev	52
1.3.2. Razveza ogrozi očetovanje	54
1.3.3. Življenje po razvezi	55
1.3.4. Odsotni oče.....	57
1.3.4.1. Vpliv očetove odsotnosti	58
1.3.4.2. Vpliv očetove odsotnosti na razvoj otrokove osebnosti	63
1.3.4.3. Posebnosti vpliva na razvoj osebnosti deklice	64
1.3.4.4. Vpliv na razvoj osebnosti otrok obeh spolov	65
1.4. ZORNI KOT HČERA	67
1.4.1. Spol kot biološko dejstvo ali družbena konstrukcija spolne identitete?	67
1.4.2. Očetov lik v hčerinem življenju.....	71
1.4.3. Očetov vpliv in posledice	74
1.4.3.1. Razvoj ženske spolne identitete	81
1.4.3.2. Samovrednotenje.....	84
1.4.4. Varovalni dejavniki, ko oče odide iz hčerinega življenja	86

1.4.4.1.	Poprejšnji odnos med očetom in otrokom.....	88
1.4.4.2.	Nadomestni očetov lik.....	88
1.4.4.3.	Materina vloga – materin odnos do otroka	90
1.4.4.4.	Materina osebnost.....	90
1.4.4.5.	Materin odnos do otroka.....	91
1.4.4.6.	Poprejšnji partnerski odnos med starši	92
2.	PROBLEM	94
3.	METODOLOGIJA.....	96
3.1.	Vrsta raziskave.....	96
3.2.	Spremenljivke oziroma teme raziskovanja	96
3.3.	Merski instrumenti ali viri podatkov.....	97
3.4.	Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec.....	97
3.5.	Zbiranje podatkov oziroma empiričnega gradiva.....	97
3.6.	Obdelava gradiva	98
4.	REZULTATI	100
4.1.	POMEN OČETA, OPIS OČETA, OČE KOT TUJEC.....	100
4.2.	ODNOS Z OČETOM, OBČUTKI O OČETU.....	101
4.3.	RAZHOD, IZGUBA STIKOV Z OČETOM, PRIPISOVANJE KRIVDE.....	102
4.4.	POSLEDICE ODSOTNOSTI OČETA, VPLIV ODSOTNOSTI OČETA NA SESTRO, VPLIV NA PARTNERSKA RAZMERJA	103
4.5.	ODNOS OČE - MAMA, ZORNI KOT MAME.....	104
4.6.	ZORNI KOT HČERE, PRIČAKOVANJA.....	105
4.7.	POMEMBNI DRUGI, NADOMESTNI OČE.....	106
5.	RAZPRAVA	107
6.	SKLEPI.....	114
7.	PREDLOGI	116
8.	VIRI IN LITERATURA.....	118
9.	PRILOGE	121
9.1.	Priloga št.1: Intervjuji.....	121
9.2.	Priloga št. 2: Kodirani intervjuji	138
9.3.	Priloga št. 3: Odprto kodiranje - tabela kodiranja	147
9.4.	Priloga št. 4: Osno kodiranje.....	197
9.5.	Priloga št. 5: Odnosno kodiranje	213
10.	POVZETEK	216

1. UVOD

»Ta knjiga je drugačna. To je knjiga v čast očetu, s katerim sem odraščal, ki sem ga imel rad in s katerim sem mnoga leta delil marsikaj. Je počastitev spomina na očeta, kakršnega sem najbolje poznal – na njegovo življenje, na tisto, kar je imel rad, s čimer se je ukvarjal in kar me je posredno in neposredno naučil o življenju, lepoti in ljubezni./.../Zavedam se, da so mi leta, ko sem očeta ljubil in spoznaval, pomagala spremeniti očka iz preprostega človeka skoraj v svetnika, a prišel sem do sklepa, da s tem ni nič narobe. Če iz svojih ljubih pokojnikov naredimo svetnike, nam to lahko pomaga zapolniti praznino in omiliti slovo« (Buscaglia 2008: 22-23).

To je le en delček iz knjige, ki jo je Leo namenil svojemu očetu kot tako imenovano hvalnico. Zdelo se mi je izjemno lepo, da nekdo na tak način doživlja svojega očeta. Ta citat sem si izbrala in ga uporabila, ker mi njegovo razmišljanje ni blizu, pravzaprav mi je precej neznano. Morda bi si na nek način želela čutiti, kar čuti on in dojemati podobo in vlogo nekoga očitno tako pomembnega v življenju - kot sveto. Kot nekaj, kar je vredno hvalnice.

Avtor Musek razmišlja, da so ljubezen, partnerstvo, družinsko življenje in z njimi povezane vrednote osrednja tema človeške eksistence – v vseh dobah, v vseh družbah, kulturah in civilizacijah. Te teme so po njegovo življenjski okvir za veliko ljudi, saj v njih najdejo dragocenosti - od temeljne varnosti do najvišje izpolnitve. Vprašanja o človeštvu so danes bolj kot kdaj prej prisotna v naših vsakdanjih. Vsi se sprašujemo o vrednosti in smiselnosti svojega ravnanja in svojega bivanja. A univerzalno spoznanje, s katerim se več kot strinjam pa je to, da je ljubezen najvišji domet in najvišja vrednota. Kot piše, so vse velike krize nazadnje krize ljubezni, ljubezni do sočloveka, do narave, do sveta, do absolutnega – tudi ljubezni do sebe (Musek 1995: 9).

Ljubezen je vse in še več. Je nekaj, k čemer vsi podzavestno stremimo, in nekaj, čemur se nihče ne želi zavestno odpovedati. Ker je preprosto lepa ne glede na vse relativne resnice. Po mojem mnenju lahko z ljubeznijo premagamo marsikaj. Daje nam smisel življenja. Smisel. Ena beseda s šestimi črkami. Kdo bi si mislil, da lahko tako zelo veliko pomeni. Ko je tu, se ga niti ne zavedamo, ko ga izgubimo,

pa gre z njim v brezno tudi vsa volja in moč. V življenju se vse vrti okoli smisla, iščemo ga iz leve in iz desne, iz vseh perspektiv in pogledov in želimo ga tudi pristno čutiti. K temu, da vemo, kam gremo, kaj iščemo in kaj je naše poslanstvo, veliko pripomore varno okolje in ljubezen, ki nam ga lahko ponudi družina. Oziroma od nje to, kar nekako pričakujemo, saj je nemara struktura, ki nam nudi prvo socializacijo s svetom.

Kot pravi Gostečnik, gre namreč za čisto naravno potrebo vsakega otroka. To je temeljna, neizpodbitna in neustavljiva želja po odnosu tako z očetom kot tudi z materjo in otrok vedno, kadar tega ne doseže, čuti, kot da je z njim nekaj narobe – sicer bi mu bilo vsaj to omogočeno, namreč samostojnost, neodvisnost in svoboda v odnosu z vsakim posebej: posebej z očetom in posebej z materjo (Gostečnik 2014: 29).

Z drugimi besedami si po njegovo prav vsak otrok že po naravi zasluži neposreden in brezpogojen odnos z vsakim posebej in ta odnos si zaslužijo tudi starši, in sicer iz golega dejstva, ker so starši. Zato vedno, kadar to ni uresničljivo, poudari Gostečnik, govorimo o globokih ranah staršev, ki pa nimajo skoraj ničesar ali zelo malo skupnega s konkretnimi situacijami, v katere se rojevajo njihovi otroci (Gostečnik 2014: 29).

Puhar ugotavlja, da je potreba po ljubečem varstvu in osebni ljubezni tako temeljna, da jo lahko prištevamo med rojstne pravice vsakega otroka. Dati življenje otroku, ki ga ne bomo mogli ljubiti, je moralno neodgovorno dejanje, poudari. S tem se glede na svojo lastno izkušnjo na nek način strinjam. Menim, da otrok, sploh če je načrtovan, ni kriv za to, da je prišel na svet, a preživeti bo v vsakem primeru moral – zaželen ali nezaželen. Če se rodi staršu, ki ga vidi kot napako in mu zato ni zmožen dati ljubezni (seveda zaradi svoje osebne zgodovine), ne vidim razloga, zakaj bi se odločil zanj. Razmišljam, ali v takih trenutkih ljudje kar nekako ne pomislijo na to oziroma morda niti niso toliko v stiku s sabo, da bi na tak način razmišljali. Zagotovo tista želja po otroku, ki naj bi jo bodoči starš začutil, v takih primerih ni pristna in temu bi morali ljudje na splošno pripisovati več pomena. Ker, kot piše Puharjeva, za osebno ljubezen staršev ni enakovrednega nadomestila (Puhar 1985: 11).

Kdo smo mi, da bi sodili? Kdo smo mi, da bi postavljali meje normalnosti? Kaj sploh pomeni beseda normalno? Ali ni vse naokrog usmerjeno k samorazlagi tako kompleksnih besed, sploh v sedanjem, enaindvajsetem stoletju, ko naj bi bili že precej razviti? Vsaka zgodovina posameznika je edinstvena in od veliko različnih dejavnikov je odvisno, v kaj se bo ta oseba razvila. Zato predlagam, da se prepustimo občutljivemu raziskovanju najrazličnejših teorij od takih in drugačnih avtorjev in raznoraznih predpostavk, ki jih bom z negotovostjo skušala kontekstualizirati v smiselno celoto, ki pa bo seveda puščala veliko prostora ne levi in na desni strani. Tam bodo pripravljeni prazni kotički za vsakega izmed vas in za vaše razmišljanje ter smiselne ugotovitve.

Pred tem se mi zdi pomembno poudariti, da zagovarjam samodefinicijo družine, a se bom - zaradi naslova - v tej diplomski nalogi naslanjala predvsem na nuklearno družino, saj izhajam iz tega in bi rada prišla do določenih nastavkov za premisleke, do ugotovitev, odgovorov... Pustimo se presenetiti.

1.1. USTVARJANJE DRUŽINE

1.1.1. Iskanje idealnega partnerja

Pri iskanju življenjskega sopotnika vsak posameznik izbira svoje metode in se ravna po svojih pravilih, ki jih je vaje in so mu domača. Določeni ljudje dajo več poudarka na videz, spet drugi na karakterne značilnosti človeka, a vsekakor vsi iščemo določeno privlačnost, določeno energijo, ki jo človek oddaja in se kot manjkajoč košček sestavljanke pridruži naši zgodbi. Zgodí se, da najdemo nekoga, ki se nam zdi v vseh pogledih idealen, pa se kasneje, ko to osebo zares spoznamo, izkaže, da nam v resnici ne ustreza tako zelo, kot smo sprva mislili. Lahko pa se velika ljubezen razvije iz prijateljstva in to s človekom, za katerega si nikoli nismo mislili, da bo nekoč naš partner. Takšnih in drugačnih primerov je nešteto, a vsem je skupna ena stvar – glede na »nekaj« so se ti ljudje našli. Ne verjamem, da je šlo le za splet okoliščin ali tisti rek »biti ob pravem času na pravem mestu«, saj sem pristaš tega, da se vse zgodi z razlogom. Menim, da v naše življenje pridejo ljudje z namenom, da nas nekaj naučijo, nas na nekaj spomnijo, nam nekaj dajo ali da mi njih nekaj naučimo, jim nekaj damo, skratka, tu

so zaradi nečesa. Moja filozofija pravi, da sami nase privabljamo točno določene ljudi, a se tega ne zavedamo. Različni avtorji pišejo o tem in mnogi povezujejo izbiro nadaljnjega partnerja z družino. Izbrala sem miselnosti, ki so se mi zdele najbolj zanimive.

Glede vprašanja, ali nas privlačijo podobnosti ali razlike, Skynner (1993: 14) pravi, da gre le za navidezna nasprotja. Kar naj bi v resnici vleklo ljudi skupaj, so podobnosti, še zlasti pa podobnost v tem, kar nas v temelju najbolj določa: gre za podobnost družin, iz katerih izhajamo (Skynner, Cleese 1993: 14).

Po moji interpretaciji naj ta podobnost ne bi bila zelo direktna in vidna. Šlo naj bi za vzdušje, ki ga prepoznamo, ko smo v družbi nekoga, ki nam je všeč. Nezavedno se nam zdi njegova energija znana in vzdušje zelo domače in zaradi teh razlogov nam človek odgovarja, se nekako vklopi v našo zgodbo, kot sem prej uporabila primerjavo s sestavljanjo. Zdi se mi nekako logično, da nas bolj privlači nekaj, kar poznamo. Ena izmed osnovnih potreb človeka je potreba po varnosti, ki pa jo dosežemo, če se gibljemo v krogu znanega. Tak krog je zagotovo tudi naša družina.

Gostečnik povzema po Pinesu (1999) in pravi, da je pri izbiri partnerja temeljno vodilo notranje-psihična, v glavnem nezavedna romantična podoba (Gostečnik 2001: 68).

Gostečnik meni, da oba - tako oče kot mati - v otrokovem življenju ustvarita občutje ljubljenosti in – kar je še veliko bolj pomembno – notranje-psihična podoba o drugem, ki te sprejema, ljubi in želi, nastane prav na osnovi odnosa z očetom in materjo. Ne glede na to, kakšen je ta odnos z očetom in materjo, vedno bo bistveno vplival na ves nadaljnji razvoj in predvsem določal vse nadaljnje odnose z drugimi, saj oba, tako oče in mati s svojim odnosom oziroma otrokov odnos z njima v marsičem določa in pogojuje vse izbire prijateljstev in intimne odnose v posameznikovem življenju. Oba odnosa bo otrok iskal v vseh intimnih odnosih in prijateljstvih oziroma bo vsepovsod ustvarjal podobna vzdušja, kjer bo ponovno doživel stara znana občutja, ki jih je nekoč doživil v odnosu s svojima staršema, in so pomenila edini način za dosego ljubezni (Gostečnik 2001: 66).

Kakorkoli je včasih težko prepoznati podobnosti v odnosih, ker se mi zdi, da se veliko tega dogaja v naši podzavesti in da včasih ljudje ne dojamemo stvari tako poglobljeno, je to nekako logično. Delamo, čutimo in iščemo poznano. Tudi če si včasih zavestno rečemo, da bomo naredili nekaj drugače, poiskali nekaj drugega, po mojem mnenju s celim telesom in energijo, privabljamo nase znane, naj bi bile tudi varne stvari in situacije.

Avtor Gostečnik opozarja, da v določenih primerih, ko oziroma če otrok ne doživlja, da je v njegovi družini varnost in zavarovanost oziroma občutek ljubljenosti, medsebojnega sprejemanja in razumevanja, bo povzel ta družinski oziroma zakonski nemir in anksioznost ter na podlagi tega tudi razvil svojo notranje-psihično podobo odnosa, ki ga bo pozneje nezavedno na novo ustvarjal z namenom, da ga preustvari (Gostečnik 2001: 67).

Seveda. Po mojem mnenju se lahko situacije z določenimi občutki, doživljanji, ki so se zgodile v določenih okoliščinah, ponovno zgodijo v želji po razrešitvi samo pod enakimi pogoji v enakih okoliščinah. Zato se najbrž tako trdno oklepamo teh starih vzorcev, po katerih delujemo, čustvujemo.

Ugotavlja tudi, da bo sicer pozneje v zaljubljenosti posameznik najbrž poskušal vse to preseči, a se ob tem ne bo zavedal, da je nezavedni program močnejši. Ta presega vse želje in hotenja po romantičnem odnosu, saj v sebi nosi klice ali kali odnosov, ki so ga najbolj zaznamovali v njegovi mladosti in jih poskuša nezavedno popraviti v vseh odnosih, ki jih ustvarja v poznejšem življenju, še zlasti v intimnih odnosih, ki jih ustvarja na osnovi zaljubljenosti (Gostečnik 2001: 67).

Po Pinesu (1999), na katerega se naveže Gostečnik, ko razčlenjuje notranje-psihično podobo, naj bi to vsak posameznik razvili že zelo zgodaj, saj temelji na izredno močnih emocionalnih doživetjih, ki jih ima otrok s svojo materjo v prvem letu svojega življenja. Oče in mati ter vsi tisti najbližji, ki so imeli pomemben odnos z otrokom v njegovih najzgodnejših letih, bodo zelo močno vplivali na razvoj otrokove notranje-psihične romantične podobe. Eden od načinov, na katerega bodo vplivali, je glede na to, kako so starši znali izraziti ljubezen do otroka. Tipičen primer take podobe je recimo naslednja trditev neke žene: »Moj oče je vedno trdil, da me ima rad, vendar tega nikoli ni zares pokazal z dejanji. Moj fant mu je v tem

popolnoma podoben, saj tudi on govori, da me ima rad, vendar tega ne pokaže.« Drugi izmed načinov pa je glede na to, kako sta oče in mati izražala oziroma nista izražala ljubezni drug do drugega. Primer tega je trditev: »Moj odnos s fantom me spominja na način, kako je moja mati ravnala z mojim očetom – veliko potrpežljivosti in veliko poslušanja!« (Gostečnik 2001: 68-69).

Iz tega je razvidno, meni Gostečnik, da ima notranje-psihična romantična podoba izredno velik vpliv na izbiro zakonskega partnerja. Vključuje namreč ponovno aktivacijo oziroma na novo spodbudi pozitivne in negativne elemente otrokovega najglobljega odnosa do obeh staršev in hkrati do njunega odnosa in do odnosa, ki ga je imel vsak od partnerjev kot otrok do svojih staršev. Avtor v tem delu po Pinesu (1999) doda, da nerazrešene psihične vsebine z vsakim od staršev veliko bolj vplivajo na izbiro bodočega zakonskega partnerja kot pozitivne (Gostečnik 2001: 68-69).

To se mi zdi zelo zanimiva trditev, čeprav po eni strani razumem, za kaj gre. Ljudje smo na splošno nekako bolj naravnani k spominjanju na negativne občutke in na splošno k negativizmu, kot da nas to bolj zaznamuje ali kot da nam včasih ustreza »vloga žrtve«, namesto da bi se osredotočili na pozitivne stvari, ki jih prav tako zagotovo ni malo. In kakor pravijo, pozitivno razmišljanje nase privleče samo še več pozitivnih izidov, vendar se mi zdi ta usmerjenost na negativno generalni problem, ki se je razvijal skozi zgodovino in na katerega smo se navadili.

Kar se tiče odnosov, Gostečnik trdi, da tudi romantične in vse ostale intimne odnose vedno doživljamo v skladu z notranje-psihično strukturo. To pomeni, pravi avtor, da vsak vzpostavljeni odnos dojemamo in čutenje v tem odnosu povezujemo s tistimi podobami odnosov in oseb, ki gradijo našo notranjost. Zato je prav vsak odnos lahko ali ponovitev starega ali pa izgradnja nečesa (torej le ni vse tako črno-belo), česar v naši strukturi prej še ni bilo (Gostečnik 2001: 70).

Kakor razumem, je Gostečnik zagovornik tega, da ti družina lahko največ da in največ tudi vzame. Z njim se strinjam v tem delu, ko piše da dobimo od svojih bližnjih določene vzorce, ki jih potem uporabljamo tudi sami v nadaljnjem življenju, saj je to tisto, kar poznamo. Po mojem mnenju vpliva na oblikovanje človeka tudi določeno obdobje družine, v katerem se je človek rodil, in pa okolje, v katerem je

odraščal. Če se osredotočim na primer, ki sem ga doživela na praksi. Spoznala sem deklico, ki je imela nezdrave odnose s svojimi starši, zato je začela v šoli popuščati. Vendar je zaradi razredničarke, ki je bila v šoli zelo pozorna do svojih učencev, uspešno končala osnovno šolo. Deležna je bila velike podpore s strani šole in to se mi ne zdi zanemarljiv dejavnik. Tukaj bi se lahko navezala na krepitev moči, koncept, o katerem se v socialnem delu veliko govori. Gre za to, da se v življenju uporabnika, s katerim sodelujemo, najdejo vsi viri moči, ki jih ta ima, in jih izkoristi sebi v prid. To naredimo skupaj z njim – podamo se na pot občutljivega iskanja in razkrivanja življenjskega sveta uporabnika, da bi lahko odkrili, kaj in kje vse so močne točke. V tem primeru je bil eden virov moči za to deklico njena razredničarka in hkrati aktivno sodelovanje s šolo. To ji je pomagalo, da se je usmerila v rešitev in uspešno končala razred kljub temu, da je starši niso podpirali. Ne morem trditi, da ne bo na poti v odraslost prevzela določenih vzorcev svojih staršev, vendar je nanjo okolje v tem trenutku, ko se je znašla v stiski, pozitivno in spodbudno vplivalo in to je zagotovo doprinos tudi k oblikovanju njene osebnosti.

Hendrixovo prepričanje je, da ima najbolj močan vpliv na otroka zgled, ki ga starši ponujajo z lastnim ravnanjem. Meni, da otroci nagonsko opazujejo, kako se starši odločajo, koliko svobode si jemljejo in kakšna zadovoljstva si privoščijo, kakšne sposobnosti razvijajo in katere možnosti spregledajo. Vzorec, da je treba tako živeti in da se na tak način prebiješ skozi življenje, se otroku vsadi globoko pod kožo. Vseeno je, ali otrok sprejema oziroma odobrava vzorec svojih staršev ali pa ga zavrača, v obeh primerih se mu bodo vzorci zasidrali v podzavest. Rezultati socializacije se bodo pokazali v obdobju, ko bo otrok odrasel in izbiral partnerja ter nato v njegovem zakonu (Hendrix, 1988: 25).

Pravi tudi, da večina ljudi težko sprejme dejstvo, da so vse življenje pravzaprav iskali partnerja, ki ustreza podobi njihovih staršev. Na zavestni ravni so pravzaprav ves čas iskali partnerja, ki bi imel pozitivne lastnosti prijaznega, ljubečega, prijetnega videza, pametnega in ustvarjalnega, tako kot to počnemo vsi. V primeru nesrečnega otroštva so dejansko iskali nekoga, ki naj bi bil po pravo nasprotje njihovih staršev in sami sebi dopovedovali: »Nikoli v sanjah nočem oblastne ženske, kakršna je bila mama.« Navkljub zavestnim nameram pa večino, tudi če si tega ne želimo, privlačijo prav osebe s pozitivnimi in negativnimi lastnostmi staršev – in pri tem so negativne lastnosti celo veliko bolj vplivne (Hendrix, 1988: 30). V

tem delu se lahko navežem na Gostečnika, ki je prav tako poudarjal, da so negativne lastnosti vedno bolj v ospredju.

Hendrix razloži tudi, zakaj naj negativne lastnosti tako privlačijo. Pravi, da če bi svoje partnerje izbirali logično, bi iskali takšne, ki nam lahko nadomestijo, kar smo izgubili v otroštvu, ne pa osebe, pri katerih se bodo še enkrat ponovile pomanjkljivosti staršev. Eden od primerov je, da – če so vas starši recimo prizadeli s svojo brezbriznostjo - bi bilo normalno in pričakovano, da si najdete nekoga, ki je zanesljiv in bi ob njem zlahka premagali svoj strah, da boste ostali sami. Ali pa če so starši pretiravali v svoji skrbi za vas, bi potrebovali takšnega partnerja, ki bi vam puščal dovolj lastnega prostora in svobode, da bi premagali odpor do posesivnosti. Toda pri iskanju partnerja človeka ne usmerja logični, urejeni del novih možganov, temveč v preteklost zaprt in izoliran del starih možganov. Ti poustvarjajo pogoje človekovega rojstva in otroštva, ker jih želijo popraviti, razloži Hendrix in doda da nas stari možgani skušajo vrniti v naše prvobitno stanje, da bi dokončali svojo nalogo, saj je bil tak človek po njegovo deležen ravno dovolj nege, da je preživel, ne pa tudi dovolj, da bi bil zadovoljen (Hendrix 1988: 31).

Tako torej. Določene stvari, ki se dogajajo v nezavednem delu, naj ne bi mogli nadzorovati. Po mojem mnenju to ni čisto res, se pa strinjam da je potrebno veliko samodiscipline in stalno zavedanje, kaj se z nami dogaja, kdo smo, zakaj čutimo kot čutimo in zakaj imamo potrebo po nekem vzorcu ali problemu in hkrati močna volja, da smo se pripravljeni spremeniti in ljubiti, sprejeti se takšnega, kot smo. To je šele bridki uvod v zadovoljujoče življenje in razburljivo iskanje nekoga, ki nam ne bo le razrešil starih zadev, vendar se bo skupaj z nami podal na občutljivo pot lastnega odkrivanja in gradnje prihodnosti.

1.1.2. Nastala je družina

1.1.2.1. *Skrita moč družine*

Zelo se strinjam z razmišljanjem avtorice Satir, ki meni, da je družinsko življenje podobno ledeni gori. Večinoma se ljudje zavedajo le eno desetino tega, kar se dejansko dogaja v družini, in sicer tiste desetine, ki jo lahko vidijo in slišijo ter mislijo, da je to vse, kar obstaja. Nekateri izmed njih sicer domnevajo, da bi za

vsem tem lahko bilo še kaj več, toda ne vedo kaj, hkrati pa nimajo tudi nobene predstave, kako priti do teh spoznanj. Nezanje lahko privede družino v nevarne vode, opozarja avtorica Satir, in strne misel z zelo dobro primerjavo: »Kakor je usoda mornarja odvisna od tega, da pozna tudi tisti del ledene gore, ki se skriva pod vodo, tako je usoda družine odvisna od razumevanja občutkov in potreb, ki se skrivajo onstran vsakdanjih družinskih dogodkov.« (Satir, 1995: 11)

V letih, ko je Virginia Satir delala kot družinska terapevtka, je odkrila štiri dejavnike, za katere meni, da se izražajo v družinskih problemih, in to so najprej zagotovo občutki in predstave, ki jih ima človek o samem sebi, kar imenuje »SAMOVREDNOTENJE«; kot drugo omeni sporazumevalne načine, ki si jih ljudje izdelajo, da bi drug drugega razumeli, kar imenuje »KOMUNIKACIJA«, prav tako pravila o tem, kako bi morali čutiti in delovati, kar se nazadnje lahko razvije v to, čemur pravi »DRUŽINSKI SISTEM«, in pa tudi način, kako ljudje vzpostavljajo stik z drugimi ljudmi in ustanovami zunaj družine, kar imenuje »POVEZAVA Z DRUŽBO« (Satir, 1995: 11).

Meni, da ima vsak izmed družinskih članov svojo zgodovino, v kateri so udeleženi vsi ostali družinski člani. Vsakemu izmed nas se včasih zgodijo stvari, o katerih nikoli odprto ne spregovorimo, rane in prizadetosti pa ostanejo. V nas je nekaj, kar nas sili, da nedokončane stvari dokončamo (Satir 1995: 52).

Težnja po temu, da bi razrešili določene zadeve, menim, da je v nas vseh, le da jo eni prepoznajo kot tako, drugi pa v obliki nekakšnih drugačnih občutkov, kjer je težje razvozlati, zakaj gre oziroma kaj je v ozadju. Družina je skupnost ali sistem, ki je zagotovo primeren kraj za razreševanje, in nekaj, kar je skupnega vsem ljudem. Kakršnakoli že je, otrok na samem začetku ni sposoben preživeti sam, zato vsak potrebuje nekoga, da zanj skrbi. Ker sem zagovornica samodefiniranja, bi tudi tu rada poudarila, da lahko za nekoga družina pomeni le na primer očeta, medtem ko drugi vključuje v svojo družino starše in stare starše. Skratka, gre za najpomembnejšo in osnovno celico, v kateri se začnemo razvijati kot posamezniki. Razvoj se začne že s samim spočetjem.

»Čeprav je otrok v maternici zavarovan, še kako občuti in »doživlja« očeta ob materi« (Brajša, 1987: 77). Ko poslušam razne resnice ljudi - tudi, ko je na primer govora o splavu, določeni to doživljajo kot umor, ker pravijo, da je zarodek že

začel svoje življenje od spočetja naprej, spet drugi menijo, da se življenje začne z rojstvom in da naj o tem odloči tisti, ki otroka nosi, oziroma človeka, ki sta ga spočela. Čeprav nisem proti splavu, ker razumem, da ima vsak svojo življenjsko zgodbo s svojimi odločitvami in ne tega obsojam (v bistvu ne obsojam ničesar, dokler s svojimi dejanji direktno in namerno ne škoduješ sočloveku), menim, da otrok že v maternici dobiva določene čustvene signale. Človek je eno skupaj s telesom kot tudi z mislimi in doživljanji in vse skupaj zagotovo zelo vpliva na rastoč zarodek v maternici. Zato je po mojem mnenju še kako pomembno nadzorovati svoje misli v času nosečnosti, biti pozitivno naravnani in dati prihajajočemu članu vedeti, da je zaželen. V tem delu ne smemo pozabiti na očetov vpliv, ki ga otrok zagotovo prav tako čuti. Če ne drugače, prek ženske, svoje bodoče matere, ki ga prav tako doživlja in nanj prenaša ta občutja. In tudi na druge načine, saj ne moremo zanikati obstoja energije, ki se ves čas prenaša in nikoli ne ugasne.

Kompan Erzarj pravi, da se navezanost razvija v prvih mesecih življenja, medtem ko se sposobnost regulacije emocij, ki temelji na tipu navezanosti, najmočneje razvije v obdobju med prvim in drugim letom življenja. V tem obdobju se menda najbolj poveča tudi število povezav med nevroni, kar pomeni, da se ustvari 90% vseh povezav, poudari avtorica. Razvejanost in kompleksnost teh organsko nastalih vezi omogoča človeku razgibano delovanje možganov v poznejšem življenju. Najbolj pomembno, lahko bi rekli ključno obdobje celotnega razvoja sposobnosti za vzpostavljanje odnosov, je torej prav obdobje prvih treh let, ko se v človeku ob dozorevanju možganskih struktur utrdi določena relacijska matrica, ki preko vzorca odnosov, ki jih določa, oblikuje tudi razvoj posameznikovega jaza (Kompan Erzar 2003: 121).

Če se osredotočimo na moderno razumevanje družine, bi avtorica Kompan Erzar rekla, da se ta opira na več temeljev. Družina je po njeno pojmovana kot temeljna struktura, v kateri in po kateri nastaja človekov jaz. Vsak otrok naj bi se razvil tako v odnosih s starši kot tudi med staršema, saj je nevrološka struktura človeških možganov zaznamovana z odnosi do te mere, da se zunaj teh odnosov ne more razviti ne na kognitivni ne na emocionalni ravni. Družina je najkompleksnejši in edinstven prostor, v katerem nastaja in se razvija človeška psihična struktura. Avtorica trdi, da je razvoj posameznikove psihične strukture zunaj družine, četudi

je ta nepopolna, razbolena, patološka in celo nefunkcionalna, nemogoč (Kompan Erzar, 2003: 25).

Katarina Kompan Erzar je med drugim povzemala tudi McGoldrick (1995), ki poudari, kako je pomembno, da veliko vemo o svoji družini, saj lahko na ta način več izvemo tudi o sebi in imamo hkrati večjo svobodo, da izberemo, kako želimo živeti. Vse izkušnje, torej tudi najstrašnejše in najbolj boleče, kot so alkoholizem, spolna zloraba, samomor, postanejo del naše identitete. Razumevanje, kaj je vodilo tako vedenje, nam dejansko lahko pomaga na nek način razumeti temne strani naše osebnosti in nam hkrati omogoči, da lahko kasneje spet najdemo zaupanje v ljudi okrog sebe. Obstaja pregovor po McGoldrick (1995), ki pravi: »Kdor se ne more spominjati svoje preteklosti, jo je prisiljen stalno ponavljati.« Kompan Erzar meni, da nam odkrivanje družinskih vezi, skritih zgodb, zapletov in poznavanje, kaj vse je ta družina v prejšnjih generacijah spoznala, kje se je zapletala in kakšne vzorce odnosov pozna, lahko omogoči prepoznati lastno vlogo v tej družini in jo preoblikovati. Ali kot pravi McGoldrick (1995): »Poznavanje družinske dediščine nas lahko osvobodi do te mere, da spremenimo svojo prihodnost.« (Kompan Erzar 2003: 32)

Avtorji Kompan Erzar, Erzar in Poljanec v knjigi strnejo, da ne verjamejo, da družina lahko dela »prav« ali »narobe«, lahko samo išče in živi svojo resnico ali pa je ne živi in se ne razvija. Menijo, da tudi vzgoja otrok ni spretnost ali veščina in ni »prav« ali »narobe«. Otroke lahko le začutimo, živimo z njimi in jim hkrati po svojih močeh pomagamo, da vstopajo v svet, ali pa se slepimo, da je mogoče otroke strogo dresirati in jih naučiti pravilnega vedenja, ne da bi si zares pustili, da se nas dotaknejo in da bi se bili ob njih pripravljeni sami spremeniti (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 8).

Zanimivo mi je razmišljanje Žmuc-Tomori, ki meni, da družina ni le vmesni člen med družbo in posameznikom niti le pasiven posrednik norm in vrednot, ki veljajo v neki širši kulturi. V njeni zunanji vlogi pa se kakor tudi v notranjem življenju odražajo socio-kulturna dogajanja in zunanje spremembe, ki se jim mora prilagajati. Družina naj bi preko medosebnega, emocionalnega in vzgojnega dogajanja pripravljala otoka na dejavno vključevanje v širši socialni in kulturni prostor. To je ena izmed pomembnih nalog družine in če je ta tuja okolju, v

katerem živi, mu bo tuj tudi otrok. Če družina otroka ne seznani s sporočili tega okolja, jih ne bo mogel razpoznavati, niti se jim odzivati. Vsak človek mora razviti zdravo notranjo trdnost, da lahko razvije občutek pripadnosti večji skupnosti. Avtorica meni, da le v primeru, ko je njegova vloga v manjši enoti jasna, smiselna, sprejemljiva zanj in za to enoto, zna najti pravo mesto zase, za svojo ustvarjalnost in osebno srečo tudi v širši skupnosti (Žmuc-Tomori 1989: 9).

To se povezuje z mojim razmišljanjem. Vsakdo, ki določenih znanj ne pridobi, se mora nekako znajti sam, to pa za seboj potegne tudi veliko mero negotovosti in nevarnosti, kar posledično pomeni poizkušanje nečesa, česar še ne poznamo, morda tudi strah. Človek, ki nima oprijemljive vloge oziroma jasne identitete v svoji lastni družini, ne ve, kaj je in kaj naj bi bil oziroma kaj se od njega pričakuje, ima po mojem mnenju hkrati težave tudi z vključevanjem v širšo okolico. Poleg tega ne smemo pozabiti na vsa pričakovanja, družbene norme in različne kulturne navade. To si predstavljam kot veliko zmedo in vseskozi prisoten strah, če sklepam po sebi in po tem, kaj se dogaja v meni, ko pride do določene nejasnosti in do nečesa nepoznanega.

Avtorica Asen v svoji knjigi poudari, da imajo v posameznih kulturah zelo različne nazore o tem, kdo sestavlja družine. V večini zahodnih družb je uveljavljeno vsem znano pravilo monogamnosti, sicer pa poznamo tudi nekaj držav, v katerih je povsem sprejemljivo, da ima mož več žena. V Veliki Britaniji pred sto leti so na primer družino sestavljali vsi, ki so živeli pod skupno streho, torej starši, otroci, stari starši in služinčad (Asen, 1995: 9).

Nadaljuje, da danes besedo družina uporabljamo, kot bi imela en sam splošno uveljavljen pomen. Številni si pod besedo družina predstavljajo tipično nuklearno družino, torej starše nasprotnega spola z dvema otrokoma, nekateri štejejo zraven tudi stare starše. Takšne družine so po splošnem prepričanju »normalne«, čeprav je stvarnost večine ljudi, kot vsi vemo, povsem drugačna. Dandanes poznamo zelo različne družine, na primer neporočene pare, starše samohranilce, znova združene družine prej ločenih staršev, pare brez otrok, komune in homoseksualne pare obeh spolov z otroci (Asen, 1995: 9).

S tem nam odpre prostor za razmišljanje. Monogamnost je tema, o kateri bi lahko govorili še in še. Ali je to res samo družbena norma, ali tako ljudje po naravi delujemo? Kaj sploh pomeni »po naravi«? Živali po svoji naravi recimo niso

monogamne. Se res tako zelo razlikujemo od njih? Glede na to, da imajo določene kulture drugačna pravila, najbrž ne. Vendar se človek rodi v neki kulturi, s katero odrašča in se pozneje po mojem mnenju težko spremeni. Seveda ni nič nemogoče, vendar si sama to težko predstavljam. Ne morem reči, da to pride ravno po »človekovi naravi«, je pa ena izmed mojih resnic ta, da smo vzgojeni na posesiven način in na striktno ločevanje, kaj je moje in kaj tvoje. Toliko in toliko generacij, če malo posplošim, že razmišlja na tak način, da je to kar nekako ukoreninilo v vseh nas. Za premikanje teh meja je potrebno veliko vztrajnosti in pripravljenost na kritičnost družbe. Zagotovo pa s tem ni nič narobe. Kakor komu ustreza ali 'živi in pusti živeti'.

Rada imam raznolikost, ker se mi zdi, da bolj raznolik je svet, bolj je zanimiv in manj diskriminatoren. Z definicijami namreč velikokrat koga (morda nehoti) izločimo, ker se ne »vključi noter«, zato sem zagovornica tega, da si vsak po svoje definira, kaj in kdo zanj pomeni družino. Na tem področju sem v zadnjih letih opazila kar nekaj napredka in to me zelo veseli, saj nas po mojem mnenju le razmišljanje z odprto glavo lahko reši ujetosti v sistem.

1.1.2.2. Družinski sistem

Žmuc –Tomori zelo dobro opiše družinski sistem, ko pravi, da je to skupnost posameznih članov, ki so med seboj neprestano dejavno povezani. Popolnoma vse, kar se dogaja v tem sistemu, po svoje vpliva na vsakega člana posebej. Vsaka sprememba, ki se zgodi pri enem članu, se čuti ali, kot pravi avtorica, zazveni tako ali drugače tudi pri vseh drugih. Vedenje enega člana usmerja vedenje drugih in hkrati čustveni izrazi enega prikličejo čustveni odziv drugih. Žmuc-Tomori meni, da razvoj posameznega družinskega člana terja zorenje vseh drugih in hkrati rast sistema kot celote. Medsebojna odvisnost vseh članov sistema seveda ni samo eksistenčna, temveč tudi čustvena. Povezave in spremembe med njimi so zato še toliko bolj pomembnejše in odločilnejše. Čustvene izkušnje v družini so za vsakega človeka najpomembnejše, pravi avtorica in nadaljuje, da prav iz odnosov z najbližjimi izhajajo najintimnejša zadovoljstva, najbolj boleča razočaranja, najbolj vznemirljiva pričakovanja in najokrutnejše streznitve (Žmuc-Tomori 1989: 10).

Trdi, da je vsak član družinskega sistema z drugimi člani v posebnem odnosu, z vsakim od njih je povezan s posebnimi čustvi in pričakovanji. Posameznikovo doživetje samega sebe in njegova lastna podoba sta odvisna od vsakega člana sistema. Biti sin svoje matere, starejši brat svoje sestre, mlajši brat prvorojenega sina in očetu najbolj podoben otrok, vse to je lahko hkrati več delov identitete istega človeka, piše Žmuc-Tomori. Vsak del prispeva po svoje in s svojim pomenom k celoti človekove osebnosti (Žmuc-Tomori 1989: 10).

S tem se strinjam, saj si tudi sama predstavljam, da družinski sistem deluje na tak način. To sem ugotovila že z opazovanjem svoje lastne družine. Ko se je nekaj v naši družini zgodilo komurkoli izmed nas, je to vplivalo na vse družinske člane, na ene manj, druge bolj, spremembo ali dogodek pa so začutili vsi.

Po njeno družinski sistem teži za nekim dinamičnim notranjim ravnotežjem. Meni, da, karkoli se v njem dogaja, kakorkoli se preliva energija znotraj njegovih meja, kakršnekoli so sile, ki od zunaj vplivajo nanj, mora skupen rezultat vseh teh dogajanj ostati enak. Ta mora omogočati vsem družinskim članom sprejemljive pogoje za skupno življenje. Tisti člani sistema, ki so močnejši in bolj prilagodljivi (bodisi zaradi svoje zrelostne stopnje, osebnostnih lastnosti ali opor od zunaj), lažje sledijo tem spremembam, medtem ko jim šibkejši člani sledijo težje. Gre pa prav tako za pomoč v smislu, če v nečem obnemore eden izmed članov družine, morajo bolj poprijeti drugi. Hkrati pa se pozna tudi, če si na primer kateri izmed članov prisvaja več prostora, ker ga tako ostaja manj za druge. Zgodi se, opozarja Žmuc-Tomori, da najšibkejši člen v verigi popusti, prevzame nase breme družinske napetosti, postane strelovod, grešni kozel ali žrtveno jagnje. Daritev na žrtveniku družinskega zunanjega ugleda in notranjega – četudi patološkega – ravnotežja je lahko dragocena in jo včasih plačuje eden izmed družinskih članov s svojo življenjsko usodo, še poudari (Žmuc-Tomori 1989: 10-11).

Kakor piše Žmuc-Tomori, odnosi v družinskem sistemu niso nikoli le enosmerni. S tem se zelo strinjam. Prepletajo se v mreži medsebojnih povezav, ob katerih vsaka deluje obojestransko in so vzajemni, so recipročni. Nihče ne more vladati, če mu drugi s podrejanjem ne daje za to možnosti, in nihče ne more dajati, če drugi ne jemlje, poudari avtorica. Vsakemu članu družine omogočajo, dopuščajo ali spodbujajo njegovo vlogo vsi drugi udeleženci v sistemu, in sicer s tem, da sami prevzamejo svoje vloge, ki so z njegovo komplementarne. V vsakem trenutku so vloge med člani družine razporejene v določenem redu in hkrati tista vloga, ki jo

prevzame nek član družinskega sistema, pomembno vpliva na njegovo doživljanje sebe in svoje vrednosti ter na gradnjo njegove identitete in na osebno rast. Identiteta, ki mu jo daje vloga, ki jo v družini prevzame, uravnava njegova številna prizadevanja, pričakovanja in tudi zahteve do sebe. Kot primer Žmuc-Tomori navede, da zaradi svoje vloge v družini stopa recimo najstarejši sin v življenje drugače kakor najmlajša hči; vsak od njiju ima prav tako drugačno podobo o sebi, drugačna podzavestna in zavestna hotenja in tudi v odnosih z drugimi v družini in izven nje imata drugačna izhodišča. Vsak član drugim članom potrjuje njihove vloge. Tako na primer mož, ki neprestano dopušča prevlado ženi, v svoji vlogi verjetno zavestno ni vedno zadovoljen, vendar mu tak odnos zagotavlja nekakšno čustveno ravnotežje, ki mu je vredno več kakor nek prepir, zavrnitev ali drugačna, morda bolj odgovorna, a v družinskem scenariju manj domača in težje sprejemljiva vloga. Ali izhaja ta vloga še iz odnosov v njegovi izvorni družini in njenih vzgojnih sporočil, ali pa najbolj ustreza njegovim osebnostnim potezam, je težko vedeti, poudari avtorica (Žmuc-Tomori 1989: 11).

Ko se Žmuc-Tomori dotakne vlog vsakega družinskega člana družine, pravi, da te določajo na eni strani širše socio-kulturne norme, na drugi strani pa razmere v družini, njeno trenutno razvojno obdobje in dejavniki njegove lastne osebnosti. Pomembno je vedeti, da biti oče, mati, sin ali hči lahko pomeni v različnih zgodovinskih obdobjih in v različnih družbenih okoliščinah nekaj povsem drugega. Vloga matere v družini brez očeta se v marsičem razlikuje od vloge matere v patriarhalni družinski skupnosti in osebno se mi zdi to precej logično, saj gre za dve popolnoma različni okoliščini, torej tudi za različni vlogi. Prav tako je vloga hčerke v družini z več sinovi po navadi drugačna kakor v družini s samimi dekleti. Dejavna in samozavestna ženska je na primer zagotovo drugačna mati kakor negotova, pasivna in podredljiva ženska (Žmuc-Tomori 1989: 11).

Avtorica meni, da na delitev vlog vplivajo tudi psihofizične značilnosti vsakega družinskega člana ali pa vsaj predstava drugih o njem: če velja na primer en otrok za občutljivega, vsi pazljivo ravnajo z njim. Če to otroku godi, svojo občutljivost običajno še bolj poudarja. Drugi spet velja za nadarjenega, zato je od njega večinoma vsi veliko pričakujejo, kar ga lahko bodisi spodbuja bodisi obremenjuje (Žmuc-Tomori 1989: 11).

Razdelitev vlog je, kot pravi avtorica, usklajena z razmerami v družini, z osebnostnimi značilnostmi vsakega družinskega člana in ni s širšimi merili v

prehudem nasprotju, omogoča čustveno ravnotežje in s tem spodbuja osebnostno rast vseh članov družine. Težava nastane, če mora nekdo prevzemati vlogo, ki je z njegovo naravo v nasprotju (bodisi, da ga silijo vanjo pretoga merila okolja ali neustrezna družinska pričakovanja), saj je v tem primeru njegova osebnostna integracija ogrožena. To ustvarja neugodne pogoje za osebnostni razvoj. Vzemimo za primer fanta, ki je čustven, mehak in občutljiv, a ga merila okolja silijo v napadalno in oblastno vedenje, za katero v svoji družini nima ustreznih spodbud in vzorov. Žmuc-Tomori poudari, da je prav tako ogrožen razvoj samospoštovanja pri dekletu, ki jo zanimanje in lastne težnje vodijo k dejavnostim, kakršne od nje pričakuje okolje, v družini pa ocenjujejo te dejavnosti kot neprimerne za njen spol (Žmuc-Tomori 1989: 11-12).

Pri razdeljevanju vlog - čeprav se te po mojem mnenju velikokrat določijo nezavedno - je potrebna še posebna pazljivost. Če se med seboj ne poslušamo in si ne damo dovolj prostora, da bi razvili svoj jaz, se lahko hitro zgodi, da se od nekoga pričakuje nekaj, česar ni zmožen doseči in je zaradi tega ogrožen njegov osebni razvoj.

1.1.2.3. Družina kot organizacija

Avtorica Asen meni, da je prav vsaka družina svet zase in s tem se popolnoma strinjam. Vsaka družina ima svoje posebne značilnosti in pravila kot katerakoli druga organizacija, ki jo poznamo. Ima precej krhko ravnovesje, ki ga lahko porušijo številni dejavniki - bolezen, brezposelnost, rojstvo novega otroka ali smrt katerega izmed družinskih članov. Ob kriznih razmerah poskušajo družine, seveda vsaka po svoje, odkriti način za vnovično vzpostavitev ravnovesja (Asen 1995: 11).

Ko pride do besede »organizacija«, ima najbrž vsak v mislih svojstveno definicijo, ki pa je seveda lahko v določenih elementih zelo podobna med dvema različnima človekoma. Meni ta beseda predstavlja strukturo določenih dejavnikov in ljudi, ki so med seboj povezani. Vsak izmed njih ima svojo vlogo in temu primerne naloge, vsi pa stremijo k temu, da bi si bili člani med seboj čimbolj enakovredni. Naloge vsakega posameznika in njegova dejanja se dopolnjujejo in povezujejo z nalogami in dejanji drugega posameznika. Če na organizacijo pogledamo iz tega vidika, si

lahko predstavljamo, zakaj na družino gledamo tudi iz tega zornega kota, saj ji značilnosti organizacije zelo ustrezajo.

1.1.2.4. Družinske skrivnosti

Družinske mite, piše Asenova, dostikrat ustvarjamo, da bi z njimi prikrili sramotne dogodke ali skrivnosti. Skrivnost lahko definiramo kot pomembno informacijo, ki jo zamolčimo iz strahu, da bi utegnila vplivati na naše odnose. Številne skrivnosti pa to sploh niso - zdi se, da jih vsi poznajo, nihče pa si o njih ne upa odkrito spregovoriti, saj obstaja nekakšen tihi dogovor, da se o tem ne govori (Asen 1995: 22).

Menim, da ima vsaka družina tako imenovane prepovedane teme, o katerih nihče ne govori. Tudi če se na prvi pogled zdi, da je določena družina do vseh svojih članov zelo odprta in odkrita (verjamem, da kakšna izjema dejansko obstaja), so včasih te teme tako zelo oddaljene, da na njih na nek način pozabimo in postanejo nam tuje. Kar pa ne pomeni, da niso prisotne v naši podzavesti in da za nas niso pomembne. Odvisno sicer, za kakšno temo gre, vendar lahko po mojem mnenju, kadar posameznik ne dobi dovolj informacij, še več, dobi celo tiho informacijo o tem, da se o takih stvareh ne govori, začuti tesnobo. Potlačitev terja, da se nam to nekje shrani in nas počasi duši.

1.1.3. Raznovrstnost družin

»V sociologiji omenjene spremembe označujemo kot proces pluralizacije družin in družinskega življenja. To pomeni, da se namesto enega, domnevno prevladujočega modela družinske organizacije (heteroseksualne nuklearne družine), pojavljajo raznovrstne družinske oblike oz. skupnosti ter raznovrstni načini družinskega življenja. Družina, utemeljena v zakonski zvezi dveh oseb nasprotnega spola z otroki, ni edini oz. dominantni model družine, ampak le eden izmed njih./.../Najočitnejši vidik v spremembah v starševstvu je sprememba dosedanjega razumevanja starševstva kot zgolj biološke vloge. Danes starševstva ne razumemo več kot le biološko utemeljeno uro. S pluraliziranjem družinskega življenja ter življenjskih in družinskih potekov se starševstvo razširja na različne oblike socialnega starševstva. Socialne oblike starševstva sicer niso novost in so

obstajale tudi v preteklosti, vendar pa se v pozorni modernosti kot take tudi pluralizirajo. Oblikujejo se nova socialna starševska razmerja. Socialno starševstvo se pojavlja v različnih družinskih in sorodstvenih kontekstih, najpogostejše je socialno starševstvo v primeru reorganiziranih, istospolnih, adoptivnih, rejniških družin ipd./.../Starševstva ne določa več samo heteroseksualnost. S pojavom istospolnih družin se spreminja družbeni pomen starševstva: starša otroka nista nujno v heteroseksualnem razmerju./.../Ideja starševstva se je tudi ločila od ideje skupnega prebivališča in ni več nujno povezana s seksualnostjo. Starša otroka nista nujno vedno tudi v partnerskem razmerju, zato tudi ne živita nujno skupaj.«(Švab, 2010: 341-344)

Zdi se mi pomembno opozoriti na široko paleto družin, ki obstajajo vsepovsod po svetu. Takoj, ko začnemo kriterije, »kaj je družina« in kakšna bi morala biti, ožiti, se lahko zgodi, da katera izmed raznovrstnih družin pade izven definicije. Seveda se bom sama omejila bolj na nuklearne, heteroseksualne družine, saj iz take izhajam in tako potemtakem tudi raziskujem, vendar je to zgolj z namenom priti do določenih ugotovitev, ki jih bom lahko torej tudi posplošila le na določene družine, ne pa ožnje definicije, saj sem sama pristaš samodefiniranja družin.

1.1.4. Starševstvo

»Starše radi obsojamo, vendar pa vselej vendarle niso krivi. Na milijone očetov in mater doleti vsako leto zahtevna naloga: dobijo otroka, ki je nebogljen, zato prevzamejo vso odgovornosti za njegov telesni in duševni razvoj, da bi novi državljan nekoč lahko sodeloval v družbi. Kje pa se lahko starši naučijo uspešnega starševstva?« (Gordon 1996: 8).

Gordon je odlično nakazal začetek tega, kar sem želela poudariti v tem poglavju. Vedno se sprašujemo le o tem, če je nekdo dober starš ali ne in si po svoje definiramo, kaj sploh pomeni biti »dober«, redko pa se sprašujemo o tem, kje se starši sploh lahko naučijo biti uspešni v svoji vlogi. Nekateri bodo rekli, da moraš imeti postavljene stroge meje, drugi, da moraš biti svojemu otroku tudi prijatelj. Seveda, vsak človek prihaja iz različnih družinskih ozadij in vsak je po svoje unikatni, zato se mnenja razlikujejo. Težko definiramo, kaj pomeni »dobro starševstvo«, obstajajo pa določene ugotovitve različnih avtorjev, ki sem jih

skušala strniti v smiselno obliko. Menim, da se starševstva ne da naučiti, ker gre po rojstvu otroka za vseživljenjski proces, ki s seboj prinese veliko izzivov. Lahko si le pomagamo na način, kakor najbolj znamo. Morda prosimo za nasvete, obiščemo kakšno predavanje in podobno. Večina staršev se ravna po lastni intuiciji in seveda po tistemu, kar poznajo.

Starševstvo je delikatna naloga. Zahteva veliko potrpljenja in prilagajanja, veliko poglobljanja vase in razkrivanja. Kompan Erzar, Erzar in Poljanec v svoji knjigi strnejo, da če starši sami pri sebi ne doživljajo varnosti in zaupanja ob približevanju drug drugemu, če mož in žena ne zmoreta deliti najglobljih čutenj niti med seboj, ker se bojita, da bosta ranjena, se to pozna tudi pri otrocih. Otroci v takih primerih postanejo občutljivi za vedenje staršev in bolj pazijo, kako do njih pristopajo. Prav tako se tudi starši ne bodo mogli pristno odzvati na potrebe in vedenje svojih otrok ter jih bodo s tem prikrajšali za pomemben del čustvenega sveta. Biti ranljiv po mojem mnenju ne pomeni znak šibkosti. Pomeni le, kot navaja avtorica, da drugemu povem tisto najgloblje, kar je v meni, kar me najbolj zaznamuje, česar me je najbolj strah, kje se čutim prizadetega, kaj so moje otroške potrebe, razočaranja. Za primer lahko vzamemo otroka, ki pride domov z igrišča, raztrgan in izmučen, ker se mu je zgodilo nekaj, kar ga je zaznamovalo, vendar v trenutku, ko želi doma ta svoja občutja deliti z mamo in očetom, dobi nazaj občutke neprimernosti, nemarnosti, nesprejetosti. Tako se mu odpreta oziroma mu preostaneta le dve možnosti. Ali izbere prvo in postane sijoč, vzoren otrok, ki se nikoli ne umaže in so starši nanj vedno ponosni, ker v njem vidijo neizpolnjen del sebe ali pa izbere drugo možnost in prevzame nase občutja neprimernosti in je vedno on tisti, ki je vsega kriv, ki poškoduje stvari, ki je v šoli nesposoben, ki se konec tedna napije... Iz tega se bo naučil, da ni dobro biti ranljiv, ker te bodo lahko ranili in prizadeli v tvojem najglobljem iskanju (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 62-63).

Po mojem mnenju je to eden izmed najslabših vzorcev, ki ti ga lahko dajo starši. Zdi se mi skrajno samouničujoč. Pokazati svojo ranljivost po moje pomeni le to, da čutiš, da si pristen in da daš ven iz sebe, kar te teži, da poveš, kaj doživljaš in prav tu se odpre priložnost za samorefleksijo. Nemogoče je, da bi bili ljudje ves čas močni in hodili naokrog z dvignjeno glavo, saj smo vsi krvavi pod kožo. Vsi imamo svoje šibke in močne točke in to je popolnoma človeško. Po mojem mnenju

narediš več škode otroku, če od njega pričakuješ stalno moč v premagovanju življenjskih ovir, kot če mu enostavno včasih pustiš »biti zlomljen«, kajti tudi žalost je le čustvo, ki je prav, da ga občutimo in se hkrati zavedamo, da bo prav tako minilo kot vsako drugo.

Avtorji nadaljujejo z ugotovitvijo, da se včasih starši ob otrocih počutijo, kot da so z njihovim prihodom izgubili sebe – take, kot so se poznali prej; da so izgubili čas zase, za svoje konjičke, sproščeno življenje. Zdi se jim, kot da se prav zaradi otrok ne morejo samouresničiti tako, kot so si včasih želeli... Vsa ta stiska kaže na eno stvar - strah pred otroštvom. Zanje je to očitno povezano s strahom, odpovedjo in tesnobo. Sami ob svojih starših v otroštvu niso dobili občutka, da so bili veseli njihovih hobijev, zanimanj, zamisli in norčij, neprestane akcije in igre, njihovega prostega časa, kot da ob njih niso uživali in se jih veselili... Ta stiska, strnejo avtorji, izhaja iz otroškega hrepenenja po tem, da bi se kot otrok ob starših lahko spočili in bili sebe res veseli. Prav ta izkušnja, ki jo imajo, da se ob starših niso imeli priložnosti začutiti, da ob njih niso bili sproščeni in veseli, jim sedaj otežuje to, da bi uživali ob svojih otrocih, počeli skupne dejavnosti in imeli skupni »čas zase« ter ob tem še vseeno ohranili sebe (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 66).

Žmuc – Tomori piše o tem, da je zgolj materina vzgoja običajno drugačna, kakor le očetova in tudi drugačna kakor skupna vzgoja. A samo skupna vzgoja po njeno daje dovolj možnosti za razvoj obeh »polov« v otroku ne glede na njegov spol. Omogočala naj bi mu istovetenja, ki so sprejemljiva za njegovo izvirno, avtentično naravo in istovetenja, ki niso le naličja, kakršna postavljajo merila okolja za ta ali oni spol. Le ob očetu in materi (oziroma ob ljudeh, ki predstavljajo lik očeta in matere) se lahko otrok samodejno in naravno opredeljuje in odrašča sproščeno, brez utesnjevanja v kalupe, ki osebnosti niso blizu, povzame avtorica. Zgrešeno in nespametno bi se bilo ustavljati ob vprašanju, kdo daje otroku več in tehtati kdo od staršev je za otrokov zdrav razvoj in napredek pomembnejši. Žmuc-Tomori opozarja, da oba, tako oče kakor mati (seveda ni neizogibno, da sta to tudi biološka oče in mati, temveč človeka, ki sta z otrokom v očetovskem oziroma materinskem odnosu) bistveno in pomembno vplivata na otrokov razvoj. To, kar počneta, kako otroka vzgajata, torej sledi njunega ravnanja, čustvovanja in osebnosti ponese otrok s seboj v odraslost. Meni, da vloga nobenega od njiju ne

zmanjšuje pomena drugega, ne zapostavlja njegove vrednosti, temveč jo še dopolnjuje in veča (Žmuc-Tomori 1989: 6-7).

Po mojem mnenju, če se navežem na zadnjo poved, je to v primeru, ko eden izmed staršev namenoma ne izključuje drugega, torej v primeru, ko sta starša v koaliciji. Po eni strani se drugače strinjam, da je nesmiselno tehtati, kdo da otroku več, saj sta za spočetje potrebna dva in če potemtakem otrok živi v zdravem okolju z obema biološkima oziroma nebiološkima staršema, je pričakovano, da se razvija ob obeh in prav tako od obeh prejema napotke za življenje. Po drugi strani pa se mi zdi, da je otrokov razvoj odvisen od tako zelo veliko različnih dejavnikov, da je nemogoče skleniti zaključek, da se otrok lahko le ob očetu in materi samodejno in naravno opredeljuje. Obstaja namreč toliko različnih življenjskih zgodb, kjer je eden izmed staršev škodljiv za otroka, da je po mojem mnenju bolje, da odrašča samo z enim staršem, saj nanj v tem primeru ne vpliva le starš kot tak, vendar tudi morebitni uničujoč odnos, ki ga imata starša med seboj. Je pa res, če se navežem še na avtorja Brajšo in na naslednji odstavek, da se strinjam, da morata starša kljub recimo razvezi ali razhodu še vedno ostati starša. Ne glede na to, ali z otrokom ohraniš stike ali ne (ker, kot sem prej napisala, je včasih bolje, da se morebitnim nezdravim odnosom izognemo), gre še vseeno za del tebe, za tvojega otroka in za njegove pravice. Torej, poudariti želim, da bi vsak starš po mojem mnenju lahko prevzel del odgovornosti za skrb za otroka, ki ga je spočel. Vsaj, kar se tiče denarja za preživljanje. Kljub temu da ima vsak svojo zgodbo in da določeni ne zmorejo niti tega, se mi zdi, da je za otroka pomemben že vsaj občutek, da je nekdo storil vse, kar je bilo v njegovi moči, preden je obupal.

Brajša, ki se je skušal osredotočiti na socialno starševstvo, v knjigi stalno omenja mater in očeta, materinstvo in očetovstvo v skupnem starševstvu. Pravi, da to še ne pomeni, da zastopa stališče o tem, da je telesna navzočnost obeh staršev v monogamnem zakonu edini pogoj za kvalitetno starševstvo. Ločevati moramo namreč med zakonskimi in starševskimi odnosi, meni Brajša, in s tem se strinjam. Prvi se lahko pretrgajo, drugi se ne bi smeli nikoli pretrgati. Starša morata ostati starša v vsakem primeru, torej četudi nista več poročena ali če se nista nikoli poročila. Starševstvo pojmuje avtor kot intimen medosebni sistem, v katerem se je rodil otrok. Starševstvo zanj ni samo biološki, ampak je prvenstveno socialni pojav. Če recimo eden izmed bioloških staršev iz kakršnegakoli razloga ni navzoč, potem

prisotni biološki roditelj s svojim tako imenovanim intimnim in neposrednim medosebnim sistemom predstavlja starševstvo za tega otroka. Razlikujemo lahko več oblik: prvič, telesno navzočo dvojico bioloških staršev kot obliko medsebojnega starševstva (na primer, če sta biološka starša poročena med seboj), drugič, dvojico bioloških staršev, ki sta razvezana, a še naprej ostajata v starševskih odnosih z otrokom in še naprej predstavljata medosebno starševstvo za otroka, tretjič, biološko mater brez povezave z otrokovim očetom, ki skupaj s svojimi intimnimi in neposrednimi partnerji predstavlja medosebno starševstvo. Po vsej verjetnosti to še niso vse kombinacije. Jedro starševstva po Brajši predstavlja neposredni, intimni, interpersonalni krog odraslih, v katerem se razvija otrok. Piše, da je to zanj osnova medosebnega starševstva, ki je otroku potrebno in ki ga vsak otrok na nek način tudi ima (Brajša, 1987: 148).

Osnovno izkustvo, ki ga otrok potrebuje, je, da so njegova čustva sprejemljiva, možna, razumljiva, saj jih bo le tako lahko spoznal in obvladal, meni Gabi Čačinovič Vogrinčič (Čačinovič Vogrinčič 1998: 208).

V družini niso problematična konfliktna čustva – problematično je zgolj njihovo zanikanje (Čačinovič Vogrinčič 1998: 216).

Lidz, ki ga avtorica povzema, išče temeljne značilnosti, ki morajo biti zagotovljene v družini, da bi ta zadovoljila osnovne potrebe posameznika, usmerjala njegov razvoj in omogočila integracijo v kulturo in družbo (Čačinovič Vogrinčič 1998: 51).

Za to obstajajo trije pogoji, in sicer se prvi imenuje KOALICIJA STARŠEV, kjer Lidz poudari, kako je pomembna enotnost in povezanost med starši, podpiranje pri vlogah in dopolnjevanje. Zanj je zakon vir vzajemne čustvene zadovoljitve in skupni daljni cilj, kakor ga poimenuje (Čačinovič Vogrinčič 1998: 53).

Po mojem mnenju je to najbolj pomembno zato, da se otrok počuti varnega in ni v negotovosti, »katerega starša izbrati« glede na mnenje in odločitve, ki se tičejo ne le njega samega, temveč celotne družine. Če sta starša usklajena in otrok čuti, da o stvareh komunicirata, se prilagajata, mu ni treba skrbeti, da bi se moral postaviti na eno ali drugo stran, ampak lahko uživa v družinski celoti kot takšni.

Drugi pogoj se imenuje OHRANITEV GENERACIJSKIH RAZLIK, kjer gre za to, da starši v zadovoljevanju svojih potreb ne smejo postati odvisni od otrok, saj je otrokov razvoj lahko ogrožen, če mora lastnim staršem, ki jih sam še kako potrebuje za svojo varnost, dajati čustveno oporo. Otroku potrebuje svojo odvisnost

od staršev, da bi se počutil varnega in da bi mobiliziral vse svoje moči za lasten razvoj (Čačinovič Vogrinčič 1998: 54).

To lahko povežem z zgodbami, ki jih večkrat slišim, ko oče odide in se mati pretirano naveže na otroka oziroma od njega pričakuje nemogoče – da ji bo zapolnil praznino po bivšem partnerju. To je dosti pretežka vloga za otroka, ki se je tudi sam znašel v ranljivem položaju. Verjamem, da je v takšnih situacijah težko ostati močan, vendar je zavoljo otroka potrebno najti pot, da bi jih vsi družinski člani odnesli s čim manjšimi posledicami.

Tretji pogoj pa je SPREJEMANJE VLOGE LASTNEGA SPOLA. Tu je pomembno, da si otrok pridobi dovolj gotovosti v spolni identiteti kot model za odraščanje. Za identifikacijo potrebuje starša, ki sta v svoji koaliciji vzpostavila in ohranila v družbi zaželeno spolno vlogo. V družini je pomembno dobiti občutek, da se nobenega spola ne razvrednoti ali ponižuje (Čačinovič Vogrinčič 1998: 55).

Le s tem lahko otroku omogočimo, da si bo znal razlagati in hkrati sprejemati svoja občutja do enega in drugega spola.

Zelo mi je bil všeč del iz knjige avtorice Rebula, ko piše o dobri vzgoji, za katero vsi vemo, da ne more biti enoznačna in črno-bela, a vseeno uspe strniti skupaj neko smiselno, ki bi jo lahko posplošili.

»Dobra vzgoja je potemtakem spremljanje otrokovih teženj, dokler se ne razvijejo v uravnovešene, obvladane sposobnosti. To je zahteven in dolg proces. Otrokova zahtevnost, egocentrizem in nenasitno jemanje – torej sila njegovih teženj – so za starše naporna preizkušnja. Koliko so starši sposobni dajati, ne da bi se počutili izčrpane, izkoriščane ali izpraznjene? Vse to zmorejo le, če znajo presoditi ogromno razliko med tem, kar zmorejo sami, in tem, kar zmore otrok, ter če se zavedajo, da z vzgojo vplivajo ne le na lastne otroke – in posredno na njihove otroke – temveč tudi nase. Gradijo sebe, svojo notranjo moč, večajo svojo sposobnost uživanja življenja in osebne sreče, odrešujejo otroka v lastnem srcu, če ni bil uslišan. S tega vidika naša kultura v glavnem ni sposobna pripraviti mladih na starševsko vlogo: notranja rast ob otroku zanjo ni vrednota in užitek; družina je prikazana predvsem kot žrtev, otrok je obravnavan predvsem kot breme in obenem kot predmet za porabniško izživljanje odraslih. V naši kulturi zato starši iščejo zadoščenje predvsem v samoljubnem potrjevanju preko otroka. Otrokovo potešenost pa omogočajo starši, ki kljub družbenemu pritisku preživijo z njim leta

in leta v odtegnitvi vsakodnevni gonji za tem in onim. Zavestno je treba izbrati notranji mir, se naseliti v njem s svojim otrokom ter preživeti skupna leta zbrano, v ljubeči in mirni sklonjenosti nad njegovo majhnostjo, v izbiranju pravega trenutka, prave mere in pravega načina za vsak hip skupnega življenja, tenkočutno, vzgojno ustvarjalno, velikodušno razpoloženi do njegovih teženj. Zato tudi ni receptov za vzgojo in odnose z otrokom. Ključ do uspeha je prav srečanje in vzpostavitev pristnega stika, najgloblje človeško srečanje med zelo različnimi in neenako močnimi bitji, ki iščejo skupni jezik pogledov, dotikov, občutkov, čustev, misli, dejanj... in šele nazadnje tudi besed. Samo tako postane družinski jezik izgovarjanje življenja brez nadrejenosti, brez nasilja, brez šibkosti in brez laži. Družina ni nujno ujetništvo ali gadje gnezdo. Lahko je zaliv, v katerem se naučimo razvijati svoja jadra, držati svojo smer, metati sidro ter nekoč odpluti v neznano z varnim pristanom v sebi, sposobni tako odhajanja kakor vračanja» (Rebula 2010: 45-46).

1.1.5. Materinstvo in očetovstvo

Z namenom sem poleg naslova »starševstvo« postavila še dodaten ločen naslov, ki govori predvsem o razlikah med materinstvom in očetovstvom. Vsako posebej da otroku svoj doprinos k razvoju in celotni družini svoj pomemben delež. Poleg tega se mi zdi na sploh med ljudmi prav tako pa tudi v literaturi materinstvo veliko bolj opevano kakor očetovstvo. Z naslednjimi izseki iz knjig in navsezadnje z vso podano literaturo želim opozoriti na to, da preveč pozabljamo na očeta in na njegovo vlogo v družini. Če vzamem neko tipično družino, bi lahko rekla, da gre za človeka, ki z nami živi, kar pomeni, doživlja, čustvuje, dela in je hkrati v nekem odnosu z osebo, ki jo večkrat omenimo kot najpomembnejšo za otroka – mamo. Zato je po mojem mnenju nemogoče pričakovati, da ti oče da veliko manj kot mama. Otroci so, sploh kot zelo majhni, ranljivi in dojemljivi za vse, kar se dogaja okrog njih, saj je družina njihov svet. Opazijo, kar se dogaja, kakšno je počutje, kakšen odnos imata zanj najpomembnejši osebi med seboj in na splošno do njega. V mojem pogledu se z razlogom ločuje »materinstvo« in »očetovstvo«, hkrati pa imamo besedo, kjer se prepletata oba termina – »starševstvo«.

Pri predmetu Spol in nasilje smo se naučili nekaj tudi o mitih o materinstvu, ki so se mi zelo vtisnili v spomin. Gre za mite, ki so povezani z ženskami in nekakšno nujno po tem, da imajo otroke. V resnici ne obstaja noben biološko utemeljeni gon, ki bi ženskam narekoval, da morajo imeti otroke. Določeni celo menijo, da je žensko življenje neizpolnjeno in da je ogroženo duševno stanje, če nikoli ne rodi. Z biološkega vidika materinski čut ne obstaja, vendar se ga naučimo – naučimo se biti mati. Na splošno ljudje zelo radi govorijo o tem pojavu, kar je posledica družbenih norm, vodi pa lahko v poporodno depresijo, če ženske po rojstvu ugotovijo, da tega ne čutijo, pa bi po določenih standardih morale. Skratka, gre za neko pričakovanje neizmerne takojšnje velike ljubezni in čuta, ki ga naj bi imela vsaka ženska v sebi, vendar je to precej ideološki pojav. Družbene norme so odgovorne za marsikatero ideologijo, zato se mi zdi pomembno včasih stopiti korak nazaj in skušati pogledati na stvar iz dveh zornih kotov.

V knjigi Družine in kako v njih preživeti, sta avtorja Skynner in Cleese imela na to temo zanimiv pogovor, ki sem ga povzela. Pogovarjata se o temu, kako so bile v zadnjih desetletjih »očetovske« vrline iz mode in kako je bil bolj poudarek na »materinskih« lastnostih. Dandanes so se stvari popravile, in sicer se vračamo bolj k sredinskemu gledanju, po katerem sta oče in mati enako pomembna, vendar vsak na svoj način.

V pogovoru se dotakneta vprašanja o tekmovalnosti med otrokom in očetom in ugotovita, da je razumljivo, da je oče nekoliko ljubosumen na otroka, a vendar naj bi ga bil ne glede na vse sposoben ljubiti in negovati. Očetova ljubeča prisotnost – to da je oče tam zanj – mu pomaga razreševati vprašanje delitve in sodelovanja, ki je potrebno za življenje v skupinah, ki so večje od dvojic.

Dojenček na začetku meni, da je on vse. Potem spozna svoje robove, se zmanjša in sčasoma zgubi ta občutek vseomogočnosti. Neprijeten občutek ob »krčenju« mu blaži okoliščina, da je tako blizu matere, ki se mu v tistem času zdi po moči enaka Bogu, a kmalu se bo moral znebiti tudi te iluzije. Po določenem času ga čaka še en korak, in sicer spoznanje, da mati ne vlada vsemu svetu – da oblast deli z očetom. V prejšnjih časih so veliko govorili in krivili samo matere, sčasoma pa so začeli obravnavati tudi očete. S tem postane jasno, kako družine delujejo, hkrati pa se pojavi ugotovitev, da je bilo narejeno prav toliko škode zaradi očetov, ki so »odstopili« in se znebili odgovornosti. V pogovoru poudarita, da se zdi, da je tak

razpored moči v tem stadiju razvoja nujen. Morda ljudje tega ne razumejo, dokler ne pridejo do te točke in grejo skozi to dogajanje. Mati mora v določenem stadiju otrokovega razvoja razpustiti svoje meje, da se lahko spusti na dojenčkovo raven, se mu približa in se skorajda stopi in zlije z njim. Ko dojenček zraste v malčka in začne določati svoje meje, tako da izziva mater, pa ji zarisovanje lastnih meja lahko povzroča tudi težave. Razmišljata tudi, ali bi lahko vse te posle, ki so načeloma predpisani malčkovemu očetu – zahtevati mamico zase, bolj jasno kot mamica zarisati meje, pomagati malčku do spoznanja, da mamica ni Bog, ponuditi mu natančnejše povratne podatke, kot bi jih lahko dobil od ljubeče mamice – lahko opravil kdo drug, ne nujno moški. Torej kaj se zgodi, če ni očeta? Menita, da bi, če bi bila mati popolnoma sama, malček zares zelo težko obvladal vse to pomembno gradivo. Vendar polagata upanje na tako imenovane pomembne druge, saj se v bližini vedno znajdejo stari starši ali drugi sorodniki, dobri prijatelji, sosedje, učitelji, ljudje, ki jih lahko mati – in otrok – s pridom uporabita. Stvari lahko gladko tečejo, če je le mati voljna sprejeti dejstvo, da včasih potrebuje pomoč, da bo lahko bolje in učinkoviteje določila svoje meje (Skynner, Cleese 1993: 190-199).

Tu se lahko naslonim na Kompan Erzarj, ki je prepričana, da sta očetovstvo in materinstvo čustveno povsem neprimerljivi in nezamenljivi vlogi, ki ju nihče ne more nadomestiti. Tudi oče, ki sicer lahko svoje otroke dobro čuti in je z njimi nežen in materinski, ne more nadomestiti matere, kakor tudi obratno, naj je mati še tako odločna, organizirana, telesno aktivna in ponosna. Povzema tudi avtorico Maine, ki pravi, da se odnos oče-otrok vzpostavi že v najzgodnejšem obdobju in je pomemben tako za otroka kot za očeta. Otroci naj bi bili močno navezani na očeta že pri starosti devet mesecev. Očetje imajo povsem edinstveno in ključno vlogo v socializaciji otroka prav zaradi razlik v načinu interakcije. Matere so tiste, ki skrbijo in učijo in so običajno bolj konvencionalne, predvidljive in usmerjene k določenemu cilju kot očetje. Medtem ko matere otroke običajno hranijo, umivajo, previjajo, se očetje z njimi igrajo ter jih s tem fizično in psihično stimulirajo in usmerjajo k novim aktivnostim. Otrok se za takega očeta začne zanimati, saj ga poveže z novimi izkušnjami, spontanostjo in izzivi, zato se vzajemni odnos v takih okoliščinah hitro razvije (Maine, 1991). Tako lahko strnemo, pravi Kompan Erzarj, da se očetovstvo in materinstvo v polnosti najbolj razvije tam, kjer sta moški in ženska sposobna medsebojnega sodelovanja. Razvoj starševske vloge je tako

povsem odvisen od posameznikovega razvoja v njegovi lastni izvirni družini in njegove samopodobe, ki jo je razvil. S tem se popolnoma strinjam, saj vse izhaja iz naše osebne življenjske zgodbe, iz katere smo dobili in prevzeli določene občutke in hkrati dosegli osebni razvoj, ki je še kako odvisen od izkušnje, ki jo imamo in od okoliščin, v katerih smo odraščali. To si osebno predstavljam kot nek kažipot, ki nas nezavedno vodi skozi življenje. Mož lahko postane oče samo takrat, meni avtorica, ko razvije svojo moško identiteto do te mere, da začuti, kaj otrok potrebuje od njega kot moškega. Enako velja za žensko; ta lahko postane mati samo v primeru, da v sebi najprej začuti svojo žensko identiteto in odgovori na otrokove potrebe na svojski način. Če oče ne vstopi čustveno aktivno v družino in če mati prevzame celotno starševstvo, kar pomeni, da se trudi čustveno prevzeti in zapolniti tudi očetovo vlogo, se hitro zgodi, da tudi sama zgubi stik z otrokom (Kompan Erzar 2003: 44-45).

1.2. OČETOVSTVO

1.2.1. Oče nekoč

Vprašanja preteklosti nam ne dajo vseh odgovorov o prihodnosti, vendar nam olajšajo razumevanje sedanosti, piše Žmuc – Tomori in s tem se ne bi mogla bolj strinjati. Pogled v zgodovino nam lahko zelo veliko pove o samem razvoju očetove vloge in o vseh neštetih in raznolikih dogajanjih, ki jo oblikujejo (Žmuc-Tomori 1989: 38).

Nadaljuje s podatkom, da se je v različnih zgodovinskih obdobjih življenje družine močno spreminjalo. Z življenjskimi razmerami in socio-kulturnimi premiki hkrati so se spreminjali tudi funkcija in sestava družine, medsebojne povezave in odnosi med družinskimi člani ter tudi podoba vsakega družinskega lika posebej (Žmuc-Tomori 1989: 38).

Meni, da ima človeška dediščina globoke korenine. Kulturna sporočila in napotki za življenje, ki jih vsi prejmemo, se ne prenašajo samo s staršev na otroke, temveč se pretakajo skozi življenje človeštva in ga usmerjajo včasih bolj jasno in nedvoumno, drugič pa prikrito kot nespoznan zgodovinski spomin, ki ga človek nosi v sebi (Žmuc-Tomori 1989: 38).

Včasih je bila vloga očeta drugačna kakor danes. Tako, kot se vse spreminja, tudi to skozi čas ne ostaja enako.

Po avtorju Arenes so očetje prevzeli oblast, z dominacijo v družini so utrdili obstoj svojega potomstva (predvsem moškega) in odigrali vlogo v socializaciji in vzgoji. Celotna antična sredozemska civilizacija se je ravnala po tem modelu. V svetopisemskem svetu je oče tisti, ki ima vlogo glavne avtoritete in kaznovalca, ne glede na to, da sta moški in ženska umeščena v isti sistem. Sveto pismo stare zaveze nam razkriva podobo očeta, ki kaznovanje otroka jemlje več kot samo nalogo, hkrati pa se pojavi skoraj nujna potreba po ljubezni, ki je daljnovidna in razmišlja o otrokovi prihodnosti (Arenes 2003: 14).

Piše, da je srednjeveška družba pozneje združila to dvojno sorodstveno vez: človeško in božansko. Božanska sorodstvena vez naj bi dala človeškemu očetovstvu lastnost posinovljenja, človeški oče pa je postal nekako soudeležen pri božjem očetovstvu (Arenes 2003: 15).

Tako se je v stoletjih uveljavil patriarhat. Njegova podoba je že od samega začetka veliko bolj zapletena, kot bi si mislili. Prevladujoča vloga očeta, vloga vzgoje in socializacije (predvsem moških) potomcev, ki izvira iz začetka zgodovine očetovstva, se je izjalovila, meni avtor (Arenes 2003: 15).

Nadaljuje, da so odkloni avtoritete za dolgo pohabili očetovstvo. Obstajajo številne podobe nedostopnih in neupogljivih očetov, ki so dolga stoletja vse do nedavnih desetletij zaznamovali zgodovino Zahoda. Nasloni se tudi na besedilo, ki ga je leta 1919 napisal avtor Franz Kafka. Njegovo Pismo očetu, katerega ni mogel ali ni znal nikoli odposlati, je ogorčeno pismo tiranu, ki ga je bil strl. Kafka se ni mogel nikoli poročiti in se osvoboditi očetovega vpliva, poudari Arenes (Arenes 2003: 16). Podoba očeta z začetka prejšnjega stoletja se nam kaže kot kompleksna, še bolj dvoumna in še bolj razdvojena, saj je oče hkrati blizu in oddaljen, hkrati zagotavlja bližino in prevlado. Današnji očetje se počasi spravljajo s to podobo, meni Arenes, v preteklih stoletjih pa so se v starem režimu kopičili primeri imperialne očetovske volje, vsiljenih porok in družbenega upravičevanja očetove avtoritete božjega prava (Arenes 2003: 17).

Zaton očetovske avtoritete ni značilen samo za naše stoletje, meni avtor. Kot piše, so družbeno telo obiskovala številna stoletja razvoja. Rousseaujeve ideje in celo stoletje razsvetljenstva so zelo pripomogli k pospeševanju sprememb. Na primer:

Rousseau v Emilu utemelji družino na ljubezni med starši in otroki ter ženski dodeli mesto prve otrokove reference. Delovanje družine, kakršno se pojavi pozneje, je z žensko v središču usmerilo materinsko skrb v najzgodnejša leta, moškemu pa dodelilo skrb za razvoj otrokove zavesti šele po sedmem letu starosti. Po njegovo je bistvenega pomena to, da so se družinske vloge začele postopoma vpisovati v okvir zasebnega življenja, kar je pomenilo, da se družinsko življenje ne tiče nikogar zunaj družine (Arenes 2003: 18).

Tako se v 19. stoletju pojavi družinska celica, v kateri ima pomembno mesto ljubeča mati, ki zagotavlja trdnost družine, piše avtor. Industrializacija spremeni francosko podeželje in tako večina očetov postane plačanih delavcev, zato v gospodinjstvu niso več tako prisotni, kot je bil lahko prisoten patriarhalni kmet. Močna zakonodaja tako rekoč postopoma odpira uradno pot razvoju duha. Francoska revolucija je v tistem času sicer odpravila kraljeva zaporna in izgonska povelja brez sojenja, paternalističnega vpliva pa se skorajda ni dotaknila. Očetu je po Napoleonovem državljskem zakoniku, ki je ostal v veljavi skoraj celo stoletje, pripadala pravica kaznovanja, ki mu je v nekaterih okoliščinah dajala tudi moč, da svoje otroke zapre (Arenes 2003: 18).

Omeni, da se na srečo kmalu za tem pojavijo otrokove pravice: termin otrokove pravice obstane in postane samoumeven. Poslej država prevzema odgovornost za vzgojno pomoč otroku, seveda, kadar je ta potrebna. Šola postane v tistem času pomemben kraj prenašanja znanja na otroke in hkrati tudi njihovega vstopanja v družbeno življenje. Pojavljati se začnejo razni strokovnjaki za vzgojo in izobraževanje. Zanimivo se mi je zdelo, ko v tem delu poudari, da zaskrbljeni starši veliko več sprašujejo in se izobražujejo, saj njihovo znanje ne izvira več iz nezmotljive tradicije; sama vidim to kot napredek, ker se mi zdi, da se s tem širi odprtost ljudi (Arenes 2003: 19).

Po drugi svetovni vojni so v družini nastale velike spremembe, nadaljuje. V zahodnih državah so si ženske priborile več svobode in vse več se jih je tudi zaposlovalo. Doživeli smo še eno, kot pravi avtor, velikansko spremembo, in sicer so si ženske izborile nadzor nad rodnostjo (Arenes 2003: 20).

Kar se tiče skrbništva, ki se ga prav tako dotakne, piše, da je ženska postala središčni in zvezni element, saj najpogosteje dobi skrbništvo nad otrokom. Oče v takem primeru običajno igra vlogo z večje distance, ker se družina ponovno oblikuje okrog matere (Arenes 2003: 20).

Če opazujemo današne očete, se zavemo protislovja, piše Arenes: očetje niso bili čustveno tako zelo prisotni še nikoli doslej ali pa se vsaj zdi, da doslej ni bilo postavljenih toliko vprašanj o njihovi odsotnosti. Sprašuje se, ali to pomeni, da so otroci, ki ne živijo v skupnem gospodinjstvu s svojimi očeti obsojeni na nekatere pomanjkljivosti? Otrok ne smemo vnaprej obsoditi na predvideno usodo, pravi, in s tem se zelo strinjam (Arenes 2003: 21).

Seveda se je oče nekoč razlikoval od očeta danes. Spominjam se pogovorov z babico, ki mi je pripovedovala o temu, kako so se vsi bali njenega očeta, ker je predstavljal glavo družino in katerega so morali vsi ubogati, če ne so bili tepeni. Dandanes pa na stvari gledamo zelo drugače. Tepeža več ne priznavamo kot vzgojne metode, temveč velja za nasilje v družini in za nekaj, kar se pod nobenim pogojem ne bi smelo dogajati. Menim, da je prav, da se razvijamo v tej smeri, da jemljemo starše kot zaveznike in učitelje, ne pa kot strah in trepet. Ne le, da so včasih na starše gledali drugače, tudi doživljanja so bila drugačna, čustva prekrita, marsikaj zamolčano. To je eden glavnih razlogov, zakaj sem vesela, da se dela na vzgoji, tehta pluse in minuse pri raznih metodah in raziskuje v nedogled. Gre namreč za področje, ki ne bo nikoli črno-belo in hkrati za področje, iz katerega otrok dobi vzorce za nadaljnje življenje, ki jih nato prenese naprej na svoje potomce.

1.2.2. Oče danes

»Očetova vloga se je oblikovala hkrati z zgodovino človeštva. V njej so se po svoje zrcalila in ji dajala izraz vsa za človekovo podobo pomembna dogajanja. Vsa pretekla obdobja so zapuščala sled v tej vlogi, ki se je vedno le počasi uklanjala novemu in se mu postopno prilagajala. Vsako novo obdobje, ki je prineslo nove izzive človeku, je vnašalo svoje posebnosti tudi v razvoj očetovega lika.« (Žmuc-Tomori 1989: 58)

To se mi zdi odličen začetek, ko se govori o temi »oče danes«. Skozi zgodovino se je, tako kot vse drugo, spreminjalo tudi očetovstvo, vloga očeta in starševstvo nasploh.

Tudi v podobi današnjega dne se vse preteklo srečuje s priložnostmi prihodnjega, pravi Žmuc-Tomori. Številne poteze, ki so oblikovale očetovo vlogo v zgodovini, so

še vedno jasne in prisotne. Zagotovo k življenju družine in razvoju osebnosti otrok te prispevajo svojo nepretrganost, zanesljivost in ravnotežje. V družini oče skupaj z materjo omogoča pretok vzgojnih sporočil in kulturnih vrednot, ki so stoletja dolgo iz roda v rod uravnavale življenje naroda (Žmuc-Tomori 1989: 58).

Ko se poglabim v razmišljanje, je prav neverjetno, kakšen vpliv imajo kulturne vrednote in družbene norme za nas in koliko generacij s podobnimi vzgojnimi sporočili se obrne, preden pride do kakšne korenite spremembe.

Nadaljuje z ugotovitvijo, da se mora ob tem očetova vloga prilagajati tudi zahtevam in značilnostim današnjega dne. Neizogibne in smiselne so številne spremembe, ki jih terjajo drugačne življenjske in družbene razmere in tudi drugačno dogajanje znotraj družine (Žmuc-Tomori 1989: 58).

Spremembe in preskoki v sodobnem družinskem življenju prinašajo spremenjene zahteve in možnosti za vse družinske člane, meni avtorica. Nemogoče je, da bi se recimo preoblikovala le vloga enega družinskega člana (na primer matere), druge pa bi ostale nespremenjene (Žmuc-Tomori 1989: 58).

Žmuc-Tomori pravi, da ne le zaposlenost matere in spremenjena razporeditev vlog v družini, tudi nove zahteve pri razvoju otrok za življenje v prihodnosti dajejo očetovi vlogi nekatere povsem nove razsežnosti, ki pa jih ni mogoče izpolniti kar takoj in brez težav (Žmuc-Tomori 1989: 58).

Citiram meni osebno zelo lepo napisano poved, s katero se več kot strinjam: »Kakor pri vsakemu razvojnemu procesu se tudi pri oblikovanju sodobnega očetovega lika kažejo občasni zastoji, oklepanje starega, preskušene in domačega ter drzni koraki naprej, ki prinašajo vedno tudi nekaj tveganja.« (Žmuc-Tomori 1989: 58)

Avtorica se sprašuje, zakaj današnji oče ne prevzema kar naenkrat vloge, ki bi povsem ustrezala zahtevam sodobnega življenja in zakaj kar takoj ne izkoristi možnosti, da bi svojo podobo v družini skušal uskladiti z današnjo stvarnostjo, ki ji daje nove priložnosti za zorenje njegove osebnosti in osebnosti drugih v družini. In tudi, zakaj se kljub vsem objektivnim spremembam tudi tiste spremembe, ki naj bi se odrazile v očetovi predstavi o samem sebi, kažejo tako počasi. (Žmuc-Tomori 1989: 59).

Odgovori na njena vprašanja so naslednji. Razmišlja, da so bili današnji očetje vzgojeni včeraj in predvčerajšnjim. Družine, v katerih so dobivali svoj osebni izraz in življenjska napotila, so bile precej drugačne od današnjih družin. Zato je

potrebno, da preteče nekaj časa, da bodo vse, kar je tako trdno vgrajeno v njihovo osebnost, uskladili z vsemi sestavinami sodobnega življenja. V očetih še vedno živi cela vrsta navodil, ki so uravnavala življenje družine v preteklosti: da je nega otroka stvar matere, da oče ne sme pokazati otroku čustev, da je vsaka mehkoba v odnosu do njega znamenje šibkosti in podobno. Tudi če ta navodila razumsko zavračajo, je možno, da prihajajo v navzkrižje z lastnimi čustvi, kadarkoli ravnajo drugače (Žmuc-Tomori 1989: 59).

Nadaljuje, da tako zaradi neznanja, napačnih predstav in zastarelih načel o vzgoji in razvoju otroka zamudijo tista prva leta, ki so za oblikovanje njihovega odnosa do otroka bistvenega pomena. Oče in otrok pozneje veliko težje zgradita polnovredne in pristne medsebojne odnose, če sta vsa zgodnja leta otrokovega čustvenega in umskega dozorevanja živela odtujeno in ni bilo med njima pomembnejših in globljih medsebojnih stikov (Žmuc-Tomori 1989: 60).

Še bolj pa ogroža otrokov zdrav osebni razvoj oče, meni Žmuc-Tomori, ki določa ali prevzame tak slog družinskega življenja, da neposrednega stika z otrokom ne naveže nikoli, tudi ne v poznejših obdobjih otrokovega razvoja. Tako lahko ravna bodisi zaradi izkušenj in načel družine, v kateri je sam odrasel, bodisi je sam kakorkoli osebno ali nevrotično moten. Nekateri očetje se bojijo vsakršnega izkazovanja čustev in tudi vsaka okoliščina, ki jih v tem smislu ogroža, jih spravlja v napetost in jim je neprijetna. Zato se že od vsega začetka izogibajo okoliščinam, v katerih bi morali otroku pokazati, kaj čutijo do njega, ali se v njih soočiti z otrokovimi čustvi do sebe. Obstajajo pa tudi očetje, ki postavljajo med otroka in sebe neprehoden zid očetovske avtoritete, ki ne dopušča navezovanja zadovoljujočih odnosov z nobene strani (Žmuc-Tomori 1989: 61).

Povzeto po avtorju Arenes je Francoise Doto zapisala: »Očetje se morajo predvsem zavedati, da jih bodo otroci ljubili in spoštovali prek njihove besede in ne prek fizičnega stika.« Dandanes se zdi ta legalistična vizija očetovega posredovanja številnim psihologom nekoliko napačna. Če mora oče izrekati zakon, je nujno, da svojim otrokom zagotavlja telesno in čustveno prisotnost od rojstva. Ta prisotnost mora najti svoj način življenja. Tako Christiane Olivier pravi: »Zakaj ne bi moškim povedali, da se tisto, kar počnejo s svojim otrokom, imenuje očetovstvo, saj prihaja od očeta? Zakaj jim ne bi povedali, da oče ne bo mogel biti nihče namesto njih? Povejmo jim, da je njihova funkcija posebna in da se razlikuje

od materine, zato ker so očetje, ker so drugačnega spola, ker imajo moške kretnje, ki so drugačne od ženskih, in ker jih takšne doživlja tudi otrok. Predvsem pa jim povejmo, da je njihova ljubezen do otroka zaradi ojdipskega zakona obarvana drugače kot materinska, ki se ravna po materinskem zakonu.» (Arenes 2004: 40-41).

Česa nas uči ojdipski zakon, kot mu pravijo psihoanalitiki, se sprašuje Arenes? Uči nas, da se vsak otrok ne glede na vse naveže na roditelja nasprotnega spola in da nekaj časa zavedno in nezavedno tudi tekmuje z roditeljem istega spola. Prav tako nas uči, da potrebuje otrok za razvoj identitete moškega ali ženske ljubeč pogled roditelja nasprotnega spola in da pričakuje od roditelja istega spola interakcijo, prek katere se bo identificiral z njim, ugotavlja avtor. Oče dandanes ni več oddaljeni lik, ki prihaja oznanjat avtoriteto in zakon, temveč je dejavni igralec v vzgoji otroka. (Arenes 2004: 41).

Po njenem mnenju je s tega vidika čustvena vključenost očeta v obdobje očetovega življenja zelo pomemben dosežek, vendar pa je želja po popolni usklajenosti nevarna prevara. Mati ima po svoje gotovo določeno prednost pred očetom, opozarja Arenes. Ta prednost izvira na nek način delno iz kulture, vendar jo sooblikuje tudi telesna bližina od spočetja do nosečnosti. Če ne zanikamo te prednosti, razlik ne bi smeli doživljati kot nepremostljivih: simbolne razlike lahko preuredimo, vendar jih moramo upoštevati. Avtor meni, da bodo morali očetje sprejeti dejstvo neskladnosti. On bo tisti, ki bo preko prvih, najzgodnejših odnosov z dojenčkom vnesel poseben ritem (bolj grob in bolj poudarjen) v harmonično delitev, ki se je bila zasnova. Na zanimiv način poudari, da so prav zagotavljanje harmonije in ločitve, prisotnosti in varnosti na eni strani ter vrzeli, ki otroku odpirajo vrata v prihodnost in zunanji svet, na drugi, tiste pozitivne napetosti, ki dajejo tempu starševske porazdelitve vlog vso njegovo pristnost in živahnost (Arenes 2004: 42).

Visoka pričakovanja o očetovstvu in moškosti so razvidna v naslednjem citatu po Björnberg, 1992, meni Zavrl: »Novo očetovstvo pomeni vpliv, ki humanizira; morda je to najbolj pomemben način za spreminjanja zavesti moških. Če humanizira očete, mora imeti vpliv tudi na otroke, ker jim očetje nudijo bolj blag zgled, če so dečki, in zgled za vživljanje v potrebe drugih, če so deklice, kar lahko obljublja samo dobre stvari za naslednjo generacijo. Če se očetje naučijo, kako biti

bolj nežen, bolj materinski, lahko ponudijo mnogo več v njihovem odnosu z drugimi, najpomembneje pa je, da se naučijo, kako biti čustven in sprejemljiv do žensk, kot so one do moških... (Zavrl 1999: 138).

1.2.3. Identiteta očeta

Vsak odrasel moški nosi v sebi potencial, da postane oče, pišejo Kompan Erzar, Erzar in Poljanec v svoji knjigi. Opremljen naj bi bil z naravnimi sposobnostmi za to, da se otrok nanj lahko varno naveže. Tudi sam otrok mu pri tem pomaga, saj je opremljen tako, da vse, kar potrebuje, na določen način očetu ali materi sporoči ter čaka primeren odziv (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 55).

Ne morem reči, da se popolnoma strinjam s tem, da vsak moški v sebi nosi potencial, da postane oče. Čisto zaradi osebne predstave o tem, kaj potencial je, in ker ga povezujem z željo, se mi ne zdi relevantno trditi nekaj takega. Menim, da je potrebno veliko več kot le potencial, da je nekdo pripravljen in sposoben vzgojiti živo bitje.

Nadaljujejo, da je oče most med otrokovim notranjim svetom in svetom zunaj njega. Sporočila iz zunanjega sveta oče otroku prevaja tako, da jih ta lahko razume, da se počuti varnega, da ve, da nekam oziroma nekomu pripada. Če oče otroka pred zunanjimi vdori (ti običajno v otroku povzročijo negotovost ali strah) zaščiti, in ne dovoli, da bi ga kdo zato osramotil, se otrok ob tem nauči in čuti, da je za očeta na prvem mestu in da se nanj lahko zanese. Otrok ob tem razvija zdravo iniciativo. Čutil in vedel bo, da se lahko k očetu vedno zateče in da ga bo ta vedno zaščitil in zavaroval. Pri socializaciji, strnejo avtorji, je za otroka očetova vloga ključna (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 55).

Tabolaš pravi, da mora biti moški sposoben prevzeti moško in očetovsko vlogo, hkrati pa mora skupaj s svojo partnerico vzpostaviti partnerski odnos dveh odgovornih odraslih, ki sta sama ustrezno prešla proces separacije in individualizacije. Zmožnost prilagajanja je pomemben predpogoj za to, da se očetje odresejo stereotipnih, tradicionalnih predstav o svojih družinskih in očetovskih vlogah. Omeni tudi Žmuc-Tomori (1988: 54-55), ki se sklicuje na

psihoanalitski pristop in opozarja, da človeka gradijo njegove pretekle izkušnje, kar pomeni, da na to, kakšen bo možki kot oče, vplivajo odločilne čustvene izkušnje s pomembnimi ljudmi iz časa, ko je odraščal. Po mnenju Tambolaš naj bi se oče v odnosu do lastnih otrok neprestano istovetel s seboj – kot otrokom, kar naj bi mu omogočalo lažje vživljanje in čustveno odzivanje na doživljanje svojega otroka ter istovetenje z lastnim očetom, ki naj bi mu posredoval vzgojna sporočila, napotke, spodbude in seveda omejitve, ki prehajajo iz roda v rod (Tambolaš 2007: 509).

Na način vzgoje in na vzgojni slog vpliva veliko dejavnikov, pravi Žmuc-Tomori: vzgojiteljeva osebnost, njegovo pojmovanje vzgojiteljske vloge, njegova čustva in pričakovanja, odnos do partnerja in drugih sodelavcev pri vzgoji, način življenja in organizacija družine, vrednote, po katerih uravnava lastno življenje, vzgojne tradicije in pravila, po katerih so vzgajali njega, socialne in kulturne norme, ki ga spodbujajo, in gmotne razmere, ki mu dajejo ali pa omejujejo možnosti za vzgojo. Vsi ti dejavniki so po svoje pomembni za oba starša (Žmuc-Tomori 1989: 64-65).

Meni, da je očetova dejavna udeležba pri tem odvisna od tega, kako pojmuje očetovsko vlogo tisto okolje, v katerem je odraščal sam in v katerem živi sedaj. Odvisna pa je seveda tudi od njegovih osebnostnih lastnosti in meril, po katerih doživlja svoje očetovstvo (Žmuc-Tomori 1989: 76).

Strinjam se, da je veliko odvisno od okolja, v katerem odraščáš in od splošnega gledanja na očetovstvo, saj je to tisto, kar človek podzavestno ponotranji in se po temu ravna.

Citirala sem Rebulo, ki na zelo (meni osebno) pravljičen način predstavi očeta. Ker sem sama po naravi sanjač, mi je ta način razmišljanja blizu. »Ljubeč oče je sposoben opazovati in potrjuje otroka v njegovi dragocenosti, zna biti nežen in sočuten, zna dati otroku prostor v svojem življenju. To je oče, ki ne izkazuje ljubezni (le) s tem, da skrbi za družinsko blagostanje, temveč predvsem s tem, da spremlja otrokovo samorazkrivanje, da se z otrokom igra in da vedno najde čas, da z njim deli svojo vsakdanjost. Očetje so zadnje čase vse bolj prepuščeni v našo zavest kot tisti, ki znajo ljubiti tudi zelo majhnega otroka. Freud je očetovo vlogo poudarjal med tretjim in petim letom, Lacan že pri drugemu letu, danes pa se zavedamo, da je prav oče tisti, ki lahko pospešuje ali zavira nastajanje vezi med materjo in otrokom. Lahko poskrbi, da bo dete uslišano v potrebi po materi, in je

sposoben varovati njun prostor brez ljubosumja in dopolnjuje razumevanje dojenčka. Mater varuje pred izgubo sebe, v sebi jo nenehno ohranja kot žensko, kljub temu da je ona za nekaj časa predvsem mati, podpira razvoj otrokove samostojnosti, ko pride čas. Brez dobrih očetov matere ostanejo brez celostnega uvida v vzgojo» (Rebula 2010: 292-293).

1.2.4. Teorije očetovstva

Zbrala sem različne poglede na očetovstvo in na njihovo vlogo v družini oziroma vpliv na otroka. Zdelo se mi je zanimivo, kako različni avtorji iz različnih obdobji gledajo na to in kakšen pomen temu pripisujejo. Verjamem, da obstaja še več raznoraznih teorij in prepričanj in kakor vedno poudarim, da ne gre za prav in narobe ali za boljšo in slabšo teorijo, vendar za različne variacije, načine, na katere si lahko razlagamo določene stvari, pojave, občutke. Torej, da imamo paletu različic, med katerimi lahko izbiramo ali pa si ustvarimo popolnoma svojo. Zelo površno gledano se prva dva pogleda bolj osredotočata na preteklost in na človekovo podzavest, medtem ko se druga dva bolj osredotočata na posameznika samega in na to, da je vse v tvojih rokah – tako v rokah očetov, kot tudi v rokah otrok.

1.2.4.1. Psihoanalitični pogled

Analitski nauk, ki določa očetovo vlogo, se naslanja na tri Freudove oporne točke v odnosu med očetom in otrokom, piše Žmuc-Tomori (te tri prvine tega odnosa so kasneje razširili še drugi psihoanalitiki). Prva točka govori o tem, da sta otrokovi čustvi ljubezni in občudovanja do očeta glavno odločilno gonilo za njegova prizadevanja, da bi se z njim poistovetil. Brez otrokove pozitivne čustvene navezanosti na očeta torej ne more priti do ustrezne identifikacije, meni avtorica. Otrok naj bi videl v očetu vzor in model le, če ga ima rad. Žmuc-Tomori ugotavlja, da je le ob zadostni čustveni opori in spodbudi otrok sprejemljiv za vrednote in merila, ki mu jih posredno in neposredno predaja oče, da bi jih vgradil v doživetje samega sebe in v svoje vedenje (Žmuc-Tomori 1989: 50).

Druga točka, pravi avtorica, označuje otrokovo potrebo po zaščiti in varnosti kot eno izmed najpomembnejših pričakovanj, ki jih v zgodnjem razvojnem obdobju goji otrok do očeta. To lahko torej označimo kot odnos med nebogljenim in zaščite potrebnim na eni ter močnim, tistim, ki lahko daje občutje varnosti, na drugi strani. Vsak otrok doživlja tesnobo in to ga postavlja v določeno odvisnost od očeta, od njegove moči, trdnosti in zanesljivosti pa tudi naklonjenosti (Žmuc-Tomori 1989: 50-51).

Tretja pomembna točka, ki označuje odnos med očetom in otrokom, je otrokovo doživljanje očeta kot avtoritete, piše avtorica. Oče naj bi bil tisti člen, ki določa merila in prepovedi, postavlja meje in njihovo kršitev tudi kaznuje. Te razsežnosti očetovega lika vgradi otrok vase kot simbol morale in sodnika, ki odloča, kaj je prav, kaj narobe, kaj je dovoljeno in prepovedano. Kot piše Žmuc-Tomori so grožnje, nadzor in omejitve, s katerimi usmerja ta avtoritativni lik otrokovo vedenje, sprva realne in prihajajo od zunaj, pozneje pa jih otrok postopno ponotranji in vgradi vase kot sistem vesti, lastni notranji nadzor, svoj superego. Očetu se s tem, da se poistoveti z njegovimi moralnimi načeli in zapovedmi, približa. Istovetenje z očetovimi pravili in merili ga istočasno tudi zavaruje pred sovražnimi čustvi do tistega, ki mu postavlja meje, brani pred kaznijo in zapuščenostjo in zagotavlja naklonjenost, brez katere ni občutja varnosti. Avtorica to opiše, kot da svojega očeta nosi simbolično v sebi, saj postane del njega, njegov vodnik, tisti, ki kaznuje, a tudi nagraduje. (Žmuc-Tomori 1989: 51).

Žmuc-Tomori strne: »Kolikor strožji, zahtevnejši in bolj neusmiljen je ta cenzor, toliko odločilneje uravnava dejavnost ega (načela realnosti) in ida (načela vsega nagonskega). Čustva jeze do lika, ki ima tako moč nad njim, usmeri navznoter v jezo nase, s tem pa jih preoblikuje v občutje krivde. To pa je skrajno neugodno, mučno in boleče občutje, preplavljeno s tesnobo in nemočjo, ki ju sproži vsako kršenje pravil. Človek se želi temu občutju vsekakor izogniti. Izogne pa se mu le tako, da se ravna po moralnih načelih. Ko je pripravljen norme širšega okolja, ki mu jih posreduje oče, upoštevati tudi v okoliščinah, v katerih kršitev ne bi ne odkrili in ga tudi ne bi kaznovali, pomeni, da jih je že sprejel za svoje. Moralno dozori, ko zna samostojno presojati, kaj je prav in kaj narobe in ko je zmožen uravnati svoje vedenje po teh vodilih. Svojega očeta se osvobodi s tem, da ga sprejme vase. Namesto v strahu pred njim, živi lahko z njim v sozvočju« (Žmuc-Tomori 1989: 51).

Ob prebiranju tega sem se takoj spomnila na ure psihologije iz srednje šole in na izmenjavo študentov, natančneje na moj Nizozemski program, ko sem tam študirala. Ves čas smo omenjali, da ima vsak v sebi nekoga, ki bi se z veseljem lotil vsega, kar ti življenje ponuja, je brez zadržkov in nikoli ne reče ne, drug pa je tisti, ki vedno dvomi, ki človeka drži nazaj, nekdo, ki vanj ne verjame. To sem velikokrat občutila tudi na lastni koži in zdi se mi, da se je dobro zavedati tega (če seveda v to verjameš), da se lahko odločiš, komu ali čemu v določeni situaciji dati prednost. To lahko povežem s tem, da se mi zdi prvi id – tisti nagonski del, ki ne razmišlja preveč, drugi pa ego – realni del, ki je bolj previden. Oče lahko po mojem mnenju tu odigra pomembno vlogo, če le zmore dati otroku občutek, kako ta dva svetova uravnnavati.

Žmuc-Tomori se dotakne tudi enega izmed najbolj znanih kompleksov. Drugi psihoanalitski pojem, po Freudu, nekakšen miljni kamen kot ga poimenuje, ki zastavi spolni in osebnosti razvoj otroka, je razrešitev Ojdipovega kompleksa. Mati je otrokov tisti čisto prvi ljubezenski objekt. Zato v očetu, ki ga ima sicer rad in ga občuduje, vse bolj vidi tekmeca v boju za materino naklonjenost. Do njega goji razen naklonjenosti tudi sovražna čustva, katerih del je strah pred »kastracijo« kot simbolično kaznijo. Šele ko v določenem stadiju svojega razvoja uspe ta čustva razrešiti in razviti varen, nesporen in sproščen odnos do očeta, dobi trdno izhodišče za svojo spolno usmeritev. Avtorica opozori, da je v primeru, če se mu to ne posreči, ogrožena gradnja njegove zdrave spolne identitete. Nerazrešen Ojdipov kompleks povezuje s poznejšimi nevrotičnimi težavami pri navezovanju odnosov z ljudmi drugega spola in s težavami pri oblikovanju lastne spolne identitete. Širše gledano, si naj bi otrok z ustrezno razrešitvijo tega konflikta našel pravo mesto v odnosu do drugih, sprejel realnost in opustil nezrele infantilne želje (Žmuc-Tomori 1989: 52).

Po psihodinamski teoriji, na katero se avtorica upre, se začne otrok na očeta čustveno navezovati nekoliko kasneje kakor na mater. A tudi, če prevzema mati večino nege in skrbi za otroka, postane otrokov čustveni odnos do očeta že zgodaj bistvena sila njegove osebne rasti (Žmuc-Tomori 1989: 52).

In kakor jemljemo mati na eni strani kot simbol odvisnosti in čustvene sprejetosti, naj bi bil oče na drugi strani simbol stvarnosti in individualnosti, strne Žmuc-Tomorijska. Oba simbola sta neposredno in odločilno povezana in hkrati drug drugega omogočata. Če ne poznamo oziroma nimamo občutja ljubljenosti in

varnosti, potem tudi ne ni pozitivne zavesti o sebi, brez te pa ni zaupanja vase, ki je ključno, saj spodbuja in omogoča samostojen korak v svet. Gre za dopolnjevanje, saj en odnos daje pomen drugemu, oba skupaj pa spodbujata sintezo čustvovanja in dejavnosti, doživetega in ustvarjenega (Žmuc-Tomori 1989: 53).

Opozarja pa tudi, da je to, kakšen je moški kot oče, delno odvisno od uveljavljenih kulturnih meril in pričakovanj okolja, še bolj pa od njegovih osebnostnih značilnosti. Izrazi se, da lahko v očetovskem »obrazu« razbiramo njegove človeške poteze, značilne zanj; prav na oblikovanje teh potez pa so vplivali vsi našeti dejavniki, ob katerih je odraščal. Med njimi so posebno odločilne vse čustvene izkušnje z ljudmi iz njegovega otroštva, ki so mu največ pomenili. Razvoj očetovstva ima torej korenine v najbolj zgodnjem obdobju gradnje osebnosti, meni avtorica, in s tem se z njo strinjam. Dogajanje, ki se pozneje steče v podobo odraslega človeka in ji daje njen lastni izraz, se začne že takrat – v ranih letih (Žmuc-Tomori 1989: 54).

V tem delu se nam potrdi že večkrat omenjena misel, da je še kako pomembno otroštvo, saj bomo glede na to na zelo podoben ali celo enak način čustvovali s svojimi otroki in jim nezavedno prenašali vzorce, ki smo jih že sami prejeli po svojih starših. Seveda se to ob zavedanju in stalnem kontroliranju po mojem mnenju lahko tudi spremeni, a dejstvo je, da imamo določene stvari zakoreninjene, saj so naši možgani kar se tiče spominjanja, vsemogočni.

Nadaljuje, da naj bi bila zrela osebnost moškega doživljanja in prevzemanja očetovske vloge tesno povezana z njegovim nespornim in zadovoljujočim sprejemanjem lastne človeške in moške vrednosti. To vlogo pa lahko prevzame le v primeru da je med odraščanjem izpolnil vse tiste najpomembnejše razvojne naloge, ki jih prinašajo obdobja zorenja osebnosti. Še posebej so odločilne tiste, ki so bile tako ali drugače povezane z njegovim očetom oziroma likom, ki je v njegovem otroštvu prevzel očetovo vlogo. Ustrezen razvoj očetovstva je mogoč le, če se je kot deček uspešno odtrgal iz odvisnosti matere hkrati pa mu je oče ob tem dajal dovolj spodbude za osamosvojitev, ne da bi tekmoval z njim za materina čustva. Žmuc-Tomori strne, da deček skozi očetove oči lahko vidi in pozitivno sprejme v materi tudi žensko, šele ko je postopno premagal svojo otroško šibkost, z njo pa tudi hotenje po odvisnosti in zaščiti (Žmuc-Tomori 1989: 54).

Druga naloga, piše Žmuc-Tomori, ki je potrebna za zdrav razvoj poznejšega očetovstva, je gradnja samostojnosti pri otroku. Med avtoriteto in svobodo je nekje točka, ki jo mora v življenju najti vsak človek. Gre za počutje, ko se ima nekdo za dovolj trdnega in sposobnega za lastne odločitve. Pomemben čas je adolescenca; če otrok takrat brez prehudih zamer in ran na svojem samospoštovanju razreši svoj odnos do avtoritete (pri čemer mu seveda pomaga prav oče), ga omejitve in zahteve stvarnosti v temeljni osebni svobodi ne ogrožajo preveč. Kot že poudarjeno, imajo težave in stiske, ki jih utegne doživljati moški v svoji očetovski vlogi, izvor prav v nerazrešenemu konfliktu pri odvisnosti od matere in samostojnosti ob očetu. Avtorica opozarja, da je očetovstvo moškega, ki se čuti še vedno odvisnega od matere in je v njegovem razmerju z očetom še polno nerazrešenih vprašanj avtoritete, zanj vir napetosti in kriz; prav tako velja tudi za njegove otroke in za njihovo mater. Za tako očetovstvo bi lahko rekli, da nosi nezanesljiva vzgojna sporočila in otrokom ne omogoča zdravega razvoja spolnosti in osebnosti nasploh. Neustrezní vpliv na otroke ni nikoli le neposreden in se ne kaže le v očetovem odnosu do njih, temveč posredno neugodno deluje tudi na odnos do žene (Žmuc-Tomori 1989: 54).

Moje razmišljanje se povezuje z razmišljanjem avtorice, saj menim, da je kljub ustrezni razlagi pustila dovolj prostora, da si lahko vsak po svoje razlaga in interpretira, kako v praktičnih primerih to zares poteka; hkrati je izpeljala neko rdečo nit, na katero se lahko naslonimo. Če se dotaknem mojega lastnega primera, bi lahko rekla, da so se nerazrešene zadeve mojega očeta z njegovim očetom zagotovo odražale v njegovem očetovstvu in odnosu do moje mami, saj zaradi tega ni zmožgel po razhodu ohraniti stika z otroki. Težko pišem o tem, kaj točno se je v njem dogajalo, saj se mi ni nikoli zaupal, pa tudi premajhna sem bila, a po pripovedovanjih in njegovih dejanjih lahko sklepam, da izvor težav tiči tu. Nekdo komu ne more nuditi nečesa, česar sam ne pozna in ni nikoli doživel.

Kot opozarja avtorica, so v ozadju vsakega očetovstva spomini in čustva iz lastnega odraščanja, ki se aktivirajo ob spremljanju in odzivanju na razvoj otroka. Tisti, ki še vedno išče svojega očeta, je težko dober oče svojim otrokom, saj ga kot simbol trdnosti ni mogel vgraditi vase in še vedno teži za odvisnostjo, v katero ga je vklepal odnos z materjo. Tak oče svojim otrokom ne more biti zadostna spodbuda in podpora, saj mu njegovo očetovstvo ni v zadovoljstvo (Žmuc-Tomori 1989: 55).

In nadaljuje, da noben oče ne prihaja s svojim otrokom v spor v posameznih obdobjih njegovega razvoja, ker to sam namenoma hoče ali ker otroka ne mara, nikakor pa ne more dajati tistega, česar sam nima. Če so nastale v njegovem odraščanju nekatere šibke točke oziroma čuti neke primanjkljaje, je na teh področjih manj trden, manj zanesljiv in manj sposoben, da bi kot oče dajal svojemu otroku varna razvojna izhodišča. Pred ponavljanjem starševskih napak je varen le oče, ki je med svojim zorenjem ustrezno razrešil odnose s svojimi starši (Žmuc-Tomori 1989: 57).

Zdi se mi, da avtorica zelo lepo strni te misli, saj se je pomembno zavedati, da veliko stvari, ki jih ljudje počnemo, naredimo podzvestno in ne namenoma. Vzgoja je zagotovo ena izmed njih. Način ravnanja z našimi otroki, skratka očetovstvo in materinstvo, so naloge, ki temeljijo na lastnih izkušnjah, saj smo bili vsi nekoč v vlogi otroka in iz tistega časa dobili določene predispozicije in vpogled. Čeprav se ne moremo dobesedno spomniti tistega časa, občutja ostanejo zakoreninjena v nas.

Arenesse se dotakne vprašanja očetovske funkcije, saj je to nekaj, kar je Freuda zelo zanimalo. Na tem mestu si lahko zastavimo vprašanje, kaj sploh oče je. Freud ga razume kot osebo, ki otroka uvede v civilizacijo; prav tako naj bi se vsa notranja občutja, povezana z moralno zavestjo, ob koncu najzgodnejšega otroštva izoblikovala prav s ponotranjenjem očetovskih potez. Freud meni, da je predvsem oče tisti, ki otroku vcepi ideal Jaza, ki sestavlja sistem vrednot, s katerim se otrok lahko identificira. (Arenes 2003: 39-40).

Nadaljuje s podatki, da so Freudovi nasledniki, še posebej angleška šola in Donald Winnicot, prav nasprotno, vztrajali pri materinski funkciji – vse naj bi se vrtelo okrog matere. Prepričani so, da otrok zgradi prvi odnos s svetom in izvirno zaupanje prav z njeno pomočjo. Če je mati dovolj dobra, se izrazi Arenes, naj bi dojenček razvil zaupanje v želje, ki jih priznava ona. Tako razvije hkrati tudi notranjo gotovost, da je ljubljen, ta pa mu omogoči samostojen razvoj. Pomembno pa je, da se mati nevsiljivo odzove, saj je to pogoj, da lahko otrok postopoma razvije svojo lastno identiteto. Oče naj bi posredoval samo toliko, da opozori na svojo prisotnost in da otroku vedeti, da ni sam z materjo. Arenes meni, da je oče za klasično psihoanalizo predvsem beseda. Njegovo simbolično posredovanje naj bi bilo nujno, da pomaga »ločiti« par mati-otrok. Če pa seveda želimo, da bi

podoba očeta lahko obstajala tudi v tej funkciji, je nujno, da je materin pogled usmerjen k očetu, s čimer otroku sporoča, da njena želja po očetu obstaja in je obstajala že pred otrokovim rojstvom (Arenes 2003: 40).

Morda za klasično psihoanalizo oče res ne pomeni več kot zgolj besedo, a vendar se mi zdi, da je tudi Freud pozneje prišel do raznih zaključkov, kakšno vlogo ima v resnici oče. To je lepo razvidno v prejšnjih odstavkih, ko povzemam Žmuc-Tomori.

1.2.4.2. Pogled družinskih terapevtov

Naj začnem z Gostečnikom, ki se opira na Coleman in Siegla in s prepričanjem, da je največja želja mladostnika, da bi ga starši potrdili in seveda še naprej verjeli, da zmore uspeti. Starši so iz tega vidika izjemno pomembni, saj velja, da bo mladostnik po vsej verjetnosti izpolnil vse tisto, v kar so glede njega verjeli. Če vanj verjamejo, menijo da je lahko uspešen in ga k temu nenehno spodbujajo in bodrijo, to tudi bo. V nasprotnem primeru pa bo lahko prav tako naredil tudi vse tisto, kar oni negativnega od njega pričakujejo. Gre za nezavedni proces oziroma prenos čutenj in temeljnih afektov ter z njimi povezane interakcije skozi cele generacije. Dogaja se tudi, da se starši bojijo, da se bo pri njihovih otrocih ponovila zgodovina (npr. nedokončana šola, zablode v mladosti, neizpolnjena kariera), zato jim je zelo pomembno, da jih spodbujajo in jim dajo vedno znova vedeti, da verjamejo v njihov uspeh, če se bodo seveda tako odločili. Spodbude so tista notranja slika, ki prebuja zelo mogočne silnice motivacije; medtem pa mladostniki, ki ves čas doživljajo poraze, kmalu začno sami sebe doživljati kot velike poražence (Coleman 2011, Siegel, 2011). (Gostečnik 2014: 269-270).

Zanimivo pa je, piše Gostečnik po Schore(2003, 2012), da se v mladostnikov spomin ne vtisnejo samo emocije, afekti, ki so prisotni v tem razdobju, ampak tudi osebe, predvsem pa način, kako so ga te osebe, npr. starši, znali umiriti, mu pokazali pot naprej, kar je postalo zanj izjemno močno učno gradivo za vse življenje. Drugače povedano, piše Gostečnik, mladostnika prežema izjemno veliko različnih občutij, ki jih težko predela, težko vključi v svoj dnevni tok dogajanja; zanj je to skoraj nemogoče, ko se v njem pojavijo afekti jeze, globoke žalosti, občutja nemoči in frustracij vseh vrst – tedaj potrebuje nekoga od zunaj, npr. učitelje in predvsem starše, ki zanj predelajo to pretežno breme občutij (Gostečnik 2014: 83).

Ob prebiranju literature in raziskovanju različnih pogledov na očetovstvo sem ugotovila, da so družinsko-zakonski terapevti marsikaj povzeli po Freudu, torej po psihoanalizi, zraven pa dodali še svoje nove, sveže ugotovitve. Ena izmed njih je po mojem mnenju tista, ko je govora o predelovanju čustev. To se mi zdi zanimivo pogled, ki ga v praksi razumem takole: recimo, da ima vsak v življenju »višjega« voditelja, ki ga vodi skozi življenje in recimo, da naj bi to bil tvoj oče (ali mati). Njegova naloga v tem delu je, da zna svojemu otroku na občutljiv način predstaviti razna čustvena stanja, da jih bo ta razumel in začel sprejemati. Presežek, ki ga naredijo družinski terapevti, je zelo dobro razviden tudi v naslednjem, meni osebno odobravajočem citatu.

»Družina je čustveni sistem odnosov, iz katerega je izšel posameznik, in sistem, ki narekuje odnose, ki jih posameznik vzpostavlja v sedanjosti. Ti odnosi in njihova simptomatika vzpostavljajo nov sistem, ki pa v jedru ponavlja dinamiko prejšnjega sistema in tako razkriva posameznikovo najglobljo psihično dinamiko. Razkritje ponavljanja bo pokazalo dejansko stanje te dinamike ter nakazalo smer, v kateri je možna sprememba. Zdravljenje individualne psihopatologije že dolgo ne pomeni več samo odprave simptomov tako kot pri Freudu, ampak globinsko preoblikovanje relacijske dinamike, zaradi katere in prek katere je posameznik svojo povezanost z drugimi in stik s seboj, to je lojalnost do drugih in samega sebe, lahko ohranil samo tako, da je razvil določen simptom. Medicinsko razumevanje posameznika, ki sledi liniji problem-simptom-diagnoza-zdravljenje, je v novem pristopu preseženo s sistemskim pogledom na posameznika, ki problema ne išče tam, kjer izbruhne simptom, ampak v nezavedni dinamiki odnosov, ki oblikuje ali je oblikovala njegovo družino in partnerske odnose v njej« (Kompan Erzar, 2001: 12).

Vsa tista čutenja, ki v družinskem sistemu še niso bila razrešena, bodo iskala razrešitev v naslednji generaciji, meni Kompan Erzar. Vloge bodo posamezniku narekovali vzorci odnosov v nekem sistemu, hkrati pa bo ta posameznik to vlogo preoblikoval glede na svojo čustveno odzivnost, temperament in druge predispozicije (Kompan Erzar 2003: 32).

»Odrasli, ki sovražijo sami sebe, otrokom ne morejo nuditi prave ljubezni in nežnosti, saj ne morejo empatično začutiti otrokovih pravih potreb, niti ne morejo

otrokom nuditi moči in opore, ki bi jo ti potrebovali, da bi se počutili varne in zaščitene» (Firestone, 2000), citira avtorica. Kompan Erzar nadaljuje, da se tega sočutja s samim seboj, z otrokom v sebi, posameznik lahko nauči samo v iskrenem in intimnem odnosu z drugim odraslim človekom. Vir varnosti in hkrati prostor, kjer nastaja in se goji pravo sočutje ter sposobnost sprejemanja otrok, je torej sočutje vsakega izmed staršev do samega sebe in do partnerja prav v tistih točkah, ki najgloblje zadevajo njegovo ranljivost in samozavest (Kompan Erzar 2003: 34).

Za povzetek tega dela sem se odločila, ker se z njim strinjam, saj se mi zdi, da zelo dobro opiše, kako deluje družinski sistem. Meni, da je odnos, ki vzpostavi družino, zakonski odnos. Temeljni skript družine nastane preko povezave dveh družin v zakonu; otroci tega zakona se vsak posebej vpisujejo v čustveno ozračje, ki ga je ta zakon že ustvaril. Sistemski ali problematični otrok, kot to poimenuje Kompan Erzar, se bo na poseben način vključil v zakon, in sicer tako, da bo izrazito odziven na čustvene procese med zakoncema. Tak otrok naj bi vedno znal vstopiti v zakonski odnos, da bi odvrnil pozornost od vznemirljivih vsebin tega odnosa nase. To lahko stori bodisi na pozitiven način s hvaležnostjo, pridnostjo in marljivostjo, bodisi na negativen način z deviantnim vedenjem, prepirljivostjo in izzivanjem. Če tak otrok zaradi nekega razloga odide, bo po vsej verjetnosti njegovo vlogo prevzel drug otrok, ker to vedenje narekuje družinski sistem. Skrita moč družinskega sistema je v takih primerih najbolj vidna, saj se pokaže, da je družinska vloga otrok močnejša od tega, kar si oni želijo, kar doživljajo in kar v resnici so. Razlog za to lahko najdemo v sami naravi starševstva kot vezi med otroki in starši. Ta vez je seveda ključnega pomena za čustveno preživetje otroka, zato bo otrok svoje življenje posvetil temu, da bo ponotranjil vse boleče in mučne vsebine, za katere doživlja, da njegovim staršem onemogočajo biti dobri, samozavestni, zadovoljni. Tragika tega ponotranjenja je, opozarja avtorica, da te vsebine ne izhajajo iz starševskega odnosa, saj otroci ne ponotranjijo dejanske podobe svojih staršev, ampak njihovo nezavedno podobo o njih samih kot starših; slednja izhaja iz izvirnih družin staršev. Otroka ne zanima toliko to, kako skrbita zanj in se mu posvečata, ampak bolj čustvena plat te skrbi. Tukaj otrok naleti na vprašanje, ali je ta skrb res namenjena njemu, saj čuti, da je je včasih preveč, da ne ustreza njegovi starosti in da bi brez te skrbi starša komaj še našla stik z njim. Hkrati mu starša ne moreta prekriti negotovosti, strtosti, nemoči in občutka krivde v

starševskih vlogah in to ga vznemirja, saj ne razume zakaj. Avtorica meni, da otrok ne razume, da te vsebine ne izhajajo iz njegove družine in njihovih odnosov, ampak bo čutil, da mora teži teh negativnih starševskih čutenj vzeti nase in si tako priskrbeti zadovoljne, nezaskrbljene in odzivne starše. Na ta način zopet pridemo do »razreševanja« čutenj, ki so jih na enak način kot on njegovi starši doživljali ob svojih starših, jih nezavedno ponotranjili in jih zdaj nezavedno prenašajo nanj. Te nezavedne vsebine, ki jih starši prinašajo iz svojih družin, opozarja Kompan Erzar, povezujejo tudi kot moža in ženo in so nekakšna skrita resnica njunega odnosa (Kompan Erzar, 2003: 35).

Družina in medgeneracijske družinske vezi so temeljno gibalno človekovega psihičnega razvoja, nadaljuje avtorica. Vloge vsakega novorojenega otroka so globoko vtkane v njegovo psihično strukturo, saj so se prenašale in dopolnjevale iz generacije v generacijo ob soočanju z izzivi okolja, s spremembami kulture ter notranjimi čustvenimi zapleti. To kompleksnost in prepletenost vzorcev odnosov, dogodkov, usod, in čustvenih prepletov lahko imenujemo temeljni kontekst – v njem začne posameznik pisati svojo lastno zgodbo na podlagi globokega soočenja s tradicijo vseh prejšnjih generacij in lastnih hotenj, želja, potreb in hrepenenja, piše avtorica. Kaj pomeni zanj zanikanje teh vezi? Pomeni izsek korenin, iz katerih se napaja njegova sedanja psihična struktura, a prav te korenine, iz katerih izhaja, mu omogočajo, da svoj razvoj požene v novo smer. Avtorica poudari tudi, da vpetost v domačo družino seveda ni samo negativna, saj vedno obstajata dve strani. Sestavljajo jo tudi pozitivna čutenja, doživetja in izkušnje. Problem rasti ne vidi v negativnih platih, vendar v tem, da ta negativna in potlačena čutenja v izvirnih družinah niso imela možnosti, da bi postala za družino (zlasti za starše) izziv in priložnost za razrešitev starih ran in s tem tudi priložnost za uresničitev njunih potencialov in potencialov njunih otrok. Ta skrita moč družine oziroma ta zamujena priložnost je lahko za njene člane največje prekletstvo ali največji blagoslov. Citira tudi McGoldricka, ki pravi: »Ljudje ne moremo spremeniti tega, s kom smo povezani v kompleksno mrežo družinskih vezi skozi generacije. Očitno pa se družinski člani dostikrat vedejo, kot da niso povezani z nikomer – zaradi medsebojnih konfliktov odrežejo drugega in trdijo, da nimajo nič skupnega. Kadar družinski člani živijo, kot da so družinske vezi arbitrarne in poljubne, to počnejo za

ceno lastne identitete in bogastva svojega socialnega in emocionalnega sveta ter konteksta.« (McGoldrick, 1988) (Kompan Erzar 2003: 51).

Z vsem napisanim se strinjam in ne bi ničesar dodajala.

Avtorji Kompan Erzar, Kompan in Poljanec strnejo, da vsi naši odrasli odnosi rastejo iz odnosov naših družin, vzgoje in srečanja z drugimi. Za razumevanje globine intime, se moramo vživeti globoko v njen izvor in v hrepenenje, ki ga v nas odpira in pušča odnos z našimi starši. Avtorji menijo, da se je v vsakem od nas življenje skozi odnose izoblikovalo na povsem svojski in edinstven način in da so naši odrasli odnosi nadaljevanje tega razvoja. V prepoznavanju preteklosti in odločanju za drugačno sedanjost in prihodnost, je moč intime. Temelj razvoja je torej sposobnost odraslega, da otroku pomaga prepoznavati njegove potrebe in uravnavati njegova telesna stanja (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 15).

Nadaljujejo, da je pripadnost ali povezanost temelj vsakega družinskega sistema. Pomembno je, da otrok začuti, da pripada določenemu odraslemu, mami in očetu. Pripadnost naj bi bila naravno dana, če gledamo starševstvo kot biološko vez, ni pa nujno, da je tudi čustveno ovrednotena in v polnosti živeta. Starši so sami odgovorni za ovrednotenje pripadnosti in za ustvarjanje osnovnega pogoja preživetja, ki se imenuje priznanje, da jim otrok pripada in da oni pripadajo otroku, da so mu na voljo. Pripadnost je pogoj preživetja, otrok sam pa žal ne more izbrati, komu bo pripadal, niti kdo so njegovi starši. Kadar je ta zdrava in ovrednotena, oblikuje v otroku zdrav občutek za to, kam naj se zateče, ko je v kakršnikoli stiski. V otroku naj bi pripadnost povzročala občutek, da ga nekdo nosi v svojem srcu tudi takrat, kadar on nanj niti ne pomisli, je nanj celo jezen in ga sovraži. Zato je zapuščenost s strani staršev za otroka ena najhujših travmatičnih izkušenj, saj gre za ranjeno pripadnost (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 16).

V tem delu sem zelo začutila, za kaj gre, saj se počutim, kot da bi nekdo poskušal razložiti moje občutke. To, da nekomu pripadaš, da se počutiš, kot da nisi sam in da veš, da imaš ob sebi ljudi, na katere se lahko vedno, ne glede na vse, zanesesh, to se mi zdi ena izmed najbolj pomembnih reči v življenju. Predstavljam si, da naj bi to vlogo prevzeli predvsem naši starši, čeprav ni vedno tako. Morda zaradi nekih svojih osebnih razlogov tega ne zmorejo, a dokler se otrok tega ne zaveda, povzame le čustveni del, ki mu da občutek nepripadnosti. Najbolj jasen primer tega je, ko pride do zapuščenosti. To sem doživela sama s strani očeta in moram

reči, da iskreno, res mislim, da razumem njegove razloge, razumem, zakaj tega ni zmogel, a vendar ta občutek nezaželenosti še vedno živi v meni. Ne, da se ga namenoma skušam otresti, saj zanikanje teme še ne bo povzročilo, da je ves čas svetlo, in menim, da ga znam kar dobro kontrolirati, pa vendar še pride na površje in vpliva name v določenih situacijah, kjer se mi pojavijo podobni občutki in potem vse skupaj povežem. To vedno storim nezavedno, a se hkrati kaj kmalu zavem. Naučila sem se, da mi to v življenju toliko kot travmo, predstavlja tudi izziv. Želim razumeti in razčistiti ta občutek in se naučiti živeti z njim tako, da name ne bo več vplival. Zavedam se, da to ni moje, da dejansko nima veze z menoj in da sem le prejemnik posledic. Menim, da bom, ko bom prišla do tega, te občutke pospravila v nahrbtnik, ki je vedno z menoj, a ga lahko tudi kadarkoli snamem, da je to stanje, ki ga želim doseči. V tem delu bom tudi korak bližje k spoznanju, da ne bom nekoč prenesla tega na svoje otroke.

Avtorji opozarjajo, da se neuresničena potreba po pripadnosti tako kot vse druge prenaša iz roda v rod in sistem toliko časa ponavlja iste vzorce odnosov, dokler ta potreba ni zadovoljena. Vedno, ko se sistem ponavlja v enem in istem vzorcu, čaka, da se bo lahko razvil, če na to pogledamo s sistemsko razvojnega vidika. Avtorji razložijo, da vsakič, kadar se vzpostavi en vzorec ali en tip odnosov, ki se prenaša iz roda v rod, to ne pomeni, da je bil nekdo zamrznjen in da se ni mogel razviti do konca, ampak je sistem v svoj razvoj vključil tudi nepripadnost; ta se lahko ohranja prek nefunkcionalnosti, praznine ali pa hrepenenja (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 16)

Naj citiram del, ki mi je prišel prav do srca, saj gre za dve vprašanji, ki sta najpogostejše zastavljeni v mojem življenju: »Vprašanji, ki ostajata v otrocih, ki ne smejo pripadati, in ju zastavljajo vsakemu človeku, katerega pozneje vzljubijo, sta: Ali me ima res rad ali ne? Ali se je zaradi mene spremenil ali se ni? In prav ti vprašanji, ki po eni strani otroku povesta, komu in če sploh komu pripada, »katere vrste je«, hkrati zgradita tudi močnejšo in bolj čustveno ranljivo vez med starši, ki otroku to pripadnost dajejo. Tudi oni se vsak v sebi sprašujejo, ali bodo ostali skupaj, ali se bodo zadržali, se imajo radi...«(Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 16)

1.2.4.3. Pogled zagovornikov teorije izbire

Teorija izbire po Glasserju razlaga, da si iz najrazličnejših praktičnih razlogov sami izbiramo prav vse, kar počnemo – vključno z nezadovoljstvom, ki ga občutimo. Glasser meni, da nas drugi ne morejo niti onesrečiti niti osrečiti in da je vse, kar lahko od njih prejmemo ali jim damo, zgolj informacija. Vendar pa nas samo informacija sama po sebi ne more pripraviti do tega, da bi nekaj naredili ali občutili. Vse skupaj deluje tako, da gre le v naše možgane, kjer jo obdelamo in se nato odločimo, kaj bomo storili z njo. Kot v knjigi podrobno razlaga avtor, si izbiramo vso našo dejavnost in misli in posredno tudi svoja čustva in velik del svoje filozofije. Veliko tistega, kar se dogaja v našem telesu, ko nas razjeda bolečina ali bolezen, je posredna posledica dejavnosti in razmišljanj, ki si jih človek izbere, ali si jih izbere vsak dan svojega življenja. Razlaga tudi, kako in zakaj se odločamo za te boleče, celo nore izbire in kako bi lahko sprejemali boljše. Teorija izbire uči, da vsak posameznik svoje življenje nadzoruje veliko bolj, kot se tega sam zaveda (Glasser 1998: 17).

Glasser meni, da dražljaji, in sicer takšni, ki bi lahko nadzorovali človeško bitje z namenom, da bi to sprejelo določeno odločitev, ne obstajajo (Glasser 1998: 30). Nadaljuje, da ima, kar se je zgodilo v preteklosti in je bilo boleče, močno zvezo s tem, kakšni smo danes, vendar pa lahko obujanje boleče preteklosti kaj malo ali celo nič prispeva k temu, kar bi radi izvedeli – zato je pomembno izboljšati sedanje odnose (Glasser 1998: 327).

Po njegovem mnenju s teorijo izbire dobimo priložnost, da se osvobodimo miselnosti, kako je pomembno poznati našo preteklost, preden se lahko soočimo z našo sedanjostjo. Meni, da je dobro obuditi le tista obdobja naše preteklosti, ki so bila zadovoljujoča, nezadovoljujoča pa pustiti pri miru. Za večino časa tako ali tako vemo oziroma predvidevamo, kaj se bo zgodilo, včasih, še posebno takrat, ko se je dogajalo kaj posebno travmatičnega, pa se je vmešal naš kreativni spomin in izbrisal te neprijetne spomine. Glasser piše prav nasprotno od družinskih terapevtov in pravi, da je prepričanje, da smo obsojeni na ponavljanje, če ne poznamo naše preteklosti, napačno. Naša naloga naj bi bila storiti vse, kar je v naši moči, da izboljšamo sedanje odnose. Na ponavljanje naše preteklosti nismo obsojeni, razen če se tako ne odločimo sami. Z uporabo teorije izbire, meni avtor, lahko popravimo naše sedanje nezadovoljujoče odnose z vedenji, ki so

zadovoljujoča za obe strani. Strne, da, če verjamemo, ne moremo delovati v sedanosti, dokler ne razumemo svoje preteklosti. Potem smo se odločili biti ujetniki nečesa, kar je že minilo, to pa je zagotovo daleč od tega, da bi se počutili svobodnejši (Glasser 1998: 327).

Glede na ta vidik, bi lahko gledali na vse skupaj nekako takole. Ni toliko pomembno, kaj se nam je dogajalo v preteklosti, kateri vzorci so se prenašali iz generacije v generacijo in kaj vse smo dobili od svojih staršev, tukaj in zdaj se lahko sami odločimo, kako in s kakšnimi občutki bomo živeli. Preteklost obstaja in seveda ni popolnoma zanemarljiva, a delati je potrebno na pozitivnih spominih, ki nas bodo ponesli v pozitivno prihodnost, slabih pa ne preveč analizirati in poudarjati, da ne pridejo v ospredje našega mišljenja. Zagovorniki teorije izbire ne pripisujejo tako zelo velikega pomena družini kot takšni, vendar vsakemu posamezniku posebej in njegovim mislim, ki naj bi bile usmerjene v to, kar si želi. Torej tudi nek moški, ko postane oče, ko se mu zgodi očetovstvo, lahko to počne na svojstven način, če se zaveda, da je za vse odgovoren on sam. V tem primeru njegova preteklost in spomini na otroštvo ne bi smeli vplivati nanj v negativnem smislu in kljub temu da določena občutja prenese na otroka, lahko ta spet živi po svojih načelih in pravilih, kakor sam hoče. Pomembno je le, da imamo zavedanje, da je življenje v naših rokah. S tem mislim na to, da so v naših rokah naše odločitve, misli, občutki, vse kar spada zraven, vse kar smo mi.

1.2.4.4. Nova psihologija po Alice Miller

Miller piše o tem, da se telo pogosto odzove z boleznimi, če se vztrajno ne menimo za dejavnosti, ki ga ohranjajo pri življenju, in poudari, da sem sodi zvestoba naši resnični zgodovini. V tej knjigi poskuša predstaviti, da gre torej predvsem za konflikt med tem, kar čutimo in vemo, ker je naše telo to zaznalo, in tem, kar bi hoteli čutiti, da bi zadostili moralnim normam, ki smo jih že zelo zgodaj ponotranjili (Miller, 2004: 11).

Ko se otrok rodi, potrebuje ljubezen staršev, torej naklonjenost, pozornost, skrb, zaščito, prijaznost, in pripravljenost za komuniciranje, povzame Miller. Telo otroka, ki je opremljeno s temi darovi, ki so zagotovo zelo potrebni za življenje, ohrani dober spomin in bo kot odrasel človek pozneje lahko predal svojim otrokom enako

ljubezen. Če človek to pogreša, ostane v njem vse življenje hrepenenje, da bi bile njegove prve življenjsko pomembne potrebe zadovoljene (Miller 2004: 12-13).

Piše, da so pričakovanja iz otroških let lahko tako močna, da se človek odreče vsemu, kar bi bilo zanj dobro, samo da bi bil končno tak, kot so si ga starši želeli, samo da ne bi izgubil iluzije o ljubezni (Miller 2004: 96).

Po Miller novi psihologiji, kot jo imenujem, ni odločilno to, ali moramo stik s starši popolnoma prekiniti ali ne. Človekova notranjost je tista, v kateri poteka cel proces osvobajanja in pot od otroka do odraslega. Če želimo biti pravični do svojih lastnih potreb, je včasih je edina možna pot prekinitev vsakršnih odnosov. Avtorica razloži, da je v primeru, če je videti stik še vedno nesmiseln, tak šele, ko nam je jasno, kaj lahko prenesemo in česa ne, potem ko ne vemo samo, kaj se nam je zgodilo, temveč lahko tudi presodimo, kaj nam je to povzročilo in kakšne so za nas posledice. Vsaka usoda je po svoje drugačna in zunanja oblika odnosov ima neskončno veliko variacij, pa vendar obstajajo neke trdne zakonitosti, ki jih Miller razdeli v tri skupine (Miller 2004: 106).

- »1. stare rane se zacelijo šele, ko se nekdanja žrtev odloči za spremembo, se hoče spoštovati in tako lahko v veliki meri opusti otroška pričakovanja;
2. starši se ne spremenijo sami od sebe zaradi razumevanja in odpuščanja odraslih otrok; samo sami se lahko spremenijo, če to hočejo;
3. dokler bolečine zaradi poškodb tajimo, mora nekdo plačati ceno s svojim zdravjem, bodisi žrtev ali pa njeni otroci« (Miller 2004: 106).

Piše, da je bilo včasih samoumevno, da imajo vsi starši pravico do spoštovanja, celo če so se do svojih otrok obnašali razdiralno in tako je večinoma še danes. Če dandanes slišimo, da naj bi odrasla ženska spoštovala starše, ki so jo surovo trpinčili ali pa so takšno zlorabljanje molče gledali, se nam to zdi groteskno, saj smo se odločili zapustiti te vrednote, ki so naravnane v smeri brezpogojne ljubezni do staršev. (Miller 2004: 112).

Presenetljivo je, da se niti zelo priznani terapevti in avtorji še niso poslovili od ideje, da je odpuščanje staršem dokaz za uspešno terapijo, opozarja Miller. Ti strokovnjaki pogosto štejejo kar za samoumevno, da je prav in pomembno, če staršem navsezadnje iz vsega srca odpustimo. Po njenem mnenju takšno mišljenje zavaja, ker naše telo ne sestoji samo iz srca in naši možgani niso shramba, v katero so pri verouku spravili te absurdnosti in protislovja, se izrazi,

temveč živo bitje, ki se popolnoma spominja tega, kar se mu je zgodilo. (Miller 2004: 112)

Miller je mnenja, da je želja biti drugačni, kot smo, da bi ostarelim staršem olajšali življenje in nazadnje vendarle prejeli njihovo ljubezen, seveda razumljiva, je pa precej v nasprotju s pristno potrebo, ki jo podpira telo, namreč biti samemu sebi zvest. Meni, da se bo samospoštovanje razvilo samo od sebe, brž ko bo mogoče zadostiti tej potrebi (Miller 2004: 115).

Na takšno razumevanje še nikoli prej nisem naletela, zato se mi je zdelo, da ne morem mimo njega. Če prav razumem, Alice Miller ne podpira družinskih terapevtov v tem, da je potrebno staršem odpustiti in da šele takrat lahko izpopolnimo svoj psihosocialni razvoj do te mere, da starih napak ne bomo ponavljali v naslednji generaciji, se pa strinja s tem, da preteklost je pomembna, in sicer kot obdobje, ki nam je pustilo določene prazne luknje, ki pa se jih moramo naučiti sprejeti in pustiti. Na prvo mesto moramo dati samega sebe in stvari, ki nas izpopolnjujejo in se čustveno oddaljiti od ljudi, ki za nas niso zdravi. Tu najdem tudi vzorec iz teorije izbire, saj zagovarja, da se moramo za to sami odločiti, kajti nihče ne bo dosegel, da se bomo spremenili, če si tega zares sami pri sebi ne želimo.

Še izrezek iz knjige, ki mi je dal misliti: »Ni mi treba matere sovražiti, ker čustveno od nje nisem več odvisna. Terapevtka pa tega ni razumela. Hotela me je rešiti sovraštva in ni videla, da bi me nehote spet pahnila vanj, saj je bilo sovraštvo izraz moje odvisnosti in bi ga znova ustvarila.« (Miller 2004: 105)

Veliko sem razmišljala, h kateri teoriji se sama najbolj nagibam, in prišla do zaključka, da je najbolje poznati vse in si ustvariti nekakšno svojo mešanico vseh. Na tak način se ti odpre več pogledov in več možnih poti za razlago, razmislek. Eden izmed razlogov, da sem zagovornica vseh pristopov po malem, je tudi ta, da se kot velika večina ravnam po trenutnem počutju. To bi lahko primerjala s tem, da, ko berem razne zadeve in naletim na verz, ki opisuje na primer nekaj, kar me trenutno mori, se mi bo zdel takrat najbolje povedan in sestavljen verz daleč naokrog, drugič, pa ga ne bom niti opazila. Ljudje smo naravnani tako, da gledamo na svet skozi očala trenutnega počutja, zato nam enkrat ustreza biti v vlogi žrtve in iskati krivdo zunaj nas, drugič za vse krivimo sebe, tretjič našo preteklost. Tega se je dobro zavedati; k boljšemu razumevanju nas popelje prav raznovrstnost konceptov, ki jih poznamo.

1.3. RAZVEZA ALI RAZHOD

1.3.1. Dediščina zakona mojih staršev

Žmuc-Tomori pravi, da je razveza vse bolj pogost razlog za očetovo odsotnost iz družine, pa vendar s tem dejstvom ni treba sprejeti tudi vseh možnih škodljivih in celo razdiralnih posledic za osebnostni razvoj otroka kot usodno danost. Meni, da lahko veliko škode, ki jo lahko zapusti očetova odsotnost v otrokovem življenju, starši preprečijo tako, da mu prihranijo tesnobo, bojazni in prizadetosti, ki so tipičen odziv otroka na mučno dogajanje v družini pred razvezo, če ga ne silijo v opredelitev za enega od staršev, če ga v medsebojnem obračunavanju še po razvezi ne zlorablajo in če otrok tudi po razvezi ohrani poln in spodbuden odnos tako z očetom kakor z materjo (Žmuc-Tomori 1989: 63).

Avtorji Kompan Erzar, Erzar in Poljanec naredijo dober nastavek za možno opredelitev medosebnih odnosov, saj menijo, da so lahko vir najgloblje sreče ali pa skrajnega obupa. Razveza zakonske zveze ali razpad zunajzakonske skupnosti imenujejo kot večplasten pojav, ki vpliva na družino celovito. Žal pa največkrat potegnejo kratko otroci (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 31).

Nadaljujejo s predpostavko, da je vsaka ločitev težka in travmatična izkušnja ne glede na okoliščine, saj grobo poseže v posameznikov ustaljeni način življenja in poruši njegova pričakovanja. Soočanje z izgubo, zmedo, občutki krivde, prevare, izdajstva in osamljenosti so občutki, s katerimi se nekdanji mož in žena soočata. Čutiti je možno vsesplošno izgubo: izgubo moža, žene, skupnih prijateljev, statusa poročene ali vezane osebe, družine, doma, propadle so tudi sanje, pričakovanja in prepričanja, na katerih je temeljilo njihovo življenje (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 31).

Tukaj bi dodala, da se mi zdi zelo velik faktor tudi to, kaj je bil razlog za ločitev. V določenih primerih gre lahko tudi za hudo zlorabo in zraven poleg teh občutkov prevladuje občutek olajšanja, čeprav ločitev zagotovo ni pojav, ki bi bil lahko na kakršenkoli način prijeten.

Avtorji menijo tudi, da ločitev nima širokih čustvenih, socialnih in ekonomskih posledic le za razvezanca, ampak tudi za otroke in celotno širšo družino. Ločitev je izkušnja, ki bo za vedno - ne glede na vse ostale vidike – ostala zapisana v spomin posameznika. Vsaj okvirno avtorji strnejo, da lahko rečemo, da je proces ločitve končan takrat, ko posameznikom uspe sprejeti to grenko izkušnjo ter z njo živeti naprej (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 31).

Žal so otroci največkrat tisti, ki plačujejo davek za propadli odnos svojih staršev, opozorijo avtorji Kompan Erzar, Erzar in Poljanec. Ključnega pomena so reakcije staršev, ko pride do razhoda, saj je v tem delu zelo pomembno, koliko jim je omogočena in kako poteka čustvena prilagoditev na nov položaj. Pod vprašaj je postavljena čustvena varnost, zaščita in družinska pripadnost, zato so pogosti čustveni odzivi otrok v tem času: jeza, strah, žalost, občutki zavrženosti in krivde, pojavijo pa se lahko tudi zdravstvene težave in nazadovanje na različnih področjih. Starši morajo v tem delu prevzeti dodatno breme ali izziv čustveno poskrbeti za otroke in še zase; predvsem morajo ohraniti razmejitve, da je vzrok, zaradi česar se razhajajo, izključno njihov problem. Niso otroci tisti, ki so zadolženi za reševanje problema in čeprav bosta zakonca izgubila drug drugega (moža oz. ženo), pa otroci ne smejo izgubiti očeta in matere (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 31-32).

Kompan Erzarj takole zapiše: »Bolečina in stiska bo ostajala v vas, ki ste hčerka teh ločenih staršev; vi ste bili prikrajšani za samoumevnost družinskega življenja in boste vse življenje hrepeneli po tem, da bi se ob starših lahko sprostili in umirili, pa četudi ob vsakem posebej.« (Kompan Erzar 2009: 34)

Lagala bi, če bi rekla, da se mi ne naredi cmok v grlu, ko preberem ta citat, ker se mi zdijo neuslišane želje nekaj, kar bo za vedno v nas. Doživljanje vsakega posameznika je seveda drugačno in težko je vedno povezati posledico z vzrokom, saj je svet tako zelo kompleksen, a vendar se osebno lahko poistovetim z besedami avtorjev: »Zato je krivično, da morate še vedno paziti, kako se boste vedli, da ne boste spet ponižani, zagrenjeni« (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 34). Osebno ne dojemam tega toliko kot krivico, morda bolj kot nekakšno sitost teh občutkov, ki se ti naselijo v podzavesti in ne veš vedno kako z njimi »upravljal«. In stalno prisoten strah, da nisi dovolj dober ter posledično iskanje ravnotežja med tem, koliko si lahko pustiš biti pristen ti, da ne boš zopet zavržen. Ne zagovarjam pa tega, da morajo stiki z obema staršema obstajati ne glede na

vse, kajti obstajajo primeri, ko je eden izmed staršev gojil do svojega otroka zelo nezdrav odnos, kar pomeni, da je kljub določenemu primanjkljaju otroku bolje brez tega odnosa. Tudi če ga ne more nihče nadomestiti, je po mojem mnenju bolje živeti brez tega in nekaj pogrešati (če sploh) kot pa vztrajati v nečem, za kar veš, da ni dobro zate, pa četudi gre za pomembno osebo v tvojem življenju.

1.3.2. Razveza ogrozi očetovanje

Kot že napisano, se s tem strinja tudi Zavrl; pogost razlog za očetovo odsotnost iz družine je razveza. Piše, da se je po letu 1965 število razvez v zahodnoevropskih državah povečalo in da je do razvez prihajalo vse bolj zgodaj v karieri zakona z otroki ali brez njih. Tako kot poroka, meni Zavrl, se zdi danes tudi razveza tisti element, ki določa nove tipe družinskih ritmov, obe pa oblikujeta dinamiko, v kateri se družine konstruirajo in rekonstruirajo (Zavrl 1999: 150).

Nadaljuje z razvojne perspektive po Hawkins, Christiansen, Sergeant in Hill in pravi, da so normativni izzivi in kognitivne, socialne in čustvene kapacitete, sposobnosti in ranljivosti otrok in staršev, ki so značilni za različna razvojna obdobja ali mesta v življenjskem ciklusu, tisti, ki vplivajo na to, kako bodo družinski člani sprejeli in se odzivali na izkušnje, ki so povezane z razvezo. Otroci na različnih razvojnih stopnjah razvezo kot travmo različno razumejo in uporabljajo različne strategije za spoprijemanje s spremembami, ki sledijo. Običajno se bolj bojijo zapuščenosti mlajši otroci, saj so hkrati tudi manj zmožni razumeti prave vzroke, ki so pripeljali do ločitve. Več verjetnosti je, da bodo za ločitev staršev obdolžili sebe in v manjši meri izkoristili zaščito, ki je na voljo izven družine. Pri predšolskih otrocih razumevanje družine še ni v celoti izoblikovano in zato so pogosto negotovi, ko gre za spremembe v odnosih med njimi in staršem. Kot posledica se pogosto kaže strah pred zapuščenostjo in pretirano upanje v zvezi s tem, da se bosta starša pobotala. Starejši otroci se odzivajo drugače. Od nekje sedmih let naprej obstaja manj verjetnosti, da bodo krivili sebe, je pa prav tako prisoten strah pred zapuščenostjo in zavrnitvijo. Kadar se družinska tranzicija (na primer razveza), dogaja hkrati z normativno razvojno tranzicijo, kot je prehod v adolescenco, so lahko prilagoditveni izzivi in stresi še bolj zahtevni (Hawkins, Christiansen, Sergeant in Hill, 1996), hkrati pa so, kot meni M.E. Hetherington (1997), ki ga Zavrl

povzema, otroci šele v adolescenci sposobni razumeti proces razveze in pravilno prisoditi odgovornost za razvezo, razrešiti konflikte, ki zadevajo lojalnost do svojih staršev, in se soočiti z ekonomskimi in socialnimi spremembami, ki pogosto spremljajo razvezo (Zavrl 1999: 151-152).

Zavrl se strinja z Moxnes, ki pravi, da razveza sicer konča zakonsko zvezo, vendar pa je stvar konkretne izkušnje, ali se ta proces konča z razcepljeno in uničeno družino ali pa transformira nuklearno družino v binuklearni družinski sistem (Moxnes, 1993), če otroci po razvezi obdržijo stike z obema staršema. Z otrokovega vidika družinski sistem po novem sestavljata dve različni enoti – materino in očetovo gospodinjstvo. Obe družinski enoti v otrokovem družinskem sistemu nimata vedno enake »središčne lege«. Tudi M. E. Hertherington (Parke, 1996: 180), na katerega se nasloni Zavrl meni, da je v zvezi z razvezo bolj koristno razmišljati o »zaporedju izkušenj, ki zadevajo tranzicijo v otrokovem življenju«. (Zavrl 1999: 153).

Nadaljuje, da je razveza po navadi razdiralna, boleča in polna stresa tako za starše kot za otroke, vendar pa lahko za nekatere družine pomeni najboljšo alternativo. Raziskave so dokazale, da je otrokom v družinah z enim staršem bolje kot pa otrokom iz družin z dvema staršema, kjer so bili na primer prepiri del vsakdana. Ločitev od enega starša nima nujno negativnih posledic in v nekaterih družinah je razveza dobro pretehtano dejanje, ki konča napetosti, tesnobo in razprtije (Zavrl 1999: 153).

Rada bi poudarila, da se s tem strinjam, saj ne moremo posploševati, da se vsak otrok po razvezi počuti točno tako kot predvidevamo in da si potem ustvari v glavi novo sliko dveh gospodinjstev in podobno. Kaj pa če si oče ne najde druge družine? Kaj pa če je imel oče hude težave z odvisnostjo od alkohola in je na otroke vplival slabo? Kaj pa če oče otroka po ločitvi noče več videti? Zagotovo se torej strinjam s tem, da ločitev od enega starša nima nujno negativnih posledic, kljub temu da bi si vsi želeli, da bi bili vsi starši v pravem pomenu besede, če se lahko tako izrazim. A kadar ni tako, se je bolje osvoboditi nezdravih odnosov kot pa trpeti.

1.3.3. Življenje po razvezi

V prvih mesecih, ki sledijo razvezi zakonske zveze, se morajo starši in otroci soočiti s številnimi potencialno stresnimi spremembami, piše Zavrl po Walerstein in Kelly (1980). Opozarja, da spremenjene gmotne razmere lahko pomenijo za starše selitev, menjavo delovnega mesta, dodatno zaposlitev, podaljšan delavnik, za otroke pa menjavo šole in prijateljev. Tisti izmed staršev, ki ostane in nadaljuje življenje z otroki, mora prevzeti odgovornost za hišo ali stanovanje in skrb za otroke, ki sta bili prej (bolj ali manj) razdeljeni med oba starša. Zgodi se, da se morajo otroci prilagoditi na manj pogoste stike in manjšo vpletenost z obema staršema; tako s tistim staršem, ki ne živi v istem gospodinjstvu (po navadi očetom), kot s staršem, ki živi skupaj z njimi, ker je ta pogosto preobremenjen, preokupiran, razdražljiv in preobčutljiv. Vloge in ustaljena družinska rutina se preoblikujejo, zato lahko družinsko okolje postane tudi kaotično. Stresne situacije pred, med in po razvezi so tiste, ki postavljajo starše in otroke pred nove izzive in tveganja. Zelo pomemben napovednik otrokovega prilagajanja po razvezi je odvisen od sposobnosti staršev, da se odzivajo na potrebe svojih otrok in da ustvarijo kooperativen starševski odnos. Nevaren je stres, ki je povezan s spremembami v družini in predstavlja raznovrstne ovire, ki lahko negativno vplivajo na njihove sposobnosti zavzetih staršev (Zavrl 1999: 154).

Za dekleta po E. M. Parke (1996) pravi, da lahko pri njih nastopi obdobje pogostejših in globljih konfliktov z materami, antisocialno vedenje, nejevoljnost, čustvena zmeda, izguba samozavesti. Iz tega lahko sklenemo, da ima očitno razveza zakasnel dolgoročen vpliv na dekleta v adolescenci in na začetku poti v odraslost (Zavrl 1999: 156).

Če se osredotočimo na glavno nalogo razvezancev v času razveze je najpomembnejša zagotovo ta, da končata partnerski odnos in reorganizirata starševskega. Za prvo prehodno obdobje, ki sledi razvezi zakona in dejanski ločitvi, sta značilna neravnovesje in zmeda, kjer družinski člani eksperimentirajo z vrsto mehanizmov za preživetje, ugotavlja Zavrl. Če temu obdobju sledi reorganizacija in pridobitev novega vzorca oziroma načina ravnovesja v gospodinjstvu z enim staršem, lahko to imenujemo dober izid (Zavrl 1999: 157).

Drugo odločilno obdobje v procesu razveze zakonske zveze, meni Zavrl, je čas enostarševske družine. To je čas, ko pride v ospredje osamljenost. Tukaj je možna ponovna vzpostavitev povezanosti z otroki in tudi prekoračitev vlog družinskih članov. Nevarnost je, da mati od otroka pričakuje, da bo zapolnil praznino, ki jo je

ob ženi zapustil mož. Ko in če otrok prevzame očetovo mesto, tako igra za mater vloge, ki so navadno namenjene očetu. To je precej tvegano, saj daje nova vloga otroku v družinski dinamiki precejšnjo moč, če pa se igranju te nove vloge upre zaradi prevelikih naporov, se lahko na novo zgrajeni sistem zopet porušil (Zavrl 1999: 160).

Za Zavrl je tretje obdobje čas, ko se družina rekonstruira kot družina domnevno ponovno poročenih staršev. Gre za razstavljanje mikrokulture svoje prejšnje zakonske zveze in ustvarjanje novega sistema. (Zavrl 1999: 160).

1.3.4. Odsotni oče

Razlogi za očetovo odsotnost so seveda lahko različni. Prav tako so lahko različni tudi vplivi oziroma posledice, ki jih ta odsotnost pusti. Veliko sem razmišljala o tem in ugotovila, da ni enoznačnega odgovora. Kakor je vsaka zgodba unikatna, tako je edinstven tudi vsak primer očetove odsotnosti. Glede na prebrano literaturo in podane izrezke na prejšnjih straneh je eden izmed mojih zaključkov, da je veliko odvisno od očeta samega – od njegove identitete in zgodovine. Če človek določenih občutij, doživljanj v sebi nima, jih ne more izražati in prav tako jih ne more podariti nekomu, kljub temu da od njega to morda včasih pričakujejo. Zato se je potrebno zavedati, da je veliko odvisno od tega, v kakšno osebnost se je določen človek razvil in kaj je s to osebnostjo sposoben dati in česa ne. Obstajajo otroci, ki so odraščali brez očeta, pa se zdi, kot da jim ničesar ne manjka, kot da to sploh ni igralo ključne vloge v njihovih življenjih. V kaj se bo razvil otrok, je odvisno od veliko različnih področij življenja. Prav tako poznamo odsotnosti v različnih obdobjih otrokovega življenja, kar prav tako vpliva na odnos z otrokom, ki ga je oče vzpostavil. Naj naštejemo le nekaj idej, ki mi rojijo po glavi. Lahko, da sta imela oče in otrok čudovit odnos, a se je po razvezi oče umaknil, ker je bil preveč prizadet in ga otrok preveč spominja na izgubljeno ljubezen. V tem primeru je lahko otroku izredno hudo, ker je izgubil očeta in začne kriviti samega sebe (in to vpliva nanj tudi na drugih področjih življenja) ali pa zaradi vseh znanj, ki mu jih je oče dal in zaradi zelo kvalitetnega odnosa, ki sta ga imela to ne vpliva bistveno na njegovo življenje, saj je otrok že opremljen (vpliva pa le toliko, kot to terja trenutna žalost zaradi izgube). Morda pa sta imela otrok in oče za otroka zelo nezdrav

odnos in je prišlo do iste situacije, le da otrok očeta bistveno ne pogreša, je pravzaprav osvobojen, vendar nima orodij kot prejšnji otrok, ki sem ga opisovala, ker mu oče tega ni dal in bo zato čutil primanjkljaj nekje drugje. Lahko da tega sploh ne bo povezal z bivšim odnosom z očetom, ker mu ni veliko pomenil. Potem je seveda tu še mati, ki odigra ključno vlogo ob velikih prelomnicah otrokovega življenja in tako dalje. Skratka, rada bi poudarila, da obstaja nešteto variacij in relativnih zaključkov, iz katerih se lahko nekaj naučimo, si le razširimo poglede ali jih pustimo nekje tam z vedenjem, da obstajajo. Ni pa nujno, da to velja za nas in za naš posamezen primer, zato je posploševanje pri tako zelo delikatni temi tvegano. Moj namen, torej zakaj se posvečam tej temi, je, da si bo morda lahko kdo odgovoril na katero izmed odprtih vprašanj, ki jih ima, ali le dobil vpogled, kako na to gledajo določeni avtorji, na katere se opiram.

1.3.4.1. Vpliv očetove odsotnosti

Odsotnost očeta, kot piše Žmuc-Tomori, je eden izmed največkrat ugotovljenih neugodnih vplivov na razvoj in psihodinamiko različnih motenj pri rasti osebnosti in pri raznoterih duševnih stiskah tudi kasneje v življenju. Odsotnosti opredeli kot: oče, ki ga ni; oče, ki noče; oče, ki ne zmore; oče, ki ne zna; oče, ki ne ve; oče, ki ne sme. Očetova odsotnost na življenje družine in osebnosti odraščajočih članov zelo različno vpliva glede na našete dinamične sile, ki sestavljajo in uravnavajo življenje vsakega človeka v enkratnem neponovljivem in le zanj značilnem spletu, se lepo izrazi avtorica, in s tem se še kako strinjam (Žmuc-Tomori 1989: 8).

Ko se dotakne vpliva odsotnosti pri hčerki, pravi, da pasiven, neodziven ali odsoten oče otežuje razvoj njene spolne vloge, ker prvič ne spodbuja in ne ceni njene ženskosti, drugič pa, ker ji ne omogoča, da bi v čustvenem, varnem in zanesljivem odnosu do njega dobila izkušnjo, ki bi ji kasneje olajšala navezave, v katerih bi jo njena ženskost zadovoljevala in spodbujala (Žmuc-Tomori 1989: 98).

Žmuc-Tomori opozarja, da ne smemo pozabiti na družbena dogajanja, ki se odsevajo tudi v sestavu in notranjem življenju družine in so večkrat razlog, da v sodobnem svetu vse več otrok odrašča brez očeta. To se odraža tudi v gradnji njihove osebnosti in v njihovih izhodiščih za življenje. Očetova odsotnost ne pusti le sledi v posameznikovi življenjski usodi, temveč lahko, če označuje slog odraščanja večjega števila članov neke družbe, pusti posledice v nekem smislu

tudi na dogajanju v družbi. To se zgodi tako, da se vtisne v daljnosežna vzgojna sporočila, ki jih vsak posameznik prevzema, v oblikovanje osebnostnih lastnosti, ki po svoje zaznamujejo narodni značaj ter v vrednote, prizadevanja in način življenja (Žmuc-Tomori 1989: 105).

Ko se upre na strokovnjake, ki se ukvarjajo z razvojem osebnosti in preučujejo dejavnike, ki ta razvoj oblikujejo, pride do zaključka, da obstajajo razlike v osebnostnih lastnostih med ljudmi, katerih otroštvo je potekalo ob ustreznem očetovem liku, in tistimi, ki te možnosti niso imeli. Dokazano tudi klinično delo z otroki, ki imajo težave pri prilagajanju, motnje v razvoju ali duševne težave bolezenske narave, kaže na to, da očetova odsotnost lahko močno ogrozi otrokovo duševno zdravje (Žmuc-Tomori 1989: 106).

Žmuc-Tomori nadaljuje z odstavkom, ki mi je zelo všeč in nimam kaj dodati. Nisem pa edina, ki se z njo strinja, saj precej podobno piše v svoji knjigi tudi Zavrl, po kateri sem povzemala, ko sem se dotaknila teme »razveza ogrozi očetovanje«.

»Vendar vplivov in posledic očetove odsotnosti ne smemo ocenjevati ločeno, nepovezano z vsemi drugimi dejavniki pri otrokovi vzgoji. Prav zaradi teh spletov in razgibane medsebojne soigre teh vplivov se izraža očetova odsotnost pri vsakem otroku drugače in po svoje neponovljivo. V isti družbi živi vsaka družina v razmerah in okoliščinah, značilnih zanjo in tudi v isti družini ima vsak otrok svoje posebno mesto, posebne odnose z vsemi drugimi člani in svojo lastno, le zase značilno biološko doto. Posploševanje in absolutne ocene zavrača tudi dejstvo, ki ga zelo pogosto srečamo v življenju. Včasih je otrok brez očeta v svojem razvoju precej manj prizadet kakor otrok, ki živi ob odklonilnem, osebno problematičnem, prešibkem ali drugače neustreznem očetu. Ta namreč budi v njem ves čas odraščanja sovražnost, bojazni ali tesnobo. Prvi otrok ima vsaj možnost, da si išče nadomestne in delne like očetovstva in ob pozitivni predstavi moškega zgradi zadovoljujočo podobo lastne vrednosti, medtem ko drugi zavrača sleherno znamenje možatosti v drugih ljudeh in v samem sebi.« (Žmuc-Tomori 1989: 106)

Odsotnost očetovega splošnega vzgojnega deleža narekuje otrokovemu življenju določene prilagoditve, opozarja Žmuc-Tomori. Oče otroku kot vzor za istovetenje in vir spodbude za razvojna prizadevanja mogoče ni dosegljiv in v tem primeru se otrok nasloni na druge oporne točke ali opre svoj osebni razvoj na

mehanizme, ki so drugačni od običajnih in splošno znanih (Žmuc-Tomori 1989: 106-107).

Meni, da je eden izmed pomembnih načinov, kako lahko očetova odsotnost vpliva na otrokovo življenje, prek otrokove predstave o sebi, ki je sicer sestavljena iz številnih prvin in se dopolnjuje vse življenje. Tisti ljudje, ki so človeku najbolj pomembni, pustijo odločilno sled in oče je zanesljivo eden izmed likov, ki imajo za doživetje človekove lastne vrednosti daljnosežen pomen; to lahko tudi sama potrdim iz lastnih izkušenj (Žmuc-Tomori 1989: 107).

Avtorica Žmuc-Tomori poudari, da se veliko otrok brez očeta v primerjavi z drugimi počuti manjvredne. To občutje je še toliko bolj izrazito pri otrocih, ki živijo v okolju, kjer pojmu očetovstva pripisujejo velik pomen. Če otrok združuje predstavo o očetu z zagotovilom zanesljivega družinskega ozadja, bo zagotovo pogrešal doživetje varnosti in zaščitenosti kot izhodišče za razvoj notranje trdnosti. Avtorica opozarja, da si tak otrok včasih z dejstvom, da nima očeta, razlaga tudi dogajanja, ki v resnici niso povezana s tem: če so drugi do njega neprijazni, ga ne upoštevajo, če se čuti nesprejetega. Ta njegova negotovost se potem dejansko odraža na njegovem vedenju in prej umišljene reakcije drugih lahko postanejo resnične, sploh zato ker otroci brez očetov pogosteje od svojih vrstnikov doživljajo občutja tesnobe in nemoči. Njihovo samospoštovanje je lahko slabše zaradi občutka, da so drugačni od drugih in se zato težko sproščeno vključujejo med ljudi (Žmuc-Tomori 1989: 107).

Poznam dekle, ki bi jo lahko opisala s temi besedami. Prav zato, ker se počuti manjvredno, ker nima očeta in ker se ji je obdržal ta občutek skozi leta (čeprav ni nujno, da je to prav posledica tega ali da ji je oče dajal ta občutek), nase še dodatno privlači ljudi, ki ji to le potrjujejo. Zdi se mi, da se takšni ljudje hitro znajdejo v krogu izkoriščajočih odnosov, ko se hkrati bojijo in želijo navezave ter pristanejo na vse, hkrati pa kljub bežanju pred temi občutki nase kot magnet pritegnejo ljudi, ki te občutke le še povečujejo. To mi bo vedno uganka, čeprav sem določene dele sestavljanke že rešila, saj sem tudi na sebi opazila predvsem to, da se, kadar sem pozitivno naravnana, okoli mene znajdejo ljudje, ki mi še dodatno dajo energijo, kadar ne, pa ravno obratno. Zanimivo, kako ta zakon privlačnosti res deluje.

Neugodno predstavo o sebi zlasti ogroža otrokovo občutje krivde zaradi očetove odsotnosti, še opozarja avtorica. Celo številni odrasli, ki so v otroštvu izgubili

očeta, potrjujejo, da se živo spominjajo, kako boleče je bilo, ko so si kot otroci pripisovali krivdo za očetovo smrt ali za nesoglasja med starši, ki so se iztekli v razvezo in izgubo očeta (Žmuc-Tomori 1989: 107).

Strinjam se z mislijo Žmuc-Tomori, ko piše o tem, da težko povsem predvidimo posledice otrokovega doživljanja take vrzeli in pravi, »kakor se nekateri sprijaznijo s predstavo o svoji drugačnosti ali manjši vrednosti in povezujejo z njo tudi svoje življenjske poraze, pa marsikaterega človeka prav odsev očetove odsotnosti na lastni podobi spodbuja k prizadevanju in dejavnosti, s čimer si nemalokrat celo z nadkompenzacijo rešuje ogroženo samospoštovanje.« Rast takih ljudi pravzaprav vse življenje temelji na idealizirani podobi, ki si jo postavijo za vzor in spodbudo. Ta podoba kaže poteze očeta, kakršnega si želijo, in podobo njih samih, kakršni bi hoteli biti. Zanje ni ta na žalost nikoli dokončana in jih neprestano sili naprej ter izziva, da se ji približujejo, ne da bi jo kdaj lahko povsem posneli. Glede na to, kako pomembno se vtisne očetova odsotnost v človekovo predstavo o sebi, je odvisno od možnosti za njegove pozitivne čustvene izkušnje z nadomestnimi očetovskimi liki, od njihovega dejanskega vpliva na njegovo odraščanje, od stališč in ravnanja drugih, zanj pomembnih ljudi, piše avtorica. Veliko pa je odvisno tudi od širše kulture, saj ima otrok, če pojmovanje očetove odsotnosti ta izrazito poudarja in negativno vrednoti, brez očeta tudi objektivno slabše pogoje za zdravo uveljavitev, kar vpliva na njegovo predstavo o lastni vrednosti (Žmuc-Tomori 1989: 107-108).

Razmišlja in piše pa tudi o materinem delu ali vložku, saj je mnenja, da očetova odsotnost prinaša v otrokovo odraščanje svoje posebnosti tudi prek matere. Pomembno je vse: njena osebnost, njen poprejšnji odnos z očetom, čustvena reakcija in socialna prilagoditev na odsotnost očeta ter značilnosti njenega odnosa z otrokom. Vse to lahko odločilno poveča ali zmanjša škodo; na otroka hkrati vplivajo tudi odnosi drugih družinskih članov ali zanj pomembnih odraslih ljudi (Žmuc-Tomori 1989: 108).

Očetova odsotnost pa ne sproži le značilnih sprememb v organizaciji, razporeditvi vlog in notranjem dogajanju v družini, meni Žmuc-Tomori. Običajno ima vpliv tudi na socialne in gmotne razmere, v katerih živijo člani družinske skupnosti ter na nekatere vidike stikov družine s širšim okoljem in tudi to se po svoje odraža v dogajanju, v katerega je vpet razvoj otrokove osebnosti (Žmuc-Tomori 1989: 108).

Arenes se dotakne različnih odsotnosti in ugotovi, da odsotni oče ne pomeni zgolj fizično odsotnega očeta; lahko gre tudi za očeta, ki je čustveno redko prisoten, povsem zabrisan oče ali pa, ravno nasprotno, tako strt oče, da živi v svojem svetu. Najpogosteje, ugotavlja Arenes, gre za pomanjkanje usklajenosti, za odsotnost očetovega posredovanja z materino soudeležbo ali brez nje (Arenes 2003: 22).

Prek tega grobega orisa lahko osvetlimo globoko težavo, piše Arenes, ki jo mladim povzroča občutek notranje strukturiranosti. Tako pri dekletih kot tudi pri fantih lahko manko očeta (odsotnega, premalo prisotnega, očeta, ki ne sprejema svoje odgovornosti, ali očeta, ki nikoli ne odraste) povzroči pomanjkanje zaupanja vase, negotovost in odsotnost orientacijskih točk (Arenes 2003: 23).

»Otroci morajo imeti prostor, da lahko korak za korakom razvijejo svoje življenje: najprej onstran matere, nato onstran očeta. Slednji lahko pomaga otroku in materi postopoma razviti zdravo distanco, ki omogoči otrokov obstoj. Oče da otroku vedeti, da odnos z mamo ni edina razsežnost življenja, če je čustveno prisoten, če izreka ali predstavlja zakon. Otrok brez omejitev, brez zakona ali avtoritete je pogosto otrok, ki se oklepa matere in dejansko še ne obstaja kot samostojno bitje. Ljubezen ni spojitvena z nežnostjo, ki bosta, povezani med seboj, mlademu človeku omogočali, da bo stal pokonci in vztrajal v razvoju. Presežek strogosti pokoplje človeka in mu prepreči, da bi obstal, saj ga popolnoma stre. Presežek nežnosti pa ga pahne v kaos, iz katerega ne bo več našel poti.« (Arenes 2003: 34)

Precejšnje število raziskav poudarja pomembnost očetove navzočnosti v družinskem življenju, ugotavlja Zavrl. Rezultati posledic odsotnosti sicer niso popolnoma nedvoumni, a vendar so številni raziskovalci pripravljeni potrditi, da »pomanjkanje očeta« pomeni večje tveganje, da se bodo pri otrocih kasneje v življenju pojavili različni problemi. Zavrl se sklicuje tudi na M. Žmuc Tomori (1988), ki je opozorila, da »besede odsoten ni treba jemati v tem smislu dobessedno, dovolj je že, da se oče, ki je sicer formalno član družine, prikaže doma bolj poredko, pa se mu že lahko zgodi, da ga bodo otroci imeli za odsotnega (Zavrl 1999: 143-144). Zavrl opozarja, da opazovanje in proučevanje otrok, katerih očetje so odsotni, vsekakor ni edini način za proučevanje očetovega vpliva na otrokov razvoj (Zavrl 1999: 144).

F. A. Pedersen (Parke 1996: 152), na katerega se Zavrl naveže v enem delu svoje knjige, je takole povezal ta problem: »Na otroke, ki živijo z enim samim staršem –

z materjo – lahko vpliva karkoli izmed naslednjega: struktura posamezne družine in s tem povezane razlike v materini vlogi; otrokova zmanjšana ali spremenjena kvaliteta interakcije z odraslim moškim; sorazmerno večja interakcija z materjo; prisotnost nadomestnih skrbnikov, ki so v povezavi z materino zaposlitvijo; kvalitativno drugačno vedenje matere do otroka zaradi emocionalnega pomena, ki ga ima zanjo partnerjeva odsotnost. Obstajajo še številni drugi dejavniki, ki prav tako delujejo ločeno ali pa v medsebojni povezavi, kar absolutno onemogoča opisovanje tistih dejavnikov, ki oblikujejo otrokov razvoj.« (Zavrl 1999: 144).

1.3.4.2. Vpliv očetove odsotnosti na razvoj otrokove osebnosti

Žmuc-Tomori se v enem delu knjige osredotoči le na razvoj otrokove osebnosti v povezavi z odsotnostjo očeta. Meni, da težko prikažemo in opišemo tako zapleteno in iz toliko razsežnosti, lastnosti in potez sestavljeno celoto, kot je odraščajoča osebnost. Še težje je osebnost primerjati z drugimi in smiselno ovrednotiti razlike, ki jih povzročajo drugačne zunanje razvojne okoliščine. Zavedati se moramo nasilja, kot to poimenuje avtorica, ki ga prineseta vsaka taka analiza in primerjava. Razumeti jo je potrebno z vso previdnostjo, pri tem pa upoštevati dinamiko razvojnega procesa ob raznolikih vplivih, ki ga uravnavajo (Žmuc-Tomori 1989: 108).

S tem bi se lahko poistovetila, saj je na tako zelo kompleksni pojav, kot je človekova osebnost, težko gledati enoznačno. Na odraščajočo osebnost vplivajo različne perspektive iz različnih področij življenja. Skušati ugotoviti, kako in s čim točno je oče vplival na razvoj otroka, je skorajda pravljico razmišljanje, saj moramo glede na vse prej omenjeno upoštevati vsakega človeka tudi kot unikat. Gre bolj za domneve, s katerimi si lahko v grobem odgovorimo na morebitna odprta vprašanja, pridemo do nekih predvidevanj in ugotovitev na poti do boljšega razumevanja.

Avtorica nadaljuje, da se s to mislijo lahko ozremo na ugotovitve raznih raziskav, v katerih so znanstveniki poskušali oceniti vpliv očetove odsotnosti na otrokov osebnostni razvoj. Rezultati opisujejo posamezne sestavne dele tega vpliva in nam seveda ne odgovorijo na vsa s tem povezana vprašanja, vendar nas usmerjajo k boljšemu razumevanju vpliva očetove odsotnosti in njegove vloge nasploh in nam potrdijo številna opažanja iz življenja. Gre tudi za nakazovanje

izhodišč za preprečevanje škodljivih posledic, ki jih lahko ima očetova odsotnost pri oblikovanju otrokove osebnosti. Ugotovitve raziskav lahko jemljemo tudi kot posredna napotila za vzgojo, da vpliv neustreznega ali odsotnega očetovega lika ne bi preveč zaviral in omejeval otrokov vstop v življenje (Žmuc-Tomori 1989: 108-109).

1.3.4.3. Posebnosti vpliva na razvoj osebnosti deklice

Številne raziskave potrjujejo domnevo, da imajo dekleta, ki so odraščala brez očeta, pri splošnem razvoju osebnosti manj težav kakor fantje, piše Žmuc-Tomori. Najbolj ogroženo je pri dekletih zdravo oblikovanje spolne vloge, saj tiste, ki preživljajo otroštvo brez ustreznega očetovega lika, ob spolnem razvoju pogostejše in izraziteje doživljajo stisko. Različne čustvene napetosti se lahko pričnejo kazati na začetku pospešenega telesnega zorenja in časa zunanjih sprememb (Žmuc-Tomori 1989: 113).

Po njenem mnenju stisko, ki jo ob tem doživljajo, poskušajo razrešiti na različne načine - bodisi z umikom in izogibanjem vsem socialnim stikom, bodisi z nesprejemljivim vedenjem, ki zbudi v njih mučna občutja krivde in se okolje odziva nanj s kaznovanjem. Novo dekliško podobo sprejemajo z odporom, zadrego in zbeganostjo ter ne z zadoščenjem in z veseljem. V stisko jih spravi tudi zaznavanje prvih spolnih teženj. Če citiram Žmuc-Tomori, zapiše takole: »V njej se lahko umaknejo v zanikanje ali v bolj ali manj poudarjeno in pretirano odpoved, pri čemer se samokaznovalno odrekajo vsem vrstam ugodja, zviška gledajo na vse »nizko«, posvetno, nagonsko in se zatekajo izključno k duhovnim vrednotam, poeziji in abstraktnim razglabljanjem s sorodnimi (dekliškimi) dušami.« (Žmuc-Tomori 1989: 113-114)

Druga skrajnost, ki jo Žmuc-Tomori omenja, s katero se prav tako lahko izrazi prevzemanje vloge v spolnosti pri dekletih, pa je zgodnje in povečano zanimanje za fante in za spolnost. Na eni strani gre za potrebo po potrditvi in priznanju, ki je pri številnih dekletih brez očeta še posebno izrazita, po drugi pa potrjuje dejstvo, da oče z omejitvami in prepovedmi uravnava spolno vedenje hčera odločneje kakor mati, ugotavlja avtorica. Dekleta v spolnosti vidijo nadomestek za čustva, ki si jih tako želijo, saj se pri njih ne razvije občutje prave sprejetosti in so tako glede na svojo žensko kakor splošno človeško vrednost negotove. Utvaro, da so

ljubljene, si lahko zgradijo le na ta način - s površnimi, neselektivnimi menjavami fantov. Vendar kot lepo povzame avtorica, ta obliž na rani samospoštovanja nikakor ne more prikriti vrzeli v njihovi sposobnosti za navezovanje trdnih, globokih in trajnejših čustvenih odnosov (Žmuc-Tomori 1989: 113-114).

Še posebno veliko težav imajo lahko dekleta, ki v otroštvu niso imele vsaj posredne možnosti, da bi odnos med moškim in žensko doživela kot nekaj, kar oba zadovoljuje in spodbuja. Avtorica opozarja, da so te seveda še toliko hujše in daljnosežnejše, če živijo v družinskem ozračju, v katerem velja vse »moško« za negativno, slabo ali ogrožajoče. Če je materi ali kateri drugi ženski sorodnici boleča izkušnja z moškim usodno uravnala življenje, lahko taka vzgojna sporočila prenese na deklice že zgodaj. Raziskave spolnega in partnerskega vedenja žensk, ki so odraščale brez ustreznega očetovskega lika, kažejo, da naj bi bile te ženske bolj dovzetne za različne motnje pri doživljanju spolnosti, da si večkrat neustrezno izberejo partnerja, da so posledično tudi pogostejše romantično razočarane in imajo nasploh nižji prag za doživljanje frustracij v odnosih z drugim spolom. Nekatera znamenja, da so bile že zgodaj v otroštvu prikrajšane pri zdravem razvoju spolnosti, so nesposobnost doživljanja orgazma, spolna hladnost ter bojazni in odpori, povezani s spolnostjo. Tak razvoj, ugotavlja avtorica, pospešuje oče s tem, ko daje hčerki možnost za zaupanje v njegov spol in hkrati za zadovoljstvo s svojim spolom (Žmuc-Tomori 1989: 114).

1.3.4.4. Vpliv na razvoj osebnosti otrok obeh spolov

Očetova odsotnost toliko bolj zavira razvoj otrokovih spoznavnih in inteligenčnih sposobnosti, kolikor pomembnejša je očetova kulturna, socialna in statusna vloga v neki družbi in kolikor bolj je v nekem okolju uveljavljeno očetovo dejavno sodelovanje pri vzgoji otrok, piše Žmuc-Tomorijeva. Po njeno so to okoliščine, v katerih je očetov lik simbolično povezan z določenimi vrednotami. Te so razum, znanje, učinek in uspeh, še posebej pa pridejo do vpliva, kadar je oče tudi dejanski posrednik teh vrednot v družini ter spodbudnik teh prizadevanj pri otrocih. Vpliv očetove odsotnosti ni tako izrazit, kjer je materina vloga na tem področju enakovredna očetovi. Pozitivne novice so, da avtorica meni, da tudi mati, ki je sicer sama izrazito usmerjena k storilnosti in uspešnosti in ob prisotnem očetu te vzgojne funkcije ni prevzemala, lahko brez posebnih posledic zapolni vrzel,

nastalo za očetom ob spodbujanju teh lastnosti pri otrocih (Žmuc-Tomori 1989: 116).

Ko se avtorica osredotoči na oba spola, ugotovi, da so neugodne posledice na tem področju toliko večje, kolikor bolj zgodaj v razvoju otrok očeta izgubi in kolikor dalj je oče odsoten, ne glede na spol. Tudi razlog očetove odsotnosti je seveda zelo pomemben že zaradi povezave tega pojava z negativnimi oziroma pozitivnimi čustvi. Če je izguba očeta v otrokovem doživljanju povezana z negativnim ali odklonilnim vrednotenjem očeta, potem so zavore pri razvoju teh otrokovih sposobnosti večje do očeta in vseh vrednot, povezanih z njim (Žmuc-Tomori 1989: 116).

Žmuc-Tomori meni, da veliko vlogo igra ustrezeni nadomestni očetovski lik. Tisti otroci, ki so pred petim letom življenja imeli možnost za tega, se naj po spoznavnih in inteligenčnih sposobnostih ne bi razlikovali od otrok s prisotnim očetom. Zaradi še vedno prisotnih razlik v vzgojnem slogu obeh staršev lahko pusti očetova odsotnost v sami zgradbi otrokove osebnosti tudi značilne sledi, ki pridejo do izraza pri načinu reševanju različnih nalog. Avtorica sklene, da se številni otroci brez očetov na sploh težje odločajo, so negotovi v okoliščinah, v katerih bi morali samostojno reševati probleme, še posebej pa nihajo pri odločitvah, povezanih z dolgotrajnim prizadevanjem in dolgoročnimi cilji; pogosteje se tudi ustavljajo sredi opravljanja nalog. Očetov slog je tisti, ki še vedno temelji na spodbudi, ki utrjuje motive in voljo, materin pa na tolažbi in popuščanju, razloži avtorica in doda, da je to dokaj razširjeno dejstvo. Ker oče in mati različno spodbujata posamezne otrokove lastnosti, različno rešujeta probleme in se različno odzivata na stres, se popolna ali dolgotrajna očetova odsotnost pozna tudi na teh področjih, če ni ustreznega nadomestnega očetovega lika (Žmuc-Tomori 1989: 117).

S tem se strinjam in dodajam, da se mi zdi precej pomembno, da je nadomestni očetov lik res ustrezen, drugače lahko naredi več škode kot koristi.

Domače in tuje raziskave potrjujejo povezavo določenih motenj z odsotnostjo ustreznega očetovskega lika. Pri osebnostih lastnostih odraščajočih iz družin brez očeta ali pa iz domov, ki jih razdirajo očetov alkoholizem, agresivnost in drugačne osebnostne motnje, naj bi pogosteje našli naslednje osebnostne poteze: čustveno labilnost, občutljivost, psihosomatsko motenost, nedružabnost, depresivnost, in nagnjenost k obupu. Motnje, s katerimi se ti otroci, mladostniki in kasneje odrasli odzivajo na življenjske obremenitve, ki jim niso kos, se kažejo v različnih oblikah

(samouničevalno vedenje, zloraba drog in alkohola, samomorilnih poskusi, samomor...) (Žmuc-Tomori 1989: 118).

S svojim vzgojnim pristopom, kakšnega pač ima, vpliva oče na oblikovanje otrokove podobe o samem sebi že od njegovega načina igranja z otrokom v najzgodnejšem obdobju in naprej prek posrednih in neposrednih vzgojnih spodbud, piše Žmuc-Tomorijska. Ugotovitve kažejo, da spodbuja oče pri otroku zdravo kritičnost in zmožnost za stvarno ocenjevanje lastnih sposobnosti (Žmuc-Tomori 1989: 118).

Ne glede na to, da sem se skozi celotno diplomsko nalogo osredotočala bolj na hčere, se mi zdi pomembno poudariti, da tudi določeni sinovi čutijo primanjkljaj očeta. O tem je veliko napisanega, citirala pa bom citat Gostečnika, ki se mi je zdel zanimiv: »Očetu je bilo dolgo čisto nerazumljivo, da njegov sin Klemen ne potrebuje še enega sovrstnika, ampak zelo močno potrebuje očeta, kar je nekaj povsem drugega – potrebuje nekoga, ki ga bo sprejemal, poslušal in zanj predelal težka čutenja, ki jih ne zmore sam, in mu jih vrnil v zanj sprejemljivi obliki. To pa pomeni, da se ne bo jezil nanj, ga ne bo učil s podcenjevanjem, poniževanjem in sramotenjem, ampak bo slišal, da mu je zares hudo, da si ne more pomagati, mu vlivati vedno novega in novega poguma, ga vedno znova spet poslušal, pa povedal, da verjame, da bo zmogel in da bo z njim, da bo tam, ko ga bo potreboval. In če se samo sooči s samim seboj, bo v sebi našel dovolj energije, da bo to tudi storil: namreč skušal dati sinu osnovno priznanje, da zmore, vero, da bo obljubljeno uresničil, in spodbudo, da bo vedno tam, kar je najboljše zagotovilo.« (Gostečnik 2014: 43)

1.4. ZORNI KOT HČERA

1.4.1. Spol kot biološko dejstvo ali družbena konstrukcija spolne identitete?

Avtorica članka Kanjuo poudari, da lahko v literaturi najdemo najrazličnejše definicije spola. Omeniti moramo, opozarja, razlikovanje med biološkim in sociološkim pojmovanjem spola – razlikovanje med spoloma (sex) in rodnom

(gender). Spol osebe je biološko determiniran, rod pa je nekaj, kar je kulturno in socialno določeno. Družbeni pomen roda ni »naravno« vezan na biološki spol, dokazujejo številne raziskave, ki kažejo na različne družbene vloge, ki jih imajo v različnih družbah in kulturah moški in ženske, meni avtorica »Naravnost« ženskih vlog, navezanih na dom in otroke – privatno sfero, kot ko poimenuje, ki ustreza nekdanji, patriarhalni ureditvi družbenega življenja. Znanost pa pogosto v svoji razlagi družbene realitete pristaja na tako apriorno porazdelitev sfer in družbenih vlog, strne Kanjuo. Mit o »naravni« vlogi ženske je še bolj neuničljiv, saj so ga pomagali skozi zgodovino graditi tudi najbolj spoštovani znanstveniki in misleci svojega časa in mu dali na ta način nekakšno »znanstveno« zasnovanost (Kanjuo 1991: 587).

Štular se v svojem članku prav tako dotakne tega, kar naj bi veljalo za »naravno«. Meni, da se spolna identiteta, način funkcioniranja v družbi in družbeni status kažejo kot povezani fenomeni, ki so običajno razloženi kot »naravno dejstvo«. Povezanost spolne pripadnosti in ponotranjenih družbenih vlog (in seveda njim ustreznega družbenega statusa) niti ne bi bila problematična, če ne bi družbeni status ženske veljal za nižji kot status moškega. Štular povzame: »Razlage o biološki determiniranosti (ali nedeterminiranosti), vrojeni predispoziciji in podobno se zdijo preveč preproste, predvsem pa zavajajoče, ker predpostavljajo nevprašljivost obstoječih razmerij med spoloma in spolno specifične pozicije v družbi.« (Štular 1998: 441).

Omeni frazo »Boys will be boys, and girls will not« in piše o tem, da ta izraža družbeno sprejeto razumevanje spola: obstajata samo dva spola in vsakdo pripada enemu ali drugemu. Kot opozarja H. Devor, na katerega se Štular naveže, pa to ni čisto tako: obstajajo posameznice, ki niso dovolj »ženstvene«, da bi popolnoma zadovoljile zahteve socialne vloge ženske in niso vsi posamezniki dovolj »moški«. Za primer bi lahko vzeli hermafrodite, ki jih ni moč jasno klasificirati niti kot ženske niti kot moške ali transseksualce, ki so rojeni s primarnimi biološkimi znaki enega spola, vendar je njihova spolna identiteta drugega spola. Tu so tudi transvestiti, ki se prav tako rodijo s primarnimi biološkimi znaki enega spola in kot taki tudi identificirajo, v določenih periodah pa se odločijo, da bodo živeli skladno s spolno identiteto drugega spola. Obstajajo pa tudi ljudje, ki imajo na primer biološke karakteristike enega od bioloških spolov in se skladno

s tem tudi identificirajo, hkrati pa imajo tudi kompleksno mešanico karakteristik obeh standardnih spolnih vlog (Devor, 1989). Nadaljuje, da slednje H. Devor imenuje »gender blenders«; in prav ti dokazujejo, da igra socialni spol v družbi večjo vlogo kot biološki. To se kaže v smislu, da se, če posameznico okolje prepozna kot moškega, do nje tudi obnaša kot do moškega in obratno, pri tem pa dejanski biološki spol ni tako pomemben (Štular 1998: 442).

Poudari, da so biološko determiniranost spolne identitete ovrgle tudi medkulturne raziskave, ki so pokazale, da ne obstajajo absolutne razlike v karakteristikah moških in žensk in da se mnoge domnevne karakteristike, ki jih običajno pripisujemo enemu ali drugemu spolu, razlikujejo tako med moškimi kot ženskami v različnih kulturah (Štular 1998: 442).

Štular piše o tem, da na posameznike in posameznice pripisani biološki spol učinkuje tako, da skladno z njim razvijejo običajno tudi socialni spol in spolno identiteto. Ta proces poteka tako, da se okolica do otrok obnaša skladno z »značilnostmi« pripisanega spola, razloži (Štular 1998: 443).

Glede na popolnoma nevprašljivo predstavo, da obstajata samo dva spola, ki sta med seboj ostro in jasno razločena, smo se do ljudi nesposobni obnašati drugače kot skozi »očala« spola, opozarja avtorica Štular. Skladno z biološkim spolom so ljudem pripisane tudi spolno specifične lastnosti in okolje se do njih tako tudi obnaša (Štular 1998: 443).

Proces diferenciacije sebstva pa ni enak za deklice in dečke, je mnenja Štular. Otrok se na začetku identificira s staršem, ki prvi skrbi zanj; v naši kulturi je to običajno mati. Dečki ugotovijo, da ne morejo postati ona, lahko jo le imajo. Prekiniti morajo identifikacijo z materjo – žensko in se identificirati z drugim spolom; svojo spolno identiteto lahko dosežejo le z zanikanjem izvirne identifikacije ali enosti z materjo (Štular 1998: 446).

Spolna identiteta ni samozadostna entiteta, ampak je pomembno tudi, da nas drugi dojemajo tako, kot se dojemamo sami, meni (Štular 1998: 451).

Kot so pokazale nekatere avtorice, je stroga delitev na žensko in moško spolno vlogo inhibitorna, kot se izrazi, za polno dojetje sveta in delovanje v njem. Problem nastane, ker obstajajo določeni, ki se ne poistovetijo z obstoječo identiteto, ki je več kot le ponotranjenje vlog, kar ima posledice za razmišljanje o poti iz obstoječih razmerij (Štular 1998: 451-452).

Spolne vloge so le zunanji izraz spolne identitete, opozarja Štular. Sama spolna identiteta pa je več kot to - odločilna je tudi pri percepciji sveta in načinu delovanja v njem. Še kako pomembno je slišati tudi drugi glas. Le na tak način bo javna sfera postala bolj »človeku prijazna« in ne več le »moškemu prijazna« - če je to sploh kdaj bila. Za spremembe pri formiranju spolne identitete je nujni predpogoj večja prisotnost moških v prvih letih življenja otroka, poudari Štular. Zatorej je pomembno, da »nevidni« oče stopi na »prizorišče« otrokovega življenja že na samem začetku (Štular 1998: 453).

Zaradi vsega naštetega menim, da seveda obstaja razlika med moško in žensko identiteto, zato se med seboj ženske in moški razlikujemo in tudi v samem razvoju po mojem mnenju drugače dojemamo in doživljamo stvari, odnose, situacije, ljudi nasploh. Tako na ženski spol drugače vpliva odsotnost očeta kot na moški spol. Kar želim posebej poudariti, je, da nisem zagovornica strogo definiranega spola glede na biološki spol, sem se pa trenutno osredotočila na osebe, ki so si izbrale oziroma začutile žensko identiteto, ker izhajam iz sebe.

Avtorica Jorgan, ki je napisala knjigo z naslovom Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma, pravi takole: »Že naslov knjige je izraz mojega temeljnega razumevanja obravnavane teme; hierarhije med spoloma ne razumem kot neke naravne danosti, kot sestavine »tradicije«, ki deluje, ker je pač »tradicija«, temveč kot neprekinjen zgodovinski proces celostnega družbenega re/strukturiranja. To pomeni, da je ni mogoče tematizirati kot nek (bolj ali manj poljuben) izsek iz družbene strukture (pa če je ta še tako pomemben), niti je ni mogoče skrčiti le na deskripcijo osebnostnih značilnosti nenehno delujočih posameznikov (obeh spolov)« (Jorgan, 1990: 9).

Je zagovornica tega, da je hierarhija med ženskim in moškim spolom ustvarjena zaradi določenih družbenih norm. Tudi sama se s tem strinjam. Družbi ustreza, da si nekaj ustvarimo in temu sledimo, da nas lažje vodi in usmerja. Zdelo se mi je, da razmišljanje avtorice Jorgan sodi zraven, ker ga lahko primerjamo z miti o materinstvu, ki so jih prav tako ustvarili skozi zgodovino.

1.4.2. Očetov lik v hčerinem življenju

»Težave z dekleti so drugačne kot s fanti. Da bi jih razumeli, jih moramo opazovati s povsem drugega zornega kota. Poglobiti se moramo vanje in gledati nanje iz njihove perspektive. Nadeti si moramo očala, skozi katera bomo svet videli na enak način kot naše hčere. Pozabiti moramo na naše omejeno prepričanje, da so dekleta in fantje enaki, da je moškost boljša od ženstvenosti ali obratno, da je nekaj narobe z moškimi ali da je nekaj narobe z ženskami, da je en spol boljši od drugega, bolj racionalen, manjvreden, lažje obvladljiv, težji za vzgojo in tako dalje in tako dalje. Svoje hčere bomo zares prepoznali šele, če se otresemo vseh teh predsodkov. Takrat šele bomo začeli razumevati njeno žensko naravo, njene probleme, vzgibe njenega vedenja in vse tisto, kar potrebuje od nas, njenih staršev, da bi se razvila v zdravo žensko. Za številne je razumevanje deklet nekaj podobnega, kot če bi skušali razumeti neznana bitja, ki so pravkar izstopila iz svojega vesoljskega plovila. Pa tudi v resnici je skoraj tako, kajti naši s kulturnimi predsodki omejeni pogledi na dekleta so povsem drugačni od stvarnosti. Ker prevladujoča kultura pričakuje, da se bodo ženske vedle podobno kot moški, smo povsem spregledali njihove posebnosti. Družba meri sposobnost in učinkovitost posameznika na osnovi njegove moči samostojnega delovanja – torej njegove sposobnosti, da ob uporabi svoje moči nastopa sam proti vsem. To pa dekleta in žene potiska v družbeno ozadje.« (Elium J., Elium D. 1994: 8-9)

Zanimivo se mi je zdelo gledanje na hčere avtorjev Elium J. in Elium D., saj menita, da naše hčere, kot jih poimenujeta, poganjajo drugačni cilji, kajti na svet gledajo predvsem skozi odnose med ljudmi. Namesto da bi se potegovala za neodvisnost, si prizadevajo za enakopravni »daj-dam« in za vzajemne odnose, v katerih ljudje dejavno sodelujejo drug z drugim. Pravita, da dekleta vzcvetijo znotraj odnosov; njihova samozavest raste, kadar vedo, da so del odnosa in kadar lahko prevzamejo skrb za njegovo nadaljevanje, še dodata. Odnos je za dekleta osnova njihovega vedenja in popolnoma vse njihovo početje je podrejeno vzdrževanju odnosa z drugimi. Predvsem pa (zavedno ali nezavedno) iščejo takšne odnose, v katerih lahko svoje sposobnosti uporabijo skupaj z drugimi, nikakor pa ne proti njim. Omenita tudi Wellesley College in poudarita, da je za raziskovalce in terapevte iz centra za razvojna vprašanja (Stone Center) na

Wellesley Collegeu to tudi najbolj racionalen princip človeškega bivanja (Elium J., Elium D. 1994: 9).

Sama se lahko kar precej poistovetim s tem, ne bi pa rekla, da to izhaja iz človekovega spola oziroma vloge – biti hčerka. Toliko različnih deklet obstaja in vsaka izmed njih ima tudi svojo vlogo hčerke, ki se seveda razlikuje od ostalih, a po mojem mnenju je težko posplošiti tak opis na popolnoma vse. Generalno gledano, bi lahko rekla, da nas večina žensk, vsaj teh, ki jih sama poznam, razmišlja na opisan način, zato nisem prepričana glede razlage. Morda pa to spada v razmišljanje o razlikah med moškimi in ženskami, ko se večkrat pošalimo, da izhajamo iz različnih planetov in sta avtorja izhajala iz te perspektive. A to je že druga tema, ki po mojem mnenju prav tako nima enoznačnega zaključka.

Pri osredotočenju na zorni kot hčera je zagotovo vredno omeniti njene najbližje. Žmuc-Tomori piše o tem, da so prav otrokovi bližnji ljudje tisti, ki sooblikujejo njegov razvoj in krmarijo njegovo osebno rast ob tem, kar je prinesel s seboj, in tem, kar mu daje okolje. Tega pomena ne izgubijo niti tedaj, ko se otroštvo prevesi v adolescenco in ta v odraslost, torej lahko strnemo, da vse, kar je gradilo odnos do otroka, ostaja pomembno, pridobiva pa še nove razsežnosti in nove globine. Vsi odnosi, ki so usmerjali otrokovo otroštvo, so vgrajeni tudi v mladostnikov čustveni in razumski svet in odločilno vplivajo na doživljanja, vedenje in ustvarjanje odraslega človeka. V ves ta razvoj je notri umeščen tudi očetov lik, ki ga vsak otrok močno doživlja. Kakovost njunega odnosa, kakor že večkrat poudarjeno, mu govori o njegovi lastni vrednosti. Lastna vrednost je za vsakega posameznika zelo pomembna. Zaupanje v očeta je izvor otrokovega zaupanja vase in njegove samozavesti, meni Žmuc-Tomori, saj je tisti, ki miri dvome in spodbuja otrokovo ustvarjalnost. Vsi koraki v neznan in za otroka nevaren svet so ob trdnem očetu bolj zanesljivi (Žmuc-Tomori 1989: 6).

Meni, da je očetov lik v otrokovem doživljanju tesno povezan s pojmom avtoritete, z izražanjem zdrave agresivnosti in z izigravanjem moralnih in etičnih vrednot. Samo oče, ki vnaša v svoj odnos do otroka poleg odločnosti in doslednosti tudi dovolj emocionalne spodbude, lahko po njeno omogoči in olajša vključevanje teh tako pogosto konfliktnih področij v otrokov vrednostni sistem (Žmuc-Tomori 1989: 7).

Raziskave o vplivu očeta na otrokov osebnostni razvoj in njegovo življenjsko pot opozarjajo na odločilni pomen, ki ga ima oče za razvoj ustvarjalnosti, samostojno udejstvovanje in splošno prilagodljivost zahtevam stvarnosti, še posebej pa za razvoj otrokove socialne zrelosti, poudari (Žmuc-Tomori 1989: 7).

V tem smislu je za otroka nadvse pomembno, da doživlja očeta kot »sodelavca«, se zgleduje po njem in se z njim istoveti kot z zrelejšim, spretnejšim in bolj iznajdljivim tovarišem, piše Žmuc-Tomori. »Oče se igra z otrokom povsem drugače kakor mati. Če pri igri popušča otroku, ki si želi ugodnosti zaradi manjše moči, neizkušenosti in nespretnosti, če upošteva njegovo manjšo samostojnost in spodbuja njegovo odvisnost (mati običajno temu ne le pri igri, temveč tudi sicer še preveč rada nasede, nemalokrat morda še bolj sebi kakor otroku v veselje), otrok teže osvoji načela poštene igre in zdrave tekmovalnosti. Na takšnem očetovem sodelovanju v igri z otrokom temelji učinkovitost njegove spodbude pri otrokovih poznejših prizadevanjih, na primer v šoli, športu in delu, meni avtorica. S tovrstnimi izkušnjami omogoči oče otroku, da se doživlja kot samostojna oseba, ki si sama izbira svoje cilje in si samostojno prizadeva, da jih doseže. Oče pomaga otroku razviti veselje do številnih dejavnosti in mu omogoči napreči kar največ moči in sposobnosti. To opravi toliko lažje, kolikor bolje ga pozna, in toliko učinkoviteje, kolikor bolj ga ima otrok rad in ga občuduje (Žmuc-Tomori 1989: 7).

Žmuc-Tomori meni, da način očetovega pristopa k otroku in njegovo ravnanje z njim ob uspehih in neuspehih odločata, ali zbudi to sodelovanje in merjenje moči z očetom v njem samozavest, zaupanje vase in željo po spoprijemanju s še težjimi nalogami, ali pa mu zapusti boleča občutja lastne nesposobnosti in nemoči. Ker otrok očeta tako močno doživlja, si ga v marsičem postavlja za merilo. Predvsem mu je pomembno očetovo mnenje o njem samem; to mnenje zelo močno vpliva na njegovo doživljanje lastne vrednosti. Zato je očetova pohvala za otroka dragocena spodbuda pri njegovih prizadevanjih, očetovo nezadovoljstvo nad njim, posmehovanje ali poniževanje pa zasekajo globoko rano v otrokovo samospoštovanje.« (Žmuc-Tomori 1989: 7-8)

V sodobni psihologiji in sociologiji je dobro znan pomen družinskih odnosov, ki neposredno vplivajo tako na prenos vzgojnih sporočil neke družbe ali kulture na posameznika kakor tudi na osebnostni razvoj in identitetno rast vsakega človeka, piše Žmuc-Tomori. (Žmuc-Tomori 1989: 8).

Vloga očeta in hkrati celotna kakovost očetovstva nista pomembni le za eno generacijo, saj vsa vzgojna sporočila, ki jih dobiva sin od svojega očeta in po njih ob vseh drugih dejavnikih tudi uravnava gradnjo svoje osebnosti, prenaša naprej svojim sinovom in hčerkam, ko postane sam oče (Žmuc-Tomori 1989: 8).

Žmuc-Tomori meni, da lahko le dejavna očetova bližina tako v otroških kot tudi v mladostniških letih zavaruje otroka oziroma mladostnika pred neprilagojenim vedenjem in kršenjem socialnih norm. Skupne dejavnosti z očetom in drugimi bližnjimi mu omogočijo, da dobi pozitivne izkušnje s samim seboj in z drugimi, hkrati pa se pri tem okrepi pred potrebo, da bi iskal ugodje in samopotrditev na zanj in za druge škodljiv način (Žmuc-Tomori 1989: 82).

1.4.3. Očetov vpliv in posledice

Ob prebiranju knjig, sem naletela na marsikaj. Določeni avtorji so zelo strogi, kar se tiče vpliva in primanjkljajev očeta pri otroku; določeni puščajo odprt prostor za razmislek. Osebnost se ne bi mogla strinjati in vzeti za sveto resnico ne eno niti drugo, kajti težko je trditi, kakšna bo hči, ki je odraščala brez očeta, kakšne primanjkljaje bo imela oziroma če jih bo sploh imela. Kakor že večkrat poudarjeno, je otrokov razvoj odvisen od mnogih dejavnikov, zato je nemogoče reči, da bo hči, ki je odraščala brez očeta zagotovo iskala potrditev, da je lepa in vredna pri nešteto moških, čeprav se ne bo sposobna navezati. Seveda je to ena izmed možnih posledic, vendar ni nujno, da se razlog in posledica vedno usklajujeta. Verjamem pa, da to pusti v hčeri določen pečat, saj je prvi moški v njenem življenju. Oče, človek, ki je tega otroka spočel skupaj z njeno materjo, naj bi bil nekdo, ki svojo hči brezpogojno ljubi in jo sprejema točno takšno, kot je. Pomembno je, da ji da ta občutek – občutek, da je lepa točno takšna, kakršna je, da je sprejeta točno takšna, kakršna je, in da jo podpre pri stvareh, ki ji ležijo, je spodbuden in zna pohvaliti. Vsak otrok si želi ugoditi svojim staršem in hkrati želi tudi, da mu starši pokažejo, da so zadovoljni z njim, če ne, ne bo morda nikoli nehal poizkušati. Iz tu po mojem mnenju izhaja samozavest, saj s tem dobijo potrditev, da so dovolj dobri. Vpliva tudi odnos, ki ga imata starša, saj se lahko tako otrok na preprost način nauči ljubiti. Zakaj? Ker s tem odraščča, to čuti in vidi vsak dan. In pa seveda odnos oče – otrok, ki ga lahko prav tako nauči, kaj je imeti

rad, če to res čuti oziroma če ga tega ni strah pokazati. Oče da otroku drugačno ljubezen kot mama. Pravzaprav vsak otroku posreduje svoj način dajanja ljubezni. Vzorci čustvovanja, ki jih oče ima, ki jih je bodisi prevzel iz preteklosti, bodisi dodal še svoje, se prenašajo naprej, saj po njih deluje, čustvuje. Menim, da vsaka generacija nekaj spremeni, torej, kljub temu da zgodovina veliko pomeni, večkrat naletimo na starše, ki so prepričani, da oni pa ne bodo počeli nekaj na način, kot so to počeli njihovi starši in se zavestno odločijo to spremeniti. Gre za prizadevanje, da bodo naredili drugače, saj se sami ob temu niso dobro počutili in to ne želijo prenesti še na svoje lastne otroke. Kakorkoli, težko je enoznačno odgovoriti na vprašanje, če se sprašujemo o posledicah, obstaja pa nešteto povezav, v katerih se po mojem mnenju lahko marsikdo najde.

Starševstvo je skupna naloga, zagovarja Hirschfeld. Številne raziskave o otrocih, ki živijo brez očeta, kažejo, da naj bi bili v slabšem položaju tudi po prilagoditvi dejavnikov – sem štejejo na primer družinski prihodki in izobrazba. Ko povzema strokovnjaka T. Berry Brazeltona, poudari, da tudi, ko je oče fizično prisoten, vendar malo sodeluje pri vzgoji, to negativno vpliva na otrokov inteligenčni količnik, občutek za humor, samopodobo, motivacijo za učenje in druge pomembne lastnosti (Hirschfeld 2001: 50).

Hirschfeld opozarja, da deklice potrebujejo moškega vzornika. Opiše, kako vsaj enkrat na leto prebere hvalnico, v kateri se kakšna izjemno uspešna ženska očetu zahvaljuje, ker ji je pokazal, kako naj razmišlja in ravna v poslovnem svetu in življenju. Raziskave kažejo, da so dekleta s prizadevnimi očeti uspešnejša na »moških« področjih, recimo pri matematiki. Oče je vzornik svoji hčerki tudi kot prototip prihodnjega moža. Avtor poudari, da so dekletom prav očetje merilo za moško vedenje, zato apelira na vse očete, da, če želijo za svojo hčerko, da se dobro poroči in ima srečno življenje, naj se vedejo tako, kot si želijo, da se bo vedel fant, ki ga bo izbrala. Pri tem je zelo pomembno nudenje toplote, občudovanja in spoštovanja, ki si ga zasluži, in poiskala si bo moža, ki jo bo imel dovolj rad, da bo počel isto. Deluje pa tudi v obratni smeri, in sicer, če je oče do svoje hčerke nepošten, oddaljen ali ji ne bo v oporo, bo mislila, da so vsi moški takšni in bo temu ustrezno prilagodila svoja pričakovanja (Hirschfeld 2001: 52-53). Ne predstavljam si, kakšna naj bi sploh bila hvalnica očetu in kaj naj bi vsebovala. Seveda je to nemogoče vedeti, če nisi imel takšne izkušnje. Le oseba z emsko

izkušnjo, torej oseba, ki je to sama doživela, lahko ve, kako je biti dobesedno udeležen. Nekdo, ki pa gleda iz tretje perspektive s pomočjo empatije in lastne sposobnosti vživljanja, pa ima tako imenovano etško izkušnjo.

Zanimiv mi je poudarek avtorja, da je oče vzornik svoji hčerki oziroma kot pravi prototip bodočega moža. Verjamem, da je nekaj resnice v tem, da izbiramo (zavestno ali podzavestno), kar nam je poznano, torej kar nam je blizu, a vendar se sprašujem, kako to poteka pri dekletih, ki svojega očeta niso nikoli spoznale. Po vsej verjetnosti si izberejo drugega vzornika ali se zgledujejo po predstavi, ki jo imajo o svojem očetu. Kljub vsemu je dejstvo, da je biološki oče le eden in da bo glede na biologijo vedno del nas. Njegovo pomembnost izvirno opiše Gostečnik v naslednjem citatu.

»Oče in mati sta edini osebi v našem življenju, ki sta nezamenljivi in v vsem nenadomestljivi. Očeta nikoli ne more zamenjati noben drug moški, nihče nikoli ne more stopiti na njegovo mesto, in tudi, če oče odide, ostaja v otrokovi psihi prisoten kot prazen, boleč prostor, ki vedno čaka samo nanj. Zamenjati ga ne more niti mati, saj lahko samo oče da otroku samozavest, občutek za tveganje in razsodnost ter vero vase, česar ne more posredovati nihče drug. Na osnovi odnosa z očetom se v nas zgradi naša notranje-psihična podoba varnosti in samozavesti. Če je oče čustveno nedostopen ali pa odide, bo tam ostal prazen prostor, saj otrok očeta nujno potrebuje; v naravi otroka je oče vrisan kot tisti, ki brezpogojno ljubi in sprejema otroka. Otrok nujno potrebuje očetov blagoslov, saj to pomeni, da nekdo verjame, da bo otrok v življenju uspel; z drugimi besedami, otroku da energijo samozavesti, ki pomeni osnovno motivacijsko silo zdravega razvoja.«(Gostečnik 2001: 65-66)

Očetje so tisti, ki odigrajo ključno vlogo v odraščanju svojih hčera, poudari Kompan Erzar (2003: 46) in ob tej priložnosti citira: »Hči potrebuje, da jo oče na nezapeljiv način vodi in usmerja v njeni ženskosti, da bo iz punčke lahko postala mlada ženska. Želi se počutiti privlačno, žensko in sprejemljivo za najpomembnejšega moškega v njenem življenju, to je za očeta. To ji pomaga, da lažje sprejme svoje telo in pridobi samozavest v odnosu do fantov. Če ob očetu ni sprejeta, bo deklica doživljala samozaničevanje, negotovost in depresijo. Pred to stisko se bo potem zavarovala z izogibanjem vrstnikov in družbe, s

promiskuitetnim vedenjem ali pa preko samozaničevanja in uničenja, ki ga izražajo motnje hranjenja.« (Maine 1991)

Gre za prvega moškega v tvojem življenju, za nekoga, ki je odločal o tvojemu življenju, in prisoten ali ne, pripisati mu gre določeno vlogo. Ne vem, ali je to naučeno oziroma iz kje izhaja, ampak zdi se mi, da vsaka hčerka od svojega očeta pričakuje, da se bo z njegove strani počutila ljubljeno in sprejeto. Če od nekoga, ki ji je kot nasprotni spol najbližje, dobi potrditev, da je najboljša točno takšna, kot je, se bo začela ceniti in ne bo imela težav pri ločevanju, kaj je zanjo zdrav odnos z moškim in kaj ne.

Kompan Erzar piše, da odnos oče-hči postane dvoumen, ko se v njuno dinamiko začne vpletati tudi dinamika odraslega odnosa med moškim in žensko, ne da bi onadva vedela, zakaj in kako. Dekle s tako izkušnjo se bo kasneje v svojih intimnih zvezah navezovalo na odsotne moške, ki jih je strah intimnosti. Kompan Erzar trdi, da bo v takem primeru na vsak način hotela z njimi vzpostaviti stik preko kritiziranja, čustvenega pritiska in razvrednotenja, ki ga je sama doživljala ob svojem očetu in ga je nemočna in zmedena opazovala v odnosu njene matere do očeta (Kompan Erzar 2003: 47).

»Ob odsotnem očetu in materi, ki je za moža ostala zgolj idealna mati, bo deklica povsem odrezana od pravega vira moči ter se bo zatekla k različnim indirektnim in pasivnim strategijam za uresničevanje svojih potreb in uresničevanje svojih potencialov. Preko pasivnosti in kontrole drugih in sveta skozi nemoč dobi ženska moč, ki je zelo učinkovita, ko gre za moške, ki iščejo priznanje in koristnost, vendar izrazito destruktivna za njihovo lastno samozavest in razvoj. Vztrajanje v vlogi žrtve in razvijanje mehanizmov, ki vzdržujejo žrtveniško vlogo ženske, je na prvi pogled dosti lažje kot borba za lastno individualnost. Še več, vztrajanje v vlogi žrtve ima tudi zelo močno manipulativno vlogo v intimnih odnosih.« (Kompan Erzar 2003: 92)

Kako zelo dobro opiše avtorica ta »pojav«, če ga lahko tako imenujem. Vloga žrtve se mi zdi ena izmed najbolj zavzetih vlog glede na moje sposobnosti opazovanja. Predstavljam si, da je včasih res lažje zaigrati nekoga, ki je nekako ubogi, kot pa se ne smiliti sam sebi in pogledati na celoto z druge perspektive. Vesela sem, da sem našla ta del, ki ga je avtorica izpostavila, saj se lahko v tem delu povežem z Glasserjevo teorijo izbire, ki govori prav o tem, da si sami izberemo, na kakšen

način bomo pustili, da neka informacija vpliva na nas. Verjamem, da je veliko odvisno od nas samih, čeprav je to dvorezni meč, kajti čustva so težko obvladljiva, prav tako pa naši načini delovanja globoko zakoreninjeni. Potrebna je volja in moč ter nešteto mnogo ponovitev, da nov vzorec sprejmemo za svojega.

Oče ima na otroka tako posredni (vpliv na razvoj otrokove spolne vloge prek partnerskega odnosa) kakor tudi neposredni vpliv, poudari Žmuc-Tomori. Njegova vloga daje otroku pomembno osnovo za oblikovanje osebnosti, saj se odraža dejavno prek vzgojnega ravnanja in prek čustvenega odnosa do otroka kakor tudi pasivno prek istovetenja; vse to je med seboj nenehno, smiselno povezano (Žmuc-Tomori 1989: 95).

Kako se oče vključuje med vse druge vplive, ki oblikujejo otrokovo spolno vlogo, se sprašuje avtorica, in kako spodbuja razvoj moškosti pri sinu in ženskosti pri hčerki? (Žmuc-Tomori 1989: 95).

Najpomembnejše značilnosti očetovega vzgojnega dela so: njegova lastna moškost, aktivno sodelovanje pri vzgoji, čustva do otroka, sposobnost za ustrezno postavljanje omejitev in čim bolj nepretrgana dostopnost in dosegljivost za otroka v vseh obdobjih njegovega razvoja (Žmuc-Tomori 1989: 95).

Zelo pomembno je vedeti, da oče, ki je sam možat in se v svoji spolni vlogi dobro počuti, ne da bi se ubadal z različnimi nerazrešenimi lastnimi težavami, povezanimi s tem, olajša ustrezni razvoj spolne vloge pri sinu in hčerki. Hčerki to omogoči tako, da ji daje potrditve pri razvoju njene ženskosti in ji omogoča vrsto pozitivnih temeljnih izkušenj za kasnejše oblikovanje odnosov z moškimi (Žmuc-Tomori 1989: 95-96).

Vem, kaj želi Tomori s tem povedati, a ne znam povzeti, ne da bi zvenelo diskriminatorno. Ne gre za to, da oče mora biti možat in hčerka ženstvena, saj je pojem spolne vloge širši in bolj razsežen kot samo določevanje spola na podlagi genitalij, pa vendar gre tukaj za to, da kakorkoli se že v svojem telesu počutiš in karkoli že čutiš, da si, da do tega razviješ pozitiven odnos. Nekdo, v tem primeru oče, pa te v temu podpre in ti stoji ob strani, ne glede na vse. To seveda lahko stori le oče, ki je samozavesten glede sebe in tega, kar je.

Ugotovili so, piše Žmuc-Tomori, da tista dekleta in ženske, ki so odraščale ob možatem očetu doživljajo svojo ženskost pozitivno in v stikih z ljudmi nasploh

nimajo težav, saj jim je že od zgodnjega otroštva dalje znal vcepljati samozavest in zaupanje vase (Žmuc-Tomori 1989: 96).

Očetovo dejavno sodelovanje pri vzgoji otroka lahko že zgodaj odločilno vpliva na njegov razvoj. Oče, ki je odtujen in le formalno prisoten v vzgoji, nima pravih vplivov na razvoj otrokove osebnosti in zapusti v njem negotovost, zbeganost in prešibko opredeljenost. Dejavno očetovstvo je lahko tudi za očeta samega dragocena spodbuda za zadovoljujoče doživljanje sebe in svoje lastne človeške vrednosti (Žmuc-Tomori 1989: 96).

Odločilen dejavnik za otrokov osebnostni razvoj so tudi očetova čustva do otroka, meni avtorica. Več možnosti za pozitivni razvoj spolne vloge obstaja, če ima oče otroka iskreno rad, in mu zna svojo naklonjenost tudi pokazati. Naklonjen oče je v odnosu z otrokom bolj prisoten, daje mu priložnost za opazovanje in istovetenje, hkrati pa zna otroka za ustrezna prizadevanja nagrajevati, poudari Žmuc-Tomori. Hči ob tem čuti varnost. (Žmuc-Tomori 1989: 96-97).

Avtorica piše, da opazovanja kažejo, da običajno v neki igri prevzamejo vlogo očetov otroci, ki imajo toplega, ljubečega in dejavnega očeta. Pri njih ne opažamo želje bodisi po obvladovanju vrstnikov z agresivnostjo ali manipulacijo, bodisi po podrejanju močnejšim, hkrati pa so tudi do mlajših ali kakorkoli šibkejših otrok bolj pozorni in so zato običajno priljubljeni (Žmuc-Tomori 1989: 98).

Za zdrav razvoj spolnosti je še posebej pomembno, koliko je oče naklonjen otrokovemu spolu in kakšni so njegovi odnosi do pripadnikov svojega in drugega spola, poudarja Žmuc-Tomori. (Žmuc-Tomori 1989: 98).

Če se oče veseli sina ali hčerke, se bo to kazalo v njegovemu pozitivnemu odzivu na vsako vedenje, navado, dejanje ali izraz, ki je značilen za otrokov spol. Otrok je tudi sam bolj zadovoljen s svojim spolom in si prizadeva, da bi svojo spolno vlogo razvijal in utrjeval, če čuti, da mu je oče naklonjen. Naklonjenost deključini ženskosti zgodaj utrdi njeno temeljno zadovoljstvo s spolno vlogo. Pomaga ji, da ji zaznavanje lastnih teženj po dejavnosti, podjetnosti in ustvarjalnosti ne ogrozi samospoštovanja, s čimer si pomembno olajša uresničevanje teh notranjih pobud, meni avtorica. Oče, ki ima dober odnos do žensk in jih ima rad, prej pri hčerki zazna vrednost lastnosti, kot so spretnost in občutljivost za komuniciranje, izraznosti, čustvenost in toplina. Že samo s svojim pozitivnim čustvenim odzivom pomaga te lastnosti hčeri tudi gojiti. V nasprotnem primeru, torej če je sam do

žensk nasploh odklonilen, pa utegne vsa znamenja ta ženskosti pri hčerki zavrniti, jih omejiti, razvrednotiti ali celo kaznovati. Tu pa se pojavi nevarnost, saj lahko očetov podcenjevalni odnos do ženskosti pri hčerki spodbudi negativno predstavo o sebi, ki se kasneje ne odraža neugodno le na njenem zavračanju lastne ženskosti, temveč tudi pri njenem celotnem spolnem, poklicnem in socialnem delovanju (Žmuc-Tomori 1989: 98-99).

Dober odnos med očetom in hčerko ne vpliva le na pripisovanje lastne vrednosti. Prav tako pozitivno vpliva na zanesljivost, trdnost in čustveno zadoščanje pri njenih kasnejših odnosih z moškimi. Avtorica opozori, da študije o spolnih motnjah pri ženskah potrjujejo pomen pozitivnega očetovega lika za zdrav razvoj spolnosti. Znano je, da so tiste ženske, ki nimajo težav pri doživljanju spolnosti, imele v otroštvu po večini toplega, naklonjenega in zanesljivega očeta, ki v njih ni zbujal podcenjevanja ali odpora do lastnega spola in ni s svojo hladnostjo in nepopustljivostjo vgradil vanje strahu, da bi se ne obvladale (Žmuc-Tomori 1989: 102).

Če se hčerka ne čuti pomembna za nekoga, komur sama pripisuje pomembnost (v temu primeru, ker je njen oče), kako naj potem verjame v lastno vrednost? Samozavest izhaja po mojem mnenju v prvi vrsti prav iz tega, da te starši sprejmejo takšnega, kot si, in da imaš občutek, da pripadaš, da so vedno tu zate. Ko odrasteš, pa lahko veliko za to narediš tudi sam z zavedanjem, da je pomembno, da si zase edinstven in neponovljivi unikat. Veliko težje je začeti imeti rad sam sebe brez podlage, da si ljubljen in sprejet, in o tem govori tudi naslednji citat, s katerim je Rebula zopet presenetila. Poudariti želim, da se s citatom strinjam, saj se mi zdi, da je na zelo dober način opisala želje vsake hčerke.

»Vsaka hčerka nenasitno potrebuje, da bi jo oče opazil, pohvalil, pokazal, da mu je všeč, zato išče načine, da bi opozarjala nase, si dokazovala, da ga zna prevzeti s svojo deklinško močjo. Hoče se prepričati, da je zanj edinstvena, vredna izjemne ljubezni. Če je oče sposoben sprejeti to veliko ljubezen, se bo počutila v njegovem naročju kot na prestolu in bo žarela od svoje deklinške vrednosti in očarljivosti, potrjena v privlačni moči, ki jo ima nad njim... V njegovih očeh bi se morala navzeti svoje vrednosti in doživeti, kaj pomeni biti brezmejno ljubljena. Očetovo čustvo, ki vre iz dajanja brez preračunljivosti in izrabljanja, ji dokazuje, da je ljubljena taka, kakršna je. Počuti se čudovito, kajti oče jo doživlja, kot da je lepa vsa, zunaj in

znotraj. Pokloni niso potrebni in tudi molčeč in zelo zadržan oče lahko vlije svoji hčeri veliko dekliške samozavesti, če iskreno in močno doživlja celovito lepoto njene osebnosti. Ker njegova ljubezen ni pogojna, tudi ni nevarnosti, da bi bila deklica premalo lepa, dobra in sposobna za očetovo naklonjenost. Iz te globoke potešenosti klije sijoča ženska identiteta, prekipevajoča in kraljevska pragotovost o lastni dragocenosti in moči nad moškim svetom. Tako se hčerka spusti v moško naročje brez nevarnosti, v ozračju blaženega zaupanja. V očetovem objemu naj bi doživela, da ne more biti zlorabljena, ranjena ali ponižana kot žensko bitje. Lahko je zaljubljena predano, brez zadržkov in opreznosti: moški, ki ga tako nemočno ljubi, jo varuje in brani ter hkrati zadržuje na razdalji, ki je potrebna, obenem pa ji zna biti dovolj blizu, da se ne počuti odklonjene.« (Rebula 2010: 220-221).

1.4.3.1. Razvoj ženske spolne identitete

Deklica potrebuje očeta, da se nauči vzpostaviti stik s svetom, saj osnovni stik z realnostjo dobi šele prek očeta, meni Kompan Erzarj. Ob očetu se nauči, kaj pomeni biti ženska ob moškem in kaj pomeni preživeti zunaj doma. Za hčerko je torej močan stik z očetom pomemben iz več razlogov - zato, da ne ostane priklenjena na dom, da ne skrbi izključno za druge ter tudi za odnose in da s tem ne izgubi sposobnosti in možnosti, da bi kdajkoli zgradila samostojno identiteto, ki je neodvisna od drugih. Oče je tisti, ki da hčeri osnovno varnost v svetu moških (ob moških in pred moškimi) in jo zavaruje. Ko avtorica povzema Margo Maine (1991), ugotovi, da igra nenadomestljivo vlogo v hčerinem prehodu iz otroštva v adolescenco, saj jo na nezapeljiv način vodi, da iz deklice postane mlada ženska. Hčere želijo od očeta dobiti potrditev, da so kot ženske sprejemljive, privlačne in ženstvene, hkrati pa je zanje še bolj pomembno videti, kakšna ženska je ob očetu lahko njihova mati (Kompan Erzar 2003: 145).

V tem delu se lahko popolnoma poistovetim in naglas priznam, da je to občutek, ki ga dojemam kot primanjkljaj v mojem življenju zaradi odsotnosti mojega očeta.

Pomembno je, da ima v tem obdobju tudi močan stik z materjo, da se lahko od nje razmeji in ob očetu poišče svojo samostojno identiteto in pri tem ohrani in ne žrtvuje svoje ženstvenosti. V tem obdobju se lahko pri deklicah, ki pogrešajo očeta, pojavijo različne motnje, povezane s telesom. Do tega pride, ker se deklica zave, da bo lahko stik s svetom poiskala samo kot ženska preko svojega telesa in

zunanje podobe, za katero se bo trudila, da bo taka, kot jo svet želi. Dekle, ki ob sebi očeta nima, bo v svetu poiskala neke predpisane, klišejske podobe ženskosti, preko katerih bo vstopila v svet kot odrasla, od matere drugačna ženska, saj nima nikogar, ki bi jo v svet pospremil s tem, kar ona je, opozarja avtorica (Kompan Erzar 2003: 146).

Oče lahko hčeri pomaga, da bo v svetu varna in opremljena s pravimi »pravili za uporabo sveta«, meni Kompan Erzar. Oče naj bi hčerki pomagal, da bo razumela svet (zlasti moški), ki je v posebnem odnosu do ženskega sveta, in jo vodil, da bo v svet vstopila samozavestna, v veri, da je nekdo nanjo ponosen, da verjame vanjo in da stoji za njo, ne glede na to, kaj se ji bo v svetu dogajalo. (Kompan Erzar 2003: 147).

Kompan Erzar zelo dobro strne misli, ko zapiše, da je raziskovanje in sprejemanje lastne zgodovine torej kraljevska pot do iskanja tiste točke, kjer se staro konča in lahko posameznik odgovorno sprejme življenje v svoje roke. Izkušnje in zgodbe prednikov ter predvsem nepredelana čutenja bodo vedno znamenja, kje se pot lahko nadaljuje, kje se lahko odločim drugače kot oni, kje lahko sprejemem, da je moj svet lahko dopolnjen po svoje, drugačen in kje lahko začnem spoštovati korake, ki so jih drugi že naredili, da jih jaz potegnem naprej. Prav tisto odpuščanje prednikom, da niso naredili več, kot so, pa je prelomnica, na kateri se vzbudi najprej sočutje do sebe in potem tudi sočutje do drugih, ter se odpre prostor osebne odgovornosti in odločitve za dopolnitev tega, kar mi je bilo dano, da bo svet mojih otrok lahko drugačen, kot je bil svet mojih staršev. Tista generacija, ki prva stopi na to pot, je prelomna generacija in začetnica novih odnosov (Kompan Erzar 2003: 229).

Menim, da se osebno lahko nekako najboljše strinjam s to teorijo, čeprav mi je težko razumeti, kako točno pride do tega, kako doseči odpuščanje oziroma ne toliko sam proces kot, kako veš, kdaj si tam ali kdaj si pripravljen stopiti na to pot. Kako pripraviti samega sebe in začeti prelomno generacijo. To se mi sliši kot zelo zahtevna naloga, a verjamem, da jo marsikdo zmore izpolniti in da je zavoljo naslednjih generacij vredno poizkusiti in tvegati.

V zgodnjem otroštvu je človeško bitje najbolj ranljivo in še posebej odvisno od svojih skrbnikov, zlasti staršev, ugotavljajo avtorji Kompan Erzar, Erzar in Poljanec. Kadar ob otroku ni telesa, ki bi ga pomirilo, mu vlilo zaupanja in mu dalo

občutek varnosti, se počuti otrok osamljenega, nemočnega in obupanega, zato potrebuje varnost, skrb in odzivnost. Poleg tega, da je sit, naspan in da čuti telesno ugodje, potrebuje tudi obraz, ki se bo nanj odzival in mu, kot poimenujejo avtorji, zrcalil njegovo podobo. Seveda bo to največkrat obraz matere ali očeta. Otroku je najhuje je, kadar ob svoji stiski na obrazu staršev naleti na gnus, odpor ali posmeh, saj iz takšnega obraza prebere, da je sam gnusen, nesprejemljiv, da je odveč (Kompan Erzar, Erzar, Poljanec 2009: 69).

Na tak način se prenašajo občutki iz starša na otroka, zato je potrebno biti zelo previden, ko se izražaš in kaj izražaš. Ključ do uspeha po mojem leži v preprostem spraševanju v smislu, »kaj želim s tem otroku izraziti, dati oziroma kaj želim, da začuti«, če rečem in naredim to in ono. Je pa res, da je včasih na čustva težko vplivati.

V človekovi predstavi o sebi je doživljanje in sprejemanje sebe kot moškega ali ženske odločilno, meni Žmuc-Tomori. Vse izhaja iz nas samih, in sicer je prav predstava o sebi, svoji identiteti, svojih značilnostih, sposobnostih, željah in pričakovanjih tista, ki oblikuje odnos do sebe in prek tega odnos do sveta. Vpliva na vse – na splošno vedenje in življenjske usmeritve, na vrednote, ki človeku nekaj pomenijo, na odnose z ljudmi, vzpostavljanje in tudi na gradnjo partnerskih odnosov. Od odnosa do spolnosti in spolnega vedenja je odvisno, kako vsak posameznik doživlja spolne vloge (Žmuc-Tomori 1989: 87).

Spolne identitete seveda ne določa le biološki spol človeka, poudari avtorica. Res, da spolna vloga temelji na telesni zgradbi, hormonskih značilnostih in zunanjem videzu, a to je samo del pomembnih dejavnikov. Prav tako so pomembni še drugi, od katerih je odvisno oblikovanje spolne identitete; ti sestavljajo norme, pričakovanja in zahteve, ki jih neko socialno-kulturno okolje povezuje z vlogo moškega oziroma ženske, strne avtorica (Žmuc-Tomori 1989: 87).

Raziskave kažejo tudi, da je menda oče za ustreznost izrazov otrokove spolnosti bolj občutljiv kakor mati in da bolj vztraja pri kulturnih merilih; posledično je tudi njegova predstava o spolnosti bolj toga in stereotipna kakor materina. Kot primer avtorica navede, da ga bolj moti na primer mevžasti sin ali pobalinska hči in se na take zanj težje sprejemljive lastnosti pri otroku tudi močnejše odziva. Tukaj avtorica najde ujemanje, in sicer ugotovi, da se njegova vzgojna težnja po usklajevanju s širšimi družbenimi konceptijami ne kaže le pri razvoju spolne vloge, temveč se

nasploh ujema z njegovimi vzgojnimi prizadevanji, da bi pripravil otroka na dejavnosti in prilagojeno življenje v širšem socialnem prostoru. (Žmuc-Tomori 1989: 91).

Zelo odobravam, da avtorica pri poglobljanju v pomen očetove vloge pri razvoju otrokove spolne identitete poudari to, da je družina sistem, v katerem je celotno dogajanje med seboj povezano in odvisno; prav tako so tudi odnosi recipročni in večsmerni, zato je delež enega člana funkcionalno povezan z vsemi drugimi. Nadaljuje s tem, da se je potrebno zavedati, da je oblikovanje osebnosti otrok kompleksen proces, ki ga ob konstitucijskih in širših socialnih vplivih usmerjajo posredne in neposredne spodbude staršev in istovetenje z njimi. Dosegljivost vzorov in čustvena osnova medsebojnih odnosov sta tista, ki na to vplivata. Žmuc-Tomori meni, da so za uresničevanje očetovega vzgojnega vpliva ob otrokovih konstitucijskih značilnostih pomembni tudi odnosi med očetom in materjo, med otrokom in materjo ter narava in prodornost vzgojnih sporočil, meril in vrednot, ki jih v skupno družino prinesejo starši iz svojih družin. Pomembno se je zavedati, da očetovega vpliva na razvoj celotne otrokove osebnosti in tudi na oblikovanje njegove spolnosti torej ne moremo ocenjevati in vrednotiti ločeno in da se očetova vloga ne uresničuje v neki praznini, temveč se prepleta z mnogoterimi drugimi vplivi in zavzema med njimi včasih bolj, včasih manj odločujoče mesto. Avtorica zaključi z mislijo, da ne glede na to, ali je očetova vloga v razvoju nekaterih očetovih lastnosti in dimenzij njegove osebnosti bolj posredna ali pa povsem neposredna, lahko na različne načine usodno usmeri celotno otrokovo življenjsko pot (Žmuc-Tomori 1989: 92).

1.4.3.2. Samovrednotenje

Samospoštovanje je sposobnost vrednotenja samega sebe in ravnanja s samim seboj s spoštovanjem, ljubeznijo ter z občutkom za resničnost, razloži avtorica Satir. Odprt za spreminjanje samega sebe je vsakdo, ki zaznava ljubezen svoje okolice. Avtorica je glede na dolgoletne izkušnje s poučevanjem otrok, svetovanjem družinam vseh družbenih plasti, z ljudmi vsakovrstnih življenjskih usmeritev – prav tako pa tudi iz vsakodnevnih izkušenj poklicnega in zasebnega življenja in dejstvom, da se naša telesa med seboj pretirano ne razlikujejo,

prepričana, da je odločilni dejavnik pri tem, kaj se dogaja v človeku samem in v odnosu z drugimi, njegovo samovrednotenje, njegov kotel (Satir, 1995: 24).

Novorojenček, ki pride na svet, je kakor nepopisan list – nima preteklosti, nima nobenih izkušenj v ravnanju s samim seboj in nobenega merila, s katerim bi ocenil svojo lastno vrednost, zato se opira na izkušnje z ljudmi in na sporočila, ki jih dobiva o lastni vrednosti. Otrokovo samospoštovanje v prvih petih, šestih letih oblikuje izključno družina. Šele s pričetkom šole se v igro vključijo tudi drugi vplivi. Zunanji pritiski so tisti, ki načeloma krepijo občutke: bodisi gre za občutek samovrednotenja, bodisi ničvrednosti, ki se ga je otrok naučil doma. Človek, poln samozaupanja, bo prenesel mnogo napak, ki jih je naredil recimo v šoli med vrstniki, otroka z nizkim samospoštovanjem pa lahko kljub mnogim uspehom razjedajo dvomi o njegovi lastni vrednosti. Eno samo negativno izkustvo je včasih dovolj za nesorazmerno velike posledice (Satir, 1995: 27).

Dobra novica je, da je mogoče prav vsakomur povečati samospoštovanje, ne glede na njegovo starost in stanje, še boljša pa, da je občutek lastne nevrednosti priučen, zato ga je možno tudi pozabiti in se namesto njega naučiti česa novega. Satir poudari, da ta možnost, naučiti se česa novega, traja vse od rojstva do smrti in da se lahko na katerikoli točki posameznikovega življenja začnemo učiti višjega samovrednotenja, saj ni nikoli prepozno (Satir, 1995: 27).

Samovrednotenje je zagotovo ključnega pomena v naših življenjih. Osebnost si to predstavljam kot očala, skozi katera zremo v svet. Za okvirji stojimo mi sami, z vsemi svojimi občutki o tem, koliko se cenimo, spoštujemo in imamo radi. Nemogoče je sprejeti, da nas nekdo sprejema in vidi z vsemi temi lastnostmi, če se sami ne. Vse izhaja iz nas samih. Menim, da je potrebna močna volja in pripravljenost spremeniti se ter sprejeti vse, kar to potegne za seboj. Leta in leta smo živeli na ta način, zato je nesmiselno pričakovati, da bo sprememba vidna iz danes na jutri, zagotovo pa ni nemogoče.

Nekateri načini vzgoje temeljijo na primerjanju in podobnosti in običajno se tako oblikujejo ljudje z zelo nizkim samospoštovanjem. Sprejeti svojo edinstvenost je pomemben temelj za visoko samospoštovanje, starši pa so tisti, ki se morajo pridružiti otroku pri njegovem odkrivanju samega sebe (Satir 1995: 34).

Odrasli se morda niti ne zavedajo, da z načinom pristopanja otroku podpirajo ali rušijo njegovo samospoštovanje, opozarja avtorica. Otroci razvijajo

samospoštovanje z vsem, kar jim je dano: s pomočjo glasov, ki jih slišijo, izraza v očeh vseh tistih, ki se z njimi ukvarjajo, mišične napetosti tistih, ki jih držijo v naročju, in načina odzivanja odraslih na njihov jok (Satir 1995: 36).

Pobudniki, učitelji in zgledi samospoštovanja – vse to so odrasli za otroke. Vendar, se sprašuje Satirjeva, kako učiti nekaj česar ne poznaš? Modri ljudje, kot jih poimenuje, ki uvidijo, da česa ne vedo, se potrudijo in se tistega naučijo – pomembno je torej priti do uvida. Je pa res, da se nova priložnost za pridobivanje samospoštovanja pojavi ponovno tudi, ko mladi ljudje postanejo starši. Mnogi starši kljub temu še vedno trpijo zaradi nizkega samospoštovanja. Ko nekdo pri sebi odkrije nizko samovrednotenje in je pripravljen priznati svoje stanje in ga tudi popraviti, lahko z nekaj truda doseže visoko samovrednotenje, meni avtorica. Razvijanje samovrednotenja zahteva nekaj potrpežljivosti, časa in poguma za sprejemanje novega, a je vredno. Vlaganja v ta prizadevanja ne pomeni zgolj razvijanje občutka lastne vrednosti, temveč tudi sproščanje prostranih, še nedotaknjenih virov (Satir 1995: 39).

1.4.4. Varovalni dejavniki, ko oče odide iz hčerinega življenja

Pomembno je poznati varovalne dejavnike, če želimo bolje razumeti, zakaj ena izmed hčera sploh ne opazi primanjkljaja očeta po njegovem odhodu, druga pa ima tisoč in eno težavo, ki jih povezuje ravno s tem. Če naredimo analizo tveganja in si v glavi zastavimo okvirno oceno ogroženosti, bomo videli, da gre za različne dejavnike, ki posredno ali neposredno varujejo otroka, da nanj vpliva določen travmatični dogodek manj kot na recimo nekoga drugega. Verjamem, da bi ob raziskovanju tega odkrili prav to, da pri otroku, ki ima urejena vsa druga področja življenja, posledice očetovega odhoda niso tako zelo vidne in ne vplivajo v takšni meri na njihovo življenje.

»Ob vseh teh razmišljanjih se pogosto vprašamo, kaj lahko otroka med odraščanjem zavaruje pred neugodnimi posledicami očetove odsotnosti? Veliko otrok tudi brez očeta zdravo odraste, kar dokazuje, da očetova odsotnosti le ni vedno tako grozeča, razdiralna ali celo usodna za otroka. Odgovora seveda ne moremo izreči le z eno besedo, a ga najdemo že v samem naštevanju in opisu

dogajanj, ki jih sproži neustrezen ali odsoten očetov lik v otrokovem življenju.« (Žmuc-Tomori 1989: 128)

Dobra novica je, da očetova odsotnost za otroka ni vedno usodna. Pravzaprav lahko skorajda ne opazi tega primanjkljaja, če mu varovalni dejavniki dobro delujejo in omogočajo povsem običajen razvoj osebnosti.

Med varovalnimi dejavniki je pomembna zlasti otrokova lastna konstitucijska zasnova, meni Žmuc-Tomorijska. Otrok, ki je bolj odvisen od doma (zaradi bolezni ali kakšne druge prikrajšanosti), neprilagodljiv in nasploh občutljiv, je seveda najbolj ogrožen. Prav tako to velja za otroka, ki sam ne posega v okolje, ki ni raziskovalen, radoveden in nima lastnih pobud za širjenje socialnega in manevrskega prostora. Več težav pri oblikovanju pomembnih odnosov z očetovskim in sploh moškim likom ima tudi otrok, ki je v čustvenih odnosih zelo občutljiv, se čustveno težko navezuje, se hitro podredi in ukloni čustvenim potrebam drugih (Žmuc-Tomori 1989: 128).

Pomagajo tudi zdrava materina osebnost, njen poprejšnji dober odnos z očetom, dober odnos med njo in otrokom in primeren vzgojni delež drugih družinskih članov. Ne smemo pa pozabiti omeniti, da lahko otroka zavaruje tudi ustrezni nadomestni očetovski lik, ki najde mesto v otrokovih čustvenih in razvojnih prizadevanjih. Svoj delež pa ima spet tudi kultura; če socio-kulturna merila otroka brez očeta zaznamujejo, so posledice očetove odsotnosti za otroka bolj razdiralne (Žmuc-Tomori 1989: 128).

Razvoj zdrave in zrele osebnosti lahko človeku omogočijo tudi druge osebe, če so recimo odraščali brez očeta. Te osebe so običajno človekovi najbližji – močne, zanesljive in hkrati ljubeče matere, ustrezni nadomestni očetovski lik, razširjene družine, ki so jim zagotovile zadostno bližino in trdno oporo, ali so se zadosti zgodaj pomembno čustveno navezali na človeka, ki jim je olajšal zorenje. Ti ljudje so v prednosti, ker preusmerjajo vso bolečino in občutja prikrajšanosti, ki jih je v njih med odraščanjem zbujala očetova odsotnost, v prizadevanja za lastno osebnostno gradnjo, meni Žmuc-Tomorijska. Za njih je značilno bolj polno življenje, bolj zaupajo vase in hkrati tudi drugim. Avtorica meni, da so takšni ljudje sebi in drugim sposobni dajati celo več, kakor če bi njihov razvoj potekal povsem gladko in brez preizkušenj in, kakorkoli nenavadno se sliši, meni, da je bila očetova odsotnost v njihovem življenju svojevrstna priložnost. Kakor vse pomembne preizkušnje, ki jih v življenju doživljamo, lahko tudi ta pri marsikom

ogrozi osebni razvoj, nekatere pa okrepi. Zgodi se, da je to, kar bi lahko bil razlog za njihovo šibkost, izvor njihove moči (Žmuc-Tomori 1989: 128-129).

1.4.4.1. Poprejšnji odnos med očetom in otrokom

Posledice očetove odsotnosti so odvisne tudi od tega, kakšen je bil odnos med očetom in otrokom pred očetovo odsotnostjo, opozarja avtorica. Če otrok očeta sploh ni poznal, ne moremo govoriti o vplivu tega odnosa, zato je pri tem še toliko pomembnejša očetova podoba, ki si jo je zgradil sam ob različnih notranjih in zunanjih vplivih, predvsem ob posredovanju matere in bližnjih odraslih. Glede na številna različna proučevanja so ugotovili, da je za otrokov osebni razvoj daljnosežna očetova odsotnost manj škodljiva, če je bil pred tem odnos med otrokom in očetom dober in spodbuden. Nasprotno drži v primeru, če je bil ta odnos slab in vzgojno nefunkcionalen. V tem primeru pride sicer takoj po izgubi do prizadetosti in tudi čustvene prikrajšanosti, vendar pa mu vse oporne točke, spodbude in istovetenja, ki jih je oče vgradil vanj s pozitivnimi doživetji in prek dejavnih vzgojnih prizadevanj, olajšajo že samo prebolevanje izgube kakor tudi celotni nadaljnji osebni razvoj. To sem osebno, kar nekako pričakovala, saj menim, da vsak lažje in bolj razumljivo prenese izgubo očeta, s katerim je imel zdrav odnos, kakor z očetom, ki je bil psihično odsoten že prej. Res, da je žalost ob odhodu najbrž večja, a otrok poleg tega začetnega šoka ni prikrajan za zamujeno otroštvo, če se lahko tako izrazim. Avtorica meni, da gre za zanesljivo naložbo, ki se ne more povsem zgubiti tudi takrat, ko izguba očeta začasno povsem poruši otrokovo čustveno ravnotežje ter ohromi njegove obrambne moči in sposobnost za prilagajanja. Tisti otrok, ki ob očetovi opori, ko sta še v odnosu, zgradi dovolj trdno samozavest, zadovoljivo predstavo o sebi, ki ima čustvene odnose z drugimi vrstniki, pri tem pa zna doseči zadoščenje z lastnim prizadevanjem, kljub izgubi očeta lažje vstopa v življenje kakor otrok, pri katerem zapusti slab odnos z očetom luknje na vseh področjih, poudari avtorica (Žmuc-Tomori 1989: 119).

1.4.4.2. Nadomestni očetov lik

Žmuc-Tomori meni, da ima vsak človek v sebi nekakšno predstavo, ki se povezuje s pojmom očeta. To podobo gradijo človekove izkušnje, zaznave, miselne zveze,

čustvene vsebine in podatki, ki se zbirajo skozi vse življenje in se kot koščki sestavljanke dopolnjujejo v celoto očetovskega lika. Gre za neko splošno, nedoločeno podobo, v kateri se združuje vsa simbolika, ki jo povezujemo z likom očeta. (Žmuc-Tomori 1989: 120).

Poudari pa tudi, da lahko na oblikovanje predstave o odsotnem očetu pri otroku s posrednimi in neposrednimi sporočili zavestno in podzavestno vplivajo tudi drugi ljudje, zlasti najbližji (Žmuc-Tomori 1989: 120).

Ob morebitnih osebnostnih pomanjkljivostih, vzgojni nezadostnosti in delni ali popolni odsotnosti pravega očeta, pridejo vsi ti delni nadomestni liki še toliko bolj do izraza in so še bolj pomembni. Tedaj izpolnjujejo vrzeli, ki bi bile lahko usodne in prevzamejo v otrokovem razvoju še večjo vlogo. Otrokov razvoj je prav zaradi teh nadomestnih in delnih očetovskih likov običajno manj ogrožen. (Žmuc-Tomori 1989: 121).

V knjigi Družine in kako v njih preživeti (Skynner, Cleese) sem našla zanimivo raziskavo, ki govori o nadomestnem starševstvu. V tem primeru sicer govori o mami, vendar bi si lahko predstavljali, da je podobno, ko gre za očeta, saj je »rezultat« enak – vsi stremimo k varnosti, k pripadnosti in iščemo velikega učitelja, ki nas bo naučil življenja.

Gre za pogovor dveh avtorjev o raziskavah, ki jih je opravil psiholog Harlow. Imel je opičje mladiče, ki jih je vzrejal na več različnih načinov: prve na običajni način skupaj z materami; druge v kletkah ločene od matere; tretje v kletkah zraven žičnatih lutk v obliki matere, na katere so na mestu, kjer bi opičja mati normalno imela bradavice, pritrdili majhne cuclje, da so mladiči lahko sesali, četrte v kletkah skupaj s ponarejenimi žičnatimi materami, ki so bile oblečene v krzno.

Ob opazovanju dogajanja, je opazil da so normalni mladiči izmenjaje raziskovali okolico in se vračali ter stiskali k materam. V drugi skupini, kjer so mladičke vzgajali stran od matere v golih kletkah, so ostali pogreznjeni vase in zavrti (nobene igre, nobenega raziskovanja, prestrašeni pogledi). Ko so odrasli, niso obvladali družabnosti in si običajno tudi niso znali najti partnerjev za parjenje; in tudi ob naraščanju zanje niso kazali običajnega starševskega zanimanja. Mladiči iz tretje skupine so bili zelo podobni skupini brez mater, medtem ko so jo mladiči iz četrte skupine bolje odnesli. Torej je kožuhovinasta mati dejansko zmanjšala škodo, ki jo je povzročila odsotnosti prave matere. Mladiči so veliko časa preživeli

v objemu – podobno kot z normalnimi materami, torej je telesni dotik otroku nekaj dal. Harlow je to imenoval »pogum«, avtorja, pa se bolj strinjata o besedi »zaupanje«. Gre za neko ugodje, ki ga daje dotik s kožuhovinasto materjo, mladička potolaži, ga pomiri, kadar se vrne z raziskovalnega pohoda, na katerem je doživel več sprememb, kot jih lahko obvlada. To je za otroka nekakšen stabilen odmor, oaza miru, v kateri lahko spet najde ravnotežje. Znanstveniki bi temu morda rekli »negentropija«, ki pomeni zmanjšanje nereda. Seveda lutka iz cunj ne pripomore veliko, pomaga pa zagotovo (Skynner, Cleese 1993: 75-77).

1.4.4.3. Materina vloga – materin odnos do otroka

Strinjam se, da je mati s svojo osebnostjo in vlogo v starševskem in partnerskem odnosu z očetom zelo pomembna tako za otroka, katerega oče je prisoten in v vzgoji dejaven, še toliko bolj, če ima vzgojno neustreznega očeta ali očeta sploh nima. Odločilno lahko zmanjša ali celo povsem prepreči neugodne posledice očetove odsotnosti, lahko pa jih tudi poveča in dodatno ogrozi otrokov zdrav razvoj (Žmuc-Tomori 1989: 123).

Mati na razvoj otrok ob očetovi odsotnosti vpliva na različne načine: prek poprejšnjega partnerskega odnosa z otrokovim očetom, prek svojih osebnostnih značilnosti in prek odnosa do otroka, ki se zrcali v njenem vzgojnem prizadevanju. Vpliv matere na otroka je seveda odvisen tudi od otrokove starosti ob izgubi očeta, značaja ter kakovosti in globine odnosa med otrokom in očetom (Žmuc-Tomori 1989: 123-124).

1.4.4.4. Materina osebnost

Če je mati osebnostno zrela, dejavna, zanesljiva, čustvena in v svojem ravnanju predvidljiva, zna tudi ob očetovi odsotnosti v družini vzdrževati in dopolnjevati za otrokovo zorenje najustreznejše razmere, trdi Žmuc-Tomori. Taka mati tudi nekoliko lažje usklajuje potrebe in težnje družinskih članov s spremenjenimi življenjskimi razmerami in z objektivnimi možnostmi. Veliko je odvisno od tega, kakšno osebnost ima, torej če je prilagojena in ustvarjalna, ter zna usklajevati s seboj svoja čustva in njihove izraze. Potemtakem v družinskem življenju lažje prevzema ob lastnem vsaj delno še očetov vzgojni delež. Če ima mati sposobnost, da polno živi življenje, osebnostno raste, ima zrel odnos do lastnih emocionalnih in

erotičnih potreb, goji stike z ljudmi, se ne zapira pred okoljem in daje poudarek tudi svoji poklicni poti, potem bodo vse te lastnosti zagotovo pozitivno in bistveno vplivale na osebni razvoj otrok (Žmuc-Tomori 1989: 125).

V nasprotnem primeru, torej če je mati čustveno nezrela in labilna, nesamostojna, odvisna, navajena podrejanja, negotova in preveč zaskrbljena, pa v močevi obremenjuje odsotnosti sebe in družino. Taka mati ne zna ohraniti strukture in smiselnega reda v življenju in organizaciji družine, zato otrokom ne more dajati vzora za konstruktivno uveljavitev. Prek nje otroci težko dobijo zaupanje vase in samozavest, ter jim ni prav dobra opora pri raznoraznih prizadevanjih (Žmuc-Tomori 1989: 125).

1.4.4.5. Materin odnos do otroka

Seveda ni treba posebej poudarjati velikanskega pomena, ki ga ima za otroka in njegov razvoj odnos z materjo, meni avtorica. V primeru, ko pa je oče kakorkoli odsoten iz družinskega življenja in iz vzgoje, je lahko ta odnos še posebno odločilen in še toliko bolj pomemben. Ta odnos seveda zelo težko ločimo od otrokovih prirojenih in pridobljenih lastnosti in vsega, kar prinaša s svojo naravo in odzivnostjo v razmerje z materjo, od materinih osebni značilnosti in od vloge, ki jo je imel v družini oče, opozarja Žmuc-Tomori (Žmuc-Tomori 1989: 126).

Dva izmed pomembnih dejavnikov, ki so odgovorni za to, da otroci različno preživljajo očetovo odsotnost, sta narava in kakovost odnosa med materjo (Žmuc-Tomori 1989: 126).

Načeloma zna mati, ki je kot človek in kot ženska srečna in izpolnjena, tudi odnos z otrokom zanj in zase bolje oblikovati in uravnavati. Mogoče pa je tudi, da daje svojemu materinstvu poudarek, ki ni v prid ne njenemu ne otrokovemu duševnemu ravnotežju (Žmuc-Tomori 1989: 126).

Eden izmed možnih izidov v takih okoliščinah je materin pretirano zaščitniški odnos do otroka, opozarja avtorica. Kaže se v preveliki in nestvarni skrbi za otroka in omejuje njegovo zdravo ekspanzivnost, raziskovanje okolja in dejavno poseganje vanj. Tak odnos lahko hudo ovira razvoj otrokovih spoznavnih sposobnosti in socialnih teženj. Običajno so k pretirano zaščitniškemu pristopu naravnane negotove matere. Oče, zavzet za vzgojo, ji običajno tega ne dopušča in

jo pri prehudem poseganju v otroka zadržuje ter z opogumljanjem rešuje nepotrebnih skrbi (Žmuc-Tomori 1989: 126).

Nevarno je, če se zgodi, da mati, ki ne živi v zadovoljivem partnerskem odnosu, prenese preveč svoje čustvene odvisnosti na otroka in mu s tem nekako dodeli vlogo partnerja ter veže nanj svoja pričakovanja. V takem primeru pride do zaviranja otrokove samostojnosti, obremenjuje ga in čustveno obveže. Težnja po osamosvojitvi pa sproža v njem občutja krivde, opozarja avtorica. Pri hčerki se to lahko kaže pri njenem doživljanju moških, ko si želi tesnejših stikov z njimi in se jih hkrati boji (Žmuc-Tomori 1989: 126-127).

Žmuc-Tomori ugotavlja, da na materin odnos do otrok ob očetovi odsotnosti in na njeno vzgojno ravnanje vplivajo tudi številni drugi objektivni dejavniki, kot so: položaj ženske v družbi, upoštevanje ženske v okolju, kjer živi, slabše gmotne razmere zaradi odsotnosti očeta, kar pripelje do tega, da morajo otroci zelo zgodaj postati samostojni in si začeti sami služiti denar ter materina moč in energija, ki je lahko v pomanjkanju zaradi obremenjenosti preživljanja družine (Žmuc-Tomori 1989: 127).

1.4.4.6. Poprejšnji partnerski odnos med starši

Mati ima moč, da prenese na otroka negativne predstave o očetu in vsem, kar je povezano z njim, če sta imela slab in nezadovoljujoč odnos. Očetova podoba, ki jo mati posreduje otroku, je odvisna od tega, kako sama doživlja njegovo izgubo, opozarja avtorica. Mati, ki jo je oče prizadel, lahko goji do njega občutja zamere in krivice, se počuti zapuščeno kot ženska in ogoljufano kot človek, zato težko skriva taka čustva. V otroku težko ohrani očetovo podobo v naklonjeni luči, če si morda razhoda sama ni želela in jo to zelo boli. Še zlasti se je težko pretvarjati in je taka podoba precej neprepričljiva, če so bili otroci pred razvezo priča trenjem, napetostim in žalitvam med starši ali če so jih ti celo kdaj vpletli v prepir. Materina čustva do odsotnega moža so še izrazitejša, če se obnašajo do razveze odklonilno tudi materini svojci, če je razvezana ženska v okolju, kjer živi, še dodatno negativno stigmatizirana ali če očetova odsotnost močno poslabša družinske gmotne in socialne razmere. Ne gre pa izključiti, da lahko tudi prizadeta mati otroku posreduje stvarno, tudi pozitivno očetovo podobo (Žmuc-Tomori 1989: 124).

Ko mati pride v vlogo vdove, se velikokrat zgodi, da sama pred seboj in pred otroki idealizira moževo in očetovo podobo. To lahko bodisi spodbuja doživljanje in razvoj otrok, bodisi jim pomeni večno prisotno zahtevo po popolnosti. Nevarnost predstavljajo sporočila »oče bi tako želel«, saj lahko v primeru, ko jih ne morejo v celoti izpolnjevati, ta pritisk, ki ga mati uporablja kot dopolnilo in pripomoček v svoji vzgoji, zbuja v njih huda občutja krivde in nevrednosti (Žmuc-Tomori 1989: 124).

Žmuc-Tomori opozarja, da lahko slab partnerski odnos, ki ga je otrok spremljal pri starših, že v zgodnjem otroštvu pri njem močno ovira ustrezno oblikovanje spolne vloge in kasnejše stike z drugim spolom. Veliko je odvisno od tega, kako mati gleda na možatost. Če jo ocenjuje pozitivno, torej kot vrednoto, s tem pomaga sinu in hčerki, ki nimata očeta, da ga neposredno doživljata: sin kot vzor, hčerka pa kot zagotovilo sprejetosti (Žmuc-Tomori 1989: 124-125).

Mati, ki je doživela spodbude dobrega partnerskega odnosa, zna tudi ob očetovi odsotnosti prav uravnavati vzgojo in z zadoščenjem doživlja otrokov razvoj samostojnosti in neodvisnosti, meni avtorica Žmuc-Tomori, saj materino zadovoljujoče doživljanje partnerstva izhaja prav iz odnosa z otrokovim očetom (Žmuc-Tomori 1989: 125).

2. PROBLEM

Ob prebiranju diplomskih nalog, raznoraznih člankov in knjig na teme, ki me zanimajo, ko sem se odločala o temi za svojo diplomsko nalogo, sem naletela na veliko manj tem, ki vključujejo očetovstvo, odnos oče-hči, odsotnost očeta in podobno, kot sem pričakovala. Že dolgo časa sem čutila, da v prvi vrsti seveda predvsem zase potrebujem odgovore na vsa ta odprta vprašanja, ki se mi porajajo v mislih. Ob tem sem se spraševala, kam se zatečejo hčerke s podobno izkušnjo, kot jo imam sama. Kaj in kje raziskujejo, kako se spopadajo s stvarmi, ki se jim dogajajo, situacijami, s katerimi se srečujejo in za katere čutijo, da so določene zadeve v ozadju. Zato sem se odločila, da strnem znanja avtoric iz različnih knjig skupaj z mojim razmišljanjem v diplomsko nalogo, ki bo, upam, služila še komu drugemu kot samo meni.

Izhajala sem predvsem iz sebe in iz svoje osebne zgodbe. Kot problem vidim to, da obstajajo določene nerazjasnjene stvari (nedefinirani občutki, občutki primanjkljaja...), ki se dogajajo mnogim puncam ali ženskam, pa si tega ne znajo/znajo razložiti. Preden se lotim razlage, naj poudarim, da je posploševanje v tem delu seveda nesmiselno. Prav tako določeni ljudje iščemo odgovore na odprta vprašanja, določeni jih sprejmejo, spet tretji se niti ne sprašujejo. Govorim o ženskah, ki so doživele izkušnjo odsotnosti očeta v svoji družini, čutijo in opazijo na lastni koži določene posledice (za katere niti niso sigurne, komu ali čemu jih pripisati) in jih zanima raziskovanje v to smer. Zakaj se mi zdi raziskovanje v tej smeri pomembno? S spoznavanjem svoje preteklosti, z razmišljanjem o odnosih, vzorcih in povezavah iz otroštva spoznavamo tudi samega sebe. Tako si je lažje razložiti, zakaj na primer ima neko dekle, ki je odraščalo brez očeta, takšne težave na področju zaupanja ali kaj podobnega. Ne vem, ugibam. Ali zakaj se nekdo ves čas počuti odveč, kljub temu da mu je na videz ponujena vsa ljubezen sveta s strani družine? Pomembno je priti določenim stvarjem do dna, pa naj ima svojo vlogo tu oče in njegova odsotnost ali ne. Osebno sem tak človek, da lažje zadiham in nekako pustim stvari tam, kjer so, če mi je jasno njihovo ozadje. Ta dojemljivost in stalno spraševanje o teh stvareh, ta želja po »moram vedeti« je hkrati blagoslov in prekletstvo. Včasih si želim, da ne bi razmišljala o tem, a čutim, da to žal ni moje poslanstvo. Če ne razčlenim zadeve v prafaktorje, ne bom zadovoljna. Zato vidim

kot problem predvsem to, da se premalo govori o odnosu očeta s hčerko in da se te občutke zanemarja, ne reflektira in tako pride do zaprtosti, v nas pa nekaj tli. Tako sem se odločila, da povprašam nekaj deklet o teh stvareh, da vidim, če se same srečujejo s podobnim problemom. Zanima me celosten pogled deklet in perspektive z njihove strani, ki so zaradi takšnega ali drugačnega razloga odraščale brez očeta, saj ima po mojem mnenju vsaka izmed njih edinstveno izkušnjo, ki te hkrati tudi zaznamuje.

Ko bom spraševala dekleta o njihovi izkušnji, me bo zanimalo predvsem, kdaj sta se starša razšla in kaj je bil vzrok, kako bi opisala njun odnos, kako bi opisala svoj odnos z očetom pred in po razhodu, čemu pripisuje, da sta stike izgubila, kakšne občutke doživlja, ko govori o svojem očetu, in kakšne konkretno ob njem. Dotaknila bi se tudi vprašanj v smislu, če ima kakšnega brata ali sestro, kako je to vplivalo nanjo/nanj, tudi kaj potrebuje oziroma pričakuje od svojega očeta, kje na sebi prepozna posledice svoje odsotnosti in zakaj, ali ga za kaj krivi in za kaj. Če namerava na tem področju kaj storiti ali ne in zakaj, kako misli, da bo to vplivalo na njeno prihodnost, če se ji zdi, da to vpliva na njena partnerska razmerja, kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani, in tudi malo na splošno, kako bi opisala svojega očeta, s čim se je ukvarjal, kaj ji je predstavljal oziroma kaj je zanj bil/ je še.

3. METODOLOGIJA

3.1. Vrsta raziskave

Kvalitativne raziskave so tiste, v katerih zbiramo besedne opise, ki se nanašajo na raziskovalni pojav (Mesec 2009).

Poizvedovalna (eksplorativna) raziskava je tista, katere namen je opredeliti osnovne značilnosti pojava, jih definirati in poiskati njihove sestavine. Ne gre za preučevanje celotne populacije, vendar se bolj opredelimo na manjše število primerov (Mesec 2009).

Opisna raziskava pa oceni in opredeli osnovne značilnosti proučevanega pojava, pri kateri je zelo pomembno, da vemo, katere značilnosti so pomembne za našo raziskavo oziroma katere nas sploh zanimajo (Mesec 2009).

Moja raziskava je v prvi vrsti kvalitativna, saj so tudi moji podatki kvalitativni, in sicer so vrednosti spremenljivk navedene z besedami. Prevladujoči podatki so gosti besedni zapisi, namenjeni ugotavljanju domnevnih odgovorov na moja raziskovalna vprašanja. Metoda zbiranja podatkov pa je delno standardiziran odprt intervju, ki je prav tako tipična tehnika kvalitativnih raziskav. Gradivo sem obdelala na beseden način in ne s pomočjo kakšnih merskih postopkov s števili. Je tudi poizvedovalna, saj gre za raziskovanje določenega problema, in poizvedovanje o njem s pomočjo besednih opisov, ki sem jih zbrala na podlagi intervjujev z manjšim številom oseb. Raziskava je opisna, ker se osredotoča na teme, ki so pomembne in mi pomagajo pri razrešitvi mojih raziskovalnih vprašanj.

3.2. Spremenljivke oziroma teme raziskovanja

Vse izhaja iz teme odsotnosti očeta v hčerinem življenju po razhodu, zato so bile tudi moje sogovornice ženskega spola različnih starosti. Teme, ki me zanimajo in so pomembne za mojo raziskavo, izhajajo iz perspektive hčera in so naslednje: pripisovanje pomena očetu, fizični in karakterni opis očeta (pomemben mi je način,

kako hčer opiše svojega očeta), odnos z očetom, občutki o očetu, razhod in razlogi za razhod, pripisovanje krivde za izgubo stikov, odnos oče-mama, pričakovanja hčere, posledice odsotnosti očeta, ki jih same prepoznajo, vpliv na partnerska razmerja in varovalni dejavniki.

3.3. Merski instrumenti ali viri podatkov

Kot merski instrument sem uporabila strukturiran vprašalnik, ki sem ga sestavila vnaprej. Delno standardiziran odprt intervju vsebuje 16 vprašanj in predvidene možne odgovore, ki so pomembni zato, da človek ve, kaj išče, in čemu dati poudarek, kje postaviti podvprašanja in podobno. Intervju je puščal dovolj odprtega prostora za razpravo. Vir podatkov je bil v prvi vrsti pogovor, ki sem ga opravila z vsako izmed deklet, pa tudi razna gradiva (knjige, diplomske naloge...), torej vsa navedena literatura in viri ter razne že obstoječe teorije, podkrepljene z mojim mišljenjem.

3.4. Opredelitev enot raziskovanja – populacija, vzorec

Populacijo zajemajo vse hčerke, ki so imele v svojem življenju izkušnjo odraščanja brez očeta po razhodu staršev. Intervju sem opravila s sedmimi dekleti, in sicer sem do njih prišla na različne načine. Eden od intervjujev je moj, drugi z mojo sestro in tretji z mojo sestrično. Vse ostale sem opravila z dekleti, ki jih poznam osebno ali preko določene prijateljice. Za njihovo izkušnjo sem vedela vnaprej. Če ne bi našla dovolj deklet, bi objavila poziv za sodelovanje na družabnih omrežjih.

3.5. Zbiranje podatkov oziroma empiričnega gradiva

Pri zbiranju podatkov sem uporabila spraševanje, in sicer delno standardiziran odprt intervju. Glavna osnova za intervju je bil strukturiran vprašalnik. Intervjuje

sem opravljala v mesecu maju 2016 na različnih lokacijah. Odgovore sem si sproti beležila.

3.6. Obdelava gradiva

Podatke, ki sem jih dobila, sem kvalitativno obdelala. Najprej sem se lotila urejanja intervjujev, ki sem jih pretipkala na računalnik. Sogovornice so mi večinoma odgovarjale v pravilni slovenščini, zato sem skušala povedi ohraniti čim bolj izvirne. Določene besede, za katere sem vedela, da ne spadajo v SSKJ, a sem jih želela obdržati, sem le označila z navednicami. Nato sem se lotila določiti enote kodiranja za vsak intervju posebej. Odločila sem se, da bom poskušala podatke čim manj zredčiti, saj se mi je zdelo pomembno ohraniti celovitost zgodbe iz hčerinih perspektiv. Izpustila sem le, če nekega pojava npr. pri določeni sogovornici sploh ni bilo. Na primer, če ena izmed hčera nikoli nikogar ni dojemala kot nadomestni lik očeta, potem sem ta odgovor izpustila, ker ni relevanten za mojo raziskavo, saj me zanima vpliv, če je ta oseba bila prisotna. Nadaljevala sem z odprtim kodiranjem, in sicer tako, da sem naredila tabelo, v katero sem po stolpcih razvrstila oznako intervjuja in številko izjave, prepisano izjavo, pojem oziroma temo in kategorijo. To je omogočilo boljšo preglednost. Vsak intervju sem označila z določeno črko in izjave štela po vrsti za vsak intervju posebej. Naslednji korak je bilo osno kodiranje, kjer sem naštela kategorijo in razvrstila pojme oziroma teme, ki spadajo pod določeno kategorijo. Še zadnje je bilo odnosno kodiranje, kjer sem prikazala povezave med kategorijami in kako se med seboj prepletajo, dopolnjujejo. Iz vsega skupaj sem dobila določene rezultate, ki sem jih predstavila tako, da sem med seboj povezala kategorije in vse skupaj razložila ter podkrepila s konkretnimi izjavami sogovornic.

Dodajam definicije pojmov:

OČE: moški v odnosu do svojega otroka.

POMEN: nekaj, kar beseda vsebuje, kar ji pripišemo glede na pojem, predmet.

OPIS: predstavitev ali prikaz nečesa po značilnostih.

TUJEC: neznan človek.

ODNOS: kar obstaja med osebama; osebe, ki imajo z določenega stališča kaj skupnega.

OBČUTEK: čustvo, odziv na zunanje ali notranje dražljaje.

RAZHOD: raziti se, iti narazen, zaključiti na primer skupno življenje.

IZGUBA: izgubiti nekaj ali ne imeti več, odsotnost te stvari, pojava, človeka.

STIK: približanje dveh ali več predmetov, ljudi.

KRIVDA: vzrok za kaj slabega, neprijetnega, nezaželenega.

POSLEDICA: stvar glede na tisto, iz česar izhaja; nekaj se zgodi zaradi nečesa.

ODSOTNOST: dejstvo, da je kdo odsoten, da ga ni.

PARTNERSKO RAZMERJE: razmerje med dvema osebama, ki se dojemata kot partnerja.

ZORNI KOT: perspektiva, človekov lastni pogled na nekaj.

PRIČAKOVANJE: nekaj, kar si želiš, pričakuješ.

POMEMBNI DRUGI: človekovi najbližji, ki imajo nanj vpliv.

NADOMESTNI OČE: nekdo, ki predstavlja nadomestno očetovo figuro/lik.

4. REZULTATI

Rezultate bom zapisala glede na kodirane intervjuje, in sicer predvsem glede na osno kodiranje, kjer je lepo razvidno, katere pojme so sogovornice uporabljale pri določeni kategoriji. Med seboj sem združila po več kategorij, ki se mi zdi, da se med seboj najbolj povezujejo in dopolnjujejo, da bo nastala nekakšna smiselna celota. Kategorij je sicer 17 in se glasijo: pomen očeta, opis očeta, oče kot tujec, odnos z očetom, občutki o očetu, razhod, izguba stikov z očetom, pripisovanje krivde, posledice odsotnosti očeta, vpliv odsotnosti očeta na sestro, vpliv na partnerska razmerja, odnos oče-mama, zorni kot mame, zorni kot hčerke, pričakovanja, pomembni drugi in nadomestni oče.

4.1. POMEN OČETA, OPIS OČETA, OČE KOT TUJEC

Vsaka izmed mojih sogovornic pripisuje očetu drugačen in svojstven pomen, večini pa je skupno, da se najprej ob besedi oče spomnijo na biološko definicijo očeta, torej, da je oče tisti, ki sodeluje pri tem, da si na svetu. Kot pravi ena izmed sogovornic: »Pomislim na biološko definicijo, torej na nekoga, ki skupaj z materjo ustvari novo živo bitje.« Oče je tisti, ki prispeva svoj del ob nastanku otroka in odloča o tvojem življenju. Več kot enkrat se pojavi tudi odgovor o skrbi in prisotnosti, iz česar lahko sklepamo, da sogovornice v očetovsko vlogo vključujejo skrb za družino, natančneje svoje otroke in prisotnost – da je tam za njih, jih vzgaja in spodbuja pri premagovanju vsakdanjih življenjskih ovir. Oče naj bi bil nekdo, ki ti je blizu, te res dobro pozna, mu zaupaš in ti je opora ter vzor, ki te usmerja. Ob opisovanju očetov so se hčere najbolj osredotočile na fizični in karakterni opis očeta, kolikor so se zaradi različnih okoliščin uspele spomniti. Določene se ga spomnijo le po davnem spominu ali fotografijah; »kako izgleda, vem le po slikah«, karakter pa poznajo bolj ali manj po pripovedovanju mame. »Mami pravi, da imava podoben karakter, da sva trmasta, na začetku sramežljiva in da nihče od naju ne popušča.« Pojavljali so se tudi odgovori o očetovi zaposlitvi in hobijih. Kategorijo, ki sem jo poimenovala »oče kot tujec«, sem sprva mislila poimenovati »nepoznavanje očeta«, a se mi je to zdel preozek pojem, saj so tu sogovornice delile z mano tudi del občutkov. »Vem, da ga ne poznam in ne

poznam njegove plati zgodbe«, je izpostavila ena od njih in nadaljevala: »Vem, da me muči vsak dan bolj.«, kar nakazuje neprijetne občutke ob nepoznavanju nekoga, ki naj bi spadal v ožji krog tvoje družine. Največ tem se je vrtelo okrog tega, da je težko govoriti o nekomu, ki ga ne poznaš dobro; o tem, da je spomin zbledel in da se ga spomnijo, kakor že prej omenjeno, le po slikah, in pa o pomanjkanju informacij o lastnemu očetu. Ena od sogovornic pravi, da ne more pogrešati nečesa, česar ne pozna, in to se mi je zdelo zelo zanimivo stališče, zato sem to izpostavila.

4.2. ODNOS Z OČETOM, OBČUTKI O OČETU

Po odnosu z očetom sem spraševala, ker povezujem odnos, ki so ga imele hčere z njim, oziroma njihovo doživljanje tega odnosa z občutki o očetu in hkrati vplivu njegove odsotnosti. Zopet nastopi tu velika luknja, če se lahko tako izrazim, saj se najbolj pogosto pojavljajo odgovori v smislu nepoznavanja očeta. Kakor sem predvidevala, se tu lepo pokaže, kako je ob tako občutljivih temah in raznolikih življenjskih zgodbah posploševanje nemogoče. Odgovori sežejo vse od površinsko-prijateljskega odnosa, kot ga opiše ena izmed sogovornic, do »sedaj me pelje na kosilo enkrat na tri tedne, kjer se obnaša bolj kot moj vrstnik kot moj oče« odnosa, ki se ohranja z občasnimi kosili, na katerih hčerka ne začuti igranja vloge očeta, kar si, kot pravi, želi. Pojavi se široka paleta: od upiranja očetu: »Nisva se razumela in vedno sem se mu upirala in mu nasprotovala.« do spoštovanja in občudovanja: »Mami pravi, da sem ga gledala z občudovanjem. Vem tudi, da sem ga spoštovala

in da je imel nad menoj avtoriteto.« Ob prebiranju intervjujev sem zaznala, da bi lahko kot neko skupno lastnost, ki odstopa v levo in desno stran, navedla pomanjkanje pristnega hči-oče odnosa, če odnos sploh je, saj so moje sogovornice večinoma take, ki so se v življenju srečale z odsotnostjo očeta. Posredno in neposredno se tu vključijo tudi občutki o očetu, ki so prav tako različni glede na situacijo. Najbolj pogosto omenjen občutek je strah, sledita mu žalost in jeza. Strah je omenjen v različnih kontekstih; eden od pogledov je, če citiram sogovornico: »strahu (da me mogoče ne želi poznati?)« in tudi strah v smislu

doživljanja tesnobe nad celotno situacijo. Pojavljajo se občutki negotovosti, zaprtosti, neprijetnosti, krivde, razočaranja, dušenja. Hkrati tudi pozitivni v smislu zanimanja zanj in občutki ravnodušnosti zaradi nepoznavanja očeta oziroma nevedenja, kako je imeti očeta, kakor pravi ena izmed sogovornic: »Nimam ravno posebnih občutkov, ker ga niti ne poznam; ne vem točno, kdo je in kakšen občutek je dejansko imeti očeta.«

4.3. RAZHOD, IZGUBA STIKOV Z OČETOM, PRIPISOVANJE KRIVDE

Razhod je točka, ko se oče in mati odločita, da skupno življenje ne bo več mogoče – torej pride do razhoda. S to kategorijo sem želela obseči časovno opredelitev razhoda, za katero se je izkazalo, da je za vsako posameznico drugačna in tudi razlogi za razhod, ki so še kako pomembni. »Vzrok za razhod so bile predvsem očetove težave z alkoholnimi pijačami in posledično nenehni prepiri, nevzdržna finančna situacija in odsotnost skrbi za družino oziroma otroke.« Ugotovila sem, da je razlogov običajno več. Zdi se mi, da se jih je pomembno zavedati, ker je od njih odvisno tudi, kako je nanj gledala mama oziroma kakšen odnos sta imela in ko se vse skupaj poveže s posledicami, v ozadju tudi čustva odigrajo pomembno vlogo. Dve sogovornici sta izpostavili razlog, ki se mi zdi omembe vreden, in sicer mladost oziroma nepripravljenost na otroka, če se lahko tako izrazim. »Razlog naj bi bil, da je premlad za otroka in si ga še ne želi. Mislim, da si je želel še drugih partnerk«, kot je mnenje ene od njih. Po razhodu zaradi določenih razlogov, če je do tega seveda sploh prišlo, sledi izguba stikov z očetom. Sogovornice so za izgubo stikov našle različne razloge, ki so odvisni od njihove celotne situacije. Težko je enoznačno skleniti, zakaj je prišlo do tega. Ene pišejo o tem, da je problem razdalja; drugi razlog je zainteresiranost s strani očeta ali hčere, potem ustvarjanje nove družine in ne nazadnje razni občutki o lastni vrednosti, ki se lahko v hčeri zbudijo zaradi določenih vzorcev, ki jih je ponotranjila. »Eden izmed njih je zagotovo ta, da si nikoli ni zares želel imeti otrok. Drugi je ta, da očitno zanj nisem dovolj dobra oziroma, da nimam nečesa, kar bi ga zanimalo, da bi si želel ohraniti stik. Tretji je ta, da mi ne more dati, česar sam ni imel in česar ne pozna, saj izhaja iz družine, kjer ga je oče prav tako zapustil. Četrty pa bi lahko bil tudi ta, da je

zameril moji mami, ker je po razhodu našla drugega partnerja.« »Resnični vzrok« je nemogoče najti, saj je resnica vsakega človeka drugačna. Iz tega izhaja, komu v tem delu pripišemo krivdo. Po pričakovanjih so sogovornice krivdo pripisale očetu samemu in tudi sebi v smislu pomanjkanja poguma za vzpostavitev (ponovnega) stika. Ko svoj primer opisuje dekle, ki očeta ni imela priložnost spoznati, pravi: »Sebe ne. Edino včasih za to, da ne zberem poguma, da bi ga spoznala.« Sebe direktno ne krivi za nič, vendar si želi, da bi bila bolj pogumna in stopila v stik z njim.

4.4. POSLEDICE ODSOTNOSTI OČETA, VPLIV ODSOTNOSTI OČETA NA SESTRO, VPLIV NA PARTNERSKA RAZMERJA

Vse posledice, ki jih pripisujemo odsotnostim očeta, niso nujno samo zaradi njegove odsotnosti. Treba se zavedati, da je človeško življenje tako zelo kompleksno in zapleteno in da nanj vplivajo raznorazne okoliščine, da je zelo težko vedeti, kaj zares kam sodi, lahko pa to predvidevamo in poskušamo razumeti. Moje sogovornice so največkrat poudarile prav to – težko je vedeti, ali je nek pojav posledica odsotnosti očeta, ali je nastal zaradi česa drugega, zato je najpogosteje omenjena tema o negotovosti posledic. Tiste, za katere sumijo, da bi jih lahko pripisale odsotnosti očeta, pa so predvsem povezane z občutkom strahu in bi jih v grobem lahko razdelila nekako na dva dela. Če začnem s citatom »...in prisoten imam konstanten strah, da me bodo ljudje, ki so mi najbližje, zapustili. Ves čas moram kontrolirati strah pred tem, da bom v življenju vedno znova razočarana in zavrnjena.« V prvem delu je izpostavljen strah pred zapustitvijo, izgubo najbližjih, pred razočaranjem, občutek nezaželenosti in nizka samozavest ter slaba samopodoba. Te bi lahko poimenovala občutki nepripadnosti, ker po mojem mnenju večina teh izvira prav iz negotovosti in odsotnosti varnosti glede tega, kam nekdo pripada, kje je njegov »dom«. V drugem delu pa se pojavljajo občutki, povezani z nasprotnim spolom, za katere sem naredila tudi posebno kategorijo, in sicer vpliv na partnerska razmerja. Sem spadajo težave na področju moških, strah pred moškimi in zaprtost pred njimi, težave v partnerskem odnosu ter nezaupanje do moških; citiram sogovornico: »Ne opažam drugih posledic kot te, da ne zaupam moškimi.« To je skoraj neločljivo povezano s kategorijo vpliva na

partnerska razmerja, le da sem tu zaobsegla samo ta del. Sogovornice so z menoj delile svoje občutke o dvomih, ki se jim porajajo zaradi njihovih življenjskih izkušenj. Najpogosteje gre za dvome, ki izhajajo iz konkretnih dogodkov, na primer sogovornica, ki je spremljala zvezo očeta in mame na daljavo, sedaj ne verjame, da lahko to zares deluje in podobno. Na splošno pa se vplivi, ki so jih opazile, razlikujejo. Spekter je širok. Vse od neobstoječega razmišljanja o razmerjih do želje po stikih z moškimi ob zavedanju ovir, ki to onemogočajo. Te ovire so izogibanje moškim, nezaupljivost, obremenjenost vnaprej in tudi zamegljena predstava o zdravem razmerju, ki se lahko obrne v eno smer – v spuščanje v brezciljna razmerja, ki temeljijo le na spolnosti ali drugo: »Seveda. Moj edini vzor partnerskega razmerja so tisti iz romantičnih filmov. Zato velikokrat pričakujem preveč od partnerja in si zamišljam tako zvezo brez problemov, kot je v filmih, kjer vsi živijo srečno do konca svojih dni, potem ko se zaljubijo.« Kategorijo vpliva odsotnosti očeta na sestro sem naredila zgolj zaradi vprašanja, ki sem ga postavila glede tega za primere, ko sta dva otroka doživela enako izkušnjo odsotnosti očeta. Zanimal pogled enega otroka na drugega. Potrdilo se je, da prihaja do sprememb doživljanja tega tudi v družinah, kjer sta dve hčeri istega očeta doživeli isto izkušnjo. Tu ima vpliv starost in tudi odnos, ki ga je ena oziroma druga vzpostavila z očetom, in tudi osebnost.

4.5. ODNOS OČE - MAMA, ZORNI KOT MAME

Odnos, ki sta ga pred razhodom in tudi po razhodu vzpostavila oče in mama, je zelo pomemben v življenjskih zgodbah hčera, s katerimi sem opravila pogovor. Pomembno je vedeti, kakšen odnos so doživljale, na katerih čustvih je temeljil in kako so ga same dojele. To je navsezadnje njihov vzor, ki so ga ponotranjile, kljub temu da si same morda ne želijo nekoč imeti s partnerjem takšnega odnosa. Določene o odnosu ne vedo veliko ali pa ga sploh ni bilo; na splošno sogovornice največkrat omenijo težave v odnosu in prepiranje. Če citiram eno izmed sogovornic: »Zadnjič sem tudi zaradi teme moje diplomske z njim začela govoriti o posledicah, ki jih je ločitev imela name in o stvareh, ki jih je moja mama opazila, ko sem bila majhna, ki so kazale na to, da me je ločitev prizadela. Pa me je kar na

sredi ustavil in rekel, da moja mama sanja in da sem bila premajhna, da bi sploh občutila, da se je karkoli spremenilo. Po tem sem bila raje kar tiho.« Na tem primeru se lepo vidi odnos očeta s hčerko in tudi z materjo. Gre za neodobravanje materinega mišljenja in zapiranje prostora hčeri, da bi sama ovrednotila, kolikšen pomen pripisuje vsemu skupaj, hkrati pa jasno »utišanje«, s katerim je po mojem mnenju oče želel izraziti, da se o tem ne želi pogovarjati. Osebno se mi zdi, da tak odnos vzbudi hčerki neprijetne in neodobravajoče občutke. Ni pa vse tako črno, kot se zdi. Dve sogovornici opišeta odnos, kolikor ga je bilo, kot ljubeč in strasten, a ga žal sami nista doživeli. Zorni kot mame je v tem delu pomemben, ker so vse izmed mojih sogovornic po razhodu ostale pri mami in ker je bila, seveda, tudi prej velik oziroma glavni del njihovega življenja. Kako mati dojame razhod in kako po razhodu čustvuje, je bistvenega pomena za hčerko, saj se v večini primerov ravna po njej. Prav mame so tiste, ki so obujale spomine na očeta, ko so se stiki končali. Večina odgovorov ni usmerjena negativno. Kot lahko vidimo tudi na podlagi primera: »Vem, da ga ne poznam in ne poznam njegove plati zgodbe, ampak zelo dobro poznam svojo mami, ki ni o njem nikdar izgovorila slabe besede. Vedno me je spodbujala, da bi šla k njemu na obisk, mi govorila, da ni slab človek, da je imel težko življenje in da je - tako kot jaz, - sramežljiv in si več ne upa vzpostaviti stika z mano.« Naletela sem na take in podobne odgovore v smislu, da je mati vedno spodbujala stike, da je želela tudi rešiti zvezo, ko se ji je zdelo, da je še kaj možno storiti in podobno. Ugotovila sem, da je določenim materam težko govoriti o tem, saj je to tudi za njih še vedno tabu oziroma boleča tema.

4.6. ZORNI KOT HČERE, PRIČAKOVANJA

Gre za kategorijo, ki je najmanj definirana in zelo široka. Tukaj sem vključila vse elemente, o katerih hčere razmišljajo in njihove poglede, pričakovanja. Zanimalo me je, v kakšne osebnosti so se razvile moje sogovornice in kako se nameravajo spopasti z življenjem. Ugotovila sem, da so večinoma pozitivno naravnane in to svojo izkušnjo jemljejo kot nekaj, iz česar so se nekaj naučile in prišle do novih spoznanj. Z zavedanjem in ločevanjem stvari se mi zdi prognoza zelo pozitivna: kot pravijo tudi same, ne bodo dovolile, da jim negativne posledice preteklosti

kvarijo prihodnost. Stojijo za raznimi teorijami: od tega, da verjamejo, da se že rodimo z neko osebnostjo, do tega, da se vse zgodi z razlogom v smislu, da njihove težave sploh ne izhajajo iz odsotnosti očeta, ampak je izvor teh neznan, so pa tu z nekim namenom. Če citiram enega izmed bolj pozitivno naravnanih delov z vidika hčere: »Mislim pa, da sem dovolj zrela oseba, da znam razčistiti s svojimi občutki in jih predelati, tako da kljub vsem težavam, za katere je verjetno kriva očetova odsotnost, mislim, da znam razmisliti trezno in utišati notranji glasek, ki kriči, da so vsi moški isti. Imela sem že zelo pozitivno izkušnjo z bivšim partnerjem in vem, da obstajajo tudi odgovorni in ljubeči moški. Ko ga bom spoznala, bom že vedela, da je pravi. Ostajam večni optimist in verjamem v boljšo prihodnost.« Glede pričakovanj bi lahko strnila, da je večino teh usmerjenih v akcijo. Sogovornice si večinoma nekoč želijo stopiti v stik z očetom zaradi takšnih in drugačnih razlogov. Pričakovanja segajo vse od želje po tem, da bi opravil svojo očetovsko vlogo, do želje po finančni podpori. Tukaj sem vključila tudi odgovore, ki govorijo o tem, da sogovornice nimajo pričakovanj, in o vizijah za prihodnost, kot na primer naslednji citat. »Nekoč si ga želim poiskati, a čutim, da še ni čas. Zanima me več o mojih koreninah.«

4.7. POMEMBNI DRUGI, NADOMESTNI OČE

Za vključitev tega dela sem se odločila, ker sem mnenja, da lahko pomembni drugi (to pomeni otrokovi najbližji) in (ustrezni) otrokov nadomestni oče veliko pripomorejo k zdravemu razvoju osebnosti in k zmanjšanju škode posledic zaradi odsotnosti očeta. Ugotovila sem, da, ko sogovornice opisujejo odnose s svojimi bližnjimi, ni zaznati skoraj nič negativnih občutkov. Vse, razen ene, se s svojimi družinskimi člani dobro razumejo. Nadomestni oče pa tu odigra pomembno vlogo prevzetja očetovega lika in njegovih vlog. Tu žal ni tako rožnato, vsaj v primeru mojih sogovornic ne, saj jih večina ni imela ustreznega nadomestnega očeta, ostale pa nekako v njem niso prepoznale tistega »pravega« nadomestka očeta. Opisujejo, da je sicer prevzel vlogo, ki naj bi mu bila predpisana, a gojijo ne ravno najboljši odnos do svojih pastork in ostalih družinskih članov. Če citiram eno izmed mojih sogovornic: »Tako da bi rekla, da sva se z začetkom srednje šole odtujila in

se spuščala tudi v čedalje več konfliktov. Danes sva tako bolj na bojni nogi kot v ljubečem odnosu hčerka-oče.« Pomembno je poudariti, da sem v tem delu upoštevala le hčerke, ki so izrazile, da so nekoga v svojem življenju dojemale na ta način. Če je mati imela partnerja, a je bil z njihove strani obravnavan zgolj kot to in ne kot nadomestek očeta, njihovih odgovorov nisem upoštevala.

5. RAZPRAVA

Moje ugotovitve, ki sem jih uspela strniti skupaj v smiselno celoto, so zelo raznolike in puščajo odprt prostor za refleksijo. Kolikor različnih ljudi obstaja, toliko je različnih resnic, ker je prav toliko tudi življenjskih zgodb. Verjamem, da se otrok rodi kot nepopisan list papirja s sicer določenimi geni, ki imajo, po mojem mnenju tudi vpliv, a niti pol tolikšnega, kot ga ima celotno obdobje odraščanja z vsemi pomembnimi drugimi, primarna socializacijska struktura imenovana družina in vse čustveno ozadje družine skupaj z vzorci, ki potujejo iz generacije v generacijo, dokler ga nekdo, ki ima močno voljo, ne prekine.

Vsaka oseba pomene določenim pojavom ali situacijam pripisuje na svojstven način. Običajno na to vplivajo pretekle izkušnje tega človeka in doživljanja oziroma čustva, ki jih povezuje s to situacijo, stvarjo. Svoj delež doda seveda tudi kultura, v kateri smo vzgojeni in družbene norme, saj glede na te pripisujemo določenim pojavom bolj ali manj pomembnosti. Po pričakovanjih večina deklet pripisuje očetom v prvi vrsti biološko funkcijo. To bi lahko povezala z normami družbe, saj nas to naučijo že kot majhne – za otroka sta potrebna dva, mamica in očka. Pustimo to, da je dandanes možno na različne načine »priti do otroka«, če se tako izrazim. Skratka, biološka definicija očeta je nekaj, kar pade na pamet večini deklet ob besedi oče. Če tu povežem še ostale pojme, ki so skrb, vzgoja, prisotnost in ostalo, bi lahko naredili zaključek, da nekdo, ki je odgovoren, da si na svetu, nekdo, ki te je naredil, naj seveda zate tudi skrbi, te vzgaja in je prisoten v svojem življenju. Nobeno človeško bitje ni od samega spočetja naprej takoj sposobno preživeti popolnoma samo. Oče naj bi v grobem bil nekdo, ki spada v najožji krog ljudi, mu zaupaš in on tebi, te spodbuja in pomaga premagovati ovire v

življenju... Skratka, meni zveni podobno kot »naloge« mame, nadomestnega očeta, ki ga sam tako dojemaš, ali nekega bližnjega, od kogar to pričakuješ. Rada bi povedala, da lahko to jemljemo kot tipične naloge očeta ali kot stereotipe, kot nekakšne predpostavke, ker smo tako nekje slišali. Zdi se mi pomembno, da se predvsem čustveno opremo na to, kar čutimo in kar potrebujemo od nekoga, ker si vsak drugače definira svoje potrebe. Kljub temu da očetu pripisujemo odgovornost za naš nastanek in od njega pričakujemo to in ono, ne smemo pozabiti na to, da je tudi on samosvoja osebnost, ki naj bi delal, kakor najbolj zna in hkrati človek s svojo zgodbo. Nekdo nam nečesa, ki mu je nepoznano in tuje, ne more dati. Nekdo bi rekel, »zakaj pa je potem imel otroke« ali »pa bi se naučil delati drugače«. Ja, seveda so to vprašanja, ki si jih vsi postavljamo in tudi sama nanj nimam odgovora, vendar sem pristaš tega, da se vse zgodi z razlogom in da smo bili poslani na ta svet z določenim poslanstvom, kljub temu da bomo morda celo življenje imeli določena odprta vprašanja. Kar pa ni nujno slabo, saj ne vem, zakaj bi živeli, če bi že vse vedeli? Skratka, pomen očeta je pomemben za vsako posameznico, saj predstavlja njen pogled na to, kaj bi morala dobiti od očeta, pa je ali ni dobila in od tega je odvisno tudi, kakšne posledice zaradi njegove odsotnosti bo imela.

Prav zaradi istega razloga, se mi zdi pomemben sam opis človeka, saj je način vsake od hčera, kako opisujejo očeta, edinstven ter podprt s čustveno podlago. Veliko pove to, ali ima človek sploh kakšne informacije o očetu, ali se ravna po spominu ali po pripovedovanjih, ker se sam ne spomni. Res pa je, da se posameznice, ki (še) niso spoznale očeta, nimajo česa spomniti, posledice pa so še vseeno tu. Tudi opcije o potlačitvi teh čustev ne smemo izključiti. Zato je pomembna zgodba in vidik prav vsake hčere s tako izkušnjo. Ugotovila sem, da posameznice še največ vejo o fizičnem zgledu njihovega očeta, in sicer, če so ga kdaj imele priložnost videti, živeti z njim ali pa ga celo nikoli niso videle. Po mojem mnenju je to zato, ker je to še nekako najmanj boleča tema za pogovor. Pripisovanje pomena tej temi je zagotovo manjše kot karakterne značilnosti osebe, s katerimi posežeš v človekovo osebnost, ko jih opisuješ. Čeprav tudi tukaj nisem prišla do skromnih informacij, kajti, če ne drugače, so o tem sogovornice govorile s svojimi materami. Glede ostalih stvari, kot so očetova zaposlitev, hobiji in podobno, sem ugotovila, da precej slabo poznajo svoje očete, kar kaže na to, da

tudi nekih skupnih hobijev v času skupnega življenja ni bilo. Torej je nemogoče izvedeti, ali se je oče odobravajoče obnašal do ženskega spola kot takšnega ali ne, saj se to običajno pokaže prav pri skupnih dejavnostih. Ob tem lahko posumim tudi na odsotnost spodbujanja otrokove ustvarjalnosti, a to so le moja predvidevanja.

Večina hčera ima zaradi odsotnosti očeta občutek, da očeta ne pozna in da tudi pravega odnosa nimata oziroma se sploh ne poznata, zato tu vlada negotovost, ki kaže na vprašanja brez odgovorov. Mu sploh kaj pomenim? Me ima ali me je imel kdaj rad? Kakšni so njegovi občutki, ko mu pridem v misli? Se sploh kdaj spomni name? Vse to in še več, verjamem, da roji po glavi številnim posameznicam s podobno izkušnjo. Težko – ali pa naj napišem – malo nenavadno je imeti nekoga, ki je bil nekoč del tvoje družine, skoraj za tujca. Tudi, če ni bil neposredno del tvoje družine, je zagotovo imel nekakšen odnos z mamo oziroma je v vsakem primeru prispeval del sebe, da je oseba prišla na svet. Če odnosa ni bilo, ga hčerka niti pogrešati ne more, saj nečesa, kar ne poznamo, ne moremo pogrešati. Pogrešamo lahko le iluzijo o tem, kako bi bilo, če bi bilo. Zato je tu izjemno pomemben tudi odnos, ki sta ga imela s hčerko pred razhodom. Njun odnos zagotovo vpliva na dožemanje odsotnosti, saj oče lahko hčerki daje različno. V primeru zdravega odnosa oče-hči, kjer je ta uspela svojo osebnost razviti ob podpori obeh staršev in je glede na svojo percepcijo dobila veliko, bo pozneje, če in ko izgubita stik z očetom, po mojem mnenju pogrešala le njega kot človeka, ne bo pa čutila drastičnih primanjkljajev. Res pa je zelo redko, da zdrav odnos preide v popolno ignoranco. Ko oče ne odigra očetovske vloge in pozneje iz njenega življenja še izgine, se običajno pojavijo določeni vzorci, ki so značilni za hčere brez očetov. Čeprav jih težko definiramo, sem nekako uspela razbrati, kaj točno jim »manjka« oziroma zaradi česa so drugačne. Posledice odsotnosti očeta se kažejo predvsem v občutkih, povezanih z odsotnostjo pripadnosti oziroma nezaželenostjo. Tu se pojavljajo občutki strahu pred zapustitvijo in nezaupanje v ljudi, predvsem moške. S temi občutki se lahko popolnoma poistovetim. Gre za to, da vsaka oseba stremlji k temu, da bi se počutila varno. Iz enakih razlogov si »predalčkamo« stvari in kdaj naredimo komu krivico, ker »ne ustreza« in iz enakih razlogov se bojimo neznanega. Vsi si želimo nekje pripadati in biti gotovi, da nas to nekaj ne bo nikoli zapustilo ne glede na to, kaj storimo. Ta potreba po gotovosti,

pripadnosti in posledično varnosti je ena izmed osnovnih človeških potreb in če nam je odvzeta, začnemo dvomiti v to, da so te stvari res samoumevne. Človekova osebnost si ob takih trenutkih to razloži po svoje. Če smo zelo negativno naravnani proti sebi, bomo krivili samega sebe in se počutili, da nismo dovolj dobri. V nasprotnem primeru pa bomo gojili jezo do nekoga, ki ga krivimo, kar zopet ni dobro za nas. Začaran krog, skratka. Enako velja za pripisovanje krivde, zakaj z očetom nimamo stikov. Redko obstaja tretji razlog, kot je na primer nova družina, razdalja ali kaj podobnega. Menim, da je vse stvar prioritet in običajno si z veseljem vzamemo čas za ljudi, ki jih želimo videti. Spet je veliko odvisno od tega, kako gledamo na celotno situacijo in v kakšne osebnosti smo se razvili. Ni pa vse enoznačno, saj so tudi razlogi za razhod različni in vplivajo ne le na mamó – njegovo partnerko, temveč na celo družino.

Kadar govorimo o družini, v kateri si oče ni želel otroka, se mi zdi z njegove strani neodgovorno, da se je potemtakem brez razmišljanja spustil v to. S hčerinega vidika jo to gotovo zaznamuje za celo življenje. V kakšni meri, ne vem, najbrž vsako drugače, vendar je to zagotovo trn v peti za vse življenje. V bistvu tega povsem ne razumem. Kakorkoli poskušam, ne razumem. Ne govorim o tem, da se ti »ponesreči« in se nista ali ni (mati) odločila za splav, vendar o razumski odločitvi, ki temelji na spoznanju, da bosta skupaj partnersko naredila novo življenje. Otrok, ki si ga oče že na samem začetku ne želi, je otrok, ki ne more prejemati občutkov odobravanja z njegove strani. Če se ta naravnost očeta ne spremeni, najbrž otrok že od rojstva naprej čuti, da nekaj ni v redu in se začne z leti počutiti kot napaka. Nezaželenost je težko prekriti, saj ne gre za direktno zavračanje otroka, a v očetu nekje tlijo neki nerazrešeni občutki, ki mu govorijo o tem, da to ni njegovo poslanstvo. In seveda to otrok čuti, nemogoče je, da ne bi. Najhuje pri vsem tem skupaj pa je to, da je v vseh nas potreba (ki izvira iz ljubezni) in tako smo tudi vzgojeni, da želimo zavestno in podzavestno ustreči svojim staršem. Kako ustreči očetu, ki si te nikoli ni želel, drugače kakor s tem, da se začneš počutiti kot napaka, kot da ne spadaš in kot da ne bi smel biti na temu svetu? In od tukaj razlaga, zakaj se nekdo kljub vsem drugim ljubečim posameznikom počuti tako, kot se počuti, in to preseči je po mojem mnenju skrajno težko.

Verjamem, da je nekaj na tem, kar smo vse skupaj s sogovornicami nekako opazile in to je vpliv očeta na partnerska razmerja. Nekako logično se mi zdi, da se otrok uči odnosov po vzorcu, ki ga vidi in občuti doma. Nemogoče je pričakovati, da oče otroku, če ga ima ali nima, ne bo dal oziroma pustil popolnoma ničesar. Občutki o očetu so posledica prav tega, kar od njega dobiš oziroma ne dobiš. Največkrat se pojavi težava na področju moških in razmerij. Prva je zagotovo težava zaupanja in sproščenosti v odnosu. Če dekle odrašča z izkušnjo, da jo je njen »prvi moški« v življenju zapustil ali je ni imel nikoli želje spoznati, torej tega moškega nima, ga ni v njenem življenju, na podlagi česa naj potem verjame potencialnemu kandidatu, da jo bo imel rad in da je ne bo zapustil? Poleg vsega pa je to edini vzorec, ki ga pozna, in če zraven štejem še silo privlačnosti in to, da privlači nase take moške s podobno energijo, ni veliko možnosti za uspeh in kvalitetno partnerstvo. Zaskrbljujoč se mi zdi tudi naslednji vidik: kadar takšno dekle pride v odnos – kako naj ve, ali je to zdrav odnos zanjo ali ne, če ni imela nikoli priložnosti videti, kako to izgleda? Osredotočam se seveda na zgodnja leta hčerinega življenja in na dekleta, ki niso imele priložnosti tega videti bodisi zaradi uničujočega odnosa, ki sta ga imela oče in mama, bodisi ker mati ni imela odnosa z nobenim moškim. Potemtakem se pogosto zgodi, da se dekleta povsem zaprejo pred moškimi in jih zavestno in podzavestno odrivajo stran ali pa se spuščajo v nezdrave odnose, ki temeljijo le na spolnosti, ker je to človeška bližina, ki si jo lahko razlagamo kot neke vrste ljubezen, ki pa jo le lahko dobimo. Če se človek počuti nevrednega ljubezni, se bo prej znašel v takem odnosu, saj gre za »ljubezen«, ki jo na nek način »plačamo«. Gre za ljubezen, ki si je ni treba zaslužiti, saj nekaj damo in dobimo v zameno za občutek, da morda pa smo za hip nekomu nekaj pomenili. In to je dovolj. Hrepenenje pa ostaja. Tukaj nastopi še ta del, ki mu jaz pravim »nisem dovolj dobra in nimam se rada« del. Na tej črti pade vse samospoštovanje, samozavest in samopodoba nadobudne hčerke, ki si le želi biti sprejeta in ljubljena. Nekje sem prebrala, da dekleta, katerim oče ni nikoli dal občutka, da so princeske, ne morejo razviti samozavesti oziroma da jih to zaznamuje za celo življenje. To je zelo kruta obsodba, ker najbrž obstaja nemalo očetov, ki tega niso nikoli rekli svojim hčeram. Smisel je v tem, da ti da oče tisti občutek posebnosti, ljubljenosti, občutek, da si zanj kot takšna najboljša hčerka na svetu. Seveda to ni odvisno le od tega, neskončno mnogo je dejavnikov, ki vplivajo na odraščajočo človekovo osebnost in njegovo percepcijo, skozi katero doživlja

svet, pa vendar verjamem, da starši predstavljajo dovršen del. Gre za občutek, da nisi dovolj dober, karkoli narediš in podzavest nekje kliče po razlagi, da kako naj si dovolim misliti, da si zaslužim ljubezen, če mi je niti lastni oče ne da oziroma kako naj se imam rada, če me nima rad nekdo, ki je odločal o tem, da sem zdaj tu. Gre za počutje nevrednosti, ki se zasidra nekje v podzavesti in se kaže skozi različne aspekte življenja.

Kakorkoli negativno vse skupaj zveni v tem trenutku, ni vse zares tako črno. Osebnost se mi zdita pomembni dve stvari. Prva je zavedanje, že z razlogom, da znamo nekam umestiti svoje občutke in tudi da lažje razumemo, zakaj se nam dogajajo določene stvari, zakaj privlačimo nase ljudi, kot jih privlačimo in podobno. Druga pa je, da znamo potegniti črto, mejo, skratka, da znamo ločiti. Pomembno je vedeti, da to, kar smo prejeli od konkretno svojega očeta, to ni nekaj, kar je naše in tega se lahko osvobodimo. Izkušnja te zaznamuje in nihče ne more vedeti, kako je v koži drugega, razen kolikor se skuša nekdo empatično vživeti, a vendar je to nekaj, kar je tvoje in lahko s tem razpolagaš. Sama si to predstavljam nekako takole. Oče ima iz svoje mladosti izkušnjo, da ga je njegov oče zapustil. Ko si sam ustvari družino, ne zmore in ne zna drugače in tudi on zapusti svoje otroke. V tem delu vidim, da ni toliko delal na sebi, da bi lahko te zasidrane vzorce sprejel take, kot so in opustil, zato je ravnal, kot je ravnal. Sedaj imamo tu hčer, ki je ostala brez očeta. Da bi presegla te občutke in se začela zavedati svoje lastne vrednosti na podlagi sebe in ne svojih staršev, si je po mojem mnenju smiselno ustvariti neko razlago, s katero to lažje razumemo. Očetove občutke, ki nam jih je predal, lahko jemljemo kot oblak nad nami, ki nam ves čas sledi in nas spremlja, a vendar ni v nas. Od njega se lahko toliko oddaljimo, da poskušamo videti čisto sliko brez tega vpliva in ko dosežemo, da bomo lahko to na tak način ločili, smo že na pol poti tam. Občutki potem »odpadejo« sami od sebe in se zasidrajo na neki drugi ravni, ki jo lahko kadarkoli odklopimo in ne pustimo, da upravlja z našim življenjem. Obstaja namreč nevarnost, da, ko enkrat poznamo in se zavedamo vseh teh stvari, začnemo gledati vse skozi te oči. V mislih imam, da na primer vsako zavrnitev moškega dojamemo, kot da je to zaradi očeta in ga začnemo kriviti. Hkrati smo jezni sami nase in najdemo se v začaranem krogu. Zato je tako zelo pomembno to ločevanje in pogled iz drugih perspektiv, saj je vsaka situacija v življenju, v kateri se najdemo kompleksna po svoje.

Še en aspekt je, ki se mi zdi zelo pomemben, in to so varovalni dejavniki hčere. Osredotočila sem se na pomembne druge, kjer sem imela v mislih ožje družinske člane, osebe, ki hčeri nekaj dajo. Dobro razumevanje z družinskimi člani je ključnega pomena, saj nam da občutek ljubljenosti kljub primanjkljaju očeta. Prav tako nam lahko očeta zamenja nadomestni očetovski lik, če je ta ustrezen in če prevzame očetovsko vlogo. Ni nujno, da je le biološki oče tisti, ki mora biti z nami skozi življenje. Pravzaprav je včasih lahko za otroke celo škodljiv. Ne gre vedno za dobrega očeta, ki le zaradi svojih zadržkov oziroma razlogov ni zmogel; včasih je za otroka celo bolje, da je stike z njim prekinil. Taka rešitev se mi zdi boljša v primeru, ko sta imela oče in otrok ter lahko da tudi mati škodljiv, nezdrav odnos. Sama vidim to nekako takole: bolje je imeti primanjkljaj očeta z vsemi občutki, ki spadajo zraven, kot pa ponavljajoče se travme zaradi nekoga, ki ti lahko nudi le uničujoč odnos.

Zaključila bi z mislijo Satir iz knjige Družine za naš čas, ki govori o tem, da vedno obstaja upanje, da spremenimo svoje življenje, saj se lahko vedno naučimo česa novega.

»Ljudje lahko rastemo in se spreminjamo vse življenje. Z leti postane to nekoliko težje in včasih traja dlje. Vendar je vse odvisno od tega, kako vztrajni smo pri svojih odločitvah. Če vemo, da je sprememba možna, in če se zanjo tudi odločimo, smo naredili prva dva velika koraka. Morda smo nekateri bolj počasni učenci, vendar smo se vsi sposobni naučiti.« (Satir 1995:29).

6. SKLEPI

- Pomen očeta za hčere je iz biološkega vidika nekdo, ki jih je ustvaril in naj sedaj zanje tudi skrbi, jih vzgaja in jim je vedno na voljo.
- Opis očeta je odvisen od tega, kako dobro hčere poznajo svoje očete oziroma koliko se o tej temi pogovarjata z mamo.
- Ob nepoznavanju očeta se pojavljajo predvsem občutki zmedenosti zaradi odsotnosti vedenja in negotovosti o tem, kakšen je in zakaj nimata stikov.
- Odnos z očetom je zelo pomemben, saj glede na občutke, ki so jih hčere prejele od očetov, oblikujejo svojo samopodobo in vrednotijo svojo lastno vrednost.
- Občutki očeta so tisti, ki hčeri povejo, koliko je zanj vredna in pomembna in na podlagi tega se bo kazala njihova samozavest.
- Oče, ki naj bi bil prvi moški v hčerinem življenju, vpliva na njena kasnejša partnerska razmerja.
- Izguba stika z očetom je nekaj, kar večino hčera mori, jim ne da miru, saj se sprašujejo, zakaj je do tega prišlo.
- Odsotnost očeta hčer zaznamuje, vendar vpliva na vsako na svojstven način.
- Težko je predvideti, kako bo odsotnost očeta otroka zaznamovala, vendar pusti določene posledice, katere je včasih nemogoče definirati.
- Veliko je odvisno od varovalnih dejavnikov hčere.
- Odnos oče-mama vpliva na kasnejše dožemanje odnosov.

- Glede posledic, ki jih oče pusti, je veliko odvisno tudi od prejšnjega odnosa oče-hči in starosti hčere ob odhodu.
- Oče vpliva na hčerino gledanje na moške – na to, ali jim bo zaupala, ali se bo lahko prepustila v odnos, ali bo zmožna z njimi vzpostaviti stik, pogovor in podobno.
- Najbolj pogost občutek, ki ga hčere zaznavajo, ko razmišljajo o občutkih o očetu, je strah.
- Zato, da z očeti hčere nimajo stikov, krivijo predvsem njih.
- Pri hčerah, ki niso imele vzora zdravega razmerja med moškim in žensko, je ta predstava zamegljena.
- Dojemanje očeta in pripisovanje (ne)pomembnosti ter čustvovanje, je odvisno tudi od mamine perspektive.
- Koliko posledice odsotnosti očeta vplivajo na hčer, je odvisno od njene osebnosti in očal, skozi katera gleda v svet.
- Vsi sklepi so relativni.

7. PREDLOGI

- Glede same raziskave sem dobila zelo dobre in raznolike rezultate, kar bi pa spremenila, je to, da bi spraševala večje število punc, da bi dobila še več podatkov in povezav. Prav tako bi imela idejo, da bi jih razdelila glede na starost in glede na njihovo neposredno povezavo z očetom – v mislih imam, da bi izdelala kategorijo deklet, ki so živele z očetom; takšne, ki so imele denimo samo občasne stike z njim, in na dekleta, ki očeta nikoli niso imele priložnost spoznati. Vlogo mi igra prav tako nadomestni oče, če so ga dekleta imela. Skratka, moj predlog je, da bi bolj razdelila sogovornice v skupine, opravila več intervjujev in prišla do bolj izčrpnih rezultatov, čeprav se zavedam, za kako zelo kompleksno temo gre in kako težko je raziskovati takšne stvari in jih še težje posplošiti. Življenjske zgodbe ljudi so si namreč zelo različne in odvisne od več dejavnikov.
- Zanimiva bi bila primerjava z nasprotnim spolom. Torej, vse zadeve, ki sem jih raziskovala pri dekletih, da bi jih raziskala še pri fantih, kako oni to doživljajo in kako to vpliva na njih.
- Moj predlog je tudi, da se več govori o tej temi. Apeliram na vse družine s podobno izkušnjo – pogovarjanje je tukaj zlata vredno. Z določenimi informacijami, ki jih dobimo, si lahko odgovorimo na marsikatero negotovost. Pa ne le to, ampak občutek, da v tem nismo sami in da še nekdo podobno čuti.
- Menim tudi, da bi morale biti nasploh službe pomoči v Sloveniji bolj dostopne. Gre za to, da si predstavljam dekle s številnimi vprašanji, ki ima denimo takšno izkušnjo kot moje sogovornice, in se o tem ne želi pogovarjati doma. H komu naj se obrne? Vsa svetovanja so zelo draga, dvomim pa, da se bo obrnila na enega od centrov za socialno delo. Obstajati bi moralo nekaj, kar bi bilo cenovno dostopno vsem, kamor bi se lahko obrnili predvsem mladi brez odgovorov. Nimam v mislih neke strukturirane psihoterapije ali česarkoli podobnega, saj je včasih dovolj le

pogovor, celo da te le nekdo posluša in ti pove nekaj besed iz lastne perspektive.

- Imam tudi predlog, kar se tiče konkretno in samo moških. Predlagam naj ne le dvakrat, ampak tisočkrat premislijo, preden se odločijo ustvariti novo živo bitje.

8. VIRI IN LITERATURA

Arenes J. (2003). Je oče še del družine? Oka. Ljubljana.

Asen E. (1998). Družine. DZS. Ljubljana

Brajša P. (1987). Očetje kje ste? Mit in resnica o materinstvu. Delavska enotnost. Ljubljana.

Brajša P. (1982). Človek, spolnost, zakon. Psihodinamika odnosov, seksualnosti in zakona. Delavska enotnost. Ljubljana

Buscaglia L. (2008). Očka, moj oče. Hvalnica očetom. Elite izobraževanja, d.o.o. Ljubljana. 2008.

Čačinovič Vogrinčič G. (1998). Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine. Znanstveno in publicistično središče. Ljubljana

Elium J., Elium J. (2001). Vzgoja hčera: vloga staršev v razvoju zdrave ženske. Ljubljana: Orbis.

Glasser W. (1998). Teorija izbire. Nova psihologija osebne svobode. Narodna in univerzitetna knjižnica. Ljubljana. 1998.

Gordon T. (1991). Družinski pogovori: reševanje konfliktov med otroki in starši. Tangram. Ljubljana.

Gostečnik C. (2001). Poskusiva znova. Frančiškanski družinski inštitut. Ljubljana.

Gostečnik C. (2014). So res vsega krivi starši? Teološka fakulteta in Frančiškanski družinski inštitut. Ljubljana.

Gostečnik C. (2001). Poskusiva znova. Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut. Ljubljana.

Hendrix H. (1988). Najina ljubezen. Od romantične ljubezni do zrelega partnerstva. Narodna in univerzitetna knjižnica. Ljubljana. 1988.

Hirschfeld T. (2001). Dober poslovnež, še boljši očka. Učila založba d.o.o. Tržič.

Jorgan M. (1990). Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma. Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Ljubljana. 1990.

Kanjuo A. (1991). Spol kot dejavnik družbene stratifikacije. Teorija in praksa, let. 28, št. 5 – 6. 1991. Ljubljana

Kompan Erzar L. K. (2001). Odkritje odnosa. Brat Frančišek in Frančiškanski družinski inštitut.

Kompan Erzar L. K. (2003). Skrita moč družine. Brat Frančišek in Frančiškanski inštitut. 2003. Ljubljana.

Kompan Erzar K., Erzar T., Poljanec A. (2009). Med dvema ognjema. Družina v primežu generacij. Družina d.o.o. Ljubljana.

Miller A. (2004). Upor telesa. Telo terja resnico. Založba Tangram d.o.o. Ljubljana. 2004.

Musek J. (1995). Ljubezen, družina, vrednote. Educy. Ljubljana.

Puhar H. (1985). Ali smo starši res odpovedali? Zveza prijateljev mladine Slovenije. Zbirka Družina in vzgoja. Ljubljana

Rebula A. (1999). Globine, ki so nas rodile: zgodnje otroštvo v otroku in odraslem. Mohorjeva založba. Celovec – Ljubljana – Dunaj.

Satir V. (1995). Družina za naš čas. Cankarjeva založba. Ljubljana

Skynner R., Cleese J. (1993). Družine in kako v njih preživeti. Založba Tangram. Ljubljana.

Štular S. (1998). Družbena konstrukcija spolne identitete. Teorija in praksa, let. 35.3, 441 – 454. 1998. Ljubljana.

Švab A. (2010). Kdo se boji (raznovrstnosti) družin? Sociološki pogled/i na sodobno družinsko življenje. Socialno delo, 49, 5 – 6. 2010. Ljubljana.

Tambolaš V. (2007). Ko se oče skrije...in zakaj bi moral (p)ostati viden. Socialna pedagogika, vol. 11, št. 4, str. 503 – 516. 2007. Ljubljana.

Zavrl N. (1999). Očetovanje in otroštvo. Znanstveno in publicistično središče. Ljubljana.

Žmuc-Tomori M. (1989). Klic po očetu. Cankarjeva založba. Ljubljana.

9. PRILOGE

9.1. Priloga št.1: Intervjuji

INTERVJU A

1. Kaj ti pomeni beseda oče oziroma na kaj pomisliš, ko slišiš to besedo?

Oče mi predstavlja osebo, ki skrbi zame, je prisoten lik v mojem življenju, vključen v moje življenje. Lik očeta postavljam v ožjo celico družine, to so družinski člani, ki so mi najbližje, jih najbolj poznam, oni mene, in jim lahko zaupam kadarkoli in vedno. Oče bi zame naredil vse, mi priskočil na pomoč, če bi jo potrebovala. V najbolj osnovnem smislu je to oseba, ki v otroštvu skrbi zame in me preživlja, v mladostništvu pa je moj vzornik, usmerjevalec, opora, odskočna deska za nadaljnje življenje, hkrati pa nekdo, na katerega vem da lahko vedno računam.

2. Kako bi opisala svojega očeta? Kakšen je bil, s čim se je ukvarjal?

Očeta ne poznam, zato o njem ne vem veliko. Vem da je bil srednje višine, zelo temen (črni lasje in zagorela polt), baje da je imel močne noge, ki sem jih podedovala po njem. Če prav vem, je imel rjave oči. O njegovem karakterju in življenju nasploh ne vem nič, le da je bil zelo topla oseba in da je imel rad morsko hrano.

3. Kdaj sta se tvoja starša razšla in kaj je bil vzrok za razhod?

Moja starša nista bila nikoli skupaj. Mami je bila na počitnicah, on prav tako. Niti ne vem cele zgodbe (za mami je ta tema zelo težka, zato o tem ne govoriva prav velikokrat), a naj bi že imel družino, ko sta se z mami zapletla. V bistvu je on svojo ženo prevaral z mojo mami, po avanturi pa je moral nazaj k družini. Takrat nihče od njiju še ni vedel, da je zanosila...

4. Kako bi opisala njun odnos?

Ponovno, ne vem dosti. Vem, da ga moja mami še vedno ljubi (čeprav ima zdaj moža) in da ga nikoli ni prebolela. Njena neuslišana ljubezen. Danes nista več v stiku, nazadnje sta se videla v mojih otroških letih, nato napisala še nekaj pisem, a že dolgo nič več. Po pripovedovanju vem, da sta imela zelo strasten odnos in da sta se imela zelo rada, on je tudi poskrbel zanjo in zame.

5. Kako bi opisala tvoj odnos z očetom pred in po razhodu?

Ne morem, ker ga ni (odnosa).

6. Čemu ti pripisuješ razlog, da sta izgubila stik?

Isto, nikoli nisva imela stika, tako da ga nisva mogla izgubiti.

7. Kakšne občutke doživljaš, ko govoriš o njemu?

Zdi se mi, da je moja situacija drugačna, ker ga nikoli nisem poznala, zato mi je težko govoriti o tem z nekom, ki sploh ne ve, kaj to pomeni zame. Zato ne govorim veliko. Hkrati si zelo želim govoriti o njem, a ne vem dosti, plus pri mami je to malo tabu tema. Potem pa, če že govorim o njem, me malo stisne in se zaprem, ne vem kako bi opisala. Mešanica bolečine (to, da nič ne vem, da ga ne poznam, da me on ne pozna), strahu (da me mogoče ne želi poznati?), negotovosti (ali sploh želim raziskati, ga najti, vse to), zanimanja (ker si želim vedeti več o njem).

8. Če imaš kakšnega brata ali sestro; kako se ti zdi, da je to vplivalo nanj(o)? Kaj pa nate?

Če prav razumem vprašanje, je to vpliv razhoda staršev? Za mene in polbrata ni relevantno vprašanje. Lahko pa za mojo situacijo povem, da se z bratom super razumeva in se imava zelo rada, dojemam ga kot pravega brata in ga kot takega tudi predstavljam. Nikoli tudi ni prišlo do nekih debat o najini sorodstveni povezanosti, le včasih se tema pojavi med kakšnim »hecom« (npr: ga zafrkavam ker sem mu pomagala pri nečem in da mi more biti hvaležen (v »fori«), me ima dosti in reče sarkastično: »Ja, ja še dobro da si moja sestra, pojdi zdaj ven iz sobe«; nato jaz pripomnim: »Sisterfromanothermister!«). Ta tema je bila med nama konkretno odprta mislim da dvakrat ali kaj takega, če je drugače omenjena, pa je omenjena v lahkem tonu.

9. Kaj pričakuješ ali potrebuješ od svojega očeta? Kaj je tisto kar bi si želela?

Želim si ga poznati. Še bolj si želim, da bi si on želel me spoznati, da bi on naredil prvi korak. Mene je namreč strah in ne vem, če si bom upala ga poiskati in stopiti v stik z njim. Drugega ne potrebujem, ne bi rabila konstantne prisotnosti (mogoče zato ker imam očima?), rada bi ga le spoznala in videla, kakšna oseba je.

10. Kje oziroma kako prepoznaviš (na sebi) posledice njegove odsotnosti?

Pri 6h letih še nisem razumela cele zadeve, in sem prijateljčkom v vrtcu govorila, da otrok lahko pride samo iz mamice, da ne rabi očeta.

Zares pa, ne vem. Čudno je, ker imam očima, ki naj bi načeloma zavzema očetovsko vlogo, a se z njim ne razumem kaj preveč (čeprav se tudi brat ne, pa mami tudi ne, čudna situacija v glavnem). Zato ne vem pravzaprav, kaj je posledica odsotnosti mojega pravega očeta in kaj posledica trenj v odnosu z očimom. Ker na primer, če bi hotela napisati, da mi je manjkala očetovska vloga pri vzgoji, neka avtoritativna roka, bi to bila laž, ker sem v otroštvu to dobila od očima. Ne vem, če bi lahko sploh rekla, da ima njegova odsotnost kakšne posledice, ker konec koncev nisem mogla začutiti odsotnosti, saj ga niti nisem poznala...

Mi pa je bivši v jezi »brejkapa« rekel, da sva se razšla zato, ker se ne počutim vredno, da bi me kdo ljubil, in da to izhaja iz odsotnosti ljubezni mojega očeta. Meni se sicer to ne zdi, ker, vzgojno in razvojno gledano, sem v otroških letih dobivala ljubezen, skrb in pozornost s strani očima, ki je bil

moja očetovska vloga. Vseeno dopuščam možnost, da ima bivši prav, nikoli ne veš, ampak bi mogla preveriti pri psihoterapevtu.

11. Ali za karkoli kriviš očeta? Za kaj in zakaj? Kaj pa sebe?

Sebe ne. Edino včasih za to, da ne zberem poguma, da bi ga spoznala.

Očeta... Hm. Isto, da ni nikoli stopil v stik z mano. Pa da je imel avanturo z mami.

12. Nameravaš na tem področju karkoli postopati ali boš stvari pustila takšne kot so? Zakaj?

Upam, da se bom opogumila, da ga »kontaktiram«. Najprej bi se mogla konkretno pogovoriti z mami, potem pa šele naprej.

13. Kako je/bo to misliš da vplivalo na tvojo prihodnost?

Če se to nanaša na prejšnje vprašanje: če ne stopim v stik, se bom celo življenje spraševala, kakšen je moj oče. Če pa stopim v stik, bog ve. Res. Negotovost na višku. O posledicah zaradi njegove odsotnosti pa težko govorim, ker sem načeloma imela očetovsko figuro. Tako da razvojno gledano in glede vlog ne bi smela imeti težav. Mogoče edino težko zaupat potencialnim življenjskim partnerjem oziroma konstanten strah, da bodo zapustili mojega otroka in mene, ampak ne vem... ne bi rekla. Nisem sigurna.

14. Ali se ti zdi, da to vpliva na tvoj odnos do moških, izbiro partnerjev in partnerska razmerja nasploh?

Kot sem že zgoraj rekla, verjetno ne toliko biološki oče, kot sedanji očim. Definitivno pa se zavedam, da imam veliko dvomov v zveze, monogamijo, itd.

Ne bi pa rekla, da situacija z biološkim očetom vpliva na te stvari. Razen če drži tisto, da se počutim nevredna ljubezni. Kdo ve.

15. Kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani?

V ožji družini imam mami, očima in brata.

Z mami se super razumeva, zelo sva si blizu, veliko si poveva, jaz sem njena najboljša prijateljica v smislu, da se mi potoži če jo kaj teži, da sem prva oseba s katero govori o kakšnih stvareh, ipd. Tudi jaz njej veliko povem, a mogoče ne na isti ravni. Rekla bi, da sem jaz njena hčerka in najboljša prijateljica, ona pa je (le) moja mama.

Z očimom imam veliko problemov, ker sva zelo različna karakterja, prav tako pa ima težave z alkoholom in službo. Vse skupaj vpliva na to, da imava veliko konfliktov (v bistvu jih ima on z vsemi). Če se lotiva kakšnega projekta (ročna dela ali kaj podobnega), se potrudiva in sodelujeva, ker je na tem področju zelo spreten, jaz pa rada naredim kaj novega. Drugače pa sva bolj distancirana.

Z bratom se zelo dobro razumeva. Če kdo od naju kaj rabi, lahko reče drugemu. Velikokrat pride do mene tudi s kakšno težavo, ali pa le da izraziva nezadovoljstvo z očimom. Imava zelo, kako bi rekla, igriv odnos, veliko se zafrkavava, kvazi tepeva, skupaj počneva bedarije in podobno. Torej, lahko se zaneseva en na drugega, če gre zares, hkrati pa se veliko zabavava.

16. Ali si imela v življenju koga, ki bi lahko nadomestil očeta? Ali ga tudi je?

Očim. Če gledam za nazaj, je v otroštvu definitivno predstavljal lik očeta, zdi se mi tudi, da mu je dobro uspevalo. Poskrbel je zame (pa tudi za mami), mi nudil ljubezen in podporo, varnost, vse. Tako da bi rekla, da je z vidika zagotavljanja očetovske vloge v tistih letih naredil dobre stvari. Z leti pa so se očitno nabirali problemi, ki so vplivali na celo družino, predvsem pa nanj in na njegov odnos z nami ostalimi. Tako da bi rekla, da sva se z začetkom srednje šole odtujila (pa nisem bila problematična najstnica, da bi bilo to krivo) in se spuščala tudi v čedalje več konfliktov. Danes sva tako bolj na bojni nogi kot na ljubečem odnosu hčerka-oče.

INTERVJU B

1. Kaj ti pomeni beseda oče oziroma na kaj pomisliš, ko slišiš to besedo?

Oče je pač darovalec enega dela genov. Biološki oče. Potem je tudi oče kakršen se pojavlja v medijih, kjer je zaveznik otrok proti strogi materi ter njihov zabavljač.

2. Kako bi opisala svojega očeta? Kakšen je bil, s čim se je ukvarjal?

Oče je bil nizke postave, bolj pri sebi, blond, vendar je počasi izgubljal lase, od mame sem izvedela da v Rusiji dela kot pleskar.

3. Kdaj sta se tvoja starša razšla in kaj je bil vzrok za razhod?

Verjetno razdalja, oče je po vojni v Bosni odšel delat v Rusijo.

4. Kako bi opisala njun odnos?

Ljubeč.

5. Kako bi opisala tvoj odnos z očetom pred in po razhodu?

Nisem občutila razlike ker tudi ko sta bila skupaj nismo imeli pogostih stikov. Pred razhodom, kakor sem ga poznala, se mi je zdel obsojajoč, ampak zabaven. Po razhodu pa žalosten čeprav sem to občutila zgolj prek telefona.

6. Čemu ti pripisuješ razlog, da sta izgubila stik?

Razdalji.

7. Kakšne občutke doživljaš, ko govoriš o njemu?

Počutim se neprijetno ter krivo ker ne vem kaj se je zgodilo z njim.

8. Če imaš kakšnega brata ali sestro; kako se ti zdi, da je to vplivalo nanj(o)? Kaj pa nate?

Moj brat je tudi imel odsotnega ampak drugega očeta ter vzgajala ga je mladoletnica. Slišala sem zgodbe kakšen upornik je bil ko je bil majhen, vendar se mi zdi da je končal kar v redu. Je uspešen športnik ter ima redno službo, to da nima resne zveze se meni ne zdi problematično, upam samo, da ni osamljen.

9. Kaj pričakuješ ali potrebuješ od svojega očeta? Kaj je tisto kar bi si želela?

Mislim, da ima vsak otrok neko osebnost že na začetku in jaz sem bila problematičen otrok, dva človeka bi me lažje obvladala vendar ne vem, kako bi mi bilo to všeč. Mislim, da moj oče ne bi mogel doseči standardov, ki sem si jih iz reklam in medijev ustvarila v očetu, tako, da mislim, da nisem zamudila nič pretirano pomembnega.

10. Kje oziroma kako prepoznaviš (na sebi) posledice njegove odsotnosti?

Ne verjamem da lahko delujejo zveze na daljavo, mislim, da je za dobre odnose potrebna bližina. Nekaj sem zagotovo zamudila, ker ga ni bilo, a to si lahko le domišljam.

11. Ali za karkoli kriviš očeta? Za kaj in zakaj? Kaj pa sebe?

Oba starša krivim, da se nista bolj potrudila za svojo zvezo, očeta pa da ni ostal v Sloveniji. Jaz sem verjetno kriva da zdaj nimamo nobenih stikov ker sem mu ob prihodu očima rekla da imam novega očeta ter da ne rabi več klicat ali nekaj temu podobnega.

12. Nameravaš na tem področju karkoli postopati ali boš stvari pustila takšne kot so? Zakaj? Poizkusila sem ga poiskati na facebooku vendar sem našla zgolj njegove sorodnike, ki ne vejo kaj je z njim ter so prepričani, da ni mrtev, ker bi se to razvedelo. Več od tega kot da sem v stiku z njimi ne morem narediti.

13. Kako je/bo to misliš da vplivalo na tvojo prihodnost?

Ne vidim kako bi. Mogoče bova kdaj šla na pijačo.

14. Ali se ti zdi, da to vpliva na tvoj odnos do moških, izbiro partnerjev in partnerska razmerja nasploh?

Mislim, da na tem področju nisem tako slabo končala.

15. Kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani?

Zadržan.

16. Ali si imela v življenju koga, ki bi lahko nadomestil očeta? Ali ga tudi je?

Da, moj dedek, starejši brat ter moj očim, vsi so v mojem življenju predstavljali avtoritativno očetovsko figuro.

INTERVJU E

1. Kaj ti pomeni beseda oče oziroma na kaj pomisliš, ko slišiš to besedo?

Pomislim na biološko definicijo, torej na nekoga, ki skupaj z materjo ustvari novo živo bitje, katerega potem tudi vzgaja in zanj skrbi dokler le-ta to potrebuje.

2. Kako bi opisala svojega očeta? Kakšen je bil, s čim se je ukvarjal?

Ne spomnim se veliko. Kako zgleda, vem le po slikah. Ima črne lase in kratko brado. Kolikor vem ni imel ravno posebnih hobijev.

3. Kdaj sta se tvoja starša razšla in kaj je bil vzrok za razhod?

Ko sem bila stara pet let. Vzrokov je bilo več. Veliko sta se prepirala, nista se razumela, oče je bil odvisen od alkohola.

4. Kako bi opisala njun odnos?

Res se ne spomnim. Kakor pravi mami je bilo njemu vseeno zanjo in za naju s sestro. Veliko sta se prepirala.

5. Kako bi opisala tvoj odnos z očetom pred in po razhodu?

Po pripovedovanjih moje mami z očetom nisva imela dobrega odnosa. Nisva se razumela in vedno sem se mu upirala in mu nasprotovala. Po razhodu ga nisem več videla.

6. Čemu ti pripisuješ razlog, da sta izgubila stik?

Menim, da mu je vseeno zame, kar razumem. Nikoli si me ni želel, pri odločitvi za otroka je bolj kot ne popustil moji mami.

7. Kakšne občutke doživljaš, ko govoriš o njemu?

Nimam ravno posebnih občutkov, ker ga niti ne poznam, ne vem točno kdo je in kakšen občutek je dejansko imeti očeta.

8. Če imaš kakšnega brata ali sestro; kako se ti zdi, da je to vplivalo nanj(o)? Kaj pa nate?

Nanjo je to vplivalo bolj, ker je bila starejša, ko sta se starša razšla in se ga bolj spomni. Menim, da moja sestra išče moške, ki so podobni najinemu očetu. Obe imava precej nizko samopodobo, ker mislim da nama je podzavestno sporočal, da nisva zaželeni in vredni njegove ljubezni.

9. Kaj pričakuješ ali potrebuješ od svojega očeta? Kaj je tisto kar bi si želela?

Očeta ne rabim in nič ne pričakujem od njega.

10. Kje oziroma kako prepoznaš (na sebi) posledice njegove odsotnosti?

Na samozavesti, a nisem sigurna, da je nizka samozavest samo posledica njegove odsotnosti. Zdi se mi, da pri drugih ljudeh ne razumem tega odnosa oče – hčer. Na splošno imam občutek, da nisem vredna ljubezni in sem se na ta način kar nekako navadila živeti, tako da se niti ne spuščam v karkoli z moškimi.

11. Ali za karkoli kriviš očeta? Za kaj in zakaj? Kaj pa sebe?

Njega ne krivim za nič. Sebe krivim za to, da nisem dovolj dobra.

12. Nameravaš na tem področju karkoli postopati ali boš stvari pustila takšne kot so? Zakaj?

Pustila jih bom takšne kot so. Vem, da imam veliko težav, ampak sem prepričana, da ne izhajajo iz tega, da nisem imela očeta in menim, da moram le-te reševati na drugačen način.

13. Kako je/bo to misliš da vplivalo na tvojo prihodnost?

Ne vem kako je, ker je težko vedeti točen izvor problema, o prihodnosti pa ne razmišljam.

14. Ali se ti zdi, da to vpliva na tvoj odnos do moških, izbiro partnerjev in partnerska razmerja nasploh?

Ne vem, če je to zaradi očeta, vzrok je lahko karkoli. Sama sebe si niti ne predstavljam v razmerju in o tem ne razmišljam.

15. Kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani?

Z vsemi se zelo dobro razumem.

16. Ali si imela v življenju koga, ki bi lahko nadomestil očeta? Ali ga tudi je?

Ne. Mami ima sedaj sicer novega partnerja, vendar ga ne dojemam kot očeta.

INTERVJU H

1. Kaj ti pomeni beseda oče oziroma na kaj pomisliš, ko slišiš to besedo?

Oče mi pomeni osebo, ki je omogočila, da sem se rodila. Osebo, ki je nekako del mojega življenja, vendar nima nekega večjega pomena oziroma vpliva na moje življenje. Ko slišim besedo oče si predstavljam družino matere, očeta in enega ali več otrok, kjer se oče igra z njimi, kuha, jih pelje na izlete, na morje, zna potolažit mamo, ko ima slab dan in je žalostna, popravlja stvari v hiši, pomaga

pri učenju. Ko slišim besedo oče si predstavljam svojega očeta kakršen je v svoji novi družini z novo ženo in dvema sinovoma.

2. Kako bi opisala svojega očeta? Kakšen je bil, s čim se je ukvarjal?

Moj oče je bil neke vrste "biznismen". Delal je na Sony-ju in bil mednarodni posrednik, kar pomeni, da je veliko potoval in kar dosti zaslužil. Rad tudi jadra in obožuje kuhanje, predvsem peko. Je zelo dober govorec in zelo veliko stvari ve. Je precej temperamenten, včasih se hitro razjezi, vendar se nato tudi hitro umiri.

Kar se tiče fizičnega opisa pa morem povedat, da sem mu zelo podobna. Sicer je malo močnejše postave, ampak obrazne poteze imava enake: oblika obraza, oči, nasmeh...

3. Kdaj sta se tvoja starša razšla in kaj je bil vzrok za razhod?

Moja starša sta se razšla, ko sem bila še zelo majhna. Mislim, da nisem še imela enega leta. Razlog za razhod pa mislim, da je bilo prepiranje in nezmožnost najti skupno rešitev. Mama mi je povedala, da je bila pripravljena iti na pogovor oziroma na zakonsko svetovanje, vendar se oče ni strinjal.

4. Kako bi opisala njun odnos?

O njunem odnosu prej, ne vem veliko. Vem le, da sta se veliko prepirala in da je bil moj tata zelo vzkipljiv. Mama mi je povedala, da je enkrat vrgel nož za mojo mamo, ko me je dojila. Tata pa mi je povedal, da sva enkrat po prepiru z mamo za par dni odšli in sploh ni vedel kje sva. Sedaj odnosa nimata. Ne slišita se več in ne pogovarjata. Mislim, da sta pretrgala stike po moji srednji šoli, ko sem bila prava upornica in je bilo moji mami zelo težko z mano. Takrat vem, da ga je velikokrat klicala, če bi se lahko pogovoril z mano in je potem tudi dvakrat prišel, me peljal na kavo in mi predstavil stvari takšne kot so in mi s tem zelo pomagal, saj kot sem že prej rekla, je zelo dober govorec. Sedaj, ko očetu omenim mamo, noče o njej niti slišati. Takoj postane nekoliko živčen in se o njej noče pogovarjati. Ko sem ga povabila na maturantski ples, ker sem si želela plesati z njim, mi je odgovoril, da ne bo prišel, ker noče sedeti za isto mizo z mojo mamo. To me je zelo prizadelo.

5. Kako bi opisala tvoj odnos z očetom pred in po razhodu?

Pred razhodom sem bila premajhna, da bi imela oziroma se spomnila kakšen odnos sem imela z njim. Ko sem bila mlajša me je velikokrat prišel iskat, da sem šla z njimi k babici, nekajkrat so me vzeli tudi s sabo na morje. Potem se je pa kar naenkrat vse končalo, sedaj me pelje na kosilo enkrat na tri tedne, kjer se obnaša bolj kot moj vrstnik kot moj oče. Imava nekakšen površinski prijateljski odnos. Bojim se ga razočarati, o svojih osebnih stvareh mi je čudno govoriti z njim, mame ne smem omenjati... Velikokrat se zgodi, da večinoma on govori, jaz pa samo poslušam in kimam.

6. Čemu ti pripisuješ razlog, da sta izgubila stik?

Mislím, da me njegova nova žena ne mara najbolj. To se mi je potrdilo, ko mi je babica povedala, da me na morje niso povabili, ker je očetova žena rekla, da je bilo treba preveč name paziti, ko sem bila nazadnje z njimi na morju. Takrat sem imela 15 let. Tudi k njim domov me oče povabi samo, ko žene ni doma. Tudi ko grejo k babici, me ne vzamejo več s sabo.

7. Kakšne občutke doživljaš, ko govoriš o njemu?

Ko govorim o njemu postanem žalostna in nekoliko razočarana. Vidim kako dober oče je mojima polbratoma in želim si, da bi tudi jaz imela tak odnos z njim. Razočarana sem, ker se je nehal truditi zame in najin odnos in me nikoli ne vzame nikamor s sabo, da bi mogoče nekaj več časa preživela tudi s polbratoma.

8. Če imaš kakšnega brata ali sestro; kako se ti zdi, da je to vplivalo nanj(o)? Kaj pa nate?

Nimam.

9. Kaj pričakuješ ali potrebuješ od svojega očeta? Kaj je tisto kar bi si želela?

Rada bi, da bi se obnašal kot oče in ne kot moj vrstnik in kot "kul tata" ter me spraševal, kdaj greva »žurat«. Rada bi, da bi mi posvetil več časa in ne govoril grdo o moji mami. Rada bi imela občutek, da sem mu isto pomembna kot njegova nova družina.

10. Kje oziroma kako prepoznaviš (na sebi) posledice njegove odsotnosti?

Ko sem bila mlajša sem imela nekakšen strah pred fanti. Bala sem se pogovarjati z njimi, biti kje sama z njimi. Tudi sedaj težko zaupam partnerju, da me ne bo prizadel in zapustil, potrebujem veliko varnosti in pozornosti, da sem mirna.

11. Ali za karkoli kriviš očeta? Za kaj in zakaj? Kaj pa sebe?

Krivilim ga za najin odnos, za to, da nimava boljšega odnosa, da mi dejansko beseda oče ne pomeni, kar bi mi morala. Sebe krivilim za to, da si ne upam povedati, kako se počutim in da me je prizadel in razočaral, ampak da se delam, da je vse v redu. Z njim nisem imela še nobenega prepira. Če odštejem maturantski ples, ko je po glasu videl, da sem jezna in se potem opravičil, da ni vedel, da mi to toliko pomeni.

12. Nameravaš na tem področju karkoli postopati ali boš stvari pustila takšne kot so? Zakaj?

Verjetno bom pustila stvari take kot so. V toliko letih sem se nekako že navadila na vse, pa tudi ne upam si govoriti o tem z njim. Zadnjič sem tudi zaradi teme moje diplomske z njim začela govoriti o posledicah, ki jih je ločitev imela name in o stvareh, ki jih je moja mama opazila, ko sem bila majhna, ki so kazale na to, da me je ločitev prizadela. Pa me je kar na sredi ustavil, rekel, da moja mama sanja in da sem bila itak premajhna, da bi sploh občutila, da se je karkoli spremenilo. Po tem sem bila raje kar tiho.

13. Kako je/bo to misliš da vplivalo na tvojo prihodnost?

Nočem se ločiti. Mislim, da bom naredila vse, da obdržim družino, še posebej če bo ta vsebovala tudi otroke.

14. Ali se ti zdi, da to vpliva na tvoj odnos do moških, izbiro partnerjev in partnerska razmerja nasploh?

Seveda. Moj edini vzor partnerskega razmerja so tisti iz romantičnih filmov. Zato velikokrat pričakujem preveč od partnerja in si zamišljam tako zvezo, brez problemov, kot je v filmih, kjer vsi živijo srečno do konca svojih dni po tem ko se zaljubijo. Vem, da v resnici ni tako, vem da v vsaki zvezi pridejo problemi in nestrinjanja in da potrebno graditi in vlagati in da ni vse tako lahko kot na televiziji. Vendar podzvestno velikokrat pozabim na to. Pa mislim, da tudi vzora za reševanje konfliktov nimam. Mislim pa, da je dobro, da se teh stvari zavedam, saj je to prvi korak k spremembam in k temu, da delam na sebi in se naučim stvari, ki se jih nisem naučila v družini.

15. Kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani?

Z mamo imava dober odnos. Veliko stvari si poveva, velikokrat govoriva o čustvih, veliko sva tudi dale že skupaj skozi. Občudujem jo, ker je res močna in neodvisna ženska in rada jo imam, ker je vedno ob meni.

16. Ali si imela v življenju koga, ki bi lahko nadomestil očeta? Ali ga tudi je?

Ne. Mama je imela nekaj fantov, vendar ni bila z nobenim dlje časa.

INTERVJU N

1. Kaj ti pomeni beseda oče oziroma na kaj pomisliš, ko slišiš to besedo?

Pomislim na osebo, ki je sodelovala in odločala o temu ali boš živel ali ne. Hkrati pa mi ta beseda pomeni in predstavlja nekaj višjega, nedosegljivega.

2. Kako bi opisala svojega očeta? Kakšen je bil, s čim se je ukvarjal?

Mojega očeta se slabo spomnim. Je visok moški s temnimi lasmi. Vem da je znal biti izjemno prijazen, zato so ga ljudje imeli radi. Ukvarjal se je z več dejavnostmi. Vem da je imel nekaj časa svojo gostilno. Užival je v družbi, zato je veliko časa preživel s prijatelji.

3. Kdaj sta se tvoja starša razšla in kaj je bil vzrok za razhod?

Razšla sta se, ko sem imela 11 let. Vzrok za razhod so bile predvsem očetove težave z alkoholnimi pijačami in posledično nenehni prepiri, nevzdržna finančna situacija in ne skrb za družino oziroma otroke.

4. Kako bi opisala njun odnos?

Kakor se spomnim, sta se moja starša zelo veliko prepirala. Mami je prevzela odgovorno vlogo in ga ves čas opominjala kaj po njenem počne narobe, on pa je ali obljubljal, da se bo spremenil ali se razjezil in odšel.

5. Kako bi opisala tvoj odnos z očetom pred in po razhodu?

Vem, da sem imela očeta zelo rada. In ga imam še vedno. Samo na drugačen način. Velikokrat sva se pogovarjala o meni in njemu najljubši temi – živalih. Mami pravi, da sem ga gledala z občudovanjem. Vem tudi, da sem ga spoštovala in da je imel nad menoj avtoriteto. Po razhodu sva skoraj popolnoma izgubila stik. Tistih nekajkrat, ko sva se videla, sem ga bila vesela, a se nisva veliko pogovarjala. Spraševal me je banalne stvari kot so, kako mi gre v šoli in podobno. V tistem času sva imela zelo površinski, ne poglobljen odnos.

6. Čemu ti pripisuješ razlog, da sta izgubila stik?

Po mojem mnenju obstaja več razlogov. Eden izmed njih je zagotovo ta, da si nikoli ni zares želel imeti otrok. Drugi je ta, da očitno zanj nisem dovolj dobra oziroma, da nimam nečesa, kar bi ga zanimalo, da bi si želel ohraniti stik. Tretji je ta, da mi ne more dati česar sam ni imel in česar ne pozna, saj izhaja iz družine, kjer ga je oče ravno tako zapustil. Četrty pa bi lahko bil tudi ta, da je zameril moji mami, ker je po razhodu našla drugega partnerja.

7. Kakšne občutke doživljaš, ko govoriš o njemu?

Ko govorim o njemu doživljam več občutkov. Eden je strah, ki se povezuje z nekakšno tesnobo, ki me duši, ker čutim, da imam veliko ne razdelanih stvari okoli njega in celotne situacije z njim. Včasih začutim jezo, ker si želim, da bi se stvari drugače odvile. Veliko je tudi žalosti.

8. Če imaš kakšnega brata ali sestro; kako se ti zdi, da je to vplivalo nanj(o)? Kaj pa nate?

Zdi se mi, da sestra to dojema na drugačen način in hkrati se ji tudi kaže drugače. Bila je mlajša, ko je odšel in z njim ni navezala takšnega odnosa kot jaz. Pravi, da se ga sploh ne spomni in nikoli ni tudi kazala želje po vzpostavitvi stikov po razhodu. Opažam, da ima primanjkljaj na področju samopodobe in moških, ne kaže pa direktne žalosti. Razlika med nama je tudi, da si jaz želim stika z moškimi, pa ga nimam veliko, sestra pa si ga sploh ne želi. Menim, da je to v sebi toliko potlačila, da ji sploh ne pride do površja.

9. Kaj pričakuješ ali potrebuješ od svojega očeta? Kaj je tisto kar bi si želela?

Ne pričakujem nič, ker skušam razumeti njegov zorni kot. Vem tudi, da je prepozno za marsikaj, sploh za popravljanje stvari iz otroštva. Bi pa si želela, da se kdaj spomni name in da se vidiva, zato ker imam polno odprtih vprašanj brez odgovora.

10. Kje oziroma kako prepoznavаш (na sebi) posledice njegove odsotnosti?

Ne rečem, da so te posledice, ki jih opažam, le zaradi njegove odsotnosti, a ko sem iskala povezave, sem nekako ugotovila tole. Imam precej težav s samopodobo in samozavestjo. Težko vzpostavim zdrav odnos z osebo nasprotnega spola. Večkrat razmišljam negativno, ko pride do moških. Počutim se, da ne spadam na ta svet, počutim se kot napaka. Zdi se mi, da nisem dovolj dobra. Večkrat imam občutek, da sem nezaželen in prisoten imam konstanten strah, da me bodo ljudje, ki so mi najbližje, zapustili. Ves čas moram kontrolirati strah pred tem, da bom vedno znova v življenju razočarana in zavržena.

11. Ali za karkoli kriviš očeta? Za kaj in zakaj? Kaj pa sebe?

Krivim ga, da se ni potrudil popraviti kar je že njemu naredil njegov oče. Krivim ga, da me je zapustil in da me sedaj ignorira. Ga pa hkrati tudi razumem, saj je to edina pot, ki jo je v svojem življenju spoznal. Sebe krivim, ker nisem dovolj dobra, da bi ga zanimala, hkrati pa za to, ker nisem dovolj pogumna, da bi sama zahtevala kontakt.

12. Nameravaš na tem področju karkoli postopati ali boš stvari pustila takšne kot so? Zakaj?

Mislim, da bom to področje pustila takšno kot je, z zavedanjem, da to ni moje. To moram sprejeti in se hkrati osvoboditi, stvari pustiti v preteklosti, da ne bodo več direktno vplivale na mojo sedanjost. Za znanja in spoznanja, ki jih lahko potegnem iz vsega tega, pa sem vedno odprta in se jih želim zavedati. Razmišljam tudi, da bi z njim vzpostavila kontakt, tudi če se bi videla le enkrat. Rada bi se z njim pogovorila, a za enkrat še nimam poguma, čutim da ni še čas.

13. Kako je/bo to misliš da vplivalo na tvojo prihodnost?

Kolikor si bom pustila. Verjamem, da bom imela zaradi stvari, ki jih opažam, v prihodnosti lahko težave, sploh na področju moških in vzpostavljanja stika z njimi, tako v morda nekoč partnerskem odnosu kakor tudi drugače. A vendar si upam verjeti vase, da bom z znanjem, ki ga imam in z ljudmi, ki so mi blizu lahko dosegla to, da določene travme iz preteklosti ne bodo imele več vpliva name.

14. Ali se ti zdi, da to vpliva na tvoj odnos do moških, izbiro partnerjev in partnerska razmerja nasploh? Kako?

Definitivno. Sem precej nezaupljiva, ko pa se človeku odprem, se zelo hitro navežem in postane me strah, da bom človeka izgubila. Vsemu skupaj ponavadi posvečam preveč pozornosti, zato mi vse skupaj preveč »pride k srcu«. Vem, da nase vlečem to energijo in pomislila sem tudi že na to, da morda podzavestno odbijam moške stran od sebe? Zanimivo je namreč, da poklic, ki sem si ga izbrala, študentsko delo, ki si ga izberem, prijatelje, ki jih imam...vedno močno prevladujejo ženske, sem obkrožena z njimi, delam z njimi, medtem, ko imam z moškimi nasploh zelo malo stika. Čeprav čutim, da si ga želim. Predvsem zato, ker nočem imeti celo življenje občutka, da se jih podzavestno izogibam. Hkrati menim, da je moja predstava o zdravem razmerju zamegljena.

15. Kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani?

Moj odnos z ostalimi družinskimi člani je zadovoljujoč. Z mami se odnos iz leta v leto izboljšuje, ker se več pogovarjava in sva si bližje. Z njenim partnerjem imava tudi v redu odnos. Prav tako z babico in dedkom, ki živita v isti hiši, vendar v svojem stanovanju. Najboljši odnos imam s sestro, ki je ne le moja sestra in prijateljica, temveč tudi duša dvojčica.

16. Ali si imela v življenju koga, ki bi lahko nadomestil očeta? Ali ga tudi je?

Imam dedka po mamini strani, ki je bil precej prisoten, vendar ne na očetovski način. Odigral je in še vedno igra zelo dobro vlogo starega starša, medtem ko ni zasedel očetovske vloge. Morda tudi mamin novi partner, ki ga je spoznala dve leti po ločitvi, a ga nikoli nisem dojemala kot očeta oziroma kot nadomestek za očeta. Vedno sem ga videla le kot partnerja moje mami in hkrati našega novega družinskega člana.

INTERVJU R

1. Kaj ti pomeni beseda oče oziroma na kaj pomisliš, ko slišiš to besedo?

Družinskega člana, vendar bolj v smislu člana, ki ga nekateri imajo, drugi ne. Kot recimo bratranci in sestrične ali tete in strici, ko ni nujno, da jih imaš, veš pa, kaj to pomeni, če jih nekdo drug ima. Seveda je drugače, ker očeta imamo vsi, drugače nas ne bi bilo, vendar ker ni prisoten v mojem življenju, ga zame ni.

2. Kako bi opisala svojega očeta? Kakšen je bil, s čim se je ukvarjal?

Z mami sta šla narazen, preden sem se rodila. Nekajkrat me je sicer obiskal, vendar sem bila premajhna, da bi se ga spomnila. Vedno od ljudi, ki ga poznajo, slišim, da sem mu zelo podobna. Tudi s starih slik vem, da je bil visok, suh, temnih las in oči, lepega nasmeha. Mami pravi, da imava podoben karakter, da sva trmasta, na začetku sramežljiva in da nihče od naju ne popušča. Verjetno se zato še ne poznavata. O njegovih hobijih ne vem ničesar, vem, da je bil avtomehanik, in mislim, da trenutno dela na Gozdnem gospodarstvu tudi kot neke vrste vzdrževalec kamionov. Zagotovo pa ne vem.

3. Kdaj sta se tvoja starša razšla in kaj je bil vzrok za razhod?

Razšla sta se, ko je bila mami v drugem mesecu nosečnosti z mano. Pravega povoda za razhod ne vem niti me ne zanima, saj se mi zdi, da je to njuna stvar. Zdaj ko sem starejša, bi rekla, da sta bila enostavno premlada in sta se v odnos spustila prenagljeno. Mami je bila vzgajana v tradicionalni družini in v bistvu je po mojem mnenju izkoristila priložnost, da bi se osamosvojila oz. šla od staršev. Ko je do tega dejansko prišlo, pa sta ugotovila, da jima ne gre. Sicer sem bila načrtovan otrok, vendar pa je mami bila stara 21 let, ko sem se rodila, ati pa leto dni starejši. Ko pomislim, o čem sem sama pri 21. letih razmišljala, lahko pomislim samo na to, da nista bila dovolj zrela za to odločitev.

4. Kako bi opisala njun odnos?

O odnosu, preden sem prišla na svet, v bistvu ne vem ničesar. Po mojem rojstvu pa sta bila v stikih samo še glede moje preživnine, drugače se ne slišita niti ne vidita več, razen če se naključno srečata.

5. Kako bi opisala tvoj odnos z očetom pred in po razhodu?

Pred me še ni bilo, po razhodu pa me je nekajkrat obiskal, dokler si ni mami začela ustvarjati družine z drugim moškim, kar je bilo okrog mojega 3., 4. leta starosti. Od takrat sva se zgolj enkrat naključno srečala v vasi, kjer živita moja babica in mamin brat, vendar se nisva prepoznala. Meni je nato sosedka povedala, da je bil to moj ati. Najina edina komunikacija in njegova vloga v mojem življenju je nakazana preživnina 18. dne v mesecu, pa še to se bo kmalu zaključilo, saj zaključujem šolanje in se bližam starosti, ko mi ni več dolžen nakazovati preživnine.

6. Čemu ti pripisuješ razlog, da sta izgubila stik?

Do zdaj njemu. Vem, da ga ne poznam in ne poznam njegove plati zgodbe, ampak zelo dobro poznam svojo mami, ki ni o njem nikdar izgovorila slabe besede. Vedno me je spodbujala, da bi šla k njemu na obisk, mi govorila, da ni slab človek, da je imel težko življenje in da je, tako kot jaz, sramežljiv in si več ne upa vzpostaviti stika z mano. Zdaj sem za to odgovorna tudi sama, saj sem dovolj stara, da bi vzpostavila stik, vendar enostavno več ne vidim smisla niti ne vem, kaj bi mu rekla.

7. Kakšne občutke doživljaš, ko govoriš o njem?

Sama sebe in druge prepričujem, da nobenih, v resnici pa vsakič močnejše. Zanima me, zakaj človek, ki si je želel otroka, naenkrat tega otroka več noče. Zdi se mi, da namesto da bi mu oprostila, sem vsakič bolj jezna nanj. Zavedam se, da bom morala na tem področju nekaj ukreniti, vendar za enkrat še nisem zbrala dovolj poguma.

8. Če imaš kakšnega brata ali sestro; kako se ti zdi, da je to vplivalo nanj(o)? Kaj pa nate?

Vsi moji bratje so v resnici moji polbratje, tako da si z nobenim ne delim obeh staršev. Atijevih dveh sinov sicer ne poznam. Tudi to je nekaj, kar me teži bolj kot to, da ne poznam njega. Z maminima dvema sinovoma sem odraščala, ona sta mi kot prava brata in tudi sama sta izkusila ločitev staršev, saj je bil drugi mamin mož nasilnež. V tem primeru smo bili vsi srečni, da je končno prišlo do ločitve, in mislim, da njunih občutkov ob ločitvi staršev ne morem primerjati s svojimi. Jaz prav ločitve niti doživela nisem. Zame je vedno bila mami in potem še njen mož, za katerega so me vzgojili, da je moj oči, saj je bil vsak dan z nami. Na žalost tudi on ni pustil pozitivne slike vlogi očeta v naši družini.

9. Kaj pričakuješ ali potrebuješ od svojega očeta? Kaj je tisto, kar bi si želela?

Do zdaj sem pričakovala tistih 130 evrov na mesec, kolikor so mu odredili. Od zdaj naprej ne pričakujem več ničesar. Svojo dolžnost po zakonu je izpolnil, v drugo ga ne more nihče siliti. Želela bi pa si, da bi končno prevzel odgovornost za svojo napako in poskrbel, da spoznam vsaj svoja brata, saj je ravno to tisto, kar me najbolj mori, in sicer da imam dva brata, ki ju ne poznam in ki jima je lahko bil oče, meni pa ne.

10. Kje oziroma kako prepoznaviš (na sebi) posledice njegove odsotnosti?

Ne opažam drugih posledic kot te, da ne zaupam moškim. Sicer pa sploh ne poznam življenja z njim, tako da posledic ni moglo biti.

11. Ali za karkoli kriviš očeta? Za kaj in zakaj? Kaj pa sebe?

Ga. Krivim ga neodgovornosti do človeškega bitja, ki ga je spočel, saj 130 evrov na mesec (pa še za to je bilo potrebno vmešati sodišče, saj jih ni hotel plačevati) ni in nikoli ne bo odtehtalo ljubezni, ki bi mi jo lahko dal. Ne trdim, da mi je ljubezni manjkalo, saj so se vsi okrog mene trudili, da ne bi pogrešala njegove, a vedno ostane v zraku vprašanje: Kaj pa če bi me on imel rad? Sebe krivim, da odkar sem odrasla, nisem še storila ničesar, s čimer bi prekinila to 25-letno tišino med nama. In verjetno bom rabila še nekaj časa.

12. Nameravaš na tem področju karkoli postopati ali boš stvari pustila takšne kot so? Zakaj?

Iskreno, ne vem. Vem, da me muči vsak dan bolj. Verjetno bom enkrat potrkala na njegova vrata, vendar ne zaradi njega. On si zame več niti ne zasluži moje pozornosti. Želim pa si vzpostaviti stik z bratom, ki nista kriva za njegove napake.

13. Kako je/bo to misliš da vplivalo na tvojo prihodnost?

Mislim, da bo njegova odsotnost vplivala samo na moje partnerske odnose oziroma na to, da si ne dovolim, da bi se prepustila odnosu z nekom. Vedno sem v naprej obremenjena s tem, da ne bo delovalo, da bo prej ali slej izginil, postal nezainteresiran. Zagotovo me bo bolelo tudi, da moji otroci, če jih bom kdaj imela, po moji strani ne bodo imeli dedka, ki je v mojem življenju bil zelo pomembna figura. Mislim pa, da sem dovolj zrela oseba, da znam razčistiti s svojimi občutki in jih predelati, tako da kljub vsem težavam, za katere je verjetno kriva očetova odsotnost, mislim, da znam razmisliti trezno in utišati notranji glasek, ki kriči, da so vsi moški isti. Imela sem že zelo pozitivno izkušnjo z bivšim partnerjem in vem, da obstajajo tudi odgovorni in ljubeči moški. Ko ga bom spoznala, bom že vedela, da je pravi. Ostajam večni optimist in verjamem v boljšo prihodnost.

14. Ali se ti zdi, da to vpliva na tvoj odnos do moških, izbiro partnerjev in partnerska razmerja nasploh?

Definitivno. Do fantov sem zelo nezaupljiva. Od njih ničesar ne pričakujem. Večino jih odbijem, še preden jim dam priložnost, da bi se dokazali. Do zdaj sem imela eno pravo zvezo, ki je sicer trajala tri leta, vendar pa je tudi ta fant večkrat poudaril, koliko bolj se je bilo potrebno truditi okrog mene kot okrog drugih punc, ki jih je imel. Odkar sva končala, ne spoznam nikogar, ki bi mu lahko

zaupala, kot sem njemu, zato večkrat padem v neka brezciljna razmerja, ki temeljijo zgolj na spolnem življenju, ne morem pa vzpostaviti globljega razmerja. V sebi pa hrepenim po tem, da bi si z nekom ustvarila mirno družinsko življenje, kajti sama ga v vlogi hčerke nisem imela priložnosti izkusiti.

15. Kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani?

Z mami in bratoma imamo iskren odnos. Skupaj smo preživel par viharjih let, zato se zelo dobro poznamo, saj smo si bili opora, na katero smo se vedno lahko zanesli. Lagala bi, če bi rekla, da nimamo skrivnosti, ampak to jih ima vsak, smo pa družina, ki je ogromno delala na komunikaciji in si večino stvari povemo. Od kar smo z bratoma odrasli in imamo vsak svoje obveznosti, faks ipd., prav pogrešamo naša tradicionalna kosila, po katerih smo vedno še vsaj uro, včasih tudi dve ob kavi/čaju klepetali in reševali svet. Zdaj je to nekako postal običaj za vikend n verjetno bo pri tem tudi ostalo, saj se bomo počasi začeli ločevati od mami, ki je za nas res naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ne bi ničesar pogrešali.

16. Ali si imela v življenju koga, ki bi lahko nadomestil očeta? Ali ga tudi je?

Hm, že zgoraj sem omenila, da je mami kmalu spoznala drugega moškega, za katerega so me vzgajali, da je moj oči. Sicer mi niso nikoli prikrivali dejstva, da ni moj biološki oče, tudi poimenovanja so bila različna, saj biološkemu očetu pravim ati, temu pa sem rekla oči. Na videz sem se sicer prilagodila situaciji, nikoli se nisem upirala njegovi prisotnosti v našem življenju, ampak če pomislim za nazaj, ga globoko v sebi nisem nikdar zares sprejela. Njegova energija mi ni odgovarjala, ampak ker nisem bila problematičen otrok, tudi tu nisem delala težav, predvsem zato, da se ne bi začeli prepirl, ki so bili že tako prepogosti po rojstvu bratov. Očeta sta mi zagotovo bolj nadomeščala najprej dedek, mamin oče, ki je žal prezgodaj umrl, stara sem bila 11 let, in pa mamin brat, ki me ima rad, kot bi bila njegova. Morda tudi zato, ker še nima svojih otrok, a vsekakor je bil on tisti, ki si je zaslužil odplesati z mano ples hčera z očeti na maturantskem plesu.

INTERVJU U

1. Kaj ti pomeni beseda oče oziroma na kaj pomisliš, ko slišiš to besedo?

Ko slišim besedo oče pomislim na nekoga, ki te je vzgajal, nekdo, ki je bil od tvojega rojstva, že od nekdaj, vedno zraven.

2. Kako bi opisala svojega očeta? Kakšen je bil, s čim se je ukvarjal?

Vem, da ima temne, malo rdečkaste srednje dolge lase in temno polt in oči, tako kot jaz. Kot vem, je bil pameten, ukvarjal se je z ekonomijo in vedno spremljal vse športne zadeve. Karakterno je baje zelo nadut, vzvišen, sam vase zagledan.

3. Kdaj sta se tvoja starša razšla in kaj je bil vzrok za razhod?

Razšla sta se leta 1999, pred mojim rojstvom, ko je zvedel, da je moja mami noseča z mano. Razlog naj bi bil, da je premlad za otroka in si ga še ne želi. Mislim, da si je želel še drugih partnerk.

4. Kako bi opisala njun odnos?

Kolikor vem, je bil težaven in psihično napet.

5. Kako bi opisala tvoj odnos z očetom pred in po razhodu?

Odnosa nisva imela niti ga nimava sedaj.

6. Čemu ti pripisuješ razlog, da sta izgubila stik?

Zdi se mi, da nimava stika, ker je enostavno tak človek – trmast. Že takrat je rekel, da me noče imet in vem, da me zato zdaj tudi ne želi videti.

7. Kakšne občutke doživljaš, ko govoriš o njemu?

Včasih sem postala zelo žalostna, ko sem govorila o njemu, z leti pa mi je postalo bolj vseeno. O njem mi je neprijetno govoriti, ko je zraven moja mami, ker se mi zdi da se ga ne rada spominja.

8. Če imaš kakšnega brata ali sestro; kako se ti zdi, da je to vplivalo nanj(o)? Kaj pa nate?

Sem edinka.

9. Kaj pričakuješ ali potrebuješ od svojega očeta? Kaj je tisto kar bi si želela?

Od njega ne pričakujem recimo ljubezni, ker tega niti ne poznam. Zdi se mi, da ne moreš pogrešati nečesa česar ne poznaš, zdi se mi edino, da bi lahko zame prispeval kaj denarja.

10. Kje oziroma kako prepoznavаш (na sebi) posledice njegove odsotnosti?

Nekaj časa se mi je zdelo, da to prepoznavam v odnosih z moškimi. Kot da se težje pogovarjam z njimi, ampak se to z leti izboljšuje. Mogoče sem drugačna po obnašanju, ampak ne vem v čemu je razlog, da taka sem. Ne vem, če je to (samo) zaradi očeta.

11. Ali za karkoli kriviš očeta? Za kaj in zakaj? Kaj pa sebe?

Očeta krivim, ker ne skrbi zame finančno, za druge stvari pa niti ne vem, ker ga ne poznam. Ne vem kakšen bi bil name njegov vpliv, zato ga za nek primanjkljaj ne morem kriviti. Ga pa krivim, ker je zelo grdo prizadel mojo mami. Sebe ne krivim za nič.

12. Nameravaš na tem področju karkoli postopati ali boš stvari pustila takšne kot so? Zakaj?

Stvari bom za enkrat pustila takšne kot so. Nekoč si ga želim poiskati, a čutim da ni še čas. Zanima me več o mojih koreninah.

13. Kako je/bo to misliš da vplivalo na tvojo prihodnost?

Po moje ne bo zelo vplivalo, razen tega, da se po tem razlikujem od drugih, ki so imeli neko »povprečno« družino.

14. Ali se ti zdi, da to vpliva na tvoj odnos do moških, izbiro partnerjev in partnerska razmerja nasploh?

Zanimivo, da se mi zdi da glede na to koliko poznam očeta in njegove karakterne lastnosti, iščem pri moških ravno nasprotje tega. Menim da iščem oz. da so mi všeč fantje, ki so podobni mojemu edinemu moškemu vzorniku – dedku.

15. Kako bi opisala odnos z ostalimi družinskimi člani?

Zelo dobro. Bolje kot povprečno. Zdi se mi, da se veliko družimo.

16. Ali si imela v življenju koga, ki bi lahko nadomestil očeta? Ali ga tudi je?

Ne, nikoli.

9.2. Priloga št. 2: Kodirani intervjuji

INTERVJU A

/Oče mi predstavlja osebo, ki skrbi zame/(1), /je prisoten lik v mojem življenju/(2), vključen v moje življenje./ (3) /Lik očeta postavljam v ožjo celico družine,/(4) /to so družinski člani, ki so mi najbližje,/(5) /jih najbolj poznam, oni mene,/(6) /in jim lahko zaupam kadarkoli in vedno./ (7) /Oče bi zame naredil vse, mi priskočil na pomoč, če bi jo potrebovala./ (8) /V najbolj osnovnem smislu je to oseba, ki v otroštvu skrbi zame in me preživlja,/(9) /v mladostništvu pa je moj vzornik, usmerjevalec, opora, odskočna deska za nadaljnje življenje,/(10) /hkrati pa nekdo, na katerega vem da lahko vedno računam./ (11) /Očeta ne poznam, zato o njem ne vem veliko./ (12) /Vem da je bil srednje višine, zelo temen (črni lasje in zagorela polt), baje da je imel močne noge. Če prav vem, je imel rjave oči./ (13) /O njegovem karakterju in življenju nasploh ne vem nič, le da je bil zelo topla oseba in da je imel rad morsko hrano./ (14) /Moja starša nista bila nikoli skupaj./ (15) /Mami je bila na počitnicah, on prav tako. Niti ne vem cele zgodbe (za mami je ta tema zelo težka, zato o tem ne govoriva prav velikokrat), a naj bi že imel družino, ko sta se z mami zapletla. V bistvu je on svojo ženo prevaral z mojo mami, po avanturi pa je moral nazaj k družini. Takrat nihče od njiju še ni vedel, da je zanosila.../ (16) /Ponovno, ne vem dosti./ (17) /Vem, da ga moja mami še vedno ljubi (čeprav ima zdaj moža) in da ga nikoli ni prebolela. Njena neuslišana ljubezen./ (18) /Po pripovedovanju vem, da sta imela zelo strasten odnos in da sta se imela zelo rada,/(19) /on je tudi poskrbel zanjo in zame./ (20) /Zdi se mi, da je moja situacija drugačna, ker ga nikoli nisem poznala, zato mi je težko govoriti o tem z nekom, ki sploh ne ve, kaj to pomeni zame. Zato ne govorim

veliko./((21) /Hkrati si zelo želim govoriti o njem, a ne vem dosti./((22) /plus pri mami je to malo tabu tema./((23) /Potem pa, če že govorim o njem, me malo stisne in se zaprem, ne vem kako bi opisala./((24) /Mešanica bolečine (to, da nič ne vem, da ga ne poznam, da me on ne pozna)/((25) /strahu (da me mogoče ne želi poznati?)/((26) /negotovosti (ali sploh želim raziskati, ga najti, vse to)/((27) /zanimanja (ker si želim vedeti več o njem)/((28) /Želim si ga poznati. Še bolj si želim, da bi si on želel me spoznati, da bi on naredil prvi korak./((29) /Mene je namreč strah in ne vem, če si bom upala ga poiskati in stopiti v stik z njim./((30) /Rada bi ga le spoznala in videla, kakšna oseba je./((31) /Pri šestih letih še nisem razumela cele zadeve, in sem prijateljčkom v vrtcu govorila, da otrok lahko pride samo iz mamice, da ne rabi očeta./((32) /Zares pa, ne vem./((33) /Čudno je, ker imam očima, ki naj bi načeloma zavzemal očetovsko vlogo./((34) /a se z njim ne razumem kaj preveč (čeprav se tudi brat ne, pa mami tudi ne, čudna situacija v glavnem)/((35) /Zato ne vem pravzaprav, kaj je posledica odsotnosti mojega pravega očeta in kaj posledica trenj v odnosu z očimom./((36) /Ker na primer, če bi hotela napisati, da mi je manjkala očetovska vloga pri vzgoji, neka avtoritativna roka, bi to bila laž, ker sem v otroštvu to dobila od očima./((37) /Ne vem, če bi lahko sploh rekla, da ima njegova odsotnost kakšne posledice, ker konec koncev nisem mogla začutiti odsotnosti, saj ga niti nisem poznala.../((38) /Mi pa je bivši v jezi »brejkapa« rekel, da sva se razšla zato, ker se ne počutim vredno, da bi me kdo ljubil, in da to izhaja iz odsotnosti ljubezni mojega očeta./((39) /Meni se sicer to ne zdi, ker, vzgojno in razvojno gledano, sem v otroških letih dobivala ljubezen, skrb in pozornost s strani očima, ki je bil moja očetovska vloga./((40) /Vseeno dopuščam možnost, da ima bivši prav, nikoli ne veš, ampak bi mogla preveriti pri psihoterapevtu./((41) /Sebe ne. Edino včasih za to, da ne zberem poguma, da bi ga spoznala./((42) /Očeta. Isto, da ni nikoli stopil v stik z mano./((43) /Pa da je imel avanturo z mami./((44) /Upam, da se bom opogumila, da ga »kontaktiram«./((45) /Najprej bi se mogla konkretno pogovoriti z mami, potem pa šele naprej./((46) /Če ne stopim v stik, se bom celo življenje spraševala, kakšen je moj oče./((47) /Če pa stopim v stik, bog ve. Res. Negotovost na višku./((48) /O posledicah zaradi njegove odsotnosti pa težko govorim, ker sem načeloma imela očetovsko figuro. Tako da razvojno gledano in glede vlog ne bi smela imeti težav./((49) /Mogoče edino težko zaupat potencialnim življenjskim partnerjem oziroma konstanten strah, da bodo zapustili mojega otroka in mene, ampak ne vem... ne bi rekla. Nisem sigurna./((50) /Verjetno ne toliko biološki oče, kot sedanji očim./((51) /Definitivno pa se zavedam, da imam veliko dvomov v zveze, monogamijo./((52) /Ne bi pa rekla, da situacija z biološkim očetom vpliva na te stvari./((53) /Razen če drži tisto, da se počutim nevredna ljubezni. Kdo ve./((54) /Z mami se super razumeva, zelo sva si blizu, veliko si poveva, jaz sem njena najboljša prijateljica v smislu, da se mi potoži če jo kaj teži, da sem prva oseba s katero govori o kakšnih stvareh, ipd. Tudi jaz njej veliko povem, a mogoče ne na isti ravni. Rekla bi, da sem jaz njena hčerka in najboljša prijateljica, ona pa je (le) moja mama./((55) /Z očimom imam veliko problemov, ker sva zelo različna karakterja, prav tako pa ima težave z alkoholom in službo. Vse skupaj vpliva na to, da imava veliko konfliktov (v bistvu jih ima on z vsemi). Če se lotiva kakšnega projekta (ročna dela ali kaj podobnega), se potrudiva in sodelujeva, ker je na tem področju zelo spreten, jaz pa rada naredim kaj novega. Drugače pa sva bolj distancirana./((56) /Z bratom se zelo dobro razumeva. Če kdo od naju kaj rabi, lahko reče drugemu. Velikokrat pride do mene tudi s

kakšno težavo, ali pa le da izraziva nezadovoljstvo z očimom. Imava zelo, kako bi rekla, igriv odnos, veliko se zafrkavava, kvazi tepeva, skupaj počneva bedarije in podobno. Torej, lahko se zaneseva en na drugega, če gre zares, hkrati pa se veliko zabavava./(57) /Očim. Če gledam za nazaj, je v otroštvu definitivno predstavljal lik očeta, zdi se mi tudi, da mu je dobro uspevalo./(58) /Poskrbel je zame (pa tudi za mami)./(59) /mi nudi ljubezen in podporo, varnost, vse./(60) /Z leti pa so se očitno nabirali problemi, ki so vplivali na celo družino, predvsem pa nanj in na njegov odnos z nami ostalimi./(61) /Tako da bi rekla, da sva se z začetkom srednje šole odtujila/(62) /in se spuščala tudi v čedalje več konfliktov./(63) /Danes sva tako bolj na bojni nogi kot na ljubečem odnosu hčerka-oče./(64)

INTERVJU B

/Oče je pač darovalec enega dela genov./(1) /Biološki oče./(2) /Potem je tudi oče kakršen se pojavlja v medijih,/(3) kjer je zaveznik otrok proti strogi materi/(4) ter njihov zabavljač./(5) /Oče je bil nizke postave, bolj pri sebi, blond, vendar je počasi izgubljal lase,/(6) /od mame sem izvedela da v Rusiji dela kot pleskar./(7) /Verjetno razdalja, oče je po vojni v Bosni odšel delat v Rusijo./(8) /Ljubeč./(9) /Nisem občutila razlike ker tudi ko sta bila skupaj nismo imeli pogostih stikov./(10) /Pred razhodom, kakor sem ga poznala,/(11) /se mi je zdel obsojajoč,/(12) /ampak zabaven./(13) /Po razhodu pa žalosten čeprav sem to občutila zgolj prek telefona./(14) /Razdalji./(15) /Počutim se neprijetno/(16) /ter krivo/(17) /ker ne vem kaj se je zgodilo z njim./(18) /Mislim, da ima vsak otrok neko osebnost že na začetku/(19) /in jaz sem bila problematičen otrok,/(20) /dva človeka bi me lažje obvladala./(21) /Mislim, da moj oče ne bi mogel doseči standardov, ki sem si jih iz reklam in medijev ustvarila v očetu,/(22) /tako, da mislim, da nisem zamudila nič pretirano pomembnega./(23) /Ne verjamem da lahko delujejo zveze na daljavo,/(24) /mislim, da je za dobre odnose potrebna bližina./(25) /Nekaj sem zagotovo zamudila, ker ga ni bilo, a to si lahko le domišljam./(26) /Oba starša krivim, da se nista bolj potrudila za svojo zvezo,/(27) /očeta pa da ni ostal v Sloveniji./(28) /Jaz sem verjetno kriva da zdaj nimamo nobenih stikov ker sem mu ob prihodu očima rekla da imam novega očeta ter da ne rabi več klicat ali nekaj temu podobnega./(29) /Poizkusila sem ga poiskati na »facebooku« vendar sem našla zgolj njegove sorodnike, ki ne vejo kaj je z njim ter so prepričani, da ni mrtev, ker bi se to razvedelo. Več od tega kot da sem v stiku z njimi ne morem narediti./(30) /Ne vidim kako bi. Mogoče bova kdaj šla na pijačo./(31) /Mislim, da na tem področju nisem tako slabo končala./(32) /Zadržan./(33) /Da, moj dedek, starejši brat ter moj očim, vsi so v mojem življenju predstavljali avtoritativno očetovsko figuro./(34)

INTERVJU E

/Pomislim na biološko definicijo, /(1) /torej na nekoga, ki skupaj z materjo ustvari novo živo bitje,/(2) /katerega potem tudi vzgaja/(3) /in zanj skrbi dokler le-ta to potrebuje./(4) /Ne spomnim se veliko./(5) /Kako zgleda, vem le po slikah./(6) /Ima črne lase in kratko brado./(7) /Kolikor vem ni imel ravno posebnih hobijev./(8) /Ko sem bila stara pet let./(9) /Vzrokov je bilo več./(10) /Veliko sta se prepirala,/(11) /nista se razumela,/(12) /oče je bil odvisen od alkohola./(13) /Res se ne

spomnim./((14) /Kakor pravi mami je bilo njemu vseeno zanjo in za naju s sestro./((15) /Veliko sta se prepirala./((16) /Po pripovedovanjih moje mami z očetom nisva imela dobrega odnosa./((17) /Nisva se razumela./((18) /in vedno sem se mu upirala./((19) /in mu nasprotovala./((20) /Po razhodu ga nisem več videla./((21) /Menim, da mu je vseeno zame, kar razumem./((22) /Nikoli si me ni želel, pri odločitvi za otroka je bolj kot ne popustil moji mami./((23) /Nimam ravno posebnih občutkov./((24) /ker ga niti ne poznam, ne vem točno kdo je./((25) /in kakšen občutek je dejansko imeti očeta./((26) /Nanjo je to vplivalo bolj./((27) /ker je bila starejša, ko sta se starša razšla./((28) in se ga bolj spomni./((29) /Menim, da moja sestra išče moške, ki so podobni najinemu očetu./((30) /Obe imava precej nizko samopodobo./((31) /ker mislim da nama je podzvestno sporočal, da nisva zaželeni./((32) /in vredni njegove ljubezni./((33) /Očeta ne rabim in nič ne pričakujem od njega./((34) /Na samozavesti./((35) /a nisem sigurna, da je nizka samozavest samo posledica njegove odsotnosti./((36) /Zdi se mi, da pri drugih ljudeh ne razumem tega odnosa oče – hčer./((37) /Na splošno imam občutek, da nisem vredna ljubezni in sem se na ta način kar nekako navadila živeti./((38) tako da se niti ne spuščam v karkoli z moškimi./((39) /Njega ne krivim za nič./((40) /Sebe krivim za to, da nisem dovolj dobra./((41) /Pustila jih bom takšne kot so./((42) /Vem, da imam veliko težav./((43) /ampak sem prepričana, da ne izhajajo iz tega, da nisem imela očeta./((44) in menim, da moram le-te reševati na drugačen način./((45) /Ne vem kako je, ker je težko vedeti točen izvor problema./((46) /o prihodnosti pa ne razmišljam./((47) /Ne vem, če je to zaradi očeta, vzrok je lahko karkoli./((48) /Sama sebe si niti ne predstavljam v razmerju./((49) /in o tem ne razmišljam./((50) /Z vsemi se zelo dobro razumem./((51)

INTERVJU H

/Oče mi pomeni osebo, ki je omogočila, da sem se rodila./((1) Osebo, ki je nekako del mojega življenja./((2) /vendar nima nekega večjega pomena oziroma vpliva na moje življenje./((3) /Ko slišim besedo oče, si predstavljam družino matere, očeta in enega ali več otrok./((4) /kjer se oče igra z njimi, kuha, jih pelje na izlete, na morje, zna potolažit mamo, ko ima slab dan in je žalostna, popravlja stvari v hiši, pomaga pri učenju./((5) /Ko slišim besedo oče si predstavljam svojega očeta kakršen je v svoji novi družini z novo ženo in dvema sinovoma./((6) /Moj oče je bil neke vrste "biznismen"./((7) /Delal je na Sony-ju in bil mednarodni posrednik, kar pomeni, da je veliko potoval in kar dosti zaslužil./((8) /Rad tudi jadra in obožuje kuhanje, predvsem peko./((9) /Je zelo dober govorec in zelo veliko stvari ve./((10) /Je precej temperamenten, včasih se hitro razjezi, vendar se nato tudi hitro umiri./((11) /Kar se tiče fizičnega opisa pa morem povedat, da sem mu zelo podobna. Sicer je malo močnejše postave, ampak obrazne poteze imava enake: oblika obraza, oči, nasmeh.../((12) /Moja starša sta se razšla, ko sem bila še zelo majhna. Mislim, da nisem še imela enega leta./((13) /Razlog za razhod pa mislim, da je bilo prepiranje in nezmožnost najti skupno rešitev./((14) /Mama mi je povedala, da je bila pripravljena iti na pogovor oziroma na zakonsko svetovanje, vendar se oče ni strinjal./((15) /O njunem odnosu prej, ne vem veliko./((16) /Vem le, da sta se veliko prepirala in da je bil moj tata zelo vzkipljiv./((17) /Mama mi je povedala, da je enkrat vrgel nož za mojo mamo, ko me je dojila./((18) /Tata pa mi je povedal, da sva enkrat po prepiru z

mamo za par dni odšli in sploh ni vedel kje sva./((19) /Sedaj odnosa nimata./((20) /Ne slišita se več in ne pogovarjata./((21) /Mislim, da sta pretrgala stike po moji srednji šoli, ko sem bila prava upornica in je bilo moji mami zelo težko z mano./((22) /Tokrat vem, da ga je velikokrat klicala, če bi se lahko pogovoril z mano./((23) /in je potem tudi dvakrat prišel, me peljal na kavo in mi predstavil stvari takšne kot so in mi s tem zelo pomagal, saj kot sem že prej rekla, je zelo dober govorec./((24) /Sedaj, ko očetu omenim mamo, noče o njej niti slišati. Takoj postane nekoliko živčen in se o njej noče pogovarjati./((25) /Ko sem ga povabila na maturantski ples, ker sem si želela plesati z njim, mi je odgovoril, da ne bo prišel, ker noče sedeti za isto mizo z mojo mamo. To me je zelo prizadelo./((26) /Pred razhodom sem bila premajhna, da bi imela oziroma se spomnila kakšen odnos sem imela z njim./((27) /Ko sem bila mlajša me je velikokrat prišel iskat, da sem šla z njimi k babici, nekajkrat so me vzeli tudi s sabo na morje./((28) /Potem se je pa kar naenkrat vse končalo./((29) /sedaj me pelje na kosilo enkrat na tri tedne./((30) /kjer se obnaša bolj kot moj vrstnik kot moj oče./((31) /Imava nekakšen površinski prijateljski odnos./((32) /Bojim se ga razočarati./((33) /o svojih osebnih stvareh mi je čudno govoriti z njim./((34) /mame ne smem omenjat./((35) /Velikokrat se zgodi, da večinoma on govori, jaz pa samo poslušam in kimam./((36) /Mislim, da me njegova nova žena ne mara najbolj./((37) /Ko govorim o njemu postanem žalostna in nekoliko razočarana./((38) /Vidim kako dober oče je mojima polbratoma./((39) /in želim si, da bi tudi jaz imela tak odnos z njim./((40) /Razočarana sem, ker se je nehal truditi zame in najin odnos./((41) /in me nikoli ne vzame nikamor s sabo, da bi mogoče nekaj več časa preživela tudi s polbratoma./((42) /Rada bi, da bi se obnašal kot oče in ne kot moj vrstnik in kot "kul tata" ter me spraševal, kdaj greva »žurat«./((43) /Rada bi, da bi mi posvetil več časa./((44) /in ne govoril grdo o moji mami./((45) /Rada bi imela občutek, da sem mu isto pomembna kot njegova nova družina./((46) /Ko sem bila mlajša sem imela nekakšen strah pred fanti./((47) /Bala sem se pogovarjati z njimi, biti kje sama z njimi./((48) /Tudi sedaj težko zaupam partnerju, da me ne bo prizadel in zapustil./((49) /potrebujem veliko varnosti in pozornosti, da sem mirna./((50) /Krivim ga za najin odnos, za to, da nimava boljšega odnosa./((51) /da mi dejansko beseda oče ne pomeni, kar bi mi morala./((52) /Sebe krivim za to, da si ne upam povedati, kako se počutim./((53) /in da me je prizadel in razočaral./((54) /ampak da se delam, da je vse v redu./((55) /Z njim nisem imela še nobenega prepira./((56) /Verjetno bom pustila stvari take kot so./((57) /V toliko letih sem se nekako že navadila na vse./((58) /pa tudi ne upam si govoriti o tem z njim./((59) /Zadnjič sem tudi zaradi teme moje diplomske z njim začela govoriti o posledicah, ki jih je ločitev imela name./((60) /in o stvareh, ki jih je moja mama opazila, ko sem bila majhna, ki so kazale na to, da me je ločitev prizadela./((61) /Pa me je kar na sredi ustavil./((62) /rekel, da moja mama sanja./((63) /in da sem bila premajhna, da bi sploh občutila, da se je karkoli spremenilo./((64) Po tem sem bila raje kar tiho./((65) /Nočem se ločiti. Mislim, da bom naredila vse, da obdržim družino, še posebej če bo ta vsebovala tudi otroke./((66) /Seveda. Moj edini vzor partnerskega razmerja so tisti iz romantičnih filmov./((67) /Zato velikokrat pričakujem preveč od partnerja./((68) /in si zamišljam tako zvezo, brez problemov, kot je v filmih, kjer vsi živijo srečno do konca svojih dni po tem ko se zaljubijo./((69) /Pa mislim, da tudi vzora za reševanje konfliktov nimam./((70) /Mislim pa, da je dobro, da se teh stvari zavedam./((71) /saj je to prvi korak k spremembam./((72) /in k temu, da delam na sebi in se naučim stvari, ki se jih nisem naučila v

družini./((73) /Z mamom imava dober odnos. Veliko stvari si poveva, velikokrat govoriva o čustvih, veliko sva tudi dale že skupaj skozi. Občudujem jo, ker je res močna in neodvisna ženska in rada jo imam, ker je vedno ob meni./((74)

INTERVJU N

/Pomislil na osebo, ki je sodelovala/((1) /in odločala o temu ali boš živel ali ne./((2) /Hkrati pa mi ta beseda pomeni in predstavlja nekaj višjega./((3) /nedosegljivega./((4) /Mojega očeta se slabo spomnim./((5) /Je visok moški s temnimi lasmi./((6) /Vem da je znal biti izjemno prijazen./((7) /zato so ga ljudje imeli radi./((8) /Ukvarjal se je z več dejavnostmi./((9) /Vem da je imel nekaj časa svojo gostilno./((10) /Užival je v družbi./((11) /zato je veliko časa preživel s prijatelji./((12) /Razšla sta se, ko sem imela 11 let./((13) /Vzrok za razhod so bile predvsem očetove težave z alkoholnimi pijačami./((14) /in posledično nenehni prepiri./((15) /nevzdržna finančna situacija/((16) /in ne skrb za družino oziroma otroke./((17) /Kakor se spomnim./((18) /sta se moja starša zelo veliko prepirala./((19) /Mami je prevzela odgovorno vlogo/((20) /in ga ves čas opominjala kaj po njenem počne narobe./((21) /on pa je ali obljubljal, da se bo spremenil/((22) /ali se razjezil in odšel./((23) /Vem, da sem imela očeta zelo rada. In ga imam še vedno. Samo na drugačen način./((24) /Velikokrat sva se pogovarjala/((25) /o meni in njemu najljubši temi – živalih./((26) /Mami pravi, da sem ga gledala z občudovanjem./((27) /Vem tudi, da sem ga spoštovala/((28) /in da je imel nad menoj avtoriteto./((29) /Po razhodu sva skoraj popolnoma izgubila stik./((30) /Tistih nekajkrat, ko sva se videla, sem ga bila vesela./((31) /a se nisva veliko pogovarjala./((32) /Spraševal me je banalne stvari kot so, kako mi gre v šoli in podobno./((33) /V tistem času sva imela zelo površinski./((34) /ne poglobljen odnos./((35) /Po mojem mnenju obstaja več razlogov./((36) /Eden izmed njih je zagotovo ta, da si nikoli ni zares želel imeti otrok./((37) /Drugi je ta, da očitno zanj nisem dovolj dobra/((38) oziroma, da nimam nečesa, kar bi ga zanimalo, da bi si želel ohraniti stik./((39) /Tretji je ta, da mi ne more dati česar sam ni imel in česar ne pozna, saj izhaja iz družine, kjer ga je oče ravno tako zapustil./((40) /Četrta pa bi lahko bil tudi ta, da je zameril moji mami, ker je po razhodu našla drugega partnerja./((41) /Ko govorim o njemu doživljam več občutkov./((42) /Eden je strah./((43) /ki se povezuje z nekakšno tesnobo./((44) /ki me duši./((45) /ker čutim, da imam veliko ne razdelanih stvari okoli njega in celotne situacije z njim./((46) /Včasih začutim jezo./((47) /ker si želim, da bi se stvari drugače odvile./((48) /Veliko je tudi žalosti./((49) /Zdi se mi, da sestra to dojema na drugačen način/((50) /in hkrati se ji tudi kaže drugače./((51) /Bila je mlajša, ko je odšel/((52) /in z njim ni navezala takšnega odnosa kot jaz./((53) /Pravi, da se ga sploh ne spomni/((54) /in nikoli ni tudi kazala želje po vzpostavitvi stikov po razhodu./((55) /Opažam, da ima primanjkljaj na področju samopodobe/((56) /in moških./((57) /ne kaže pa direktne žalosti./((58) /Razlika med nama je tudi, da si jaz želim stika z moškimi, pa ga nimam veliko./((59) /sestra pa si ga sploh ne želi./((60) /Menim, da je to v sebi toliko potlačila, da ji sploh ne pride do površja./((61) /Ne pričakujem nič./((62) /ker skušam razumeti njegov zorni kot./((63) /Vem tudi, da je prepozno za marsikaj, sploh za popravljanje stvari iz otroštva./((64) /Bi pa si želela, da se kdaj spomni name/((65) in da se vidiva./((66) /zato ker imam polno odprtih vprašanj brez odgovora./((67) /Ne rečem, da so te posledice, ki jih opažam, le zaradi njegove odsotnosti, a ko

sem iskala povezave, sem nekako ugotovila tole./ (68) /Imam precej težav s samopodobo/ (69) /in samozavestjo./ (70) /Težko vzpostavim zdrav odnos z osebo nasprotnega spola./ (71) /Večkrat razmišljam negativno, ko pride do moških./ (72) /Počutim se, da ne spadam na ta svet./ (73) /počutim se kot napaka./ (74) /Zdi se mi, da nisem dovolj dobra./ (75) /Večkrat imam občutek, da sem nezaželenka/ (76) /in prisoten imam konstanten strah, da me bodo ljudje, ki so mi najbližje, zapustili./ (77) /Ves čas moram kontrolirati strah pred tem, da bom vedno znova v življenju razočarana/ (78) /in zavrnjena./ (79) /Krivim ga, da se ni potrudil popraviti kar je že njemu naredil njegov oče./ (80) /Krivim ga, da me je zapustil/ (81) /in da me sedaj ignorira./ (82) /Ga pa hkrati tudi razumem, saj je to edina pot, ki jo je v svojem življenju spoznal./ (83) /Sebe krivim, ker nisem dovolj dobra, da bi ga zanimala./ (84) /hkrati pa za to, ker nisem dovolj pogumna, da bi sama zahtevala kontakt./ (85) /Mislim, da bom to področje pustila takšno kot je./ (86) /z zavedanjem, da to ni moje./ (87) /To moram sprejeti/ (88) /in se hkrati osvoboditi./ (89) /stvari pustiti v preteklosti, da ne bodo več direktno vplivale na mojo sedanost./ (90) /Za znanja in spoznanja, ki jih lahko potegnem iz vsega tega, pa sem vedno odprta in se jih želim zavedati./ (91) /Razmišljam tudi, da bi z njim vzpostavila kontakt, tudi če se bi videla le enkrat./ (92) /Rada bi se z njim pogovorila./ (93) /a za enkrat še nimam poguma, čutim da ni še čas./ (94) /Kolikor si bom pustila./ (95) /Verjamem, da bom imela zaradi stvari, ki jih opažam, v prihodnosti lahko težave./ (96) /sploh na področju moških in vzpostavljanja stika z njimi./ (97) /tako v morda nekoč partnerskem odnosu kakor tudi drugače./ (98) /A vendar si upam verjeti vase, da bom z znanjem, ki ga imam in z ljudmi, ki so mi blizu lahko dosegla to, da določene travme iz preteklosti ne bodo imele več vpliva name./ (99) /Definitivno. Sem precej nezaupljiva./ (100) /ko pa se človeku odprem, se zelo hitro navežem/ (101) /in postane me strah, da bom človeka izgubila./ (102) /Vsemu skupaj ponavadi posvečam preveč pozornosti./ (103) zato mi vse skupaj preveč »pride k srcu« - prevelika občutljivost./ (104) /Vem, da nase vlečem to energijo in pomislila sem tudi že na to, da morda podzvestno odbijam moške stran od sebe?/ (105) /Zanimivo je namreč, da poklic, ki sem si ga izbrala, študentsko delo, ki si ga izberem, prijatelje, ki jih imam...vedno močno prevladujejo ženske, sem obkrožena z njimi, delam z njimi./ (106) /medtem, ko imam z moškimi nasploh zelo malo stika. Čeprav čutim, da si ga želim./ (107) /Predvsem zato, ker nočem imeti celo življenje občutka, da se jih podzvestno izogibam./ (108) /Hkrati menim, da je moja predstava o zdravem razmerju zamegljena./ (109) /Moj odnos z ostalimi družinskimi člani je zadovoljujoč./ (110) /Z mami se odnos iz leta v leto izboljšuje, ker se več pogovarjava in sva si bližje./ (111) /Z njenim partnerjem imava tudi v redu odnos./ (112) /Prav tako z babico in dedkom, ki živita v isti hiši, vendar v svojem stanovanju./ (113) /Najboljši odnos imam s sestro, ki je ne le moja sestra in prijateljica, temveč tudi duša dvojčica./ (114) /Imam dedka po mamini strani, ki je bil precej prisoten, vendar ne na očetovski način. Odigral je in še vedno igra zelo dobro vlogo starega starša, medtem ko ni zasedel očetovske vloge./ (115) /Morda tudi mamin novi partner, ki ga je spoznala dve leti po ločitvi, a ga nikoli nisem dojemala kot očeta oziroma kot nadomestek za očeta. Vedno sem ga videla le kot partnerja moje mami in hkrati našega novega družinskega člana. / (116)

INTERVJU R

/Družinskega člana, vendar bolj v smislu člana, ki ga nekateri imajo, drugi ne./ (1) /Očeta imamo vsi, drugače nas ne bi bilo./ (2) /vendar ker ni prisoten v mojem življenju./ (3) /ga zame ni./ (4) /Z mami sta šla narazen, preden sem se rodila./ (5) /Nekajkrat me je sicer obiskal./ (6) /vendar sem bila premajhna, da bi se ga spomnila./ (7) /Vedno od ljudi, ki ga poznajo, slišim, da sem mu zelo podobna./ (8) /Tudi s starih slik vem, da je bil visok, suh, temnih las in oči, lepega nasmeha./ (9) /Mami pravi, da imava podoben karakter, da sva trmasta, na začetku sramežljiva in da nihče od naju ne popušča./ (10) /Verjetno se zato še ne pozna./ (11) /O njegovih hobijih ne vem ničesar./ (12) /vem, da je bil avtomehanik, in mislim, da trenutno dela na Gozdnem gospodarstvu tudi kot neke vrste vzdrževalec kamionov./ (13) /Razšla sta se, ko je bila mami v drugem mesecu nosečnosti z mano./ (14) /Pravega povoda za razhod ne vem niti me ne zanima, saj se mi zdi, da je to njuna stvar./ (15) /Zdaj ko sem starejša, bi rekla, da sta bila enostavno premlada./ (16) /in sta se v odnos spustila prenačljeno./ (17) /Mami je bila vzgajana v tradicionalni družini in v bistvu je po mojem mnenju izkoristila priložnost, da bi se osamosvojila oz. šla od staršev./ (18) /Ko je do tega dejansko prišlo, pa sta ugotovila, da jima ne gre./ (19) /Sicer sem bila načrtovan otrok./ (20) /vendar pa je mami bila stara 21 let, ko sem se rodila, ati pa leto dni starejši./ (21) /Ko pomislim, o čem sem sama pri 21. letih razmišljala, lahko pomislim samo na to, da nista bila dovolj zreli za to odločitev./ (22) /O odnosu, preden sem prišla na svet, v bistvu ne vem ničesar./ (23) /Po mojem rojstvu pa sta bila v stikih samo še glede moje preživnine./ (24) /drugače se ne slišita niti ne vidita več, razen če se naključno srečata./ (25) /Pred me še ni bilo./ (26) /po razhodu pa me je nekajkrat obiskal./ (27) /dokler si ni mami začela ustvarjati družine z drugim moškim, kar je bilo okrog mojega 3., 4. leta starosti./ (28) /Od takrat sva se zgolj enkrat naključno srečala v vasi, kjer živita moja babica in mamin brat, vendar se nisva prepoznala. Meni je nato sosedka povedala, da je bil to moj ati./ (29) /Najina edina komunikacija in njegova vloga v mojem življenju je nakazana preživnina 18. dne v mesecu, pa še to se bo kmalu zaključilo, saj zaključujem šolanje in se bližam starosti, ko mi ni več dolžen nakazovati preživnine./ (30) /Do zdaj njemu./ (31) /Vem, da ga ne poznam in ne poznam njegove plati zgodbe./ (32) /ampak zelo dobro poznam svojo mami, ki ni o njem nikdar izgovorila slabe besede. Vedno me je spodbujala, da bi šla k njemu na obisk, mi govorila, da ni slab človek, da je imel težko življenje in da je, tako kot jaz, sramežljiv in si več ne upa vzpostaviti stika z mano./ (33) /Zdaj sem za to odgovorna tudi sama, saj sem dovolj stara, da bi vzpostavila stik, vendar enostavno več ne vidim smisla niti ne vem, kaj bi mu rekla./ (34) /Sama sebe in druge prepričujem, da nobenih./ (35) /v resnici pa vsakič močnejše./ (36) /Zanima me, zakaj človek, ki si je želel otroka, naenkrat tega otroka več noče./ (37) /Zdi se mi, da namesto da bi mu oprostila./ (38) /sem vsakič bolj jezna nanj./ (39) /Zavedam se, da bom morala na tem področju nekaj ukreniti, vendar za enkrat še nisem zbrala dovolj poguma./ (40) /Do zdaj sem pričakovala tistih 130 evrov na mesec, kolikor so mu odredili./ (41) /Od zdaj naprej ne pričakujem več ničesar./ (42) /Želela bi pa si, da bi končno prevzel odgovornost za svojo napako in poskrbel, da spoznam vsaj svoja brata./ (43) /saj je ravno to tisto, kar me najbolj mori, in sicer da imam dva brata, ki ju ne poznam./ (44) /in ki jima je lahko bil oče, meni pa ne./ (45) /Ne opažam drugih posledic kot te, da ne zaupam moškemu./ (46) /Ga. Krivim ga neodgovornosti do človeškega bitja, ki ga je spočel, saj 130 evrov na

mesec (pa še za to je bilo potrebno vmešati sodišče, saj jih ni hotel plačevati) ni in nikoli ne bo odtehtalo ljubezni, ki bi mi jo lahko dal./(47) /Ne trdim, da mi je ljubezni manjkalo,/(48) /saj so se vsi okrog mene trudili, da ne bi pogrešala njegove,/(49) /a vedno ostane v zraku vprašanje: Kaj pa če bi me on imel rad?/(50) /Sebe krivim, da odkar sem odrasla, nisem še storila ničesar, s čimer bi prekinila to 25-letno tišino med nama./(51) /Iskreno, ne vem./(52) /Vem, da me muči vsak dan bolj./(53) /Verjetno bom enkrat potrkala na njegova vrata,/(54) /vendar ne zaradi njega. On si zame več niti ne zasluži moje pozornosti./(55) /Želim pa si vzpostaviti stik z bratoma, ki nista kriva za njegove napake./(56) /Mislim, da bo njegova odsotnost vplivala samo na moje partnerske odnose/(57) /oziroma na to, da si ne dovolim, da bi se prepustila odnosu z nekom./(58) /Vedno sem v naprej obremenjena s tem, da ne bo delovalo, da bo prej ali slej izginil, postal nezainteresiran./(59) /Zagotovo me bo bolelo tudi, da moji otroci, če jih bom kdaj imela, po moji strani ne bodo imeli dedka, ki je v mojem življenju bil zelo pomembna figura./(60) /Mislim pa, da sem dovolj zrela oseba, da znam razčistiti s svojimi občutki in jih predelati, tako da kljub vsem težavam, za katere je verjetno kriva očetova odsotnost, mislim, da znam razmisliti trezno in utišati notranji glasek, ki kriči, da so vsi moški isti. Imela sem že zelo pozitivno izkušnjo z bivšim partnerjem in vem, da obstajajo tudi odgovorni in ljubeči moški. Ko ga bom spoznala, bom že vedela, da je pravi. Ostajam večni optimist in verjamem v boljšo prihodnost./(61) /Definitivno. Do fantov sem zelo nezaupljiva./(62) /Od njih ničesar ne pričakujem./(63) /Večino jih odbijem, še preden jim dam priložnost, da bi se dokazali./(64) /Do zdaj sem imela eno pravo zvezo, ki je sicer trajala tri leta, vendar pa je tudi ta fant večkrat poudaril, koliko bolj se je bilo potrebno truditi okrog mene kot okrog drugih punc, ki jih je imel./(65) Večkrat padem v neka brezciljna razmerja,/(66) /ki temeljijo zgolj na spolnem življenju,/(67) /ne morem pa vzpostaviti globljega razmerja./(68) /V sebi pa hrepenim po tem, da bi si z nekom ustvarila mirno družinsko življenje, kajti sama ga v vlogi hčerke nisem imela priložnosti izkusiti./(69) /Z mami in bratoma imamo iskren odnos. Skupaj smo preživeli par viharjih let, zato se zelo dobro poznamo, saj smo si bili opora, na katero smo se vedno lahko zanesli. Lagala bi, če bi rekla, da nimamo skrivnosti, ampak to jih ima vsak, smo pa družina, ki je ogromno delala na komunikaciji in si večino stvari povemo. Odkar smo z bratoma odrasli in imamo vsak svoje obveznosti, faks ipd., prav pogrešamo naša tradicionalna kosila, po katerih smo vedno še vsaj uro, včasih tudi dve ob kavi/čaju klepetali in reševali svet. Zdaj je to nekako postal običaj za vikend in verjetno bo pri tem tudi ostalo, saj se bomo počasi začeli ločevati od mami, ki je za nas res naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ne bi ničesar pogrešali./(70) /Hm, že zgoraj sem omenila, da je mami kmalu spoznala drugega moškega, za katerega so me vzgajali, da je moj oči. Sicer mi niso nikoli prikrivali dejstva, da ni moj biološki oče, tudi poimenovanja so bila različna, saj biološkemu očetu pravim ati, temu pa sem rekla oči. Na videz sem se sicer prilagodila situaciji, nikoli se nisem upirala njegovi prisotnosti v našem življenju, ampak če pomislim za nazaj, ga globoko v sebi nisem nikdar zares sprejela. Njegova energija mi ni odgovarjala, ampak ker nisem bila problematičen otrok, tudi tu nisem delala težav, predvsem zato, da se ne bi začenjali prepiri, ki so bili že tako prepogosti po rojstvu bratov./(71) /Očeta sta mi zagotovo bolj nadomeščala najprej dedek, mamin oče, ki je žal prežgodaj umrl, stara sem bila 11 let,/(72) /in pa mamin brat, ki

me ima rad, kot bi bila njegova. Morda tudi zato, ker še nima svojih otrok, a vsekakor je bil on tisti, ki si je zaslužil odplesati z mano ples hčera z očeti na maturantskem plesu./(73)

INTERVJU U

/Ko slišim besedo oče, pomislim na nekoga, ki te je vzgajal./(1) /nekdo, ki je bil od tvojega rojstva, že od nekdaj, vedno zraven./(2) /Vem, da ima temne, malo rdečkaste srednje dolge lase in temno polt in oči, tako kot jaz./(3) /Kot vem, je bil pameten./(4) /ukvarjal se je z ekonomijo/(5) in vedno spremljal vse športne zadeve./(6) /Karakterno je baje zelo nadut, vzvišen, sam vase zagledan./(7) /Razšla sta se leta 1999, pred mojim rojstvom./(8) /ko je zvedel, da je moja mami noseča z mano./(9) /Razlog naj bi bil, da je premlad za otroka/(10) /in si ga še ne želi./(11) /Mislim, da si je želel še drugih partnerk./(12) /Kolikor vem, je bil težaven/(13) /in psihično napet./(14) /Odnosa nisva imela niti ga nimava sedaj./(15) /Zdi se mi, da nimava stika, ker je enostavno tak človek – trmast./(16) Že takrat je rekel, da me noče imet/(17) in vem, da me zato zdaj tudi ne želi videti./(18) /Včasih sem postala zelo žalostna, ko sem govorila o njemu./(19) /z leti pa mi je postalo bolj vseeno./(20) /O njem mi je neprijetno govoriti, ko je zraven moja mami./(21) /ker se mi zdi da se ga ne rada spominja./(22)/Od njega ne pričakujem recimo ljubezni./(23) ker tega niti ne poznam./(24) /Zdi se mi, da ne moreš pogrešati nečesa česar ne poznaš./(25) /zdi se mi edino, da bi lahko zame prispeval kaj denarja./(26) /Nekaj časa se mi je zdelo, da to prepoznavam v odnosih z moškimi./(27) Kot da se težje pogovarjam z njimi./(28) /ampak se to z leti izboljšuje./(29) /Mogoče sem drugačna po obnašanju./(30) /ampak ne vem v čemu je razlog, da taka sem. Ne vem, če je to (samo) zaradi očeta./(31) /Očeta krivim, ker ne skrbi zame finančno./(32) /za druge stvari pa niti ne vem, ker ga ne poznam./(33) /Ne vem kakšen bi bil name njegov vpliv./(34) /zato ga za nek primanjkljaj ne morem kriviti./(35) /Ga pa krivim, ker je zelo grdo prizadel mojo mami./(36) /Sebe ne krivim za nič./(37) /Stvari bom za enkrat pustila takšne kot so./(38) /Nekoč si ga želim poiskati./(39) /a čutim da ni še čas./(40) /Zanima me več o mojih koreninah./(41) /Po moje ne bo zelo vplivalo./(42) /razen tega, da se po tem razlikujem od drugih, ki so imeli neko »povprečno« družino. /(43) /Zanimivo, da se mi zdi da glede na to koliko poznam očeta in njegove karakterne lastnosti, iščem pri moških ravno nasprotje tega./(44) /Menim da iščem oz. da so mi všeč fantje, ki so podobni mojemu edinemu moškemu vzorniku – dedku./(45) /Zelo dobro./(46) /Bolje kot povprečno./(47) /Zdi se mi, da se veliko družimo./(48)

9.3. Priloga št. 3: Odprto kodiranje - tabela kodiranja

ŠTEVILKA IZJAVE	PREPISANA IZJAVA	TEMA/POJEM	KATEGORIJA
A1	Oče mi predstavlja osebo, ki skrbi zame	skrb	pomen očeta

A2	je prisoten lik v mojem življenju	prisotnost	pomen očeta
A3	vklučen v moje življenje.	vklučenost	pomen očeta
A4	Lik očeta postavljam v ožjo celico družine,	ožja družina	pomen očeta
A5	to so družinski člani, ki so mi najbližje,	bližina	pomen očeta
A6	jih najbolj poznam, oni mene,	poznanstvo	pomen očeta
A7	in jim lahko zaupam kadarkoli in vedno.	zaupanje	pomen očeta
A8	Oče bi zame naredil vse, mi priskočil na pomoč, če bi jo potrebovala.	pripravljenost pomagati	pričakovanja
A9	V najbolj osnovnem smislu je to oseba, ki v otroštvu skrbi zame in me preživlja,	skrb in preživljanje	pomen očeta
A10	v mladostništvu pa je moj vzornik, usmerjevalec, opora, odskočna deska za nadaljnje življenje,	opora in vzor, ki usmerja	pomen očeta
A11	hkrati pa nekdo, na katerega vem da lahko vedno računam.	računanje nanj	pomen očeta
A12	Očeta ne poznam, zato o njem ne vem veliko.	malo informacij o očetu	oče kot tujec
A13	Vem da je bil srednje višine, zelo temen (črni	fizični opis očeta	opis očeta

	lasje in zagorela polt), baje da je imel močne noge. Če prav vem, je imel rjave oči.		
A14	O njegovem karakterju in življenju nasploh ne vem nič, le da je bil zelo topla oseba in da je imel rad morsko hrano.	karakterni opis očeta	opis očeta
A15	Moja starša nista bila nikoli skupaj.	ni bilo skupnega življenja	odnos oče-mama
A16	Mami je bila na počitnicah, on prav tako. Niti ne vem cele zgodbe (za mami je ta tema zelo težka, zato o tem ne govoriva prav velikokrat), a naj bi že imel družino, ko sta se z mami zapletla. V bistvu je on svojo ženo prevaral z mojo mami, po avanturi pa je moral nazaj k družini. Takrat nihče od njiju še ni vedel, da je zanosila...	zgodba o nastanku hčere	odnos oče-mama
A17	Ponovno, ne vem dosti.	malo informacij o odnosu oče-mama	odnos oče-mama
A18	Vem, da ga moja mami še vedno ljubi (čeprav ima zdaj moža) in da ga nikoli ni prebolela. Njena neuslišana ljubezen.	večna ljubezen	odnos oče-mama
A19	Po pripovedovanju	strast in naklonjenost	odnos oče-mama

	vem, da sta imela zelo strasten odnos in da sta se imela zelo rada,		
A20	on je tudi poskrbel zanjo in zame.	skrb	odnos oče-mama
A21	Zdi se mi, da je moja situacija drugačna, ker ga nikoli nisem poznala, zato mi je težko govoriti o tem z nekom, ki sploh ne ve, kaj to pomeni zame. Zato ne govorim veliko.	težko govoriti o nekomu, ki ga ne poznaš	oče kot tujec
A22	Hkrati si zelo želim govoriti o njem, a ne vem dosti,	želja po govoru o očetu	pričakovanja
A23	plus pri mami je to malo tabu tema.	tabu tema	zorni kot mame
A24	Potem pa, če že govorim o njem, me malo stisne in se zaprem, ne vem kako bi opisala.	zaprtost	občutki o očetu
A25	Mešanica bolečine (to, da nič ne vem, da ga ne poznam, da me on ne pozna),	bolečina	občutki o očetu
A26	strahu (da me mogoče ne želi poznati?),	strah	občutki o očetu
A27	negotovosti (ali sploh želim raziskati, ga najti, vse to),	negotovost	občutki o očetu
A28	zanimanja (ker si želim	zanimanje	občutki o očetu

	vedeti več o njem).		
A29	Želim si ga poznati. Še bolj si želim, da bi si on želel me spoznati, da bi on naredil prvi korak.	želja spoznati očeta	pričakovanja
A30	Mene je namreč strah in ne vem, če si bom upala ga poiskati in stopiti v stik z njim.	strah	občutki o očetu
A31	Rada bi ga le spoznala in videla, kakšna oseba je.	želja spoznati očeta	pričakovanja
A32	Pri šestih letih še nisem razumela cele zadeve, in sem prijateljsko v vrtcu govorila, da otrok lahko pride samo iz mamice, da ne rabi očeta.	nerazumevanje situacije	posledice odsotnosti očeta
A33	Zares pa, ne vem.	ne vedenje	posledice odsotnosti očeta
A34	Čudno je, ker imam očima, ki naj bi načeloma zavzemal očetovsko vlogo,	zavzemanje očetovske vloge s strani očima	nadomestni oče
A35	a se z njim ne razumem kaj preveč (čeprav se tudi brat ne, pa mami tudi ne, čudna situacija v glavnem)	ne razumevanje z očimom	nadomestni oče
A36	Zato ne vem pravzaprav, kaj je	negotovost glede posledic	posledice odsotnosti očeta

	posledica odsotnosti mojega pravega očeta in kaj posledica trenj v odnosu z očimom.		
A37	Ker na primer, če bi hotela napisati, da mi je manjkala očetovska vloga pri vzgoji, neka avtoritativna roka, bi to bila laž, ker sem v otročtvu to dobila od očima.	očetovska vloga s strani očima	nadomestni oče
A38	Ne vem, če bi lahko sploh rekla, da ima njegova odsotnost kakšne posledice, ker konec koncev nisem mogla začutiti odsotnosti, saj ga niti nisem poznala...	negotovost glede posledic	posledice odsotnosti očeta
A39	Mi pa je bivši v jezi »brejkapa« rekel, da sva se razšla zato, ker se ne počutim vredno, da bi me kdo ljubil, in da to izhaja iz odsotnosti ljubezni mojega očeta.	podatek o občutku ne vrednosti zaradi odsotnosti ljubezni očeta	posledice odsotnosti očeta
A40	Meni se sicer to ne zdi, ker, vzgojno in razvojno gledano, sem v otroških letih dobivala ljubezen, skrb in pozornost s strani očima, ki je bil moja očetovska vloga.	občutek o zadostni meri ljubezni	nadomestni oče

A41	Vseeno dopuščam možnost, da ima bivši prav, nikoli ne veš, ampak bi mogla preveriti pri psihoterapevtu.	dopuščanje možnosti, psihoterapija	posledice odsotnosti očeta
A42	Sebe ne. Edino včasih za to, da ne zberem poguma, da bi ga spoznala.	pomanjkanje poguma za spoznanje z očetom	pripisovanje krivde
A43	Očeta. Isto, da ni nikoli stopil v stik z mano.	ne vzpostavitev stika z očetove strani	pripisovanje krivde
A44	Pa da je imel avanturo z mami.	avantura z mami	pripisovanje krivde
A45	Upam, da se bom opogumila, da ga »kontaktiram«.	upanje o opogumljenju	pričakovanja
A46	Najprej bi se mogla konkretno pogovoriti z mami, potem pa šele naprej.	pogovor z mamo	zorni kot mame
A47	Če ne stopim v stik, se bom celo življenje spraševala, kakšen je moj oče.	spraševanje o očetu	pričakovanja
A48	Če pa stopim v stik, bog ve. Res. Negotovost na višku.	negotovost glede pričakovanj	pričakovanja
A49	O posledicah zaradi njegove odsotnosti pa težko govorim, ker sem načeloma imela očetovsko figuro. Tako da razvojno gledano in glede vlog ne bi smela	negotovost glede posledic in prisotna očetovska figura	nadomestni oče

	imeti težav.		
A50	Mogoče edino težko zaupat potencialnim življenjskim partnerjem oziroma konstanten strah, da bodo zapustili mojega otroka in mene, ampak ne vem... ne bi rekla. Nisem sigurna.	strah pred zapustitvijo	posledice odsotnosti očeta
A51	Verjetno ne toliko biološki oče, kot sedanji očim.	vpliv očima	vpliv na partnerska razmerja
A52	Definitivno pa se zavedam, da imam veliko dvomov v zveze, monogamijo.	dvomi o zvezah, monogamiji	vpliv na partnerska razmerja
A53	Ne bi pa rekla, da situacija z biološkim očetom vpliva na te stvari.	ne vpliv biološkega očeta	vpliv na partnerska razmerja
A54	Razen če drži tisto, da se počutim nevredna ljubezni. Kdo ve.	dvomi o počutju o ne vrednosti ljubezni	vpliv na partnerska razmerja
A55	Z mami se super razumeva, zelo sva si blizu, veliko si poveva, jaz sem njena najboljša prijateljica v smislu, da se mi potoži če jo kaj teži, da sem prva oseba s katero govori o kakšnih stvareh, ipd. Tudi jaz njej veliko povem, a mogoče ne na isti	opis odnosa z mami	pomembni drugi

	ravni. Rekla bi, da sem jaz njena hčerka in najboljša prijateljica, ona pa je (le) moja mama.		
A56	Z očimom imam veliko problemov, ker sva zelo različna karakterja, prav tako pa ima težave z alkoholom in službo. Vse skupaj vpliva na to, da imava veliko konfliktov (v bistvu jih ima on z vsemi). Če se lotiva kakšnega projekta (ročna dela ali kaj podobnega), se potrudiva in sodelujeva, ker je na tem področju zelo spreten, jaz pa rada naredim kaj novega. Drugače pa sva bolj distancirana.	opis odnosa z očimom	pomembni drugi
A57	Z bratom se zelo dobro razumeva. Če kdo od naju kaj rabi, lahko reče drugemu. Velikokrat pride do mene tudi s kakšno težavo, ali pa le da izraziva nezadovoljstvo z očimom. Imava zelo, kako bi rekla, igriv odnos, veliko se zafrkavava, kvazi tepeva, skupaj	opis odnosa z bratom	pomembni drugi

	počneva bedarije in podobno. Torej, lahko se zaneseva en na drugega, če gre zares, hkrati pa se veliko zabavava.		
A58	Očim. Če gledam za nazaj, je v otroštvu definitivno predstavljal lik očeta, zdi se mi tudi, da mu je dobro uspevalo.	lik očeta	nadomestni oče
A59	Poskrbel je zame (pa tudi za mami),	skrb za družino	nadomestni oče
A60	mi nudil ljubezen in podporo, varnost, vse.	nudenje osnovnih stvari	nadomestni oče
A61	Z leti pa so se očitno nabirali problemi, ki so vplivali na celo družino, predvsem pa nanj in na njegov odnos z nami ostalimi.	težave v odnosu z družinskimi člani	nadomestni oče
A62	Tako da bi rekla, da sva se z začetkom srednje šole odtujila	odtujenost	nadomestni oče
A63	in se spuščala tudi v čedalje več konfliktov.	konflikti	nadomestni oče
A64	Danes sva tako bolj na bojni nogi kot na ljubečem odnosu hčerka-oče.	ne razumevanje z očimom	nadomestni oče
B1	Oče je pač darovalec enega dela genov.	darovalec gena	pomen očeta
B2	Biološki oče.	biološka definicija	pomen očeta

		očeta	
B3	Potem je tudi oče kakršen se pojavlja v medijih,	oče iz medijev	pomen očeta
B4	kjer je zaveznik otrok proti strogi materi	zaveznik otrok	pomen očeta
B5	ter njihov zabavljač.	zabavljač	pomen očeta
B6	Oče je bil nizke postave, bolj pri sebi, blond, vendar je počasi izgubljal lase,	fizični opis očeta	opis očeta
B7	od mame sem izvedela da v Rusiji dela kot pleskar.	očetova zaposlitev	opis očeta
B8	Verjetno razdalja, oče je po vojni v Bosni odšel delat v Rusijo.	vzrok za razhod	razhod
B9	Ljubeč.	ljubeč odnos	odnos oče-mama
B10	Nisem občutila razlike ker tudi ko sta bila skupaj nismo imeli pogostih stikov.	redki stiki	odnos z očetom
B11	Pred razhodom, kakor sem ga poznala,	slabo poznavanje	odnos z očetom
B12	se mi je zdel obsojajoč,	obsojajoč oče	odnos z očetom
B13	ampak zabaven.	zabavljač	opis očeta
B14	Po razhodu pa žalosten čeprav sem to občutila zgolj prek telefona.	žalosten oče	odnos z očetom
B15	Razdalji.	razdalja kot vzrok za	izguba stikov z očetom

		izgubo stikov	
B16	Počutim se neprijetno	neprijetno počutje	občutki o očetu
B17	ter krivo	občutek krivde	občutki o očetu
B18	ker ne vem kaj se je zgodilo z njim.	občutek ne vednosti	občutki o očetu
B19	Mislim, da ima vsak otrok neko osebnost že na začetku	vnaprej določena osebnost	zorni kot hčerke
B20	in jaz sem bila problematičen otrok,	otrok s problemi	zorni kot hčerke
B21	dva človeka bi me lažje obvladala.	lažje obvladovanje	zorni kot hčerke
B22	Mislim, da moj oče ne bi mogel doseči standardov, ki sem si jih iz reklam in medijev ustvarila v očetu,	predstava o očetu	pričakovanja
B23	tako, da mislim, da nisem zamudila nič pretirano pomembnega.	občutek o ne zamujanju	posledice odsotnosti očeta
B24	Ne verjamem da lahko delujejo zveze na daljavo,	dvom o zvezah na daljavo	posledice odsotnosti očeta
B25	mislim, da je za dobre odnose potrebna bližina.	potrebna bližina	zorni kot hčerke
B26	Nekaj sem zagotovo zamudila, ker ga ni bilo, a to si lahko le domišljam.	občutki o zamujanju nečesa	posledice odsotnosti očeta
B27	Oba starša krivim, da se nista bolj potrudila	krivda za ne trud za	pripisovanje krivde

	za svojo zvezo,	zvezo	
B28	očeta pa da ni ostal v Sloveniji.	krivda na očetu	pripisovanje krivde
B29	Jaz sem verjetno kriva da zdaj nimamo nobenih stikov ker sem mu ob prihodu očima rekla da imam novega očeta ter da ne rabi več klicat ali nekaj temu podobnega.	krivda na hčeri	pripisovanje krivde
B30	Poizkusila sem ga poiskati na« facebooku» vendar sem našla zgolj njegove sorodnike, ki ne vejo kaj je z njim ter so prepričani, da ni mrtev ,ker bi se to razvedelo. Več od tega kot da sem v stiku z njimi ne morem narediti.	stik s sorodniki	zorni kot hčerke
B31	Ne vidim kako bi. Mogoče bova kdaj šla na pijačo.	snidenje v prihodnosti	pričakovanja
B32	Mislim, da na tem področju nisem tako slabo končala.	dober konec ali sreča v zvezi	vpliv na partnerska razmerja
B33	Zadržan.	zadržan odnos z ostalimi družinskimi člani	pomembni drugi
B34	Da, moj dedek, starejši brat ter moj oči, vsi so v mojem življenju predstavljali	očetovska figura	nadomestni oče

	avtoritativno očetovsko figuro.		
E1	Pomislím na biološko definicijo,	biološka definicija	pomen očeta
E2	torej na nekoga, ki skupaj z materjo ustvari novo živo bitje,	ustvariti novo bitje	pomen očeta
E3	katerega potem tudi vzgaja	vzgoja	pomen očeta
E4	in zanj skrbi dokler leta to potrebuje.	skrb	pomen očeta
E5	Ne spomnim se veliko.	ne spominjanje	oče kot tujec
E6	Kako zgleda, vem le po slikah.	spomini po slikah	oče kot tujec
E7	Ima črne lase in kratko brado.	fizični opis	opis očeta
E8	Kolikor vem ni imel ravno posebnih hobijev.	nobeni hobijev	opis očeta
E9	Ko sem bila stara pet let.	časovna opredelitev razhoda	razhod
E10	Vzrokov je bilo več.	več vzrokov	odnos oče-mama
E11	Veliko sta se prepirala,	prepiranje	odnos oče-mama
E12	nista se razumela,	ne razumevanje	odnos oče-mama
E13	oče je bil odvisen od alkohola.	odvisnost od alkohola	odnos oče-mama
E14	Res se ne spomnim.	malo informacij o odnosu oče-mama	odnos oče-mama
E15	Kakor pravi mami je bilo njemu vseeno zanjo in za naju s	ravnodušnost do družine	materin del

	sestro.		
E16	Veliko sta se prepirala.	prepiranje	odnos oče-mama
E17	Po pripovedovanjih moje mami z očetom nisva imela dobrega odnosa.	pripovedovanje mame	zorni kot mame
E18	Nisva se razumela	ne razumevanje	odnos z očetom
E19	in vedno sem se mu upirala	upiranje	odnos z očetom
E20	in mu nasprotovala.	nasprotovanje	odnos z očetom
E21	Po razhodu ga nisem več videla.	izguba stikov	odnos z očetom
E22	Menim, da mu je vseeno zame, kar razumem.	ravnodušnost s strani očeta	izguba stikov z očetom
E23	Nikoli si me ni želel, pri odločitvi za otroka je bolj kot ne popustil moji mami.	nezaželen otrok s strani očeta	izguba stikov z očetom
E24	Nimam ravno posebnih občutkov,	ni posebnih občutkov	občutki o očetu
E25	ker ga niti ne poznam, ne vem točno kdo je	ne poznavanje	oče kot tujec
E26	in kakšen občutek je dejansko imeti očeta.	občutek imeti očeta	občutki o očetu
E27	Nanjo je to vplivalo bolj,	večji vpliv	vpliv odsotnosti očeta na sestro
E28	ker je bila starejša, ko sta se starša razšla	višja starost	vpliv odsotnosti očeta na sestro
E29	in se ga bolj spomni.	boljši spomin	vpliv odsotnosti očeta na sestro

E30	Menim, da moja sestra išče moške, ki so podobni najinemu očetu.	iskanje moških podobnih očetu	vpliv odsotnosti očeta na sestro
E31	Obe imava precej nizko samopodobo,	nizka samopodoba	posledice odsotnosti očeta
E32	ker mislim da nama je podzvestno sporočal, da nisva zaželeni	podzvestna sporočila o nezaželenosti	posledice odsotnosti očeta
E33	in vredni njegove ljubezni.	občutek o ne vrednosti ljubezni	posledice odsotnosti očeta
E34	Očeta ne rabim in nič ne pričakujem od njega.	občutek o ne potrebi po očetu	pričakovanja
E35	Na samozavesti,	nizka samozavest	posledice odsotnosti očeta
E36	a nisem sigurna, da je nizka samozavest samo posledica njegove odsotnosti.	negotovost glede posledic	posledice odsotnosti očeta
E37	Zdi se mi, da pri drugih ljudeh ne razumem tega odnosa oče – hčer.	ne razumevanje odnosa oče-hčer	posledice odsotnosti očeta
E38	Na splošno imam občutek, da nisem vredna ljubezni in sem se na ta način kar nekako navadila živeti,	občutek ne vrednosti ljubezni	posledice odsotnosti očeta
E39	tako da se niti ne spuščam v karkoli z moškimi.	zaprtost pred moškimi	posledice odsotnosti očeta
E40	Njega ne krivim za nič.	krivda ni na očetu	pripisovanje krivde

E41	Sebe krivim za to, da nisem dovolj dobra.	ne dovolj dobra	pripisovanje krivde
E42	Pustila jih bom takšne kot so.	ne spreminjanje stvari	pričakovanja
E43	Vem, da imam veliko težav,	veliko težav	zorni kot hčere
E44	ampak sem prepričana, da ne izhajajo iz tega, da nisem imela očeta	težave ne izhajajo iz odsotnosti očeta	zorni kot hčere
E45	in menim, da moram le-te reševati na drugačen način.	drugi načini reševanja težav	zorni kot hčere
E46	Ne vem kako je, ker je težko vedeti točen izvor problema,	ne vednost o izvoru problema	zorni kot hčere
E47	o prihodnosti pa ne razmišljam.	ne razmišljanje o prihodnosti	zorni kot hčere
E48	Ne vem, če je to zaradi očeta, vzrok je lahko karkoli.	ne poznavanje vzroka	posledice odsotnosti očeta
E49	Sama sebe si niti ne predstavljam v razmerju	brez predstave o »biti v razmerju«	vpliv na partnerska razmerja
E50	in o tem ne razmišljam.	ne razmišljanje o razmerju	vpliv na partnerska razmerja
E51	Z vsemi se zelo dobro razumem.	dobro razumevanje z ostalimi družinskimi člani	pomembni drugi
H1	Oče mi pomeni osebo, ki je omogočila, da sem se rodila.	biološka definicija očeta	pomen očeta

H2	Osebo, ki je nekako del mojega življenja,	del življenja	pomen očeta
H3	vendar nima nekega večjega pomena oziroma vpliva na moje življenje.	pomen in vpliv na življenje	pomen očeta
H4	Ko slišim besedo oče, si predstavljam družino matere, očeta in enega ali več otrok,	predstava o nuklearni družini	pomen očeta
H5	kjer se oče igra z njimi, kuha, jih pelje na izlete, na morje, zna potolažit mamo, ko ima slab dan in je žalostna, popravlja stvari v hiši, pomaga pri učenju.	vloge v družini	pričakovanja
H6	Ko slišim besedo oče si predstavljam svojega očeta kakršen je v svoji novi družini z novo ženo in dvema sinovoma.	nova očetova družina	pomen očeta
H7	Moj oče je bil neke vrste "biznismen".	očetova zaposlitev	opis očeta
H8	Delal je na Sony-ju in bil mednarodni posrednik, kar pomeni, da je veliko potoval in kar dosti zaslužil.	očetova zaposlitev	opis očeta
H9	Rad tudi jadra in obožuje kuhanje, predvsem peko.	očetovi hobiji	opis očeta
H10	Je zelo dober govorec	karakterni opis očeta	opis očeta

	in zelo veliko stvari ve.		
H11	Je precej temperamenten, včasih se hitro razjezi, vendar se nato tudi hitro umiri.	očetov temperament	opis očeta
H12	Kar se tiče fizičnega opisa pa morem povedat, da sem mu zelo podobna. Sicer je malo močnejše postave, ampak obrazne poteze imava enake: oblika obraza, oči, nasmeh...	podobnosti v fizičnem opisu s hčerko	opis očeta
H13	Moja starša sta se razšla, ko sem bila še zelo majhna. Mislim, da nisem še imela enega leta.	časovna opredelitev razhoda	razhod
H14	Razlog za razhod pa mislim, da je bilo prepiranje in nezmožnost najti skupno rešitev.	vzrok za razhod	razhod
H15	Mama mi je povedala, da je bila pripravljena iti na pogovor oziroma na zakonsko svetovanje, vendar se oče ni strinjal.	zakonsko svetovanje	zorni kot mame
H16	O njunem odnosu prej, ne vem veliko.	pomanjkanje informacij o odnosu	odnos oče-mama
H17	Vem le, da sta se veliko prepirala in da je bil moj tata zelo	prepiri in vzkipljivost	odnos oče-mama

	vzkipljiv.		
H18	Mama mi je povedala, da je enkrat vrgel nož za mojo mamo, ko me je dojila.	nasilje nad mano	odnos oče-mama
H19	Tata pa mi je povedal, da sva enkrat po prepiru z mamo za par dni odšli in sploh ni vedel kje sva.	odhod od doma	odnos oče-mama
H20	Sedaj odnosa nimata.	ni odnosa	odnos oče-mama
H21	Ne slišita se več in ne pogovarjata.	pogovorov ni	odnos oče-mama
H22	Mislim, da sta pretrgala stike po moji srednji šoli, ko sem bila prava upornica in je bilo moji mami zelo težko z mano.	končanje stikov	odnos oče-mama
H23	Takrat vem, da ga je velikokrat klicala, če bi se lahko pogovoril z mano	mamina želja	zorni kot mame
H24	in je potem tudi dvakrat prišel, me peljal na kavo in mi predstavil stvari takšne kot so in mi s tem zelo pomagal, saj kot sem že prej rekla, je zelo dober govorec.	pogovor z očetom	pomen očeta
H25	Sedaj, ko očetu omenim mamo, noče o njej niti slišati. Takoj postane nekoliko	zavračanje pogovora o mami	odnos z očetom

	živčen in se o njej noče pogovarjati.		
H26	Ko sem ga povabila na maturantski ples, ker sem si želela plesati z njim, mi je odgovoril, da ne bo prišel, ker noče sedeti za isto mizo z mojo mamo. To me je zelo prizadelo.	zavrnitev povabila na maturantski ples	odnos z očetom
H27	Pred razhodom sem bila premajhna, da bi imela oziroma se spomnila kakšen odnos sem imela z njim.	ne spominjanje odnosa	odnos z očetom
H28	Ko sem bila mlajša me je velikokrat prišel iskat, da sem šla z njimi k babici, nekajkrat so me vzeli tudi s sabo na morje.	druženje z očetom	odnos z očetom
H29	Potem se je pa kar naenkrat vse končalo,	konec pristnega odnosa	odnos z očetom
H30	sedaj me pelje na kosilo enkrat na tri tedne,	ohranjanje odnosa z občasnimi kosili	odnos z očetom
H31	kjer se obnaša bolj kot moj vrstnik kot moj oče.	obnašanje v stilu vrstnika, ne očeta	odnos z očetom
H32	Imava nekakšen površinski prijateljski odnos.	površinsko prijateljski odnos	odnos z očetom
H33	Bojim se ga razočarati,	strah pred razočaranjem	odnos z očetom

H34	o svojih osebnih stvareh mi je čudno govoriti z njim,	neprijetnost ob govorjenju o osebnih temah	odnos z očetom
H35	mame ne smem omenjat.	ne omenjanje mame	odnos z očetom
H36	Velikokrat se zgodi, da večinoma on govori, jaz pa samo poslušam in kimam.	govorjenje le iz očetove strani	odnos z očetom
H37	Mislim, da me njegova nova žena ne mara najbolj.	nenaklonjenost s strani očetove nove žene	pripisovanje krivde
H38	Ko govorim o njemu postanem žalostna in nekoliko razočarana.	žalost in razočaranje	občutki o očetu
H39	Vidim kako dober oče je mojima polbratoma	zna biti dober oče	občutki o očetu
H40	in želim si, da bi tudi jaz imela tak odnos z njim.	želja po odnosu	pričakovanja
H41	Razočarana sem, ker se je nehal truditi zame in najin odnos	občutek ne vlaganja truda v odnos	pričakovanja
H42	in me nikoli ne vzame nikamor s sabo, da bi mogoče nekaj več časa preživela tudi s polbratoma.	želja po preživljanju časa s polbratoma	pričakovanja
H43	Rada bi, da bi se obnašal kot oče in ne kot moj vrstnik in kot "kul tata" ter me spraševal, kdaj greva »žurat«.	obnašanje primerno očetu, ne vrstniku	pričakovanja

H44	Rada bi, da bi mi posvetil več časa	več časa	pričakovanja
H45	in ne govoril grdo o moji mami.	spoštovanje do mame	pričakovanja
H46	Rada bi imela občutek, da sem mu isto pomembna kot njegova nova družina.	občutek pomembnosti	pričakovanja
H47	Ko sem bila mlajša sem imela nekakšen strah pred fanti.	strah pred fanti	posledice odsotnosti očeta
H48	Bala sem se pogovarjati z njimi, biti kje sama z njimi.	strah pred pogovorom s fanti	posledice odsotnosti očeta
H49	Tudi sedaj težko zaupam partnerju, da me ne bo prizadel in zapustil,	nezaupljivost	vpliv na partnerska razmerja
H50	potrebujem veliko varnosti in pozornosti, da sem mirna.	potreba po varnosti in pozornosti	vpliv na partnerska razmerja
H51	Krivilim ga za najin odnos, za to, da nimava boljšega odnosa,	slab odnos	pripisovanje krivde
H52	da mi dejansko beseda oče ne pomeni, kar bi mi morala.	dvomi o besedi oče	pripisovanje krivde
H53	Sebe krivilim za to, da si ne upam povedati, kako se počutim	strah izraziti počutje	pripisovanje krivde
H54	in da me je prizadel in	razočaranje	občutki o očetu

	razočaral,		
H55	ampak da se delam, da je vse v redu.	pretvarjanje, da je vse v redu	zorni kot hčerke
H56	Z njim nisem imela še nobenega prepira.	ne prepirljivost	odnos z očetom
H57	Verjetno bom pustila stvari take kot so.	ne spreminjanje situacije	odnos z očetom
H58	V toliko letih sem se nekako že navadila na vse,	navajenost	odnos z očetom
H59	pa tudi ne upam si govoriti o tem z njim.	strah pred govorjenjem o določenih temah	odnos z očetom
H60	Zadnjič sem tudi zaradi teme moje diplomske z njim začela govoriti o posledicah, ki jih je ločitev imela name	pogovor o posledicah zaradi ločitve	odnos z očetom
H61	in o stvareh, ki jih je moja mama opazila, ko sem bila majhna, ki so kazale na to, da me je ločitev prizadela.	posledice, opažene s strani mame	zorni kot mame
H62	Pa me je kar na sredi ustavil,	ustavitev pogovora	odnos z očetom
H63	rekel, da moja mama sanja	neodobravanje maminega razmišljanja	odnos oče-mama
H64	in da sem bila premajhna, da bi sploh občutila, da se je karkoli spremenilo.	zavračanje obstoja posledic	odnos z očetom

H65	Po tem sem bila raje kar tiho.	brez besed	odnos z očetom
H66	Nočem se ločiti. Mislim, da bom naredila vse, da obdržim družino, še posebej če bo ta vsebovala tudi otroke.	strah pred ločitvijo	posledice odsotnosti očeta
H67	Seveda. Moj edini vzor partnerskega razmerja so tisti iz romantičnih filmov.	zamegljenost predstave o zdravem razmerju	vpliv na partnerska razmerja
H68	Zato velikokrat pričakujem preveč od partnerja	prevelika pričakovanja	vpliv na partnerska razmerja
H69	in si zamišljam tako zvezo, brez problemov, kot je v filmih, kjer vsi živijo srečno do konca svojih dni po tem ko se zaljubijo.	domišljanje	vpliv na partnerska razmerja
H70	Pa mislim, da tudi vzora za reševanje konfliktov nimam.	vzor za reševanje konfliktov	vpliv na partnerska razmerja
H71	Mislim pa, da je dobro, da se teh stvari zavedam,	zavedanje	zorni kot hčere
H72	saj je to prvi korak k spremembam	spmembe	zorni kot hčere
H73	in k temu, da delam na sebi in se naučim stvari, ki se jih nisem naučila v družini.	učenje novih stvari	zorni kot hčere

H74	Z mamo imava dober odnos. Veliko stvari si poveva, velikokrat govoriva o čustvih, veliko sva tudi dale že skupaj skozi. Občudujem jo, ker je res močna in neodvisna ženska in rada jo imam, ker je vedno ob meni.	opis odnosa z mami	pomembni drugi
N1	Pomislim na osebo, ki je sodelovala	sodelovanje pri nastanku življenja	pomen očeta
N2	in odločala o temu ali boš živel ali ne.	odločanje o življenju	pomen očeta
N3	Hkrati pa mi ta beseda pomeni in predstavlja nekaj višjega,	nekaj višjega	pomen očeta
N4	nedosegljivega.	nedosegljivost	pomen očeta
N5	Mojega očeta se slabo spomnim.	ne spominjanje	oče kot tujec
N6	Je visok moški s temnimi lasmi.	fizični opis očeta	opis očeta
N7	Vem da je znal biti izjemno prijazen,	prijaznost	opis očeta
N8	zato so ga ljudje imeli radi.	priljubljenost	opis očeta
N9	Ukvarjal se je z več dejavnostmi.	očetovi hobiji	opis očeta
N10	Vem da je imel nekaj časa svojo gostilno.	očetova zaposlitev	opis očeta
N11	Užival je v družbi,	družabnost	opis očeta

N12	zato je veliko časa preživel s prijatelji.	preživljanje časa s prijatelji	opis očeta
N13	Razšla sta se, ko sem imela 11 let.	časovna opredelitev razhoda	razhod
N14	Vzrok za razhod so bile predvsem očetove težave z alkoholnimi pijačami	odvisnost od alkohola	razhod
N15	in posledično nenehni prepiri,	prepiranje	razhod
N16	nevdružna finančna situacija	finančni problemi	razhod
N17	in ne skrb za družino oziroma otroke.	ne skrb	razhod
N18	Kakor se spomnim,	malo informacij o očetu	oče kot tujec
N19	sta se moja starša zelo veliko prepirala.	prepiranje	odnos oče-mama
N20	Mami je prevzela odgovorno vlogo	prevzem odgovornosti	odnos oče-mama
N21	in ga ves čas opominjala kaj po njenem počne narobe,	opominjanje	odnos oče-mama
N22	on pa je ali obljubljal, da se bo spremenil	prazne obljube o spremembah	odnos oče-mama
N23	ali se razjezil in odšel.	jeza	odnos oče-mama
N24	Vem, da sem imela očeta zelo rada. In ga imam še vedno. Samo na drugačen način.	ljubezen do očeta	občutki o očetu
N25	Velikokrat sva se pogovarjala	pogovori	odnos z očetom

N26	o meni in njemu najljubši temi – živalih.	skupna tema	odnos z očetom
N27	Mami pravi, da sem ga gledala z občudovanjem.	občudovanje očeta	odnos z očetom
N28	Vem tudi, da sem ga spoštovala	spoštovanje	odnos z očetom
N29	in da je imel nad menoj avtoriteto.	avtoriteta	odnos z očetom
N30	Po razhodu sva skoraj popolnoma izgubila stik.	izguba stikov po razhodu	odnos z očetom
N31	Tistih nekajkrat, ko sva se videla, sem ga bila vesela,	veselje ob snidenju	odnos z očetom
N32	a se nisva veliko pogovarjala.	malo pogovarjanja	odnos z očetom
N33	Spraševal me je banalne stvari kot so, kako mi gre v šoli in podobno.	pogovori o banalnih stvareh	odnos z očetom
N34	V tistem času sva imela zelo površinski,	površinski odnos	odnos z očetom
N35	ne poglobljen odnos.	ne poglobljen odnos	odnos z očetom
N36	Po mojem mnenju obstaja več razlogov.	več razlogov	izguba stikov z očetom
N37	Eden izmed njih je zagotovo ta, da si nikoli ni zares želel imeti otrok.	nezaželen otrok s strani očeta	izguba stikov z očetom
N38	Drugi je ta, da očitno zanj nisem dovolj	ne dovolj dobra	izguba stikov z očetom

	dobra		
N39	oziroma, da nimam nečesa, kar bi ga zanimalo, da bi si želel ohraniti stik.	nič zanimivega ni v hčeri	izguba stikov z očetom
N40	Tretji je ta, da mi ne more dati česar sam ni imel in česar ne pozna, saj izhaja iz družine, kjer ga je oče ravno tako zapustil.	vzorci iz preteklosti	izguba stikov z očetom
N41	Četrti pa bi lahko bil tudi ta, da je zameril moji mami, ker je po razhodu našla drugega partnerja.	zamera mami	izguba stikov z očetom
N42	Ko govorim o njemu doživljam več občutkov.	več občutkov	občutki o očetu
N43	Eden je strah,	strah	občutki o očetu
N44	ki se povezuje z nekakšno tesnobo,	tesnoba	občutki o očetu
N45	ki me duši,	dušenje	občutki o očetu
N46	ker čutim, da imam veliko ne razdelanih stvari okoli njega in celotne situacije z njim.	ne razdelane stvari	občutki o očetu
N47	Včasih začutim jezo,	jeza	občutki o očetu
N48	ker si želim, da bi se stvari drugače odvile.	želja po drugačnem razpletu	pričakovanja
N49	Veliko je tudi žalosti.	žalost	občutki o očetu

N50	Zdi se mi, da sestra to dojema na drugačen način	drugačno dožemanje	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N51	in hkrati se ji tudi kaže drugače.	drugačni pokazatelji	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N52	Bila je mlajša, ko je odšel	nižja starost ob razhodu	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N53	in z njim ni navezala takšnega odnosa kot jaz.	manjša navezava	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N54	Pravi, da se ga sploh ne spomni	slabo spominjanje	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N55	in nikoli ni tudi kazala želje po vzpostavitvi stikov po razhodu.	brez želje po stikih	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N56	Opažam, da ima primanjkljaj na področju samopodobe	negativna samopodoba	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N57	in moških,	primanjkljaj na področju moških	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N58	ne kaže pa direktne žalosti.	ni direktne žalosti	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N59	Razlika med nama je tudi, da si jaz želim stika z moškimi, pa ga nimam veliko,	želja po stikih z moškimi	pričakovanja
N60	sestra pa si ga sploh ne želi.	ne želja po stikih z moškimi	vpliv odsotnosti očeta na sestro
N61	Menim, da je to v sebi toliko potlačila, da ji sploh ne pride do površja.	potlačitev	vpliv odsotnosti očeta na sestro

N62	Ne pričakujem nič,	brez pričakovanj	pričakovanja
N63	ker skušam razumeti njegov zorni kot.	razumevanje njegovega zornega kota	zorni kot hčere
N64	Vem tudi, da je prepozno za marsikaj, sploh za popravljanje stvari iz otroštva.	prepozno za popravljanje stvari	zorni kot hčerke
N65	Bi pa si želela, da se kdaj spomni name	spomin na hčerko	pričakovanja
N66	in da se vidiva,	videnje z očetom	pričakovanja
N67	zato ker imam polno odprtih vprašanj brez odgovora.	odprta vprašanja	pričakovanja
N68	Ne rečem, da so te posledice, ki jih opažam, le zaradi njegove odsotnosti, a ko sem iskala povezave, sem nekako ugotovila tole.	ne sigurnost glede izvora posledic	zorni kot hčerke
N69	Imam precej težav s samopodobo	nizka samopodoba	posledice odsotnosti očeta
N70	in samozavestjo.	nizka samozavest	posledice odsotnosti očeta
N71	Težko vzpostavim zdrav odnos z osebo nasprotnega spola.	zaprtost pred moškimi	posledice odsotnosti očeta
N72	Večkrat razmišljam negativno, ko pride do moških.	negativno razmišljanje v zvezi z moškimi	posledice odsotnosti očeta
N73	Počutim se, da ne spadam na ta svet,	občutek nepripadnosti	posledice odsotnosti očeta

N74	počutim se kot napaka.	počutiti se kot napaka	posledice odsotnosti očeta
N75	Zdi se mi, da nisem dovolj dobra.	»nisem dovolj dobra« občutek	posledice odsotnosti očeta
N76	Večkrat imam občutek, da sem nezaželen	občutek nezaželenosti	posledice odsotnosti očeta
N77	in prisoten imam konstanten strah, da me bodo ljudje, ki so mi najbližje, zapustili.	strah pred izgubo najbližjih	posledice odsotnosti očeta
N78	Ves čas moram kontrolirati strah pred tem, da bom vedno znova v življenju razočarana	strah pred razočaranjem	posledice odsotnosti očeta
N79	in zavrnjena.	strah pred zavrnitvijo	posledice odsotnosti očeta
N80	Krivim ga, da se ni potrudil popraviti kar je že njemu naredil njegov oče.	ne trud spreminjanja vzorcev	pripisovanje krivde
N81	Krivim ga, da me je zapustil	zapustitev	pripisovanje krivde
N82	in da me sedaj ignorira.	ignoriranje	pripisovanje krivde
N83	Ga pa hkrati tudi razumem, saj je to edina pot, ki jo je v svojem življenju spoznal.	razumevanje njegovega zornega kota	zorni kot hčerke
N84	Sebe krivim, ker nisem dovolj dobra, da bi ga zanimala,	nič zanimivega na hčeri	pripisovanje krivde

N85	hkrati pa za to, ker nisem dovolj pogumna, da bi sama zahtevala kontakt.	pomanjkanje poguma za vzpostavitev kontakta	pripisovanje krivde
N86	Mislim, da bom to področje pustila takšno kot je,	ne poseganje v to področje	zorni kot hčerke
N87	z zavedanjem, da to ni moje.	ločevanje, kaj je in kaj ni moje	zorni kot hčerke
N88	To moram sprejeti	sprejetje	zorni kot hčerke
N89	in se hkrati osvoboditi,	osvoboditev	zorni kot hčerke
N90	stvari pustiti v preteklosti, da ne bodo več direktno vplivale na mojo sedanost.	preteklost z manjšim vplivom na sedanost	zorni kot hčerke
N91	Za znanja in spoznanja, ki jih lahko potegnem iz vsega tega, pa sem vedno odprta in se jih želim zavedati.	zavedanje	zorni kot hčerke
N92	Razmišljam tudi, da bi z njim vzpostavila kontakt, tudi če se bi videla le enkrat.	snidenje v prihodnosti	pričakovanja
N93	Rada bi se z njim pogovorila,	pogovor z očetom	pričakovanja
N94	a za enkrat še nimam poguma, čutim da ni še čas.	pomanjkanje poguma	zorni kot hčerke
N95	Kolikor si bom pustila.	veliko je v hčeri sami	zorni kot hčerke
N96	Verjamem, da bom imela zaradi stvari, ki	težave v prihodnosti	posledice odsotnosti očeta

	jih opažam, v prihodnosti lahko težave,		
N97	sploh na področju moških in vzpostavljanja stika z njimi,	težave na področju moških	posledice odsotnosti očeta
N98	tako v morda nekoč partnerskem odnosu kakor tudi drugače.	težave v partnerskem odnosu	posledice odsotnosti očeta
N99	A vendar si upam verjeti vase, da bom z znanjem, ki ga imam in z ljudmi, ki so mi blizu lahko dosegla to, da določene travme iz preteklosti ne bodo imele več vpliva name.	upanje o presežku travm	zorni kot hčerke
N100	Definitivno. Sem precej nezaupljiva,	nezaupljivost	vpliv na partnerska razmerja
N101	ko pa se človeku odprem, se zelo hitro navežem	hitra navezanost	vpliv na partnerska razmerja
N102	in postane me strah, da bom človeka izgubila.	strah pred izgubo	vpliv na partnerska razmerja
N103	Vsemu skupaj ponavadi posvečam preveč pozornosti,	preveč pozornosti	vpliv na partnerska razmerja
N104	zato mi vse skupaj preveč »pride k srcu« - prevelika občutljivost.	prevelika občutljivost	vpliv na partnerska razmerja
N105	Vem, da nase vlečem to energijo in pomislila sem tudi že na to, da	podzavestno odbijanje moških	vpliv na partnerska razmerja

	morda podzavestno odbijam moške stran od sebe?		
N106	Zanimivo je namreč, da poklic, ki sem si ga izbrala, študentsko delo, ki si ga izberem, prijatelje, ki jih imam...vedno močno prevladujejo ženske, sem obkrožena z njimi, delam z njimi,	veliko več žensk kot moških	vpliv na partnerska razmerja
N107	medtem, ko imam z moškimi nasploh zelo malo stika. Čeprav čutim, da si ga želim.	želja po več stika z moškimi	vpliv na partnerska razmerja
N108	Predvsem zato, ker nočem imeti celo življenje občutka, da se jih podzavestno izogibam.	občutek o izogibanju	vpliv na partnerska razmerja
N109	Hkrati menim, da je moja predstava o zdravem razmerju zamegljena.	zamegljenost predstave o zdravem razmerju	vpliv na partnerska razmerja
N110	Moj odnos z ostalimi družinskimi člani je zadovoljujoč.	zadovoljujoč odnos	pomembni drugi
N111	Z mami se odnos iz leta v leto izboljšuje, ker se več pogovarjava in sva si bližje.	opis odnosa z mami	pomembni drugi
N112	Z njenim partnerjem imava tudi v redu	opis odnosa z maminim partnerjem	pomembni drugi

	odnos.		
N113	Prav tako z babico in dedkom, ki živita v isti hiši, vendar v svojem stanovanju.	opis odnosa s starimi starši	pomembni drugi
N114	Najboljši odnos imam s sestro, ki je ne le moja sestra in prijateljica, temveč tudi duša dvojčica.	opis odnosa s sestro	pomembni drugi
N115	Imam dedka po mamini strani, ki je bil precej prisoten, vendar ne na očetovski način. Odigral je in še vedno igra zelo dobro vlogo starega starša, medtem ko ni zasedel očetovske vloge.	dedek kot družinski član, ne očetovska figura	pomembni drugi
N116	Morda tudi mamin novi partner, ki ga je spoznala dve leti po ločitvi, a ga nikoli nisem dojemala kot očeta oziroma kot nadomestek za očeta. Vedno sem ga videla le kot partnerja moje mami in hkrati našega novega družinskega člana.	vloga maminega partnerja	pomembni drugi
R1	Družinskega člana, vendar bolj v smislu člana, ki ga nekateri imajo, drugi ne.	prisotni ali ne prisotni družinski član	pomen očeta
R2	Očeta imamo vsi,	biološka definicija	pomen očeta

	drugače nas ne bi bilo,	očeta	
R3	vendar ker ni prisoten v mojem življenju,	neprisotnost v življenju	pomen očeta
R4	ga zame ni.	ne obstaja	pomen očeta
R5	Z mami sta šla narazen, preden sem se rodila.	razhod staršev	razhod
R6	Nekajkrat me je sicer obiskal,	nekaj obiskov	odnos z očetom
R7	vendar sem bila premajhna, da bi se ga spomnila.	ne spominjanje	oče kot tujec
R8	Vedno od ljudi, ki ga poznajo, slišim, da sem mu zelo podobna.	predvidevanje o podobnosti z očetom	opis očeta
R9	Tudi s starih slik vem, da je bil visok, suh, temnih las in oči, lepega nasmeha.	fizični opis očeta	opis očeta
R10	Mami pravi, da imava podoben karakter, da sva trmasta, na začetku sramežljiva in da nihče od naju ne popušča.	karakterni opis očeta	opis očeta
R11	Verjetno se zato še ne pozna.	trma kot razlog za ne poznavanje z očetom	zorni kot hčere
R12	O njegovih hobijih ne vem ničesar,	ne poznavanje hobijev	oče kot tujec
R13	vem, da je bil avtomehanik, in mislim, da trenutno dela na Gozdnem	zaposlitev očeta	opis očeta

	gospodarstvu tudi kot neke vrste vzdrževalec kamionov.		
R14	Razšla sta se, ko je bila mami v drugem mesecu nosečnosti z mano.	časovna opredelitev razhoda	razhod
R15	Pravega povoda za razhod ne vem niti me ne zanima, saj se mi zdi, da je to njuna stvar.	ne vedenje in ne zanimanje za vzrok razhoda	razhod
R16	Zdaj ko sem starejša, bi rekla, da sta bila enostavno premlada	videnje vzroka v mladosti	zorni kot hčere
R17	in sta se v odnos spustila prenačljeno.	prenačljeno v odnos	zorni kot hčerke
R18	Mami je bila vzgajana v tradicionalni družini in v bistvu je po mojem mnenju izkoristila priložnost, da bi se osamosvojila oz. šla od staršev.	želja po osamosvojitvi	odnos oče-mama
R19	Ko je do tega dejansko prišlo, pa sta ugotovila, da jima ne gre.	težave v odnosu	odnos oče-mama
R20	Sicer sem bila načrtovan otrok,	načrtovan otrok	odnos oče-mama
R21	vendar pa je mami bila stara 21 let, ko sem se rodila, ati pa leto dni starejši.	mlada starša	odnos oče-mama
R22	Ko pomislim, o čem sem sama pri 21. letih	premalo zrelosti za to	zorni kot hčerke

	razmišljala, lahko pomislim samo na to, da nista bila dovolj zrela za to odločitev.	odločitev	
R23	O odnosu, preden sem prišla na svet, v bistvu ne vem ničesar.	pomanjkanje informacij o odnosu	odnos oče-mama
R24	Po mojem rojstvu pa sta bila v stikih samo še glede moje preživnine,	stiki glede preživnine	odnos oče-mama
R25	drugače se ne slišita niti ne vidita več, razen če se naključno srečata.	naključna srečanja	odnos oče-mama
R26	Pred me še ni bilo,	pred razhodom ni bilo odnosa	odnos z očetom
R27	po razhodu pa me je nekajkrat obiskal,	nekaj obiskov	odnos z očetom
R28	dokler si ni mami začela ustvarjati družine z drugim moškim, kar je bilo okrog mojega 3., 4. leta starosti.	ustvarjanje nove družine	izguba stikov z očetom
R29	Od takrat sva se zgolj enkrat naključno srečala v vasi, kjer živita moja babica in mamin brat, vendar se nisva prepoznala. Meni je nato soseda povedala, da je bil to moj ati.	naključna srečevanja brez prepoznanja	odnos z očetom
R30	Najina edina	finančna vloga očeta	odnos z očetom

	komunikacija in njegova vloga v mojem življenju je nakazana preživnina 18. dne v mesecu, pa še to se bo kmalu zaključilo, saj zaključujem šolanje in se bližam starosti, ko mi ni več dolžen nakazovati preživnine.		
R31	Do zdaj njemu.	krivda na očetu	izguba stikov z očetom
R32	Vem, da ga ne poznam in ne poznam njegove plati zgodbe,	ne poznavanje njegove zgodbe	oče kot tujec
R33	ampak zelo dobro poznam svojo mami, ki ni o njem nikdar izgovorila slabe besede. Vedno me je spodbujala, da bi šla k njemu na obisk, mi govorila, da ni slab človek, da je imel težko življenje in da je, tako kot jaz, sramežljiv in si več ne upa vzpostaviti stika z mano.	spodbujanje s strani mame	zorni kot mame
R34	Zdaj sem za to odgovorna tudi sama, saj sem dovolj stara, da bi vzpostavila stik, vendar enostavno več ne vidim smisla niti ne vem, kaj bi mu rekla.	odgovornost na hčeri	izguba stikov z očetom
R35	Sama sebe in druge prepričujem, da	prepričevanje, da ni	občutki o očetu

	nobenih,	občutkov	
R36	v resnici pa vsakič močnejše.	močni občutki	občutki o očetu
R37	Zanima me, zakaj človek, ki si je želel otroka, naenkrat tega otroka več noče.	odprta vprašanja glede želje po otroku	občutki o očetu
R38	Zdi se mi, da namesto da bi mu oprostila,	naj bi mu oprostila	občutki o očetu
R39	sem vsakič bolj jezna nanj.	jeza	občutki o očetu
R40	Zavedam se, da bom morala na tem področju nekaj ukreniti, vendar za enkrat še nisem zbrala dovolj poguma.	želja ga spoznati	pričakovanja
R41	Do zdaj sem pričakovala tistih 130 evrov na mesec, kolikor so mu odredili.	finančna podpora	pričakovanja
R42	Od zdaj naprej ne pričakujem več ničesar.	brez pričakovanj	pričakovanja
R43	Želela bi pa si, da bi končno prevzel odgovornost za svojo napako in poskrbel, da spoznam vsaj svoja brata,	prevzem odgovornosti za spoznanje bratov	pričakovanja
R44	saj je ravno to tisto, kar me najbolj mori, in sicer da imam dva brata, ki ju ne poznam	neprijetni občutki zaradi ne poznavanja bratov	zorni kot hčere

R45	in ki jima je lahko bil oče, meni pa ne.	zmožnost oziroma nezmožnost biti oče	pričakovanja
R46	Ne opažam drugih posledic kot te, da ne zaupam moškim.	ne zaupanje do moških	posledice odsotnosti očeta
R47	Ga. Krivim ga neodgovornosti do človeškega bitja, ki ga je spočel, saj 130 evrov na mesec (pa še za to je bilo potrebno vmešati sodišče, saj jih ni hotel plačevati) ni in nikoli ne bo odtehtalo ljubezni, ki bi mi jo lahko dal.	neodgovornost	pripisovanje krivde
R48	Ne trdim, da mi je ljubezni manjkalo,	neprepričanost o pomanjkanju ljubezni	posledice odsotnosti očeta
R49	saj so se vsi okrog mene trudili, da ne bi pogrešala njegove,	trud bližnjih	pomembni drugi
R50	a vedno ostane v zraku vprašanje: Kaj pa če bi me on imel rad?	odprta vprašanja	posledice odsotnosti očeta
R51	Sebe krivim, da odkar sem odrasla, nisem še storila ničesar, s čimer bi prekinila to 25-letno tišino med nama.	krivda na hčeri	pripisovanje krivde
R52	Iskreno, ne vem.	ne vedenje	zorni kot hčere
R53	Vem, da me muči vsak dan bolj.	neprijetni občutki zaradi nepoznavanja očeta	oče kot tujec

R54	Verjetno bom enkrat potrkala na njegova vrata,	vzpostavitev stika	pričakovanja
R55	vendar ne zaradi njega. On si zame več niti ne zasluži moje pozornosti.	ne zasluži si pozornosti	občutki o očetu
R56	Želim pa si vzpostaviti stik z bratoma, ki nista kriva za njegove napake.	želja po vzpostavitvi stikov z bratoma	pričakovanja
R57	Mislim, da bo njegova odsotnost vplivala samo na moje partnerske odnose	vpliv na partnerske odnose	vpliv na partnerska razmerja
R58	oziroma na to, da si ne dovolim, da bi se prepustila odnosu z nekom.	težave s »prepustiti se« v odnos	vpliv na partnerska razmerja
R59	Vedno sem v naprej obremenjena s tem, da ne bo delovalo, da bo prej ali slej izginil, postal nezainteresiran.	obremenjenost vnaprej	vpliv na partnerska razmerja
R60	Zagotovo me bo bolelo tudi, da moji otroci, če jih bom kdaj imela, po moji strani ne bodo imeli dedka, ki je v mojem življenju bil zelo pomembna figura.	hčerini otroci brez dedka	posledice odsotnosti očeta
R61	Mislim pa, da sem dovolj zrela oseba, da znam razčistiti s svojimi občutki in jih predelati, tako da kljub	hčerina pozitivna naravnost	zorni kot hčera

	vsem težavam, za katere je verjetno kriva očetova odsotnost, mislim, da znam razmisliti trezno in utišati notranji glasek, ki kriči, da so vsi moški isti. Imela sem že zelo pozitivno izkušnjo z bivšim partnerjem in vem, da obstajajo tudi odgovorni in ljubeči moški. Ko ga bom spoznala, bom že vedela, da je pravi. Ostajam večni optimist in verjamem v boljšo prihodnost.		
R62	Definitivno. Do fantov sem zelo nezaupljiva.	nezaupljivost	vpliv na partnerska razmerja
R63	Od njih ničesar ne pričakujem.	brez pričakovanj	vpliv na partnerska razmerja
R64	Večino jih odbijem, še preden jim dam priložnost, da bi se dokazali.	odbijanje moških	vpliv na partnerska razmerja
R65	Do zdaj sem imela eno pravo zvezo, ki je sicer trajala tri leta, vendar pa je tudi ta fant večkrat poudaril, koliko bolj se je bilo potrebno truditi okrog mene kot okrog drugih punc, ki jih je imel.	trud bivšega fanta	vpliv na partnerska razmerja
R66	Večkrat padem v neka	brezciljna razmerja	vpliv na partnerska

	brezciljna razmerja,		razmerja
R67	ki temeljijo zgolj na spolnem življenju,	razmerja, ki temeljijo na spolnosti	vpliv na partnerska razmerja
R68	ne morem pa vzpostaviti globljega razmerja.	težave pri vzpostavitvi globljega razmerja	vpliv na partnerska razmerja
R69	V sebi pa hrepenim po tem, da bi si z nekom ustvarila mirno družinsko življenje, kajti sama ga v vlogi hčerke nisem imela priložnosti izkusiti.	hrepenenje po mirnem družinskem življenju	pričakovanja
R70	Z mami in bratoma imamo iskren odnos. Skupaj smo preživeli par viharjih let, zato se zelo dobro poznamo, saj smo si bili opora, na katero smo se vedno lahko zanesli. Lagala bi, če bi rekla, da nimamo skrivnosti, ampak to jih ima vsak, smo pa družina, ki je ogromno delala na komunikaciji in si večino stvari povemo. Odkar smo z bratoma odrasli in imamo vsak svoje obveznosti, faks ipd., prav pogrešamo naša tradicionalna kosila, po katerih smo vedno še vsaj uro, včasih tudi dve ob kavi/čaju klepetali in reševali	dobro razumevanje z ostalimi družinskimi člani	pomembni drugi

	svet. Zdaj je to nekako postal običaj za vikend in verjetno bo pri tem tudi ostalo, saj se bomo počasi začeli ločevati od mami, ki je za nas res naredila vse, kar je bilo v njeni moči, da ne bi ničesar pogrešali.		
R71	Hm, že zgoraj sem omenila, da je mami kmalu spoznala drugega moškega, za katerega so me vzgajali, da je moj oči. Sicer mi niso nikoli prikrivali dejstva, da ni moj biološki oče, tudi poimenovanja so bila različna, saj biološkemu očetu pravim ati, temu pa sem rekla oči. Na videz sem se sicer prilagodila situaciji, nikoli se nisem upirala njegovi prisotnosti v našem življenju, ampak če pomislim za nazaj, ga globoko v sebi nisem nikdar zares sprejela. Njegova energija mi ni odgovarjala, ampak ker nisem bila problematičen otrok, tudi tu nisem delala težav, predvsem zato,	zavzemanje očetovske vloge s strani očima	nadomestni oče

	da se ne bi začenjali prepiri, ki so bili že tako prepogosti po rojstvu bratov.		
R72	Očeta sta mi zagotovo bolj nadomeščala najprej dedek, mamin oče, ki je žal prezgodaj umrl, stara sem bila 11 let,	dedek kot nadomestni oče	nadomestni oče
R73	in pa mamin brat, ki me ima rad, kot bi bila njegova. Morda tudi zato, ker še nima svojih otrok, a vsekakor je bil on tisti, ki si je zaslužil odplesati z mano ples hčera z očeti na maturantskem plesu.	mamin brat kot nadomestni oče	nadomestni oče
U1	Ko slišim besedo oče, pomislim na nekoga, ki te je vzgajal,	vzgoja	pomen očeta
U2	nekdo, ki je bil od tvojega rojstva, že od nekdaj, vedno zraven.	prisotnost	pomen očeta
U3	Vem, da ima temne, malo rdečkaste srednje dolge lase in temno polt in oči, tako kot jaz.	fizični opis očeta	opis očeta
U4	Kot vem, je bil pameten,	karakterni opis očeta	opis očeta
U5	ukvarjal se je z ekonomijo	očetova zaposlitev	opis očeta

U6	in vedno spremljal vse športne zadeve.	očetovi hobiji	opis očeta
U7	Karakterno je baje zelo nadut, vzvišen, sam vase zagledan.	karakterni opis očeta	opis očeta
U8	Razšla sta se leta 1999, pred mojim rojstvom,	časovna opredelitev razhoda	razhod
U9	ko je zvedel, da je moja mami noseča z mano.	razlog nosečnost	razhod
U10	Razlog naj bi bil, da je premlad za otroka	razlog mladost	razhod
U11	in si ga še ne želi.	razlog ne želja po otroku	razhod
U12	Mislim, da si je želel še drugih partnerk.	želja po drugih ženskah kot razlog	razhod
U13	Kolikor vem, je bil težaven	težave v odnosu	odnos oče-mama
U14	in psihično napet.	napetost v odnosu	odnos oče-mama
U15	Odnosa nisva imela niti ga nimava sedaj.	ni odnosa	odnos z očetom
U16	Zdi se mi, da nimava stika, ker je enostavno tak človek – trmast.	trmast oče	zorni kot hčerke
U17	Že takrat je rekel, da me noče imet	ne želja po otroku	zorni kot hčerke
U18	in vem, da me zato zdaj tudi ne želi videti.	ne želja po videnju	zorni kot hčerke
U19	Včasih sem postala zelo žalostna, ko sem govorila o njemu,	žalost	občutki o očetu

U20	z leti pa mi je postalo bolj vseeno.	ravnodušnost	občutki o očetu
U21	O njem mi je neprijetno govoriti, ko je zraven moja mami,	neprijetnost pred mami	zorni kot hčerke
U22	ker se mi zdi da se ga ne rada spominja.	neljubo spominjanje	zorni kot hčerke
U23	Od njega ne pričakujem recimo ljubezni,	ne pričakovanje ljubezni	pričakovanja
U24	ker tega niti ne poznam.	nepoznano področje	oče kot tujec
U25	Zdi se mi, da ne moreš pogrešati nečesa česar ne poznaš,	ne pogrešanje nepoznanega	oče kot tujec
U26	zdi se mi edino, da bi lahko zame prispeval kaj denarja.	finančna podpora	pričakovanja
U27	Nekaj časa se mi je zdelo, da to prepoznavam v odnosih z moškimi.	težave na področju moških	posledice odsotnosti očeta
U28	Kot da se težje pogovarjam z njimi,	strah pred pogovorom s fanti	posledice odsotnosti očeta
U29	ampak se to z leti izboljšuje.	izboljšanje z leti	zorni kot hčerke
U30	Mogoče sem drugačna po obnašanju,	drugačno obnašanje	zorni kot hčere
U31	ampak ne vem v čemu je razlog, da taka sem. Ne vem, če je to (samo) zaradi očeta.	nesigurnost glede vpliva, razlogov	zorni kot hčerke

U32	Očeta krivim, ker ne skrbi zame finančno,	finančna podpora	pripisovanje krivde
U33	za druge stvari pa niti ne vem, ker ga ne poznam.	ne poznavanje	oče kot tujec
U34	Ne vem kakšen bi bil name njegov vpliv,	nesigurnost glede vpliva, razlogov	zorni kot hčerke
U35	zato ga za nek primanjkljaj ne morem kriviti.	ni krivde za primanjkljaj	pripisovanje krivde
U36	Ga pa krivim, ker je zelo grdo prizadel mojo mami.	krivda za prizadetost mami	pripisovanje krivde
U37	Sebe ne krivim za nič.	ne krivljenje sebe	pripisovanje krivde
U38	Stvari bom za enkrat pustila takšne kot so.	ne spreminjanje stvari	pričakovanja
U39	Nekoč si ga želim poiskati,	želja po spoznanju	pričakovanja
U40	a čutim da ni še čas.	ni pravi čas	zorni kot hčerke
U41	Zanima me več o mojih koreninah.	zanimanje za korenine	pričakovanja
U42	Po moje ne bo zelo vplivalo,	ne vpliv na prihodnost	posledice odsotnosti očeta
U43	razen tega, da se po tem razlikujem od drugih, ki so imeli neko »povprečno« družino.	razlikovanje glede na »povprečno družino«	posledice odsotnosti očeta
U44	Zanimivo, da se mi zdi da glede na to koliko poznam očeta in njegove karakterne lastnosti, iščem pri moških ravno	iskanje nasprotje od očeta	vpliv na partnerska razmerja

	nasprotje tega.		
U45	Menim da iščem oz. da so mi všeč fantje, ki so podobni mojemu edinemu moškemu vzorniku – dedku.	iskanje moških glede na edino moško figuro – dedka	vpliv na partnerska razmerja
U46	Zelo dobro.	dobro razumevanje z ostalimi družinskimi člani	pomembni drugi
U47	Bolje kot povprečno.	boljše razumevanje kot povprečno	pomembni drugi
U48	Zdi se mi, da se veliko družimo.	veliko druženja z družinskimi člani	pomembni drugi

9.4. Priloga št. 4: Osno kodiranje

POMEN OČETA:

- skrb (A1, E4)
- prisotnost (A2, U2)
- vključenost (A3)
- ožja družina (A4)
- bližina (A5)
- poznanstvo (A6)
- zaupanje (A7)
- skrb in preživljanje (A9)
- opora in vzor, ki usmerja (A10)
- računanje nanj (A11)
- darovalec gena (B1)

- biološka definicija očeta (B2, E1, H1, R2)
- oče iz medijev (B3)
- zaveznik otrok (B4)
- zabavljač (B5, B13)
- ustvariti novo bitje (E2)
- vzgoja (E3, U1)
- del življenja (H2)
- pomen in vpliv na življenje (H3)
- predstava o nuklearni družini (H4)
- nova očetova družina (H6)
- pogovor z očetom (H24)
- sodelovanje pri nastanku življenja (N1)
- odločanje o življenju (N2)
- nekaj višjega (N3)
- nedosegljivost (N4)
- prisotni ali ne prisotni družinski član (R1)
- neprisotnost v življenju (R3)
- ne obstaja (R4)

OPIS OČETA:

- fizični opis očeta (A13, B6, E7, N6, R9, U3)
- karakterni opis očeta (A14, H10, R10, U4, U7)
- težko govoriti o nekemu, ki ga ne poznaš (A21)
- očetova zaposlitev (B7, H7, H8, N10, R13, U5)
- nobenih hobijev (E8)
- očetovi hobiji (H9, N9, U6)

- očetov temperament (H11)
- podobnosti v fizičnem opisu s hčerko (H12)
- prijaznost (N7)
- priljubljenost (N8)
- družabnost (N11)
- preživljanje časa s prijatelji (N12)
- predvidevanje o podobnosti z očetom (R8)

RAZHOD:

- vzrok za razhod (B8, H14)
- časovna opredelitev razhoda (E9, H13, R14, U8, N13)
- več vzrokov (E10)
- prepiranje (E11, N15)
- ne razumevanje (E12)
- odvisnost od alkohola (E13, N14)
- finančni problem (N16)
- ne skrb (N17)
- razhod staršev (R5)
- ne vedenje in ne zanimanje za vzrok razhoda (R15)
- razlog nosečnost (U9)
- razlog mladost (U10)
- razlog ne želja po otroku (U11)
- želja po drugih ženskah kot razlog (U12)

PRIČAKOVANJA:

- pripravljenost pomagati (A8)

- želja po govoru o očetu (A22)
- želja ga spoznati (A29, A31, R40, U39)
- upanje o opogumljenju (A45)
- spraševanje o očetu (A47)
- negotovost glede pričakovanj (A48)
- predstava o očetu (B22)
- snidenje v prihodnosti (B31, N92)
- občutek o ne potrebi po očetu (E34)
- ne spreminjanje stvari (E42, U38)
- vloge v družini (H5)
- želja po odnosu (H40)
- občutek ne vlaganja truda v odnos (H41)
- želja po preživljanju časa s polbratom (H42)
- obnašanje primerno očetu, ne vrstniku (H43)
- več časa (H44)
- spoštovanje do mame (H45)
- občutek pomembnosti (H46)
- želja po drugačnem razpletu (N48)
- želja po stikih z moškimi (N59)
- brez pričakovanj (N62, R42)
- spomin na hčerko (N65)
- videnje z očetom (N66)
- odprta vprašanja (N67)
- pogovor z očetom (N93)
- finančna podpora (R41, U26, U32)
- prevzem odgovornosti za spoznanje bratov (R43)

- zmožnost oziroma nezmožnost biti oče (R45)
- želja po vzpostavitvi stikov z bratoma (R56)
- hrepenenje po mirnem družinskem življenju (R69)
- ne pričakovanje ljubezni (U23)
- zanimanje za korenine (U41)

OČE KOT TUJEC:

- malo informacij o očetu (A12, N18)
- ne spominjanje (E5, N5, R7)
- spomini po slikah (E6)
- ne poznavanje (E25, U33)
- ne poznavanje hobijev (R12)
- ne poznavanje njegove zgodbe (R32)
- neprijetni občutki zaradi nepoznavanja očeta (R53)
- nepoznano področje (U24)
- ne pogrešanje nepoznanega (U25)

ODNOS OČE-MAMA:

- ni bilo skupnega življenja (A15)
- zgodba o nastanku hčere (A16)
- malo informacij o odnosu oče-mama (A17, E14)
- večna ljubezen (A18)
- strast in naklonjenost (A19)
- skrb (A20)
- ljubeč odnos (B9)
- prepiranje (E16, N19)

- pomanjkanje informacij o odnosu (H16, R23)
- prepiri in vzkipljivost (H17)
- nasilje nad mano (H18)
- odhod od doma (H19)
- ni odnosa (H20)
- pogovorov ni (H21)
- končanje stikov (H22)
- neodobravanje maminega razmišljanja (H63)
- prevzem odgovornosti (N20)
- opominjanje (N21)
- prazne obljube o spremembah (N22)
- jeza (N23)
- želja po osamosvojitvi (R18)
- težave v odnosu (R19, U13)
- načrtovan otrok (R20)
- mlada starša (R21)
- stiki glede preživnine (R24)
- naključna srečanja (R25)
- pred razhodom ni bilo odnosa (R26)
- nekaj obiskov (R27)
- napetost v odnosu (U14)

ODNOS Z OČETOM:

- slabo poznavanje (B11)
- obsojajoč oče (B12)
- žalosten oče (B14)

- ne razumevanje (E18)
- upiranje (E19)
- nasprotovanje (E20)
- izguba stikov (E21)
- zavračanje pogovora o mami (H25)
- zavrnitev povabila na maturantski ples (H26)
- ne spominjanje odnosa (H27)
- druženje z očetom (H28)
- konec pristnega odnosa (H29)
- ohranjanje odnosa z občasnimi kosili (H30)
- obnašanje v stilu vrstnika, ne očeta (H31)
- površinsko prijateljski odnos (H32)
- strah pred razočaranjem (H33)
- neprijetnost ob govorjenju o osebnih temah (H34)
- ne omenjanje mame (H35)
- govorjenje le iz očetove strani (H36)
- ne prepirljivost (H56)
- ne spreminjanje situacije (H57)
- navajenost (H58)
- strah pred govorjenjem o določenih temah (H59)
- pogovor o posledicah zaradi ločitve (H60)
- ustavitev pogovora (H62)
- zavračanje obstoja posledic (H64)
- brez besed (H65)
- pogovori (N25)
- skupna tema (N26)

- občudovanje očeta (N27)
- spoštovanje (N28)
- avtoriteta (N29)
- izguba stikov po razhodu (N30)
- veselje ob snidenju (N31)
- malo pogovarjanja (N32)
- pogovori o banalnih stvareh (N33)
- površinski odnos (N34)
- ne poglobljen odnos (N35)
- nekaj obiskov (R6)
- naključna srečevanja brez prepoznanja (R29)
- finančna vloga očeta (R30)
- ni odnosa (U15)

IZGUBA STIKOV Z OČETOM:

- razdalja kot vzrok za izgubo stikov (B15)
- ravnodušnost s strani očeta (E22)
- nezaželen otrok s strani očeta (E23, N37)
- več razlogov (N36)
- ne dovolj dobra (N38)
- nič zanimivega ni v hčeri (N39)
- vzorci iz preteklosti (N40)
- zamera mami (N41)
- ustvarjanje nove družine (R28)
- odgovornost na hčeri (R34)

ZORNI KOT MAME:

- tabu tema (A23)
- pogovor z mamo (A46)
- ravnodušnost do družine (E15)
- pripovedovanje mame (E17)
- zakonsko svetovanje (H15)
- mamina želja (H23)
- posledice, opažene s strani mame (H61)
- spodbujanje s strani mame (R33)

PRIPISOVANJE KRIVDE:

- pomanjkanje poguma za spoznanje z očetom (A42)
- ne vzpostavitev stika z očetove strani (A43)
- avantura z mami (A44)
- krivda za ne trud za zvezo (B27)
- krivda na očetu (B28, R31)
- krivda na hčeri (B29, R51)
- krivda ni na očetu (E40)
- ne dovolj dobra (E41)
- nenaklonjenost s strani očetove nove žene (H37)
- slab odnos (H51)
- dvomi o besedi oče (H52)
- strah izraziti počutje (H53)
- ne trud spreminjanja vzorcev (N80)
- zapustitev (N81)
- ignoriranje (N82)

- nič zanimivega na hčeri (N84)
- pomanjkanje poguma za vzpostavitev kontakta (N85)
- neodgovornost (R47)
- ni krivde za primanjkljaj (U35)
- krivda za prizadetost mami (U36)
- ne krivljenje sebe (U37)

OBČUTKI O OČETU:

- zaprtost (A24)
- bolečina (A25)
- strah (A26, A30, N43)
- negotovost (A27)
- zanimanje (A28)
- neprijetno počutje (B16)
- občutek krivde (B17)
- občutek ne vednosti (B18)
- ni posebnih občutkov (E24)
- občutek imeti očeta (E26)
- žalost in razočaranje (H38)
- zna biti dober oče (H39)
- razočaranje (H54)
- ljubezen do očeta (N24)
- tesnoba (N44)
- dušenje (N45)
- ne razdelane stvari (N46)
- jeza (N47,N39)

- žalost (N49, U19)
- prepričevanje, da ni občutkov (N35)
- močni občutki (N36)
- odprta vprašanja glede želje po otroku (N37)
- naj bi mu oprostila (N38)
- ne zasluži si pozornosti (R55)
- ravnodušnosti (U20)

POSLEDICE ODSOTNOSTI OČETA:

- ne razumevanje situacije (A32)
- ne vedenje (A33)
- negotovost glede posledic(A36, A38, E36)
- podatek o občutku ne vrednosti zaradi odsotnosti ljubezni očeta (A39)
- dopuščanje možnosti, psihoterapija (A41)
- strah pred zapustitvijo (A50)
- občutek o ne zamujanju (B23)
- dvom o zvezah na daljavo (B24)
- občutek o zamujanju nečesa (B26)
- nizka samopodoba (E31, N69)
- podzavestna sporočila o nezaželenosti (E32)
- občutek o ne vrednosti ljubezni (E33, E38)
- nizka samozavest (E35, N70)
- ne razumevanje odnosa oče-hčer (E37)
- zaprtost pred moškimi (E39, N71)
- ne poznavanje vzroka (E48)
- strah pred fanti (H47)

- strah pred pogovorom s fanti (H48, U28)
- strah pred ločitvijo (H66)
- negativno razmišljanje v zvezi z moškimi (N72)
- občutek nepripadnosti (N73)
- počutiti se kot napaka (N74)
- »nisem dovolj dobra« občutek (N75)
- občutek nezaželenosti (N76)
- strah pred izgubo najbližjih (N77)
- strah pred razočaranjem (N78)
- strah pred zavrnitvijo (N79)
- težave v prihodnosti (N96)
- težave na področju moških (N97, U27)
- težave v partnerskem odnosu (N98)
- ne zaupanje do moških (R46)
- neprepičanost o pomanjkanju ljubezni (R48)
- odprta vprašanja (R50)
- hčerini otroci brez dedka (R60)
- ne vpliv na prihodnost (U42)
- razlikovanje glede na »povprečno družino« (U43)

VPLIV NA PARTNERSKA RAZMERJA

- vpliv očima (A51)
- dvomi o zvezah, monogamiji (A52)
- ne vpliv biološkega očeta (A53)
- dvomi o počutju o ne vrednosti ljubezni (A54)
- dober konec (B32)

- brez predstave o »biti v razmerju« (E49)
- ne razmišljanje o razmerju (E50)
- nezaupljivost (H49, N100, R62)
- potreba po varnosti in pozornosti (H50)
- zamegljenost predstave o zdravem razmerju (H67, N109)
- prevelika pričakovanja (H68)
- domišljanje (H69)
- vzor za reševanje konfliktov (H70)
- hitra navezanost (N101)
- strah pred izgubo (N102)
- preveč pozornosti (N103)
- prevelika občutljivost (N104)
- podzvestno odbijanje moških (N105)
- veliko več žensk kot moških (N106)
- želja po več stika z moškimi (N107)
- občutek o izogibanju (N108)
- vpliv na partnerske odnose (R57)
- težave s »prepustiti se« v odnos (R58)
- obremenjenost vnaprej (R59)
- brez pričakovanj (R63)
- odbijanje moških (R64)
- trud bivšega fanta (R65)
- brezcilna razmerja (R66)
- razmerja, ki temeljijo na spolnosti (R67)
- težave pri vzpostavitvi globljega razmerja (R68)
- iskanje nasprotje od očeta (U44)

- iskanje moških glede na edino moško figuro – dedka (U45)

ZORNI KOT HČERE

- vnaprej določena osebnost (B19)
- otrok s problemi (B20)
- lažje obvladovanje (B21)
- potrebna bližina (B25)
- stik s sorodniki (B30)
- veliko težav (E43)
- težave ne izhajajo iz odsotnosti očeta (E44)
- drugi načini reševanja težav (E45)
- ne vednost o izvoru problema (E46)
- ne razmišljanje o prihodnosti (E47)
- pretvarjanje, da je vse v redu (H55)
- zavedanje (H71, N91)
- spremembe (H72)
- učenje novih stvari (H73)
- razumevanje njegovega zornega kota (N63, N83)
- prepozno za popravljanje stvari (N64)
- ne sigurnost glede izvora posledic (N68)
- ne poseganje v to področje (N86)
- ločevanje, kaj je in kaj ni moje (N87)
- sprejetje (N88)
- osvoboditev (N89)
- preteklost z manjšim vplivom na sedanjost (N90)
- pomanjkanje poguma (N94)

- veliko je v hčeri sami (N95)
- upanje o presežku travm (N99)
- trma kot razlog za ne poznavanje z očetom (R11)
- videnje vzroka v mladosti (R16)
- prenagljeno v odnos (R17)
- premalo zrelosti za to odločitev (R22)
- neprijetni občutki zaradi ne poznavanja bratov (R44)
- ne vedenje (R52)
- hčerina pozitivna naravnost (R61)
- trmast oče (U16)
- ne želja po otroku (U17)
- ne želja po videnju (U18)
- neprijetnost pred mami (U21)
- neljubo spominjanje (U22)
- izboljšanje z leti (U29)
- drugačno obnašanje (U30)
- nesigurnost glede vpliva, razlogov (U31,U34)
- ni pravi čas (U40)

POMEMBNI DRUGI:

- opis odnosa z mami (A55, H74, N111)
- opis odnosa z očimom (A56)
- opis odnosa z bratom (A57)
- zadržani odnosi (B33)
- dobro razumevanje z ostalimi družinskimi člani (E41, R70, U46)
- zadovoljujoč odnos (N110)

- opis odnosa z maminim partnerjem (N112)
- opis odnosa s starimi starši (N113)
- opis odnosa s sestro (N114)
- dedek kot družinski član, ne očetovska figura (N115)
- vloga maminega partnerja (N116)
- trud bližnjih (R49)
- boljše razumevanje kot povprečno (U47)
- veliko druženja z družinskimi člani (U48)

NADOMESTNI OČE:

- zavzemanje očetovske vloge s strani očima (A34, R71)
- ne razumevanje z očimom (A35)
- očetovska vloga s strani očima (A37)
- občutek o zadostni meri ljubezni (A40)
- negotovost glede posledic in prisotna očetovska figura (A49)
- lik očeta (A58)
- skrb za družino (A59)
- nudenje osnovnih stvari (A60)
- težave v odnosu z družinskimi člani (A61)
- odtujenost (A62)
- konflikti (A63)
- ne razumevanje z očimom (A64)
- očetovska figura (B34)
- dedek kot nadomestni oče (R72)
- mamin brat kot nadomestni oče (R73)

VPLIV ODSOTNOSTI OČETA NA SESTRO:

- večji vpliv (E27)
- višja starost (E28)
- boljši spomin (E29)
- iskanje moških podobnih očetu (E30)
- drugačno dožemanje (N50)
- drugačni pokazatelji (N51)
- nižja starost ob razhodu (N52)
- manjša navezava (N53)
- slabo spominjanje (N54)
- brez želje po stikih (N55)
- negativna samopodoba (N56)
- primanjkljaj na področju moških (N57)
- ni direktne žalosti (N58)
- ne želja po stikih z moškimi (N60)
- potlačitev (N61)

9.5. Priloga št. 5: Odnosno kodiranje

Pri določevanju kategorij sem imela nemalo težav, saj sem skušala določiti takšne, ki bi zares zajemale točno tisto, kar določen pojem predstavlja, vendar se vse skupaj tako zelo povezuje, hkrati pa so zgodbe hčera, ki sem jih intervjuvala tako različne in unikatne, da sem ugotovila, da brez prepletanja enega z drugim ne bo šlo. Pa saj je konec koncu to tudi cilj – da pridem do nekih smiselnih rezultatov, ki zagotovo ne bodo enoznačni. Kategorije se med seboj zelo povezujejo in dopolnjujejo. Pojme sem razdelila glede na celoten pomen v povedi, čeprav se mi je večkrat zazdelo, da bi lahko določen pojem uvrstila v več kategorij, a sem na koncu po lastnem občutku izbrala najprimernejšo.

Pomen očeta, ki se navezuje na prvo vprašanje v intervjuju, kjer sem spraševala po tem, bi lahko povezali z zornim kotom hčera, saj je pomen očeta kategorija, ki vključuje vse pojme, ki se hčeram pojavijo v mislih, ko razmišljajo o besedi oče, zorni kot hčera pa je kategorija, ki vključuje poglede

hčera. Je najbolj široko definirana kategorija, saj zajema osebne poglede, misli in tudi perspektive, ki jih hčere ne povezujejo direktno z očetmi. Pa vendar se kažejo povezave v smislu hčerine naravnosti. Kakor razmišlja, se kaže v temu, kakšen pomen pripisuje očetu. Hkrati je vse skupaj povezano tudi s kategorijo, ki sem jo poimenovala opis očeta, saj tukaj pride do izraza ne le predstava kakšen naj bi oče bil, temveč tudi kako ga je hči zaznavala, način, na katerega ga opiše. Sem zraven zagotovo spada tudi kategorija oče kot tujec, ki zavzema vso nesigurnost i negotovost v zvezi z očetom, saj je težko govoriti o nekemu, kogar ne poznaš oziroma si spomine nekako potlačil. Če so se z očetom stiki razgubili, je to tudi težko obnoviti, saj ni prave podlage za obnovo. Izguba stikov z očetom je tudi ena izmed kategorij, ki prikazuje razloge, ki jih hčere pripisujejo temu – zorni kot hčera, da so se stiki porazgubili. In že smo pri naslednji kategoriji, ki sem jo poimenovala razhod. Sem spada časovna opredelitev razhoda staršev in večinoma razlogi za razhod, ki so zelo različni, tako kot so različna tudi pričakovanja v prihodnje. V kategoriji pričakovanja, sem zajela vse kar si hčere želijo oziroma pričakujejo od svojih očetov in tudi česar si ne, hkrati pa tudi del planov za prihodnost v smislu ali želijo na področju oče-hči v prihodnosti kaj spremeniti, ali ne. Pomembno vlogo pri vsemu skupaj igra sam odnos z očetom, kategorija v kateri hčere zelo različno opredeljujejo in z njim povezujejo različne občutke o očetu, ki je tudi ena izmed zelo čustveno nabitih kategorij. Prav tako so zelo relativne posledice odsotnosti očeta. To je kategorija, ki zajema hčerine opise posledic, ki so jih same prepoznale ali ne posledic oziroma nesigurnosti glede le-teh. Zdi se mi, da se povezuje tudi s tem, kakšen pomen pripisujejo očetu in kako so naravnane, pa vendar je nekako skupna vsem ta negotovost ali gre res tu za posledice odsotnosti očeta ali je v ozadju kaj drugega. Sem zraven spada tudi vpliv očetove odsotnosti na sestro, ki ni nič drugega kot prejšnja kategorija z drugega zornega kota in sicer posledice opažene s strani sestre za svojo sestro. Obe se zagotovo povezujeta z naslednjo kategorijo, ki sem jo poimenovala vpliv na partnerska razmerja. Težko je reči, kaj točno vpliva in kaj ne, tudi zaradi različnih starosti intervjuvank, pa vendar so se pokazali ponavljajoči se odgovori, ki pripisujejo krivdo očetu. In že smo pri naslednji kategoriji, kjer ni zajeta le krivda na očetu, temveč tudi na hčere, povzete s slednjega zornega kota. Še več, krivda se kaže tudi na tretjih osebah, ki so se naknadno vključile v življenje hčera. Nisem pa zasledila krivde na mami kljub temu da predstavlja pomemben dejavnik v celotni situaciji. Zorni kot mame, kot kategorija, predstavlja njene poglede, misli in pa predvidevanja hčera. V smislu »menim, da je to zanjo boleča tema«, kakor bi lahko povzela enega izmed odgovorov. Poimenovala bi jo lahko tudi materin del ali materina vloga, pa vendar sem izbrala širši pojem, ki zajema malo več. Naslednja kategorija je zelo direktno povezana s to in sicer odnos oče-mama. Tudi to se mi zdi nezanemarljiv del, saj je velik odvisno od tega. Če sta se tisti čas, ko sta bila skupaj, starša dobro razumela, so najbrž posledice odsotnosti očeta drugačne, zagotovo pa je drugačen tudi vpliv na partnerska razmerja. Pomembno je omeniti tudi odnos pred in po razhodu, tudi tukaj so lahko vidne določene pozitivne ali negativne spremembe, ki vplivajo na hčer. Za konec bi omenila še pomembne druge, ki je kategorija, ki zajema vse hčerine bližnje ljudi. Osredotočila sem se na družinske člane, saj se mi zdi, da se življenjske zgodbe med seboj razlikujejo, ne glede na odsotnost očeta, tudi po temu kdo in na kakšen način je bil prisoten v hčerinem življenju. Kakšne občutke je dobivala, koliko ljubezni in kakšni so bili njihovi pogledi na

njeno situacijo. Na tem mestu omenjam še zadnjo kategorijo – nadomestni oče, ki naj bi predstavljal očetovski lik kljub odsotnosti biološkega starša. Ene izmed hčera tega niso doživele, druge ja, zopet – razlike. V primeru, da niso imele te izkušnje, sem njihov odgovor izpustila. Tako pomembni drugi kot nadomestni oče sta oziroma naj bi bila del varovalnih dejavnikov za hčer, ki vplivata na posledice odsotnosti očeta in posredno na partnerska razmerja. Ugotovitev je, da se vse kategorije med seboj, kot predvideno, zelo prepletajo in povezujejo. Situacij se torej vsekakor ne da posploševati, ne le da ni vse samo črno-belo, sama vidim prav celo paleto barv.

10. POVZETEK

Očetovstvo je zahtevna naloga, ki je ne zmore vsak. Kakorkoli to jemljemo za »naravno«, gre za veliko bolj kompleksen pojav. Moški, ki postane oče, mora prevzeti zanj popolnoma novo vlogo očetovskega lika, ki jo oblikuje na svojstven način skupaj z vzorci obnašanja in čustvovanja, ki so zakoreninjeni v njemu še iz časa njegovega otroštva. Tako nanj pade odgovornost, da se znajde v novi nalogi, kakor sam ve in zna oziroma kakor mu narekuje to, kar ve, kar je in kar doživlja.

Očetje, ki so zaradi takšnih ali drugačnih razlogov zapustili svojo družino, niso bili kos nalogi, ki jim je bila zadana. Včasih se zatakne že pri osnovni odgovornosti – pripravljenost ustvariti novo življenje in skrbeti zanj. Obstaja nešteto mnogo razlogov, zakaj določeni očetje ne zmorejo in prav toliko osebnih zgodb, v katerih se ti razlogi nahajajo. Človek ti ne more dati, česar ne pozna.

Iz perspektive hčera, ki so jih očetje zapustili, to pusti določene posledice, ki pa jih težko pripišemo le temu pojavu. Če strnem vse znanje in povežem med seboj ugotovitve, bi lahko zapisala, da se posledice očetove odsotnosti v grobem najbolj pozna na samovrednotenju in področju moških.

Izvedla sem kvalitativno raziskavo, kjer sem s pomočjo sedmih sogovornic prišla do želenih in pričakovanih rezultatov.

Če strnem, sem ugotovila, da hčere pripisujejo očetom različni pomen, strinjajo pa se, da je osnovna in glavna vloga očeta biološka in s tem povezujejo, da v kolikor nekdo odloča o tvojem življenju, naj potemtakem zate tudi skrbi in te vzgaja. Kar se tiče opisa lastnih očetov, se je lepo pokazalo, da se zelo slabo poznajo, saj so očete opisovale bolj na podlagi slik in pripovedovanja mame, kot na lastnih spominih. Večina deklet ugotavlja, da ima posledice odsotnosti očeta na področju moških in razmerij. Težave se kažejo pri vzpostavljanju stika z nasprotnim spolom, nezaupljivostjo in zamegljene predstave o zdravem razmerju moški – ženska. Pogost občutek, ki ga hčere doživljajo pa je tudi občutek nepripadnosti in nezaželenosti.

